

Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie

NR 6 GRUDZIEŃ 2016

PÓŁROCZNIK

STUDIUM EUROPY ŚRODKOWEJ I WSCHODNIEJ

ISSN 2353-8392

KUTNO 2016

Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie Wydział Studiów Europejskich

Rada Programowo-Naukowa

Przewodniczący Rady:

prof. dr hab. Anatolij Romanyuk, Uniwersytet Narodowy im. I. Franko we Lwowie

Zastępca Przewodniczącego:

prof. nadzw. dr Zbigniew Białobłocki, Wyższa Szkoła Gospodarki Krajowej w Kutnie

prof. zw. dr hab. Edward Olszewski, Wyższą Szkołę Gospodarki Krajowej w Kutnie

Członkowie:

prof. dr hab. Wiera Burdiak, Uniwersytet Narodowy im. Jurija Fedkowycza w Czerniowcach

prof. dr hab. Walerij Bebyk, Narodowy Uniwersytet Kijowski im. Tarasa Szewczenki

prof. dr hab. Markijan Malski, Uniwersytet Narodowy im. I. Franko we Lwowie

prof. dr hab. Ihor Cependa, Narodowy Uniwersytet Przykarpacki im. Wasyla Stefanyka w Iwano-Frankowsku

prof. dr hab. Waldemar Woźniak, Wyższa Szkoła Gospodarki Krajowej w Kutnie

prof. zw. dr hab. Lucjan Ciamağa, Wyższa Szkoła Gospodarki Krajowej w Kutnie

dr hab. Tomasz Hoffmann, Wyższa Szkoła Gospodarki Krajowej w Kutnie

dr hab. Krzysztof Hajder, Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu

prof. dr hab. Walenty Baluk, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

prof. nadzw. dr hab. Piotr Korzeniowski, Uniwersytet Łódzki

dr Radosław Grodzki, Uniwersytet Szczeciński

dr Jurij Szveda, Uniwersytet Narodowy im. I. Franko we Lwowie

ks. dr Kazimierz Pierzchała, Wyższa Szkoła Gospodarki Krajowej w Kutnie

Recenzenci zewnętrzni:

prof. dr hab. Nataliya Antonyuk, Uniwersytet Opolski

prof. dr hab. Walerij Denisenko, Uniwersytet Narodowy im. I. Franko we Lwowie

prof. zw. dr hab. Bogdan Koszel, Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu

prof. dr hab. Janusz Soboń, Akademia Morska w Szczecinie

prof. dr hab. Jerzy Lewandowski, Politechnika Łódzka

prof. dr hab. Wasyl Klimonczuk, Narodowy Uniwersytet Przykarpacki im. Wasyla Stefanyka w Iwano-Frankowsku

prof. dr hab. Swietłana Naumkina, Narodowy Juknoukraiński Uniwersytet Pedagogiczny im. K. D. Uszynskiego w Odessie

prof. dr hab. Galina Zelenjko, Instytut Etnopolitologii im. I. Kurasa w Kijowie

prof. Galya Gercheva, D.Sc., Rektor Wolnego Uniwersytetu Warneńskiego

prof. Pavel Pavlov, PhD, Proroktor ds Badań i Nauki Wolnego Uniwersytetu Warneńskiego

Redaktor naczelny:

prof. nadzw. dr Zbigniew Białobłocki

Redaktor tematyczny:

dr Nadija Panczak-Białobłocka

Sekretarz redakcji:

Aneta Moszczyńska

Redakcja techniczna:

Łukasz Różyński

Projekt okładki i opracowanie techniczne:

Łukasz Różyński

Adres Wydawcy:

99-300 Kutno, ul. Lelewela 7,

tel. 24 355 83 40, e-mail: wydawnictwo@wsgk.com.pl

Druk i oprawa:

Mazowieckie Centrum Poligrafii

Nakład: 250 egz.

Contents

Wstęp.....	5
Вступ.....	6
Introduction.....	7
<i>Romaniuk A.</i>	
Regional Dimension of the Political Process in Ukraine: Transformation or Formation?.....	8
<i>Svetlana Naumkina, Baleria Golka</i>	
Political of of crowdsourcing and crowdfunding: European experience of constructing and practical embodiment.....	19
<i>Бялоблoцький Т.</i>	
The Russian minority and the Russian diaspora: Formation and place in multicultural development of different countries at the post-soviet space.....	33
<i>Burdiak Oleg</i>	
Turbulence as a significant factor of modern economic processes: Theoretical aspects.....	46
<i>Burdiak Vira</i>	
Priority in interrelationship of political phenomena “transformation – modernization” in Central Eastern European post-communist countries.....	57
<i>Adam Rogala-Lewicki</i>	
Struktura organizacyjna służb specjalnych – ilustracja w oparciu o wybrane modele państw i systemy polityczne.....	67
<i>Butyrskaya Iryna</i>	
Formation of the european social model – implementation of the EU social policy.....	92
<i>Krzysztof Białobłocki</i>	
Migration policy of the Visegrad Countries on the background of migration crisis in the European Union.....	105
<i>Fedorchak Tetiana</i>	
Intensification of Czech-American relations in the sphere of security policy.....	117
<i>Nadija Panchak-Bialoblotska</i>	
Votes of confidence/investiture as predictors of minority governments formation in the European Parliamentary Democracies.....	134

<i>Lesya Uhryn</i> Konceptualizacja tożsamości politycznej jako kategorii praktyki	147
<i>Jurij Hajduk</i> Rewolucja pomarańczowa na Ukrainie, dzinsowa rewolucja na Białorusi: powody zwycięstwa pierwszej i upadku ostatniej.	157
<i>Olesya Yaroshko</i> Euro-integration and Socio-humanitarian Directions of Public Administration Studies on Ukraine's International Issues	172
<i>Bilousov Olexandr</i> Public practices and public participation: specific of their display in societies that is transformed	185
<i>Makarczuk Ołena</i> Propaganda pomysłów austriackiego marksizmu w prasie partyjnej Galicji Wschodniej (na przykładzie gazety „Robitnyk” (1897)	191
<i>Aneta Moszyńska</i> Overcoming the “Dilemma of simultaneity” as a logistic model of post-communist transformation and modernization of the Visegrad Countries	203
<i>Shvets Svetlana</i> Migration policy as a tool of prevention migration conflict	215
Zasady przygotowywania tekstów	223

Wstęp

Referendum przeprowadzone w Wielkiej Brytanii pod koniec czerwca 2016, mimo większości głoszącej za wyjściem z UE, przynosi wiele pytań w sferze politycznej i koncepcyjnej o zasięgu nie tylko europejskim ale i światowym. Wśród tych zagadnień można wyróżnić następujące: jaka jest procedura wystąpienia państwa członkowskiego z UE; jakie będą konsekwencje wystąpienia dla Wielkiej Brytanii i UE; czy przykład Wielkiej Brytanii może stanowić precedens dla pozostałych krajów; czy powinniśmy oczekiwać eskalacji problemów w innych regionach UE, jak np. w Szkocji, która jest gotowa przeprowadzić referendum dotyczące uniezależnienia się od Zjednoczonego Królestwa. W odniesieniu do krajów Europy Środkowo-Wschodniej pytania o przyszłość UE, miejsce tego regionu i jego znaczenia we współpracy regionalnej w ramach UE również stały się aktualne.

Zagadnienie współpracy między krajami Europy Środkowo-Wschodniej zyskało dodatkowy impuls do żywej dyskusji po aneksji Krymu przez Rosję w 2014 i poważnej ingerencji Federacji Rosyjskiej w wewnętrzne sprawy Ukrainy, co doprowadziło do okupacji części regionów Doniecka i Ługańska. Poczucie zagrożenia, intensywność wyzwań i brak jednolitego stanowiska wszystkich krajów członkowskich UE powoduje, że kraje tego regionu poszukują właściwych wariantów bezpieczeństwa i współpracy regionalnej. Od długiego czasu polscy politycy rozważają ideę „Międzymorza” autorstwa marszałka Piłsudskiego. Wkrótce po ogłoszeniu wyników referendum w sprawie opuszczenia Unii Europejskiej przez Wielką Brytanię, marszałek Sejmu RP, M. Kuchciński, podczas forum ekonomicznego w Krynicy zaproponował utworzenie międzyparlamentarnego zgromadzenia członków Grupy Wyszehradzkiej (Polska, Republika Czeska, Słowacja, Węgry) i dwóch krajów sąsiednich Regionu Karpackiego – Rumunii i Ukrainy. Zastosowanie tych i innych możliwości współpracy regionalnej również zależy od naszej wiedzy o sytuacji w krajach Europy Środkowo-Wschodniej.

Proponowany nr 5 publikacji zawiera szereg omówień, które przede wszystkim koncentrują się na politycznych aspektach rozwoju regionalnego. Co więcej, to wydanie zawiera szereg propozycji rozwiązań i społeczno-ekonomicznych uwarunkowań politycznych w regionie. Tradycyjnie dominuje format porównawczy, co wydaje się oczywiste w kontekście szybkich zmian w szerokim zakresie instytucji politycznych i społecznych w krajach tego regionu.

Вступ

Референдум, який відбувся наприкінці червня 2016 р. у Великій Британії, попри фіксацію переваги більшості громадян країни щодо виходу із складу Європейського Союзу, поставив у політичній та концептуальній сфері Європи та цілого світу низку питань. Серед цих питань ми можемо виділити наступні: як має відбутися вихід країни-члена із Європейського Союзу; які будуть наслідки для Великобританії та самого ЄС; наскільки приклад Великобританії може стати прецедентом для ряду інших країн; чи слід очікувати посилення регіональних проблем у самих європейських країнах, подібно до ситуації із Шотландією, яка готова повторно провести референдум щодо свого перебування у складі Великої Британії. Стосовно країн регіону Центрально-Східної Європи актуалізувалося питання майбутнього ЄС, місця країн регіону у Європейському Союзі та значення регіональної співпраці.

Питання регіональної співпраці країн Центрально-Східної Європи дістали потужний поштовх до активного обговорення після анексії Росією Криму у 2014 р. та початку масштабного втручання РФ у внутрішні справи України, що призвело до окупації частини Донецької та Луганської областей. Відчуття загрози та гостроти викликів і відсутність однозначної позиції всіх країн-членів ЄС спонукають держави регіону до пошуку адекватних варіантів безпеки та регіональної співпраці. Вже тривалий період серед польських політиків обговорюється ініціатива «Міжмор'я», вперше сформульована ще маршалом Ю. Пілсудським. Невдовзі після оголошення результатів референдуму у Великій Британії маршалек (глава) Сейму Польщі М.Кухчинський виголосив пропозицію, щоб на економічному форумі в Криниці (Польща) поставити питання про формування міжпарламентської асамблеї у форматі чотирьох країн Вишеградської четвірки (Польща, Чехія, Словачія, Угорщина) та ще двох сусідніх країн Карпатського регіону – Румунії та України. Реалізація цих та інших варіантів регіональної взаємодії залежить в тому числі і від рівня нашого знання про стан справ у країнах Центрально-Східної Європи.

Запропоноване число № 5 вміщує низку публікацій які сфокусовані переважно на політичних питаннях розвитку країн регіону. Також у номері ми маємо ряд публікацій, які торкаються питань регіональної логістики та соціально-економічного визначення політичної сфери. Традиційно переважає формат порівняльного аналізу політичних інститутів. Що є зрозумілим з точки зору швидкої трансформації широкої палітри політичних та суспільних інститутів у країнах регіону.

Introduction

The referendum, held in late June 2016 in the UK, despite the advantage of the majority of citizens as to withdrawing from the European Union, raised a number of questions in the political and conceptual spheres of Europe and the whole world. Among these the following issues we may be singled out: what is the procedure of a country-member withdrawing from the European Union; what the consequences will be for Britain and the EU; whether the example of Britain can set a precedent for other countries; if we should expect escalation of regional problems within European countries, like the situation with Scotland, which is ready to conduct another referendum, as to its independence from the United Kingdom. Referring to Central-Eastern European countries the questions of the EU future, place of the region in the European Union and significance of regional cooperation have been actualized.

Issues of regional cooperation among Central-Eastern European countries acquired a powerful impulse to active discussions over the Crimea annexation by Russia in 2014 and the Russian Federation's large-scale interference into Ukrainian internal affairs, what has led to an occupation of a part of Donetsk and Luhansk regions. Sense of menace and acuteness of challenges and absence of a unified position among all the member states of the European Union make countries of the region search for adequate variants of security and regional cooperation. For a long time Polish politicians have been discussing the initiative of "Intermarium", which was first formulated by marshal J. Pilsudski. Soon after the Brexit results were announced marshal (head) of the Sejm of the Republic of Poland M. Kuchcinski put a proposal that at the economic forum in Krynica (Poland) the issue of formation of the Interparliamentary Assembly of the four Visegrad group members (Poland, the Czech Republic, Slovakia, Hungary) and two neighboring countries of the Carpathian region – Romania and Ukraine should be raised. Implementation of these and other variants of regional cooperation also depends on our knowledge of the state of affairs in Central-Eastern European countries.

Suggested № 5 includes a set of publications, which are predominantly focused on political issues of regional countries development. Furthermore, this number covers a series of proposals on regional logistics and social-economic determination of political sphere. Traditionally, the format of comparative study of political institutes predominates, what becomes clear in the context of rapid transformation of a wide range of political and social institutions in the regional countries.

Regional Dimension of the Political Process in Ukraine: Transformation or Formation?

The author reviewed peculiarities of the political process at the national and regional levels. Three stages of the evolution of the political process in Ukraine have been distinguished. Special aspects of forming the regional political process under conditions of decentralization have been singled out.

Keywords: political process, political actor, region, political party, regional political process, decentralization.

Регіональний формат політичного процесу в Україні: трансформація чи формування?

Розглянуто особливості політичного процесу на національному та регіональному рівнях. Виділено три етапи еволюції політичного процесу в Україні. Проаналізовано чинники, які сприяють децентралізації в Україні. Виокремлено особливості формування регіонального політичного процесу в умовах децентралізації.

Ключові слова: політичний процес, політичний актор, регіон, політична партія, регіональний політичний процес, децентралізація.

Traditionally, while characterizing any political process we distinguish such levels as: national, regional and supranational etc¹. However, in real political life the major focus is on the national level of the political process, and the remaining levels in national political science are considered rather hypothetically. At the same time the best practices of the democratic European countries testify that political life at the regional level is not a simple typeface of the national level. Correspondingly, any regional political process must be examined in plurality and presuppose a wide range of similar and different directions/vectors, peculiarities as to the bulk of current political actors and combinations of their correlation etc. Herewith, the regional format of the political process is inherent not only to federative states, but also to unitary countries,

¹ Political process // Political Encyclopedia. Ed. board: Yu. Levenets (head), B. Shapoval and others. – Kyiv: Parliament's publishing house, 2012. – P. 596.

where decentralization/devolution has been implemented. The aim of the current paper is to give consideration to the current state and prospects of the regional political process in Ukraine.

We interpret any political process as a line of development of the society (national level) or a certain part of the society (regional level), as a result of cooperation between political actors, who get an excellent degree of political support at elections with the help of the government institutions. In this definition the main emphasis is made on the essence of the political process – it is not just the development, but in fact a direction of the development of the society as a result of cooperation between political actors. It means that the vector of development is not a solid straight line from point “A” to point “B”, but it can undergo changes, thus the society has an opportunity to move in one direction for some period of time and make adjustments to its development over another period of time. The point, when the change takes place, is the elections. The importance of elections can hardly be fully evaluated, but in our case it can be measured, first of all by the fact that it determines the circle of political actors, who gain people’s support and develop into the representative institution. Due to this the elections estimate the authority of every political actor, which is characterized by the number of votes gained at the elections; secondly, parties/blocs or individual politicians (in case of single mandate electoral districts) in the course of elections represent their own model of social development for a certain period of time and in case of getting to the parliament both we and they can speak of support given for these programs. As a rule such programs contain fixed key markers of further social development. The final version of the program/vector of social development will be determined on the basis of the governmental program. In case of a single-party majority government this program will be at most corresponding to the electoral program of the party-winner. In case of the coalitional majority government the program will become a result of a compromise between the coalition partners and consequently to a certain degree may differ from the peculiar program of every coalition member. In case of a minority cabinet the governmental program will presuppose a compromise with the programs of the parties, which will provide support to the government during each voting in the parliament, in fact not being a part of the government. Oppositional parties as well have a range of instruments to adjust the vector of social development in-between the elections, however this ability is presupposed by a number of variables and can be variable in time. Next correction of the social development direction depends on effectiveness/successfulness of the government’s/governmental parties’ activity and/or opposition’s activity, which is represented in the electoral estimation/support for the party’s/parties’ programs.

In case of democratic societies both federative and unitary ones we may encounter different political processes at the national and regional levels. The national level of the political process is observed within the boundaries of a state, consequently, a regional one within the boundaries of a region. Space determines a corresponding circle of problems/tasks. The example is the decision on BREXIT/UK leaving the EU taken at the national level in 2016 and a distinct

position of Scotland, which has been declared by a ruling National Party of Scotland as to the referendum concerning leaving the UK and preserving its membership in the EU in 2017. Other examples are antagonistic attitude towards Islam people's dress code (women wearing hijabs, burkas etc.), parameters of constructing religious institutions in different FRG lands and so on. As a rule any regional political process, which is different from the national one, is presupposed by a special composition of political actors at the regional levels in comparison to the national one. Correspondingly, it is revealed in special agendas and political practices. In this context political actors at the national and regional levels may coincide/be the same (in the political processes of Scotland, Wales and the United Kingdom as a whole act national political parties, however at the level of the Northern Ireland there are no national parties, but exclusively regional ones).

In Ukraine a region is treated to be as a part of the country's territory, which is distinguished by a totality of natural or historically proven economic and geographical conditions and national ethnic composition². Traditionally regions correspond to oblasts as administrative-territorial units. Though, we have experienced another regional division of Ukraine during various sociological polls, marketing estimations etc. (a region is usually treated as a totality of a range of oblasts). The essence of evaluation of a region as a special format of political process presupposes considering parameters of division authorities between the center and regions, determination/totality of main political actors, concurrences or differences in vectors of development. Crucial influence on it is exerted of course by electoral and party systems.

In the process of formation and development of the regional level of the political process in Ukraine several stages may be singled out. First of all, we must define the period covering the collapse of the USSR and formation of sovereign Ukraine as an independent stage. The process of disintegration of a formally federative, but in fact unitary state, created a certain authoritative vacuum not only at the level of relations with Moscow and every union republic, but also within the very union republics, including Ukraine. Primarily, it was predetermined by the fact that republican centers were of formal nature or nominal and could not rapidly take charge of full power. A display of this became the 1990 elections to the local government authorities, especially in 3 regions of Western Ukraine. According to the outcomes of the elections two-thirds of Lviv Regional Council were representatives of the Ukrainian Helsinki Union (UHG), People's Movement of Ukraine (Narodnyi Rukh Ukrainy – NRU) and the Ukrainian Youth Association (Spilka Ukrainskoi Molodi – SUM), i.e. political parties oppositional to the CPSU. Correspondingly, in Ivano-Frankivsk region the opposition in the regional council controlled 78,7 %, and in Ternopil region the opposition represented almost a half of all deputies³. This case was characterized not only by different points of view and orientation of deputies, but

² Region // Political Encyclopedia. Ed. board: Yu. Levenets (head), B. Shapoval and others. – Kyiv: Parliament's publishing house, 2012. – P. 628.

³ Muravskiy O. The 1990 Electoral Campaign to the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR and Local Government Authorities: Peculiarities of West-Ukrainian Region [Electronic resource]. – Access mode: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?

meant a qualitative variation in the format of political actors at the national and regional levels, when the national level was represented by party nomenclature and stood for preservation of the USSR, while a defined regional level backed up creation of independent Ukraine. It was convincingly demonstrated by the phenomenon of the Halych Assembly – common sessions of Lviv, Ternopil and Ivano-Frankivsk regional councils (all in all there were two mutual sessions). During the first session on February 16, 1991 the decision on “The Unity of Ukrainian Lands” was made. It concerned that Ukraine must be unified. The basis for its sovereignty was the Unification Act signed by the Ukrainian People’s Republic (UNR) and the West Ukrainian People’s Republic (ZUNR) on January 21, 1919. Also there was taken the decision concerning embracing additional issues to the all-Union referendum on March 17, 1991 (format of regional referendums). Correspondingly, in these three regions 90% of respondents voted for the state independence of Ukraine. On June 27, 1991 the heads of three regional councils urged the Verkhovna Rada of the Ukrainian SSR to prevent signing another new Union treaty at the session of the Verkhovna Rada. At the second assembly on September 5, 1991 working groups concerning the issues of drafting bills on the bodies of executive power and local self-government authorities at the regional level were created. Thereafter, it was presupposed to develop fundamental legal principles for establishing a unitary state with powerful regions.

Thus, we reckon that at this stage regional councils in Lviv, Ternopil and Ivano-Frankivsk regions as well as national-democratic parties, which gained the majority, had quite opposite vision of the vector of development of Ukraine. In this case it should be underlined that a distinctive format of regional political process was in a specific perspective of the vector of development for the whole Ukraine, not for a region or regions. Systematic cooperation, which determined a line of development, was stipulated by various political actors: at the national level the CPU’s representatives predominated, in the abovementioned regions oppositional political groups had the upper hand, being united around the People’s Movement of Ukraine (NRU). In the instant case all political actors were national. That is why we should speak of the national political process and quite relative format of the regional political process.

After the successful referendum on independence and elections of the President of Ukraine the process of Ukrainian state formation has started on the basis of the republican construction. Its specificity lied in the fact that Ukraine “came into a great inheritance” in the form of the institutions, which were Soviet as to their nature, predominance of national-communists within the ruling class, adapted presidential-parliamentary system of governance. Under these conditions such new institutions as political parties and elections could not play a crucial role in the change of the government construction and were integrated into the system of relations between the government and property on the basis of a “great compromise” as E. Wilson noticed. Consequently in economic and political life a key role was played not by formal, but informal institutions and practices. It resulted into formation of a hybrid political regime. In the context of our research the most important among its all numerous peculiarities are assertion

of a high level of centralized power, especially subordination of oblasts/potential regions to the president of the state/Presidential administration.

In accordance with the Constitution Ukraine is a unitary country, whose territorial and administrative division is based on the grounds of unity and integrity of the state territory, combination of centralization and decentralization in executing state power, balance and social-economic development of the regions, taking into account their historical, economic, ecological, geographical and demographic peculiarities, economic and cultural traditions (article 132).⁴ At the same time, the Constitution gives the accent to the national level including corresponding government/power institutions and level of local self-government, which must be implemented by territorial communities in the procedure, specified by the law, both directly and through local self-government administrations: village, town, city councils and their executive bodies (article 140).⁵ Regional level was not individually/specially underlined or emphasized in the Constitution.

The attempts to introduce changes into the system of government, which reshaped a presidential-parliamentary one into a premier-presidential system over 2006-2010, added contradictions and conflicts into the construction, but under the conditions of preserving political institutions, which were old as to their essence and functional load among which the crucial role belonged to the informal institutions and practices, but did not result in broadening of powers of oblasts/potential regions. The above-mentioned construction immanently corresponds to the elections and party systems. One should especially emphasize the significance of the all-national electoral district, which substantially mitigated regional/oblast component. The majority of experts reckon that political parties as well were characterized by a high level of centralization and weak inner democracy. As a result the national political parties' leaders took a rigid control over the activity of regional party organizations concerning the whole range of issues, including nominating candidates at all levels of representative institutions. In this context Ukrainian experience confirmed but not disproved the conclusion, that only parties with well-developed inner democracy are able to initiate and develop democracy, correspondingly the parties with a low level of inner democracy cannot show that. Differences in the national level and the level of regions/oblasts lied in party preferences or personal ones in combination with party affiliation. From this perspective we can even speak of sub-regional peculiarities, when similar party-political advantages were inherent to several regions. It is perfectly illustrated by maps of party-political preferences during parliamentary and presidential elections. At the same time when we refer to three Halych regions we can speak of a number of common electoral advantages. Herewith, in a program-essential perspective national agenda predominated. Consequently, the very political process remained national and only conventionally had a regional form.

---

⁴ The Constitution of Ukraine (amended and revised). – Kyiv: Atika, 2006. – P. 50.

⁵ The Constitution of Ukraine (amended and revised). – Kyiv: Atika, 2006. – P. 54.

Attention to the regional level significantly increased in the process of preparation and discussion over the project/model of administrative-territorial reform, proposed by Ukrainian vice-prime minister of administrative reform R. Bezsmertnyi in 2005, which were represented in the draft law of Ukraine “On Territorial Division of Ukraine”. Another burst of civil attention to the essence of the region and its place and role in social and political life was commenced due to President Poroshenko’s idea, and then concept of decentralization of Ukraine⁶. Though, the main attention in the document is focused on the issues of formation and development of territorial communities, where it goes that the aim of the Conception is “determination of directions, mechanisms and deadlines of formation of effective local self-governance and territorial organization of governance to create and support full-bodied inhabitable environment for citizens, to provide top-quality and available public services, to establish institutions of direct people power, to meet interests of citizens in all spheres of life within the corresponding territory, to coordinate the interests of the state and territorial communities”. Thus, on the one hand we can speak of the fact that introduction of governmental initiatives including territorial reform are stipulated by a search for the answer/ solution of the current problem/problems or the answer for the challenges, which implicitly determine these issues. On the other hand, declarations of the desire to move the country towards the idea of European integration made by the Ukrainian government will necessarily predetermine consideration of standards and demands of the EU concerning decentralization and outlining a corresponding status of a region between the national governmental level and the system of local self-government.

We suppose that Ukraine now faces inevitability, but not a necessity to form politics of the local/regional level by means of this or that variant of decentralization. It is presupposed by a number of factors. Traditionally we can divide them into internal or national, inherent exclusively to our country and external or general, which have a universal/global influence on a large number of countries.

First of all, retreat from the authoritarian construction of the Soviet society and post-Soviet Ukraine together with a gradual introduction of democratic principles, taking into account a high level of declarativity in the actions of political actors, step by step lead to enhancement of democratic practices. Formation of a real citizen does not predetermine the situation of their regulated participation in social processes (on the Maidan, volunteering – yes, but criticism of public prosecution office, courts, political power – is unacceptable “especially under conditions of war”). Civil society, which is being formed and developed, is logically implementing its activity first of all at the local level. Correspondingly, development of the civil society requires space and this space starts from below – at the regional level.

Secondly, the Revolution of Dignity profoundly revealed crisis of the post-Soviet centralized country with all its attributes, including a centralized budget. Nowadays all understand

⁶ The Concept of the Reform of the Local Self-Government and Territorial Organization of Government in Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: www.zakon3.rada.gov.ua

that the state is not able to uncover and solve all numerous local problems from the center. Moreover, speaking of the list of the most current problems the government will always give preference to the problems of the center or within some individual regions and put away for later or solve local problems according to the left-over principle. Besides, excessive centralization enhances political risks, when political responsibility for the regional problems is put on the central authorities and corresponding “ruling” political forces.

Thirdly, even a small broadening of powers for regional structures, enlargement of funding or local budget revenues caused great hopes and expectations among local bodies of authorities and population in the regions. For instance, budget of Lviv city has been changing in the following way: 2010 – 2,4 billion UAH; 2014 – 2,9 billion UAH; 2015 – 3,8 billion UAH; 2016 – 5,9 billion UAH (enlargement in 2016 in comparison with the previous year is 67%).⁷ At the same time the development budget has rapidly increased, thus if in 2015 it was 684 million UAH, then in 2016 it was almost 1,6 billion UAH. It gave an opportunity to plan a number of important project using city budget funds. Lviv region budget in 2015 was 6 619 231,7 UAH, and in 2016 it was 9 039 757,5 UAH. New approaches were mostly revealed in expenditures on reconditioning of roads: thus, if in 2014 133 million UAH were planned in the budget on these purposes, then in 2015 they spent 1 billion 155 million UAH. For 2016 almost the same sum has been planned. At the same time formation of united territorial communities together with their governing institutions, elected on democratic basis (at the end of December 2016 in Lviv region there were 24 united territorial communities), attracted much attention among wide national groups to their first experience, which was in equal measures both successful and failing. All local/regional structures look forward to the further steps in the process of decentralization, which is becoming a trend of political development. And this “jinn” would not be so easy to conceal.

Fourthly, the situation in the East in the region of combat operation focused attention on the issues of “special status of the occupied territories”. Another additional and very powerful irritant became the Minsk Agreements, which predetermine the search for the model of relations between the center and occupied districts in Donetsk and Luhansk regions. Kyiv together with political parties in the country will not consent to a proposal of factual federalization of Ukraine, what is promoted by the Russian Federation and what the governments of the occupied districts in Donetsk and Luhansk regions are striving for. But to preserve the current model of communication between the center and region will not be possible. That is why we must bargain for the search, adjustment of a compromised variant, which will predetermine a new model of relations between the center and regions.

Fifthly, Ukraine is an ethnically heterogeneous country. A big number of ethno-lingual groups live densely, like the Hungarians in Zakarpattia region, the Rome in Chernivtsi region, the Gagauz people in Odesa region and so on. Every ethno-lingual group has some common and

---

⁷ City budget [Electronic resource]. – Access mode: <http://city-adm.lviv.ua/public-information/budget>

numerous distinctive characteristics and problems. Consequently, it is impossible to solve these problems in accordance with the same centralized patterns. At the same time it is impossible to avoid or postpone solution of these problems in future. Public recognition of the necessity to grant national and territorial autonomy to the Crimean Tatars made by the parliament and president of Ukraine in May-July 2016 can be interpreted not only as a long overdue, but also as a forced interruption of a traditional chain. On December 2016 took place the meeting of the representatives of the Hungarian minority in Zakarpattia, which brought up an issue, concerning territorial autonomy for the Hungarian minority⁸. The experience of many countries shows that under these conditions the authority can easier take control over the situation due to proposition and implementation of their own project of decentralization and not just store up problems.

Sixthly, within the society the comprehension that the change of the current model of the political life/development presupposes not only transformation of main state institutions, but already acting political parties in Ukraine is becoming widespread. The researchers evaluating 350 registered for now political parties⁹, fairly raise a question of incompatibility of Ukrainian political parties with the main indicator of classical/modern parties as the institute of democratic society. This promotes the search for corresponding definitions: protoparties, transitive parties and so on. The 2015 regional elections showed that in relations between the center and regions exist lots of problems. There are various ways of their solution, but among the inevitable ones must be: spread of inner-party democracy and enhancement of powers and authority of regional party structures. The changes in electoral legislation during the 2015 elections made regional party structures invite personalities, who are authoritative at the corresponding level, giving preference to governable party members (during the 2015 elections the percent of non-affiliated candidates in party lists balanced from 16% (All-Ukrainian Union "Batktivshchyna") to 100% (Yedynyi Tsentr)¹⁰. It has resulted in wider deputies' "freedom" during public speaking, voting and acting. Thus, democratization starts from below. Further modification of the electoral legislation at the national and regional levels will in future "promote" inter-party democracy.

We suppose that another important factor is a general tendency to evolution of the state institution. Plenty of western political scientists track the origin of a modern state model to 1648 when the Westphalia Tract was signed. Just then the notion of sovereignty and conception of a national territorial state was elaborated. It recognized a universal principle of full sovereignty of power/state across the whole territory. Another stage of development of a modern state model

⁸ Transcarpathian Hungarians wish for territorial autonomy // 7 days info [Electronic resource]. – Access mode: 7dniv.info/politics/83803-zakarpatsk-ugorc-hochut-teritorialnoi-avtonomii/htm

⁹ A list of civil formations: Political parties [Electronic resource]. – Access mode: http://ddr.minjust.gov.ua/uk/ca9c78cf6ce6db5c05f0604acdbdec/politychni_partiyi/

¹⁰ Among candidates at the 2015 local elections a proportion of non-party candidates was: Petro Poroshenko's Bloc – 84/66; All-Ukrainian Union "Batktivshchyna" – 84/14; All-Ukrainian Union "Svoboda" – 84/24; Civil movement "Narodnyi Kontrol" – 54/31; Hromadianska Pozytsiia – 72/62; Nash Krai – 77/73; Samopomich – 84/57; Yedynyi Tsentr – 7/7.

was in the 18th century and was connected with constitutionalism. The grounds for changes became the contribution made by J. Locke and Ch. Montesquieu as to the format of relations between the state and society and necessity to limit the states' rights by law what will guarantee citizens' rights. Correspondingly, there was a change of a sovereign from the monarch to the people, formed culturally, historically and ethnically. As a result of this the people became the political subject. Political structure of the mentioned model of the society was represented by a centralized national state, which predetermined unity of three elements: territory, people and sovereign power. After the WWII the main emphasis in government's activity was made upon provision of stable economic development and raising the well-being of the people. The desire to ensure stable economic growth contributed to enhancement of deregulation policy, development of monetary economics along with the concept of a minimal state and its limited interference into life of the society. In general at the edge of the 20th and 21st centuries the consequences of the following factors became tangible: 1) policy of deregulation and elimination of various barriers, conducted by the governments in economically well-developed countries, started the process of opening national economics and spread of the basics of free trade, what in its turn improved the conditions for enterprises' and capitals' international activity, providing them with an opportunity of an unlimited access to assets, markets and consumers all around the world; 2) collapse of the Soviet model of the society finally liquidated political barriers before economic globalization; 3) information revolution became an additional factor of the process of globalization over the national borders; 4) formation of a number of international institutions like the EU, IMF, OSCE and many others, which gained a part of powers and authorities of the national states and the right to take universal decisions and norms obligatory for implementation by national states along with formation and development of international civil structures (ranking companies: Standart & Poors, Moody's, Fitch Ratings; "Freedom House", "Reporters without Borders" and others), which exert a considerable impact on the situation in countries as well. By this, taking liabilities, which appeared on the basis of the international norms and agreeing to consider products made by international non-government structures, national states at their own will in fact pass/passed over a part of their national sovereignty. Correspondingly, the government of a national state received substantial restrictions both from below and from above. In general it gave the grounds to state that in the first decade of the 21st century there is a crisis of a modern model of a national state and speak of search for an absolutely new model of a state in any other form of the institutional construction, including new procedures of government organization. One of the outcomes of the globalization process was an increase of the regions' role. Nowadays, their subjectivity is discussed not only within federal constructions of administrative-territorial division, but also in unitary (the United Kingdom, Spain, Italy and others) countries. What impact does it have on Ukraine: 1) we must comprehend general logics and stage-by-stage approach of the state institution. We may suppose that in course of its development Ukraine will have to pass through them; 2) determining an

optimized model for modern Ukraine, which is focused on joining the EU, we must look not to historical constructions, which have already been disappearing, but to up-to-date ones, i.e. to a model of a post-modern democratic country; 3) various formats of assistance, provided to Ukraine from the side of European countries will necessarily contribute to restoration of similar/universal institutions and procedures in Ukraine, and correspondingly to implementation of the processes, which may be just imitation of the existing patterns. By this, development of democracy, movement to the European Union will surely demand decentralization and formation of regional/local politics.

Therefore, just first steps towards decentralization led to certain new phenomena, which provide grounds to interpret them as a tendency. Alternation of the electoral legislation at the 2015 elections culminated not only in active engagement of authoritative people by regional party organizations (what was not largely influenced by the central party leadership), but also in determination of a different format of party representatives in regional councils. If up to 2015 we could trace factual identity of party preferences by electorate in Lviv, Ivano-Frankivsk and Ternopil regions, then after the elections of 2015 we observe some differences. For instance in Lviv and Ternopil regional councils there are such party factions as: P. Poroshenko's Bloc "Solidarnist", All-Ukrainian Union "Batkivshchyna", All-Ukrainian Union "Samopomich", All-Ukrainian Union "Svoboda", A. Hrytsenko "Hromadianska Pozytsiia", UKROP, Narodnyi Kontrol, Narodnyi Rukh Ukrainy (NRU) and O. Liashko "Radykalna Partiiia" (in Ternopil region only deputies from the NRU are not represented in the council). However, in Ivano-Frankivsk regional council there are such factions: P. Poroshenko's Bloc "Solidarnist", All-Ukrainian Union "Batkivshchyna", All-Ukrainian Union "Samopomich", All-Ukrainian Union "Svoboda", UKROP and "Volia". As in regional councils we do not have a formalized institution of majority and minority/opposition, but we may speak of factual votings, especially concerning principal issues, like budget. Thus, in practical terms the minority/opposition is represented by All-Ukrainian Union "Samopomich" and "Svoboda"¹¹. On the contrary, in Ivano-Frankivsk regional council deputies affiliated with the All-Ukrainian Union "Svoboda" are not only represented by the head of the council O. Sych, but together with P. Poroshenko's Bloc "Solidarnist" arrange all principal votings. The development of the process of decentralization led to the spread of party representation at the local self-government level, what before could not be called a traditional practice. On December 18, 2016 in Lviv region took place elections to 6 unified territorial communities. These elections in comparison with the previous ones more stimulated participation of parties in struggling for power. Thus, All-Ukrainian Union "Batkivshchyna" nominated 117 candidates, All-Ukrainian Union "Svoboda" – 67, Nalyvaichenko's movement "Spravedlyvist" – 58, NRU – 55, UKROP – 55, P. Poroshenko's Bloc "Solidarnist" – 54, O. Liashko "Radykalna Partiiia" – 53, "Samopomich" – 51, A. Hrytsenko's "Hromadianska

¹¹ During voting for the Lviv region budget on December 22, 2016, 100% of All-Ukrainian union "Samopomich"-affiliated deputies was absent, while All-Ukrainian organization "Svoboda"-affiliated deputies were equally shared: 50% were absent and 50% abstained.

pozytsiia” – 49, Ukrainska Halytska Partiia – 49, Narodnyi Kontrol – 25, Yevropeiska partiia Ukrainy – 24, Konhres Ukrainskykh Natsionalistiv – 13. Consequently, all this will promote formation of new unified territorial communities, and different agenda.

Therefore, we suppose that the process of decentralization, commenced after the Revolution of Dignity, can determine formation of a political process, which would be different from the national regional political process. The grounds for the following conclusion are: 1) formation of regional/oblast spaces with another financial base on a par with a national political space; 2) growth of autonomy in political activity, carried out by regional/local structures; 3) formation of peculiar combinations of inter-party relations across regions towards Kyiv.

At the same time, it is necessary to state that a variant of peculiar directions of political development can threaten political stability within the system of relations at the center-region/regions level. It does not cause precautions under conditions of consolidated democracy, when all political actors adhere to the principles of democracy and differences in the programs have nothing to do with a cardinal direction of the development of the society (economic, political, social reforms), but the emphasis is on more social or market priorities and corresponding subordinates. The above-mentioned differences between the national and regional levels in democratic countries cannot lead to the conflict, and even if they appear the society acquires a series of protective mechanisms and instruments. However, in the societies, which are undergoing transformation, or hybrid ones, different formats of national and regional political processes may lead to acute contradictions and conflicts. As an example we can name the conflict between Nagorno-Karabakh region and Baku in Azerbaijan, between Transdnister region and Chisinau in the early 90-s in Moldova etc.

Svetlana Naumkina

Professor, Ph.D., State institution Southern National Pedagogical University named after K. D. Ushinsky

Baleria Golka

graduate student of department of political sciences and right

Political of of crowdsourcing and crowdfunding: European experience of constructing and practical embodiment

Аналізуються технології політичного краудсорсингу та краудфандингу як сучасні підходи конструювання політичного діалогу та забезпечення прозорості влади. Аргументується виправданість їх застосування у громадсько-політичній сфері. Вивчаються причини, які актуалізують використання краудсорсингу та краудфандингу у політиці, а також світовий та український досвід їх застосування. Визначаються чинники, від яких залежить успішність краудсорсингових і краудфандингових проєктів у політиці.

Ключові слова: політичний краудсорсинг, політичний краудфандинг, політичне інвестування, громадськість, інформаційно-комунікаційні технології.

Technologies of political crowdsourcing and crowdfunding are analysed as modern approaches to make political dialogue and provide transparency of authorities. Justification for their use in socio-political sphere is being argued. Reasons that actualize the use of crowdsourcing and crowdfunding in policy as well as global and Ukrainian experience of their application are studied. There are identified the factors that affect the success of crowdsourcing and crowdfunding projects in policy.

Keywords: political crowdsourcing, political crowdfunding, political investing, public, information and communication technologies.

Within the recent years, search for new effective technologies of public interaction at all levels from global to local one takes place in political science. "From the model of *co-operation* we turn to the model of *co-creation*. Exchange of ideas and views to achieve the best results comes in the foreground"¹. The leading trend is intensification of political discourse through its virtualization and the use of new information and communication technologies.

---

¹ Левина Е. А. Применение технологий краудсорсинга в социально-политическом диалоге / Е. А. Левина // Проблемный анализ и государственно-управленческое проектирование. – 2012. – № 5 (25). – Т. 5. – С. 36–41.

The term “political (socio-political) crowdsourcing” and “political (socio-political) crowd-funding” are new concepts of political science. Their development has just begun. Difficulty in understanding of their essence lies in: 1) lack of research unity in interpretation of basic concepts – crowdsourcing, crowdfunding; 2) conceptual phenomena novelty of socio-political crowdsourcing and crowdfunding and their varieties; 3) still negligible empirical base to explore practice of crowdsourcing and crowdfunding mechanisms use, especially in Ukrainian policy.

At the same time, current political process is open to new technological mechanisms – organizational and financial one. The political practice of the recent years shows the commitment to the crowdsourcing and crowdfunding mechanisms, which, having started as a business mechanism, broadened the scope into the socio-political sphere. The importance of study the possibility to use crowdsourcing and crowdfunding in policy is caused by continual growth of the role of public participation in policy, and, consequently, need to clarify the modern mechanisms of organization and activation of community in its involvement into the political processes. Study of possibilities of crowdsourcing and crowdfunding application in policy is actualized to clarify new approaches, which help to solve the problem of lack of human and financial resources for the implementation of socially important projects.

Crowdsourcing today is increasingly used as a new method of public involvement into the political process. It is one of mutual interpersonal formats. Crowdsourcing is attracting of human capacity to joint decision of the certain issues or projects implementation. Thanks to the crowdsourcing, specific work is implemented with joint efforts; planned idea is embodied by ordinary people – volunteers and caring one.

Crowdsourcing means: 1) “use of collective intelligence and work of volunteers for a variety of useful purposes, including commercial one”²; 2) “problems transfer to significant, often anonymous, amount of individuals – human crowd” (the Internet community) and involving of their assets, resources, knowledge or experience”³. So, crowdsourcing is a common intellectual work of a large number of people unfamiliar to each other on a common task in the network environment. This is a new method of obtaining needed services, ideas or information by reference to the large number of different groups, often through the Internet.

Crowdsourcing can be considered as a new format of the socio-political dialogue. Its key features are: 1) lack of payment (occasionally – minimal compensation) for the executable function; 2) a significant number of volunteer performers in the project; 3) use of virtual networks that enable optimization of expenses for information search, collecting and processing, and allow to divide work on a number of components that unite a whole, resembling mosaic. Certainly, crowdsourcing would not be possible without the Internet – just through a network, people can coordinate their actions, discuss ways to solve problems and join into communities on a voluntary basis. Internet is used by users to create instruments that can adjust government

---

² Долин А. Манифест новой экономики. Вторая невидимая рука рынка / А. Долин. - М.: “АСТ”, 2010. – 256 с. (С. 39)

³ Hemer J. A snapshot on crowdfunding / J. Hemer // The Open Access Publication Server of the ZBW. - 2011. - pp. 1-39 (P. 8).

policy. For example, “Arab Spring” motivated many activists and ordinary Internet users to primarily use of Twitter and Facebook to schedule the protest acts and spread of revolutionary appeals against establishment of Egypt, Yemen and Libya.

Crowdsourcing in Ukraine just begins to root, having started with social projects like public acts of cleaning the city. Less is Ukrainian practice makes political displays of crowdsourcing, but this experience is rapidly acquired. For example: 1) ElectUA – project of monitoring violations during the parliamentary elections of 2012 as apolitical initiative to draw public attention to the transparency of voting. The project was aimed to attract volunteers on fixation violations during the parliamentary elections and visualization of the data on the virtual map; 2) “Chancellery hundred” as a volunteer project that arose during the events on the Maidan in winter 2014 and restored documents, which the deposed regime tried to destroy; then documents of runaway oligarchs were started to be recovered and published.

The reasons, because of which crowdsourcing is appropriate to be applied in policy, are the following:

1. generation of a large number of new ideas (crowdsourcing provides much more insight, derived from ordinary Internet users. Getting new ideas allows hoping for better proposals);
2. selected ideas will be more closely related to the community of followers (personal ideas will be useful to the target audience, because it offers generated data);
3. open methodology creates transparent and democratic system (users can see where are certain ideas come from, that will help to increase their involvement and makes an additional support of policy that is carried out).

Political crowdsourcing is useful and technologically justified in many socio-political dimensions – from designing the state constitution to implementation of local projects. This provides still small, but slowly accumulating by international practice experience of use such a practice of open cooperation.

We select several successful crowdsourcing campaigns in policy.

1. Iceland, 2012. This is an interesting country to study experience of crowdsourcing in political practice for at least two reasons: 1) it is the only state in which crowdsourcing technology has already been successfully applied to the development of the constitution; 2) crowdsourcing has become one of the ways out from the political crisis that was the result of the hottest economic downturn of the country in 2008⁴.
2. Finland, 2012. Launched crowdsourcing platform Open Ministry was designed to create new bills by the public. If the bill, proposed by a citizen, gathers more than 50 thousand signatures, it is put to parliamentary vote.

⁴ Курочкин А. В. Краудсорсинг как новый метод политического управления в условиях сетевого общества / А. В. Курочкин // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. - 2013. - № 9-1 (35). - С. 78-81 (С. 80).

3. The USA. Citizens do not publish their own bills, but they can communicate with the politicians using resource PopVox, where the bills, proposed in Congress, are placed on separate pages, giving voters the opportunity to leave their comments. This resource helps to establish communication between politicians and voters.

Modern politicians are trying to find new ways of interacting with potential voters and the public in general. The main areas, in which the use of crowdsourcing is justified to attract attention and promote political campaigns, are the following:

1. *Creation of political profile.* examples: 1) the President of the USA Barack Obama cooperated with Artworks by creation crowdsourcing posters dedicated to increase working places; posters of three finalists were signed by the head of the state, designed for sale to raise funds for the further advancement of the project; 2) a candidate to become a deputy of the Australian Parliament in 2013 K. Rudd worked with crowdsourcing platform DesignCrowd to create design of a pre-election slogan and a T-shirt. He selected the winner from more than four hundred drafts and really used the chosen idea for his campaign.
2. *Providing power to people.* Examples: 1) even in “pre-crowdsourcing era” the first Australian prime-minister E. Barton in 1901 initiated an international competition to create a sketch of the Australian national flag; competition received more than 30 thousand proposals; 2) in 2010, the Government of India created design of the new Indian rupee using crowdsourcing. There were suggested more than 8 thousand drafts from participants from all over the country; the project has attracted global attention and rupee became a recognizable symbol in the world.
3. *Aid to people in the crisis regions.* Examples: 1) In South African Republic there was operating an crowdsourcing site Agang South Africa to help to rebuild a country that gained independence in 1994; the aim was to increase public influence on the election results; 2) a number of projects today (such as projects of the organization Italian coalition for civil rights and freedoms (Cild) and Chicas Ponderosas), that are aimed at finding ways to help those 19 million people that in 2014 became refugees because of wars or persecutions) and the number of which increased sharply in 2015 (Syrians, Iraqis and Eritrean etc.).
4. *Bills development.* The examples are the already mentioned experience of Finland and Ireland. Iceland has become a political example of crowdsourcing in development of constitution draft. Its implementation passed through a number of steps: 1) Constitutional Committee of Iceland provide the public with an extensive report (700 pages) about the state of constitutional law in the country and prospects for its improvement; 2) at general elections there were elected 25 members of the Constitutional Assembly (non-party representatives from different regions of Iceland) – a special authority set up to design and improve the draft of the new constitution of the coun-

try⁵; 3) every week members of Constitutional Assembly placed on a special Internet portal new legislative proposals, which have come from citizens using Facebook, Twitter, YouTube, etc. All Assembly meeting were also broadcast on the Internet and were open for online citizen participation⁶.

Structures of the different levels, from global to local, come with crowdsourcing projects. Thus, the UN in 2015 implemented the project “Beyond 2015” – a global initiative that aims to attract young people to solve social problems and inform the world political leaders of what should be their priorities. Crowdsourcing model allowed young people from more than 80 countries to share ideas, discuss vital issues and their possible solutions. For three months’ period crowdsourcing project has collected over a thousand unique ideas and received more than 27 thousand responses and comments; Internet community, which was embraced with this project, makes more than 16 million people from around the world.

With crowdsourcing in many cities around the world there are implemented projects codenamed “smart city” (eng. *Smart City*). Today we are talking not just about expanding the range of electronic services but about merging them into a system of “smart city”, which organizes management thanks to initiatives of the public, generated ideas, namely social and political crowdsourcing. Crowdsourcing allows actively promoting policy of open municipal government, through various portals, on which public proposals are accumulated. In the “smart city” every interested resident is not only a consumer of services but also the member of the decision-making to improve life quality. The only availability of modern electronic services does not ensure public involvement in solving problems; instead the focused crowdsourcing practices are aimed on generating collective idea.

Successful implementation of crowdsourcing projects in policy depends on several factors, including:

- *how clearly the ultimate goal and planned incremental movement to it are defined.* Crowdsourcing project should clearly declare its goal, the way to achieve it and the role of project participants. Clear focus on the citizens as the main participants is required. At the beginning of the project implementation it is important to understand what the result will be: ideas, knowledge or experience;
- *communication quality after project launch.* Crowdsourcing does not happen automatically once put into Network, but information about the political project is necessary to be spread with all possible ways. Political crowdsourcing does not always attract attention; patience and perseverance in making interest and involvement of participants are required;

⁵ Gylfason T. Constitutions: Financial Crisis Can Lead to Change / T. Gylfason // Challenge. - 2012. - № 55 (5). – pp. 106-122.

⁶ Курочкин А. В. Краудсорсинг как новый метод политического управления в условиях сетевого общества / А. В. Курочкин // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. - 2013. - № 9-1 (35). - С. 78-81 (С. 80).

- *simple technological solution* of crowdsourcing project, making it accessible to ordinary users (simple user interface);
- *further permanent project management*: moderating of debates, questions responses etc. And, in addition, specific additional tasks, such as: delete of abusive comments, “reflection” of trolling attacks; all this are integral characteristics of Internet conversations on political subjects;
- *right determination of the project duration*, as crowdsourcing is not a permanent project on promotion of the certain political objectives. If there is known that one can join the project within the outlined time (e.g. several weeks), it encourages people to get involved. However, there exist long-term projects – such as several months signatures collect for a petition. If the project is a long-term one, periodic publication of interim results of the project is necessary;
- regular *offline activities carrying* for the project support. This format of communication that helps to spread information about the project is an opportunity for participants to meet with the organizers;
- constant *analysis and monitoring of the project* during its implementation, and analysis of results after completion. The analysis results, which testify the effectiveness of crowdsourcing campaigns, are certainly necessary to be published online for review by all interested participants and the public.

Of course, there are a number of obstacles on the way to sustainability practices of political crowdsourcing:

- *digital isolation* of rather significant number of adults as political actors. Although the number of people integrated in the Network is growing, to organization of crowdsourcing projects there is advisable to add such opportunities to participate in the project that do not require the mandatory use of the Internet, namely, the offline events;
- *crowdsourcing is not the equivalent of democracy*, opinion of the participant of any political crowd-project is not, as a rule, the majority opinion. But crowdsourcing can be seen as part of democracy, for example, using the method of survey. The importance of crowdsourcing for citizens is that it becomes a new tool for socio-political activity and lobbying of socio-political interest of society;
- *crowdsourcing does not change the opinion of experts*. However, depending on the topic, public opinion can be equated to an expert opinion, though it can be minor;
- *political crowdsourcing requires technical and human resources*. However, not all crowdsourcing projects always require presence of new technical solutions, as there are a lot of software and free tools like Twitter or Facebook;
- *the problem of attracting participants*. Usually citizens learn about crowdsourcing and get involved to it not unexpectedly. As political crowdsourcing is new and unfamiliar

process for most of them, it is necessary to pay special attention to work with the community and promotion of crowdsourcing opportunities;

- – socio-political crowdsourcing is facing a difficult challenge: how to integrate the views of people into the final decision – whether the proposal of the bill, or the strategy of the country (region, city). There is a danger that crowdsourcing will only become a policy tool to attract attention. That is, crowdsourcing may stop responding its meaning and motivation of people to get involved in such projects in the future will decrease.

Particular importance of crowdsourcing technology makes for forming active political community and ensuring the transparency of political decision-making. Crowdsourcing allows not only achieving a high degree of public participation in the development of certain projects, but also creating a sense of national unity. Free participation of citizens in the development and policy making allows avoiding pressure of the interest groups that usually have privileged position in the legislative process.

Among the definitions of crowdfunding there is its interpretation as a process of uniting the resources, especially financial, for implementation of a specific project dominates. We define it as voluntary collective cooperation of unspecified range of people who unite material or non-material resources, typically using the Internet-platforms, for socio-political support (or a purely political) projects, initiated by individual or collective political actors. If we try to define crowdfunding through legislation, we are faced with the problem of legal gaps – particularly in the Ukrainian legislation the concept of “crowdfunding” (or national synonyms) is missing. And this is despite the functioning of many crowdfunding platforms.

When we talk about crowdfunding, first of all we separate thousands of socially useful projects, creative products that come to the market thanks to donations from the public, who believed in initiatives social usefulness, which need support to be implemented. That is, in the public mind there exists perception of crowdfunding as an economic mechanism – a “crowd funding”. Thus, this technology, at first glance, would not cover political issues, which, unlike the social, not often cause sympathetic sentiment mood of donors-volunteers.

Socio-political crowdfunding enables transformation of “social” capital, accumulated in social networks, into the financial one”⁷.

Political crowdfunding is one of the innovative social technologies. Its important feature is lack of traditional intermediaries in financing: investor cooperates directly with the recipient. The uniqueness of crowdfunding is that this funding instrument, using Internet technologies, allows quick getting of small investments from a large number of people to support the project.

Rate of political crowdfunding, as an effective tool of capital involving, increases. Thanks to the rapid development of information technology, new attractive financing opportunities

⁷ Горобец В. Краудфандинг политиков / В. Горобец [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://doc.ua/lenta/columns/political-crowdfunding/>

became available for the policy investors. Funding is provided through Internet platforms. Examples include the following resources: *kickstarter.com*, *indiegogo.com*, *seedrs.com*, *boomstarter.ru*, *crowdcube.com*, *smartmarket.net*, *EquityNet.com*, *betterplace.org*, *respekt.net* and others. The rapid development of national financing is provided with the social networks (Twitter, Facebook, “Vkontakte” etc.), which can, within the short term, promote attracting investments into specific projects.

In a situation, when policy (Ukrainian in particular) is often rightly accused in uncertainty of funding sources and further depending on the “political patrons” – oligarchs, crowdfunding has the potential to become an alternative format of political projects financing.

Russian politician Iliia Ponomaryov (the only member of the State Duma of the Russian Federation, who voted against Crimea annexing to Russia) expressed an opinion that “worldwide crowdfunding starts from policy”. Undoubtedly, his words have sense. For example, “March of millions” in Russia gathered over 2 million RUB with crowdfunding. We support the approach on which policy should begin with crowdfunding, and not vice versa⁸: virtuous policy has to start with crowdfunding, which will become a proper marker of the fact whether the public supports specific political initiative and is ready to contribute to its implementation.

In business, we can speak of at least of three types of crowdfunding, depending on the compensation, offered to the investor: 1) free or conditionally free of charge; 2) conditionally returned; 3) certainly returned (private investment). When talking about the political (socio-political) crowdfunding, political crowdfunding can be divided into types by at least three criteria: 1) *by financing sphere*: electoral, anti-corruption etc.; 2) *by nature of donations*: financial (cash), social (non-cash); 3) *by reward offered to crowd-investor*: free (conditionally free of charge) – provides possible gratitude by the recipient, notice of the investor (donor), for example, on the site, in speeches to the voters, opportunity to participate in activities initiated by the political party; conditionally returned – suggests that in future there will be performed some exchange of the investor’s deposit on, for example, lobbying of interests of the investor, inclusion of him or his representatives into the electoral list, etc.

Generally, all types of political crowdfunding directly related to information and communication revolution. In particular, social (non-cash) political crowdfunding works primarily in social networks. Nobody spends funds to support activist, but makes it known with likes and reposts. With this technology number of contemporary figures, such as Italian politician Beppe Grillo, become Facebook “stars”, and then the politicians and prominent figures.

In the countries with developed democracy crowdfunding has demonstrated effectiveness in the political sphere, as it combines attracting of financing and conducting a campaign. Appeal to entire groups of voters by allowing crowdfunding to create a community of people inspired by the same promise that seek to support political project financially. Appeal to entire

---

⁸ Голембіювська А. Сучасні тенденції української політики. Частина 2. Політичний краудфандинг / А. Голембіювська [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://blogs.korrespondent.net/blog/politics/3525247/>

groups of voters allows, with crowdfunding, creating a community of people inspired by the same promise, who seek for financial support of the political project.

Money has always played an important role in policy, but today more than 90 % of candidates in the West win the election thanks to attracting of more funds. With electoral crowdfunding the voters can collect more than 80 % of the campaign budget. Crowdfunding helps to avoid excessive costs on campaign carrying, such as huge bills for rent, telephone calls, travel, etc. Organisation of crowdfunding campaign is nearly free of charge and political leaders get a list of investors, who supported them as a project. This database can be used during the subsequent campaigns. Obviously, sponsors of political campaigns are likely to vote for the sponsored political force and, in addition, will share information about it within their environment.

Since 2007 political crowdfunding has helped Barack Obama to collect 16.1 billion dollars⁹. In particular, in 2008 the strategy of the presidential election of Barack Obama was based on use of the own website to attract funding; Obama's campaign collected more than 750 million dollars from the multiple retail investors (average investment was \$ 86 per person)¹⁰. This strategy has received public attention and was repeatedly reproduced by other players of the political arena.

During the presidential campaign (2012) candidates have already actively used mobile payment platforms, though not in such volumes as during current campaign 2016. Barack Obama included online payment platform Square into instruments in his election campaign in January 2012, and earlier, in August 2011, the Republican Party has distributed more than five thousand readers Square during the National Congress. The exact figure of the accepted donations was not called, but there existed comments that using Square to receive donations by Republicans and Democrats was successful¹¹.

During the presidential campaign of 2016 in the US many ways were used to collect donations. For example, to collect donations all US presidential candidates, from H. Clinton and B. Sanders to R. Paul and M. Rubio, use online payment platform Stripe. The presidential campaign of 2016 shows a high level of candidates' involvement into modern technologies. H. Clinton campaign, according to "Forbes" as of August 2015, has already received only donations more than \$ 20 million through Stripe¹².

Organization "The Center for Public Integrity" conducted a study, which results show in which countries organizers of crowdfunding fundraising campaigns for B. Obama received diplomatic posts. Project results have shown a strong relationship between high finance and the most desired positions in the diplomatic corps; diplomatic posts are received not only the

⁹ Швальц В. Политический краудфандинг помог Бараку Обаме собрать \$16,1 млрд с 2007 года / В. Швальц [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://crowdsourcing.ru/article/politicheskij_kraudfanding_pomog_baraku_obame_sobrat_161_mlrd_s_2007_goda

¹⁰ Швальц В. Почему политики все чаще обращаются к краудфандингу / В. Швальц [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://crowdsourcing.ru/article/politicheskij_kraudfanding_pomog_baraku_obame_sobrat_161_mlrd_s_2007_goda

¹¹ Шерман А. Краудфандинг, политика и Stripe / А. Шерман [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://futurebanking.ru/post/2932>

¹² Шерман А. Краудфандинг, политика и Stripe / А. Шерман [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://futurebanking.ru/post/2932>

diplomats but organizers of campaigns of collecting funds. This practice is not unique to B. Obama; it has been existed around for decades.

History of crowdfunding in the USA and Western European countries confirms the theory of solidarity. Public financing was developed here through projects that did not offer the investors packages or shares in any of the enterprises or any future payment of introduced shares. Instead, investors were given awards, often in the form of the final product or reference and public thanks¹³.

In the West, where the tradition of political patronage (political investment) is strong, one can see modification of political crowdfunding: now more and more “small” sponsors are involved in the financing of large undertakings. The potential of the Internet community today is obvious and powerful political players have to listen to it.

As examples of using the crowdfunding method at the post-soviet area there can be called a campaign of collecting means for the project “RosPil” (<http://rospil.info/>) of O. Navalny, fundraising by Moscow Helsinki Group, fundraising to support “Pussy Riot” and others. Trend by which to support the organizers of, at first, protests, such as “March of Discordants” (Russian Federation) became more clear. Under the pressure of authorities there always arise such mechanisms of political struggle that cannot be controlled by the authorities. Opposition began to use political crowdfunding (its online format) to finance their projects. For example, O. Navalny organized “RosPil” to combat abuse in the sphere of public purchases; collected funds were spent on labour of lawyers and the server. O. Navalny was supported by a number of active Internet users with opposite moods. Meanwhile, the lagging nature of Russian political culture that is not adapted to innovative mechanisms of political cooperation is underlined by the researcher O. Sokolov¹⁴. He argues: 78 % of funds in support of punk band “Pussy Riot” was collected not in Russia, but abroad.

At present, socio-political crowdfunding in Ukraine is only beginning to develop. Mechanisms potential of online fundraising is used not enough. Among domestic crowdfunding platforms are to be noted the following: “Spilnokosht” (<https://biggggidea.com/>); “Ukrainian Philanthropic Marketplace” (<https://ubb.org.ua/>); “Na-Starte” (<http://na-starte.com/ua/>); “JQ Star” (<http://jqstar.com/>). One of the research objectives is to study their practices to determine whether these platforms practiced the political projects and how successful they were. It looks like the absence of political projects themselves is clearly seen at all crowdfunding platforms. Let us argue this thesis with the example of two major Ukrainian crowd-platforms:

- platform “*Spilnokosht*” highlights such project-groups as “Media”, “Human Rights”, “Professional Journey”, “Children”, “Transport”, “City” and many others. If to draw attention on the projects, supported by the public, there will be Urban Studies, support

¹³ Котенко Д. А. Краудфандинг - инновационный инструмент инвестирования / Д. А. Котенко // Закон. – 2014. – С. 140-141.

¹⁴ Соколов А. В. Особенности возникновения политического краудфандинга в российской политической практике / А. В. Соколов // Вест. Рос. ун-та дружбы народов. - Сер.: “Политология”. - 2014. - № 2. - С. 31-38 (С. 36).

of camps, summer schools for teens, cultural projects and support of separate creative teams etc. There are no politically oriented projects; close to the socio-political topics can be considered support of public radio and television, programs of adaptation of internally displaced persons, “Sh.Fest – Taras Shevchenko Festival” (popularization of T. Shevchenko), integration camp “Big Game for TEENS” (for teens from different regions of Ukraine to master leadership skills) and similar (social rather than political) projects;

- platform “*Ukrainian Philanthropic Marketplace*” has no political projects, instead there are singled out projects “Help UA” (restoration of schools in the ATO area, rehabilitation of soldiers, etc.), “Health” (patients support), “Education” (books for schools of Donbass, furniture for rural schools, school uniforms for children of immigrants, carrying so called “scientific picnics”, support of children with mental, emotional and behavioural disorders, inclusive education), “Environment and Animals” (aid for animal shelters), “Our Town” (lunch for children from crisis families), “Like home ...” (food and hygiene for evacuees from the ATO area, care of orphans, children from boarding schools etc.).

Instead, in Ukrainian political practice there are the examples of electoral crowdfunding. Thus, O. Bogomolets collected funds as a candidate for the post of the President of Ukraine: “The only my sponsor is the Ukrainian people. Money for pledge was collected by volunteers and ordinary citizens”¹⁵[1]. Fundraising on pledge to the Central Election Committee (2.5 million UAH) was completed in two days. At the account of election fund (from 08.04 to 21.04.2014) there were received 181 495 UAH. One of the candidates for president of Ukraine A. Grytsenko used crowdfunding practice at the election in 2014; costs were claimed in sum of about 8 million UAH. With crowdfunding Ukrainian political party “Democratic Alliance” is functioning.

It seems that in Ukraine attitude to national funding policy is still quite sceptical.

Firstly, the public has doubts whether fundraising is not one more fraud, whether the collected funds will be used to implement the declared goal. Absence of legislation becomes a significant “negative” factor, because the citizen, as a political investor, needs effective protection against the financial crimes.

If you analyse such subjects of national policy as political parties, at the present they appear as attractive objects of political investment. Traditional parties cannot rely on basic audience of online crowdfunding – active users of social networks, who are eager to support rather those, out of system, protest initiatives.

Over the past two impassionate years of Ukrainian history we have seen many examples of collective financing, such as the army, volunteer battalions, process of treatment the soldiers

¹⁵ Богомолец О. “Передвиборча кампанія кандидатів у президенти має бути абсолютно прозорою!” [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://bogomolets.com/ua/news/372-olga-bogomolets-peredviborcha-kampaniya-kandidativ-u-prezidenti-mae-buti-absolyutno-prozoroyu>.

etc. It is notable, that this technology is effective, and therefore the question of its testing on policy, namely to nominate candidates “from the bottom”, to support their campaign and then delegate them their voting powers. So the politician, to be really from public, should be nominated by people; and not only to be promoted but also to be financed¹⁶ [3] (primaries, donations, charitable contributions, etc.). Otherwise, we cannot demand independence of the candidate, as the campaign will certainly be financed from some “oligarchic pockets” or by the candidate, who is an oligarch himself.

In crowdfunding scheme there takes place direct popular vote for a particular project, and the vote is the amount allocated by the donor. In this way competition of politicians as the project, their struggle-presentation for the national funding is made possible. We assume that this is a civilized transparent way to win the most reasonable political projects. Each crowdfunding project, particularly political one (when every politician is under the “anti-corruption eye”), should be based on ensuring complete transparency at every stage of fundraising, opportunities for free access (if not of all the public, then at least donors and authorized regulatory agencies) to view revenues and expenses.

Research of political crowdfunding brings us to a number of issues, including: 1) whether political crowdfunding is to be considered as a fundraising exclusively through specialized Internet platform. After Ukrainian remember well all the variety of ways of accumulating resources (money, medicine, food, fuel, etc.) in support of Euromaidan; how resources are still collecting to finance the needs of the army today, etc.; 2) whether political crowdfunding should be materialized in its form as support can be shown not only in cash; at least we already mentioned non-material (social) crowdfunding.

However, it should be noted that methods of financing Euromaidan and army in fact cannot be considered as crowdfunding technology in its classic sense because of violation of the basic principles of crowdfunding: goal – rather abstract, no clear required amount, process transparency – more fragmented. In this case we rather deal with charity, but such measures can be considered successful start of crowdfunding implementation in Ukraine.

Unfortunately, the culture of mass patronage, in particular socio-political one, has not acquired permanent bases, among Ukrainians and there was not formed stable layer of the middle class, which is the driving force of sacrificial support of any creative endeavours. To our mind, popularity of crowdfunding is directly correlated with the size of the middle class. Use of political crowdfunding is still a prerogative of out of system business subjects. Political actors of the system itself nearly do not use this mechanism of communication with their political supporters.

Thus, technologies of political crowdsourcing and crowdfunding create new opportunities for civic activity. This is a truly revolutionary approach to achieve the goal – to build a community in which everyone can be heard.

---

¹⁶ Горобец В. Краудфандинг политиков / В. Горобец [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://doc.ua/lenta/columns/political-crowdfunding/>

Application of these technologies in the political sphere is a global technological trend by which transparency of state bodies, public involvement in the process of political communication and work on socially significant tasks, which really can improve the quality of life of the citizens, is increased. New technologies can enable truly democratic policy implementation at all levels.

REFERENCES

1. Богомолец О. “Передвиборча кампанія кандидатів у президенти має бути абсолютно прозорою!” [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://bogomolets.com/ua/news/372-olga-bogomolets-peredviborcha-kampaniya-kandidativ-u-prezidenti-mae-butii-absolyutno-prozoroju>.
2. Голембіовська А. Сучасні тенденції української політики. Частина 2. Політичний краудфандинг / А. Голембіовська [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://blogs.korrespondent.net/blog/politics/3525247/>
3. Горобец В. Краудфандинг политиков / В. Горобец [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://dou.ua/lenta/columns/political-crowdfunding/>
4. Долгин А. Манифест новой экономики. Вторая невидимая рука рынка / А. Долгин. - М. : “АСТ”, 2010. – 256 с.
5. Котенко Д. А. Краудфандинг - инновационный инструмент инвестирования / Д. А. Котенко // Закон. – 2014. – С. 140-141.
6. Курочкин А. В. Краудсорсинг как новый метод политического управления в условиях сетевого общества / А. В. Курочкин // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. - 2013. - № 9-1 (35). - С. 78-81.
7. Левина Е. А. Применение технологий краудсорсинга в социально-политическом диалоге / Е. А. Левина // Проблемный анализ и государственно-управленческое проектирование. – 2012. - № 5 (25). – Т. 5. - С. 36-41.
8. Соколов А. В. Особенности возникновения политического краудфандинга в российской политической практике / А. В. Соколов // Вест. Рос. ун-та дружбы народов. - Сер.: “Политология”. - 2014. - № 2. - С. 31-38.
9. Швальц В. Политический краудфандинг помог Бараку Обаме собрать \$16,1 млрд с 2007 года / В. Швальц [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://crowdsourcing.ru/article/politicheskij_kraudfanding_pomog_baraku_obame_sobrat_161_mlrd_s_2007_goda
10. Швальц В. Почему политики все чаще обращаются к краудфандингу / В. Швальц [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://crowdsourcing.ru/article/politicheskij_kraudfanding_pomog_baraku_obame_sobrat_161_mlrd_s_2007_goda
11. Шерман А. Краудфандинг, политика и Stripe / А. Шерман [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://futurebanking.ru/post/2932>

12. Gylfason T. Constitutions: Financial Crisis Can Lead to Change / T. Gylfason // Challenge. - 2012. - № 55 (5). - pp. 106-122.
13. Hemer J. A snapshot on crowdfunding / J. Hemer // The Open Access Publication Server of the ZBW. - 2011. - pp. 1-39.

Російська меншина і Російська діаспора: Питання формування та місце в багатонаціональному розвитку різних країн на пострадянському просторі

У статті проаналізовано питання формування та місце російської меншини і російської діаспори в багатонаціональному розвитку різних країн на пострадянському просторі. Виявлено масив проблем, які детермінують конфронтацію російського та титульного етносів у різних країнах на пострадянському просторі. Аргументовано, що не можна уніфіковано виокремлювати механізми вирішення російського питання в різних країнах на пострадянському просторі, а доцільно поглиблено розглядати усі існуючі тенденції, які притаманні кожній країні.

Ключові слова: російська меншина, російська діаспора, Росія, зарубіжжя, пострадянський простір.

The Russian minority and the Russian diaspora: Formation and place in multicultural development of different countries at the post-soviet space

Bialoblotskyi T.

The article is dedicated to analyzing the items of the formation and place of the Russian minority and the Russian diaspora in the multinational development of various countries at post-soviet space. The author discovered an array of problems that determine the confrontation of Russian and titular ethnic groups in different countries of the former Soviet Union. The researcher argued that it is impossible to isolate unified resolution mechanisms of the Russian question in different countries of the former Soviet Union, and it is advisable to consider thoroughly all existing tendencies inherent in each country.

Keywords: the Russian minority, the Russian diaspora, Russia, foreign countries, the post-Soviet space.

Historical state-building experience at the post-Soviet space and even nowadays shows that geopolitical and ethnopolitical factors are of great if not crucial importance for it. Close connection between ethnopolitical and geopolitical is designated by the fact that in various countries, which appeared as a result of the USSR's collapse, live numerous ethnic communities, first of all the Russian one, which never before have been treated as national minorities (when the USSR existed). Consequently, such sharp change of identity reveals itself due to a complicated social and economic situation, which makes a number of people seek for reasons of the crisis, firstly, in the independence of separate countries and only after that in the lack of economic reforms. As a result there is a possibility of the society's disintegration along social and economic, political and ethnical lines, what endangers the statehood and national identity. Besides, another result is an extremely specific positioning of the Russian minorities in every country, which emerged at the post-Soviet space, as well as an exceptionally specific interpretation and self-awareness of the Russian diaspora.

The Russian diaspora is consistently believed to be immigrants from Russia and the Russian Soviet Socialist Republic and their direct descendants, who are not citizens of the Russian Federation, but who recognize their spiritual or cultural and ethnic connection with Russia or any of its actors¹. At the same time, referring people to the Russian diaspora is not carried out on the basis of their national or ethnic affiliation, language, religion, type and character of occupation, place of residence or any other circumstances. According to another, more metaphorical definition, diaspora is connected with personal qualities of people, when they "feel themselves strangers in any specific place ... as they are responsible for constructing their identity"². The collapse of the USSR brought the issue of diaspora to the foreground, creating several new situations. The most peculiar one was the formation of the so-called "coastal" and "shallow" diasporas, communities in the so-called Russia's "near abroad", which in early 90-s of the 20th century started the process of juridical "diasporization", without "leaving their house" due to the disintegration of the USSR into 15 sovereign states. And namely these diasporas, as R. Brubaker states, belong not to the post-national, but to the post-multinational world. They exist in countries, which declared "non-waiver of the principle of the national state, but its triumph"³. That is why in the Russians' context some scholars make use of a bit broader definition of diaspora or the notion of "the new Russian diaspora", which is frequently used to designate measurable Russian ethnic minorities outside the Russian Federation. Other scientists employ more strict definitions, arguing that not all minorities succeeded in "self-organization, and creation of the diaspora, capable of carrying out purposeful policy to their own benefit". Otherwise, they are

¹ S. Savoskul, A. Ginzburg, *Rossiya i russkie novogo zarubezhya*, "Pravda", 23 noyabrya 1994 g., źródło: <http://www.ecsocman.edu.ru/data/894/679/1219/054.SAVOSKUL.pdf> [odczyt: 1 września 2016].

² D. Schnapper, *From the Nation-State to the Transnational World: On the Meaning and Usefulness of Diaspora as a Concept*, "Diaspora", 1999, vol 8, nr 3, s. 251.; D. Boyarin, J. Boyarin, *Diaspora: Generation and the Ground of Jewish Identity*, „Critical Enquiry” 1993, vol 19, s. 711.

³ R. Brubaker, *Diasporas of Cataclysm in Central and Eastern Europe and their Relations with the Motherland*, "Diaspora" 2001, vol 3, s. 6.

still “amorphous ethnic minorities”⁴, as a result of which it is reasoned that it is not enough to be an ethnic minority to form the diaspora of this minority. There also must be an “essential idea, which gets together ethnic groups”, as well as their “organizational structure”, aimed at implementation of the idea, and therefore, functions to support the diaspora. The difference and these comments are of crucial importance, while analyzing the state of the Russian diaspora in the “Russia’s near abroad”.

The point is that in 2005 the number of the Russian diaspora in the world was over 25 m people⁵. First of all, it is composed of the Russian citizens, who constantly lived outside Russia and it is almost 1.2 m people, who are registered in the consular missions abroad. But this is only 15-20% of all the Russians, who permanently reside abroad. That is, due to the calculations, the number of the Russian citizens abroad is up to 8-10 m people (till 2013-2016). Another group consists of the immigrants originating from Russia, whose roots are still there. 15-20 years ago the quantity announced was 35-40 m people. Thus, a large number of the Russians have returned to their Motherland over the recent years and this tendency became permanent. Along with that, there is a great amount of statistic data, concerning the Russian diaspora in different countries of the world. However, due to some difficulties in calculations and differences in determination of the diaspora composition, these figures (depending on the source) vary, even in the countries at the post-Soviet space.

The data below (see table 1) make it absolutely obvious that the Russian minority comprises a large part of population of such countries (according to official data or as a result of the lack of updated information), as Latvia (25,8 %), Estonia (25,2 %), Kazakhstan (21,5 %), Ukraine (17,3% – as of 2001). Among these countries, an average number of the ethnical Russians in Ukraine in fact corresponds with an average figure across the countries of the former USSR (14,2 %), but in Ukraine the problem of the Russian minority is enhanced by the fact, that in quantitative correlations the Russians comprise the biggest Russian minority in the world – 8,33 m (according to the official data of the population census, conducted in 2001, but it becomes much smaller as a result of the 2013-2016 events), and this corresponds with 52% of a general quantity of the Russian minorities among the former USSR countries (except Russia, where it is a titular ethnic group).

Despite this, however, since the 70-s of the 20th century the tendency of the Russians’ migration to Russia had become quite clear, though the situation changed to the contrary after the collapse of the USSR: a total number of the Russians, who immigrated to Russia over 1992-1998 equaled 2.7 m people. Over the period of 1990-1997 Ukraine lost 2,4% of ethnic Russians, Belarus lost 2%, Armenia and Tajikistan – more than 50%, Azerbaijan and Georgia – more than 40%, Kyrgyzstan, Turkmenistan and Uzbekistan – 23%, Kazakhstan – 14%, Lithuania and Estonia – 12%, Latvia – 10%, Moldova – 8,5%. In sum, the “weight number” of the Russians in non-Slavic CIS countries and the Baltic states shrank by 18,3% only as a result of repatriation.

⁴ V. Kolosov, *Geopoliticheskoe polozhenie Rossii: predstavleniya i realnost*, Wyd. Art-Kurer 2000.

⁵ *Chislennost rossijskoy diaspori v mire prevyishaet 25 millionov chelovek*, “Na prostorah Rossii”, źródło: <http://demoscope.ru/weekly/2005/0221/rossia01.php#1> [odczyt: 1 września 2016].

The most intensive outflow of the Russians was observed from the Trans-Caucasian region, and equaled 13% of repatriates. Taking into account, that there lived only 3,1% of a total number of the Russians, residing abroad in early 1990, it should be mentioned that almost all mobile Russian population left that region.

Table 1. The Russian Minority Population at the Post-Soviet Space (over 1989-2015)

Country	1989		1999		2009-2015	
	№, m	% from all population	№, m	% from all population	№, m	% from all population
Azerbaijan	0,392	5,6	0,142	1,8	0,119	1,3
Belarus	1,342	13,2	1,142	11,4	0,785	8,3
Armenia	0,052	1,6	0,015	0,5	0,012	0,4
Georgia	0,341	6,3	0,140	3,0	0,027	0,7
Estonia	0,475	30,3	0,351	25,6	0,326	25,2
Kazakhstan	6,062	37,4	4,480	30,0	3,685	21,5
Kyrgyzstan	0,917	21,5	0,603	12,5	0,370	6,4
Latvia	0,906	34,0	0,700	29,4	0,520	25,8
Lithuania	0,345	9,4	0,280	8,0	0,177	5,8
Moldova	0,562	13,0	0,501	11,6	0,159	5,4
Russia	119,865	81,5	115,889	80,6	111,017	80,9
Tajikistan	0,388	7,6	0,068	1,1	0,035	0,5
Turkmenistan	0,334	9,5	0,240	5,0	0,242	5,1
Uzbekistan	1,654	8,3	1,150	4,7	0,650	1,8
Ukraine	11,356	22,1	9,100	18,2	–	–

Źródło: P. Baev, P. Kolstoe, Russian Minorities in the Former Soviet Union, [w:] Conflicts in the OSCE Area, źródło: <http://www.prio.no/files/osce-pdf/osce-russianminorities.pdf> [odczyt: 1 września 2016].; Wikipedia, źródło: <https://www.wikipedia.org/> [odczyt: 1 września 2016].

Consequently, the state of the Russians outside their ethnical Motherland, especially at the post-Soviet space, has still been unstable and not fully determined, what directly influences their self-esteem, which combines two extremes of haughtiness and self-abasement. O. Vendina singles out a number of reasons: firstly, difficult economic situation and lowering of their social status, which have led to a strong sense of inferiority; secondly, the point is that national elites in the newly created countries inconsistently treat the Russian population (as minority)⁶, as on the one hand, the politicians require mass support from the side of the Russian voters, and on the other hand are afraid of a real increase of the Russian population's political influence as a leading factor of the Russian impact on the immature democracies (as in case of Ukraine in 2014-2016). That is why the Russians are always described as a "fifth column" capable of splitting insufficiently nationally and territorially consolidated young countries.

⁶ O. Vendina, *Russkie za rubezhami Rossii*, „Geografiya”, 2001, nr 11, źródło: <http://geo.1september.ru/2001/11/6.htm> [odczyt: 1 września 2016].

The reason is, that the Russians have never seen a principal difference between their own and foreign territories. Most of the Russian population, living now abroad, believes the USSR to be their primary motherland and only then Russia or any other country of their residence. While an overwhelming majority of the titular nations share opposing opinions. They call the country of their residence their motherland and only a small part of them identify it with the former Soviet Union (along with that they do not consider themselves to be a national minority⁷). Both on subjective and objective levels this is, first of all, connected with a special place occupied by the Russians among other former USSR nations. As in the scale of the USSR they comprised an “ethnic majority” even in comparison with the most numerous titular ethnoses of other republics, and that is why there was no need of acquiring any deep experience of “ethnical adaptation”⁸. It was supplemented by quite a high level of social and cultural development of the Russian nation. Due to these objective reasons it is naturally to expect social and economic, ethnocultural, language and political (first of all in the centre of the state) dominance of the Russians in the USSR⁹. And from the ethnic perspective, the Russians unified the USSR nations in many different ways. Moreover, all this was provided not only on the basis of a single cultural and language, but also informational space, mainly created on the base of the Russian language and Soviet (predominantly Russian) culture, and due to the extremely vast territories of the Russian residence, it allowed them to penetrate into all other ethnic communities of the country. A unifying (both in positive and negative sense) role of the Russian people was contributed by the fact, that in comparison with many other Soviet nations they were to the least extent inclined to the national restraint and everyday nationalism. Along with that, the national consciousness of the Russian people as representatives of the “Soviet nation” was characterized by a trait, formed under the influence of many developing factors, such as an easygoing and neglectful attitude towards not only own national values, but also their own and other nations’ languages (and national distinctiveness in general). This trait of mentality was revealed in the Russians’ attitude to the representatives of other USSR nations and mainly served as a basis for their accusations of “imperious attitude of mind” towards other nationalities.

That is why, even despite the fact that till 1994 the concept of the Russian political nation “the Russians” had been formed in Russia, the essence of a new identity remained mainly the same. It is quite enough to name a number of fundamental symbolic personalities like Peter I, Lenin, Stalin, Zhukov, Suvorov, Kutuzov. These and other data allows scholars to study modern Russian identity as an absolutely transformed mode of the Soviet identity¹⁰. As a result of this, national mythology of the post-Soviet Russian society is based on the values of the late-Soviet

⁷ E. Poppe, L. Hagendoorn, *Titular Identification of Russians in Former Soviet Republics*, “Europe-Asia Studies”, 2003, vol 55, nr 5, s. 771-787.

⁸ A. Ginzburg, *Sindrom natsionalnogo menshinstva u russkikh*, [2:] *Kuda idet Rossiya: alternativnyi obschestvennogo razvitiya*, Moskva 1994, nr 1.; L. Ostapenko, I. Subbotina, *Nekotorye problemy russkikh v blizhnem zarubezhe: migratsiya, zanyatost, konfliktiy*, „Rossiyskiy etnograf“, 1993, vol 2.

⁹ S. Savoskul, *Russkie novogo zarubezhya*, “Obschestvennyye nauki i sovremennost”, 1994, nr 5, s. 90-101.

¹⁰ L. Gudkov, *Russkiy neotraditsionalizm i soprotivlenie peremenam*, “Otechestvennyye zapiski”, 2002, nr 3, s. 99.

epoch (stability, social security and nationalism). On the one hand, there is nothing odd in this, as in principle traditional consciousness is always striving for comprehending something new as a “rebranded or reconsidered old”. This is an inertness of our everyday awareness. However, the result of more than twenty-year development must imply not only efficacy of the inert compound, but a purposeful state policy. Nevertheless, it failed in case of a new identity creation. It can testify that the elites in Russia have not found their strategic position and their consciousness is disunited. The mindset “write two, but keep three in mind” establishes an inner contradictory, inconsistent policy, make people turn their attention to nostalgia. As a result of this, the fall of the USSR has been transformed into the Russian authorities’ “skeleton in the closet”. But this “injury” has been carefully kept, cultivated and supported by numerous ideologists and politicians. From time to time the Russia’s leaders make some symbolic gestures, which should be interpreted as the efforts to “unite the lands” again. It is presupposed by the fact that in a newly created Russia there was not a political force, which could be able to screw up all their courage and finally declare that the collapse of the USSR is the biggest historical achievement, which the Russian people has been experiencing over the last 50 years. If Russia is a national state, then it cannot miss the collapse of the Empire, what will contradict the idea of national Russia. If the Russian Federation is a base for another reappearance of the imperial past, then the Russian constitution and its official declarations are nothing more than a tactical deception. Such ambiguity undermines the very bases of Russia’s existence and ruins the concept of national integration. Here are hidden the risks, which can hardly be overestimated¹¹. In the context of the Russians treating and interpretation of the Russian diaspora it resulted in the fact that after the collapse of the USSR the struggle for independence conducted by new republics/countries turned into a conflict with the “center”, personified by Moscow, and therefore it carried an anti-Russian connotation. In the republics where the Russian population predominated the fears were fueled by the demographic threat of “the colossal nation’s attack”. As a result, the ethno-political situation, which had been established just before and immediately after the fall of the USSR, in all other former USSR countries, beyond Russia, was characterized by a certain confrontation degree between the Russians and the ethnic titular population in the newly created sovereign states.

Such traits in common have mainly influenced the position of the Russians among other former USSR nations, though in each of these republics, except Russia, they were revealed in their own way. But even in this sense there were factors, mutual for all newly created states, which determined the position and status of the Russian population. Among the most significant is a factor of vast involvement of the non-Russian peoples, including the titular ethnic groups of the former Soviet republics, to the Russian language and culture, what became quite obvious in the 60-s-80-s of the 20th century. Naturally, this circumstance did not stimulate the Russians to master languages and cultures of other USSR nations. Other factors as specific

¹¹ I. Yakovenko, *Ya – russkiy. Kto ya i zachem ya? Posleslovie A. Melihova*, „Neva“, 2004, nr 6, źródło: <http://magazines.russ.ru/neva/2004/6/iak12.html> [odczyt: 1 września 2016].

character of resettlement (even now the Russians live in big cities in the former USSR countries, predominantly in capitals) and employment worked in the same way. The Russians were mainly employed at large industrial complexes. And on the contrary, representatives of the titular ethnic groups formed a minority, and for the most part they spoke the Russian language fluently and to any extent were adapted to the culture and way of life distinctive of the ethnic Russian population¹².

Of course all this gives just a generalized vision of the situation which was built up in every republic and new country and in detail looked much more variegated. It should be mentioned that in a sharply-changed ethnopolitical environment, which was established in the former USSR before and immediately after its collapse, the state and status of the Russians were to alter deeply and this finally took place. The representatives of the mostly dominated nation in the USSR faced the necessity to accept the unusual role and status of the national minority. From the citizens of the formerly unified state they suddenly and unwillingly were transformed into citizens (average people) in new independent "national" (formally) countries. It is naturally, that this process could not be simple, smooth and rapid. It generated a number of problems for the Russians from the "new abroad", for people from other nationalities (including the titular ones) in new countries, for their politicians, as well as for the Russian politicians and leaders of many other countries. Thus, the peculiarities of social and professional composition of the Russians, which gave them the advantage during the Soviet times, in 90-s of the 20th century turned their backs on them, when market reoriented itself from industry to trading and intermediary and financial activity. State budget crisis and economic recession led to curtailment of production, especially in the military-industrial sector. As a result, declining living standards was much more notable for the Russians than for the titular population. Among other problems one could name the dilemmas of the Russians' labor activity, which were complicated by two other circumstances: their predominant employment in heavy industry, which earlier was subordinated to the Soviet authority and a poor knowledge of the titular peoples' languages which became national languages. These circumstances under new ethical and political condition quite rapidly declined the Russians' chances to become competitive with the representatives of the titular ethnic groups, mainly bilingual. The problems of labor (social) increase of the local Russians became even more complicated due to practical steps, taken by authority in new independent countries, concerning the implementation of their own "national" state doctrine, and due to the measures aimed at reducing the influence of the Russian language in the sphere of secondary, as well as higher education¹³. Moreover, national state building in the former USSR republics and new post-Soviet countries turned out to be connected with a spur increase of nationalism, intensification of national languages and culture on the contrary to the formerly dominant Russian language and culture. Namely representatives of the titular ethnic groups

¹² S. Savoskul, *Russkie novogo zarubezhya*, "Obschestvennyie nauki i sovremennost", 1994, nr 5, s. 90-101.

¹³ S. Savoskul, *Sotsialno-etnicheskie problemy russkogo naroda*, "Etnopolis", 1992, vol 1, s. 104-105.

formed new power and intellectual elites. That is why, there was a change in national politics and international relations, and new difficulties in acquiring citizenship rights by the Russians arose. In addition, the Russian (to the same extent as other nationalities) faced the problem of legal discrimination. Such problems became extremely apparent in Latvia, Lithuania, Estonia (the problem of access to citizenship), Kazakhstan, Moldova and Ukraine (the problem of positioning and new status) and so on.

There appeared patterns (though diversified) of the Russian self-identification among the post-Soviet diaspora: process of “new identity” formation, bifurcation with the titular ethnic groups; unwillingness to integrate or slow-paced integration; positioning oneself as a “subethnos with its own faith”; positioning oneself as foreigners (even acquiring status of any countries); differences in various geographical and territorial units of separate countries, however aimed at emphasizing pro-imperial and pro-Soviet desires (“imperial consciousness”) etc. Moreover in the public opinion of the Russians, living in the countries of “far and near abroad”, constant and negative assessments of their cultural and language and social status, international relations within the countries of residence, ethnic and political situations both have been formed in new countries and at the former USSR space¹⁴. At the same time, it is known that the most significant changes in the Russians’ statuses in the former Soviet republics outside Russia are connected with crucial improvements in ethnical-language issues. These changes are, first of all, caused by the adoption of the laws on state languages of the former soviet republics and new states, according to which such status was granted only to the languages of the titular ethnic groups. On the other hand, the tendency towards minimization of quantity of the Russians and their roles in the political processes in various countries of the region has been outlined and is implemented (as it has been stated above).

But such conclusion is very ambiguous, as the Russians’ reaction to the ethnic-political situation, which appeared at the post-Soviet space and is new for them, has not always been the same and even known. Moreover, the position, concerning the question, whether the Russians would be able to consolidate to protect their rights and interests is not always permanent. The point is that more than twenty years of independence of the post-Soviet countries and the problem of ethnic Russians in these countries let us draw some conclusions. First of all, the chosen model of the Russians’ behavior depends on their self-conception and how they conceive themselves. Secondly, the Russians’ positions much depend on the place of their residence and the level of their naturalization. On the basis of these, it is possible to single out three main types of the Russians’ concepts of themselves, which are commonly referred to as identities:

1. «Vague» identity: is inherent in the majority of the Russians in Ukraine and trans-Dniester region, closely connected with the neighboring Ukrainians’ identity; very often, people are not able to make up their minds, whether they are Ukrainians or Russians or any other nation. However, if language and cultural affinity used to contribute to Russifi-

¹⁴ S. Savoskul, *Russkie novogo zarubezhya*, “Obschestvennyie nauki i sovremennost’”, 1994, nr 5, s. 90-101.

cation of population, then nowadays (especially after the 2014-2015 events) it works for Ukrainization. It means, that in fact the Russians cannot catch a glance of threat to master the language of the titular ethnos, required to solve administrative and legal issues.

2. National identity combined with a clearly expressed “inferiority complex”: it is based on a critical treatment to themselves, inherent in the Russians in the Baltic countries, Western Ukraine (less after the 2014-2015 events) and Right-bank Moldova, where the Russians feel themselves to a lesser extent “fully realized citizens”, and rather “unnecessary citizens” or even “non-national citizens”. However, the Russian population themselves are primed for adapting to the given situation.
3. National identity, founded on the positive self-esteem (haughtiness), which is peculiar of the Russians, residing in Kazakhstan, Central Asia and some Trans-Caucasian republics, namely in Azerbaijan. Over the previous centuries the Russian population in these countries failed to adapt themselves to the peculiar language and cultural environment, and consequently such Russians face serious difficulties with local population and authorities, and therefore their quantity is substantially reducing.

The abovementioned models and types of the Russians’ self-images let us conclude that the Russians (as an ethnic minority) have several ways to solve the problem. Namely: to leave well enough alone and just keep passively waiting for the problem solution at the international and internal levels; to assimilate consciously (or subconsciously) with the native population in the country of residence; move out of the country (leave); to create their own autonomy within the borders of modern countries and try to identify themselves, to separate from the country and join Russia; to recognize the status of the national minority and form the diaspora, capable of protecting their own interests. In other words, there is a possibility to choose one’s way active or passive, conflict-ridden or conflict-less.

A conflict-less solution of the problem presupposes legislative settlement to the “Russian issue” at international and domestic levels and strict adherence to the adopted agreements. The overwhelming majority of the Russians expect to settle the conflict in this way. A conflict-ridden approach presupposes establishment of any kind of movement or party, aimed at serving the interests of the people and at changing such a scarcely-favorable language and cultural, social and economic and political situation, which is controversial for them in the country of residence. To form such movement one needs the existence of “hostility” and “power” (including those, supported by the “Russian ethnic core”) in the international relations, as well as national elite, capable of embodying this “hostility” in the form of ideology. The Russians outside their motherland are characterized by a lack of these both factors (however, we suppose that at first in Ukraine and other countries there were some efforts to develop both ways active and passive, thus in the course of time this active approach took the upper hand).

Majority of the Russian population in the post-Soviet countries regards an organized civil movement as its defender. Anticipations of the Russian from “new abroad”, concerning possible protection of their interests from the part of Russia, are centered on political and legal, as well as economic spheres, including support to those, who are willing to move to Russia (much more rarely than annexation of the territories). From this perspective, of great significance is the position held by the Russia’s highest-level leaders as for the USSR’s destiny and future (since the early 90-s of the 20th century). The point is, that a large part of the Russians from “near abroad” still negatively treat Belavezha Accords, associating it with USSR collapse. Ethnocratic tendencies of new sovereign countries’ policies, which were strengthened after that, also contribute to confirm negative attitude of the Russian population towards the collapse of the USSR (as well as negative attitude towards Russia on the part of newly created states) and to the main culprit – high-level leaders of Russia, responsible for this process in the opinion of the Russians from the “near abroad”. Only since the 90-s of the 20th century the latter has started revising its opinions, as to the fact of the USSR collapse and on basis of this has worked out another renewed “fellow citizens’ policy”, aimed at restoring of economic and political influence on those independent countries, where the part of the Russians is especially high (Latvia, Estonia, Kazakhstan, Ukraine and others).

At the same time, the policy pursued by fellow citizens in Russia has some drawbacks, which can be appropriately explained by “great-power ambitions” of the Russians’ historical motherland: it is very advantageous for the Kremlin top-level officials to exert pressure on internal-political processes within the independent countries (though implicitly – “gas” question, “language” question, security policy), sheltering behind the needs of a large number of the Russian population in such newly created countries. Russia’s unwillingness and inability due to economic difficulties to accept its fellow citizens, who want to leave the former Soviet republics, also works at hardening to the stereotypical view of the majority that Russia has betrayed them and they are unwanted in the native country. We believe that such community spirits can explain poor ratings of B. Yeltsin among the Russians from the “new abroad” in comparison with the ratings of the top-level officials in the countries of their residence, and the ratings of the subsequent presidents of the Russian Federation, namely V. Putin and D. Medvedev. But even despite this, the impression emerged that the latter take care not of their fellow citizens, but of the pressure exerted by Russia on the neighboring countries.

The situation is complicated by the fact, that the majority of the Russians from the “near abroad” in the early 90-s of the 20th century even now share the idea to protect their rights and interests not only on the part of their “ethnic core”, but also on the part of the country of their residence. From this perspective critical opinion that Russian army has always been considered as a potential “defender” of the ethnic Russians’ rights abroad was and even is shared by some groups of people. There is some controversy as it is not peculiar of the Russians from the “new abroad” (the exceptions are middle Asian countries), who have stayed in the places of their current residence and for whom adaptation to new conditions is the only real way out. Together

with that, a large part of the Russians often demonstrate readiness to such adaptation. At the same time, political progress towards the Russian population in new independent states, as well as in Russia itself, is connected with an incomplete, just partial adequateness of the state views, as to which political directions will face understanding and support among local Russians and which will be refuted.

From this perspective, it is notable that a very important political step for the Russians from the “new abroad” is introduction of dual citizenship. At the same time the Russian population to some extent experiences refocusing from the once unified social and political space of the former USSR on a new country of its residence, as a great number of the Russians tends to accept the status of ethnic minority in their present-day independent countries. Taking this into consideration, one can assume that the majority of ethnic Russian population even within the countries, where the situation for them is the most threatening being hopeful to stabilize their position, does not want to enter into an open conflict with the authority and the titular population, is ready to some degree to adapt to the alternation of social and cultural and ethnical and political conditions. However, the edge till which an overwhelming majority of the Russian population is ready to adapt under new conditions, first of all includes preservation of their ethnicity, in particular mother tongue, native culture and way of life. The problems are hidden in the fact that aiming at preserving these attributes, the Russian population very often hopes for Russia’s support, support of the country where the main core of the Russian ethnos has been retained. The Russian population from the “new abroad” believes this aid to be a real support of various close connections, in social and economic, humanitarian, cultural and language spheres, provided by the Russian diaspora in new independent countries and Russia, but extremely rarely this support should be based on power and compulsion.

In general, it becomes quite clear that the intensity of goals, put by the Russians in different countries of the “new Russian abroad” and which aim at adaption or controversy towards new conditions and successfulness of the latter mainly depend on combination of such factors as level of political, economic, cultural, informative ties of their new countries and Russia and other former Soviet republics; absolute quantity of the Russians among population in the sovereign countries and the pattern of their residence; degree of language and cultural affinity, ways of their life together with the representatives of the titular ethnic groups; social and cultural status of the titular ethnos. Ethnical and political factors to a great extent determine the situation in social-economic, informational and cultural and language spheres and play even more important roles in emergence of interethnic conflicts, than social-economic cultural and language and religious factors. Besides it is obvious that the Russians from the “near Russian abroad” are mostly focused on preserving their political, economic and cultural and language (but on the basis of the Russian language and culture) as well as informational status quo, and to a lesser degree on reunion of the former Soviet republics, as under these conditions their status and state are changing to the least extent. Moreover, the Russians, living outside Russia, tend to focus on the

former Soviet center, which is currently associated with Russia. It makes their relations with the resident countries' authorities and their titular population even more complicated, as the former, as well as the latter, aims at constructing independent (first of all from the former Soviet center, and currently from Russia) national states. We assume, that such marginalization of the consciousness among the "new abroad" Russians in comparison with current ethnical and political situation is objectively connected with their social and cultural status; it lowers their chances to adapt and pushes them either for migration or confrontation¹⁵. It can be easily observed and (as the experience shows) it conceals some conflict potential in case of any successful attempts to raise subjectivity of the Russian national minorities in different countries. It is particularly seen when they are synthesized and combined with the elements of various complicated character, like a Russian language issue, territorial problems (autonomous or separatist attitude and trends, regionalism on the background of the Russian minority institutionalization etc.). That is why it is impossible to isolate unified resolution mechanisms of the Russian question in different countries of the former Soviet Union, and it is advisable to consider thoroughly all existing tendencies inherent in each country.

References

1. Baev P., Kolstoe P., Russian Minorities in the Former Soviet Union, [w:] Conflicts in the OSCE Area, źródło: <http://www.prio.no/files/osce-pdf/osce-russianminorities.pdf> [odczyt: 1 września 2016].
2. Boyarin D., Boyarin J., *Diaspora: Generation and the Ground of Jewish Identity*, „Critical Enquiry“ 1993, vol 19, s. 711.
3. Brubaker R., *Diasporas' of Cataclysm in Central and Eastern Europe and their Relations with the Motherland*, „Diaspory“ 2001, vol 3, s. 6.
4. *Chislennost rossijskoy diasporiy v mire prevyishaet 25 millionov chelovek*, „Na prostorah Rossii“, źródło: <http://demoscope.ru/weekly/2005/0221/rossia01.php#1> [odczyt: 1 września 2016].
5. Ginzburg A., *Sindrom natsionalnogo menshinstva u russkih*, [2:] *Kuda idet Rossiya: alternatyi obschestvennogo razvitiya*, Moskva 1994, nr 1.
6. Gudkov L., *Russkiy neotraditsionalizm i soprotivlenie peremenam*, „Otechestvennyie zapiski“, 2002, nr 3, s. 99.
7. Kolosov V., *Geopoliticheskoe polozhenie Rossii: predstavleniya i realnost*, Wyd. Art-Kurer 2000.
8. Ostapenko L., Subbotina I., *Nekotorye problemy russkih v blizhnem zarubezhe: migratsiya, zanyatost, konfliktyi*, „Rossiyskiy etnograf“, 1993, vol 2.
9. Poppe E., Hagendoorn L., *Titular Identification of Russians in Former Soviet Republics*, „Europe-Asia Studies“, 2003, vol 55, nr 5, s. 771-787.
10. Savoskul S., *Russkie novogo zarubezhya*, „Obschestvennyie nauki i sovremennost“, 1994, nr 5, s. 90-101.
11. Savoskul S., *Sotsialno-etnicheskie problemy russkogo naroda*, „Etnopolis“, 1992, vol 1, s. 104-105.

¹⁵ S. Savoskul, *Russkie novogo zarubezhya*, „Obschestvennyie nauki i sovremennost“, 1994, nr 5, s. 90-101.

12. Savoskul S., Ginzburg A., *Rossiya i russkie novogo zarubezhya*, „Pravda“, 23 noyabrya 1994 g., źródło: <http://www.ecsocman.edu.ru/data/894/679/1219/054.SAVOSKUL.pdf> [odczyt: 1 września 2016].
13. Schnapper D., *From the Nation-State to the Transnational World: On the Meaning and Usefulness of Diaspora as a Concept*, „Diaspora“, 1999, vol 8, nr 3, s. 251.
14. Vendina O., *Russkie za rubezhami Rossii*, „Geografiya“, 2001, nr 11, źródło: <http://geo.1september.ru/2001/11/6.htm> [odczyt: 1 września 2016].
15. Yakovenko I., *Ya – russkiy. Kto ya i zachem ya? Posleslovie A. Melihova*, „Neva“, 2004, nr 6, źródło: <http://magazines.russ.ru/neva/2004/6/iak12.html> [odczyt: 1 września 2016].
16. Wikipedia, źródło: <https://www.wikipedia.org/> [odczyt: 1 września 2016].

Burdiak Oleg

Candidate of economic sciences,
Associate professor, Chernivtsi
Trade and Economic Institute of KNTEU

Turbulence as a significant factor of modern economic processes: Theoretical aspects

The author has analyzed the notion of “turbulence”, which is widely applied in the sphere of economic studies. The analysis gives reasons to state, that turbulence is a characteristic feature of economic dynamics processes. Application of the procedural approach in macroeconomics presupposes usage of such notions as turbulence and relative velocity of processes.

Turbulence shows itself in a relative velocity of specific processes, under which economic system can lose its stability. The author emphasizes that balance is a state of economic system under zero or minimal velocity of its elements. Turbulence as a mechanism of instability appears under not-null velocity of the system elements. In this sense turbulence is a characteristic of components of any process to acquire relative velocity. Analysis of economic processes let us conclude that the reason for turbulence is a display of relative velocity of the system’s separate elements without sacrificing maximum velocity of cooperation circulation. Such approach gives reasons to apply the Lorentz transformation for mathematical description of turbulence of economic phenomena.

Keywords: turbulence, economic system, economic processes, velocity of elements of the economic system, economic dynamics.

Турбулентність як важливий чинник сучасних економічних процесів: теоретичні аспекти

У статті проаналізоване поняття «турбулентність», яке широко використовується в сфері економічних досліджень. Проведений аналіз дає підстави зазначити, що турбулентність – це властивість процесів економічної динаміки. Застосування процесуального підходу в макроекономіці передбачає використання понять турбулентність і відносні швидкості процесів.

Турбулентність проявляється у відносній швидкості перебігу конкретних процесів, в яких економічна система здатна втрачати стійкість. Автор наголошує, що рівновага – це стан економічної системи при нульовій чи мінімальній відносній швидкості її елементів.

Турбулентність як механізм нестійкості виникає при не нульовій відносній швидкості елементів системи. У цьому сенсі турбулентність – властивість складових елементів будь-якого процесу набувати відносну швидкість. Аналіз економічних процесів дозволяє зробити висновок, що причина турбулентності – прояв відносної швидкості окремих елементів системи при збереженні в ній максимальної швидкості поширення взаємодії. Такий підхід дає можливість застосувати перетворення Лоренца для математичного опису турбулентності економічних явищ.

Ключові слова: *турбулентність, економічна система, економічні процеси, швидкість руху елементів економічної системи, економічна динаміка.*

Cardinal changes, which are observed in global economy, will have long-standing macro-economic consequences for all countries. Instability of the world economic system, its dynamic nature and contradiction of managerial influences, on the one hand is a threat for a business system and can lead to various crisis phenomena, and on the other hand opens opportunities, pushes to a search of new sources for economic development and modernization of economic system. One of the characteristic features of economic systems is their turbulence, which is revealed in an irregular movement, which is characterized by a rapid change of market tendencies and strong tides of economic indices, stepwise variations of static states of the system, which initiate considerable differences in the rate of their pace and directionality¹.

In modern Ukraine the notion of “turbulence” is widely applied in the sphere of economic studies. But its usage is based not on an elaborated theoretical and methodological base, but only on intuitive comprehension. Turbulence is usually interpreted as an irregular movement, characterized by a rapid change of market tendencies and strong tides of economic indices². Thus, let us designate how appropriate is to use the notion of “turbulence” while analyzing economic systems, what the turbulence of the economic system is, and how important the analysis of the economic systems is for studying turbulence.

The analysis of variability of economic environment is traditionally believed to be one of the most important tasks in economic studies. However, historically the economists paid main attention to exposure of regularities in static states of the economic system. D. Nort in his 1993 Nobel lecture stated that there is no theory of economic dynamics. In fact, traditional approaches do not allow explaining volatility of processes in the economic environment. In modern economic science it is interpreted as a stepwise change of static states. Such approach was characteristic for research in the 19th -20th century.

¹ Prokhorova O. V. Faktory ustoychivosti regionalnoi ekonomicheskoi sistemy v usloviakh turbulentnosti / O. V. Prokhorova // Molodoi uchenyi. – 2015. – №21.1. – Pp. 18-22.

² Dobrocheev O. Pravila Dobrocheeva. Russkii Khaos – eto tot zhe nemetskii poriadok, no tolko dlia ochen bolshoi strany / O. Dobrocheev [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.peremeny.ru/books/osminog/1679>

Theories of economic growth are mainly restricted to determination of the set of factors, which designate equal states of the economic system. The IS-LM model (investment – saving, liquidity preference – money supply), developed by John Hicks on the basis of J. M. Keynes' ideas, shows the direction of changes of static states under changes of interest rates and income. At the same time it presupposes balanced demand for money and its supply, as well as savings and investment. Economic multipliers are the tools for analysis of qualitative changes only of some indices. System-oriented analysis, widely used in economic sciences, is a study of the system's static states. The theory of economic mechanisms (L. Hurwicz, R. Myerson, E. Maskin) mainly deals with peculiarities of markets functioning, including under asymmetry of information and possibility to apply special institutions and procedures to ensure market stability. However, the theory does not directly touch on the problem of dynamics.

To characterize the state of economic system one traditionally uses balance correspondences “demand – supply”, “revenues – expenses”, “production – marketing”, “savings – investment”. At the same time main attention is focused on the factors aimed to achieve balance, and not factors of its unbalancing. Thus, dynamics of the economic system is in fact understudied. We suppose that economic dynamics can be defined as a totality of processes, which pass with different intensity, influence each other, coincide in direction or are differently directed. The process, in its turn, is a shift of states, which is characterized by certain velocity. Namely, the latter distinguishes a dynamic state from a static one³.

The theory of economic dynamics first of all studies the processes which take place within an economic system; secondly, relative velocity of its elements, i.e. the difference between the rate of dynamics. In particular, a shift in correlation between the processes of agreement undertaking (formation of obligation of business units) and their execution in the course of mutual payments is a major factor of instability. Analyzing dynamics one mainly pays attention not to structural, but procedural parameters of the economic system and correspondingly procedural approach to its functioning⁴.

The most complicated manifestation of economic dynamics is high volatility of processes, which depends on considerable differences in the pace and directionality. First of all instability is inherent to the processes of price formation, currency rates and exchange quotation. Their changes are represented in time by a complicated and often chaotic movement. But considerable instability is peculiar of other economic processes: formation of demand and supply at the market of factor of production, consumption and savings, investment, product marketing, calculation, generation of budget revenues and expenditures and so on.

In economic analytics and scientific papers instability is interpreted as tides of corresponding indices. But it can be represented as a complicated spiral movement or a whirl formation.

³ Olsevych Yu. Ya. Sovremennyy krizis “meinstrima” v otsenkakh cho predstaviteliei (predvaritelnyi analiz). – M.: Institut ekonomiki RAN, 2013. – P. 12

⁴ Zhuravlova H.P., Manokhina N.V. Novyye pravila ihry v usloviakh ekonomicheskoi turbulentsnosti / H.P. Zhuravlova, N.V. Manokhina // Vestnik SHSEU. – 2013. – Issue №5 (49). – P. 27.

Ph. Cotler and J. A. Caslione define turbulence as a process of destruction in the form of hurricanes, tornados, cyclones or tsunamis. In all these cases stability and predictability disappear. In economy turbulence, as a rule, is so much unpredicted and prolonged, that causes decline or protracted crisis⁵.

On the basis of V. Prihozhin's works on non-linear dynamics and B. Mandelbrot's theory of fractals (geometric figures, which are characterized by self-similarity and fractional dimensions)⁶ were made a range of attempts to study economic processes by means of non-linear equations and find fractal structures and laws of similarity within market variables. In terms of the received data now the following definition is formed: economy is referred to the systems, which are non-integrated as J. Poincare stated. It means that in economic environment always appear new factors, which cannot be accounted at the initial stage of analysis and predicting calculations.

Manifestation of similarity laws and existence of fractal structures, i.e. instability, are possible only under the conditions of endurance of informational flows. Correspondingly, absence of fractal structures testifies instability of information flows in economy. As a result appear problems in modeling economic processes and their forecasting, irresistible for modern times. Difficulties in studying economic dynamics are also connected with understudied methods of analysis, which let make accents on volatility of processes in the economic system. One of the lines of development of such methods is studying turbulence, which requires examination of processes, which stipulates formation of systems and evolution of their specific elements.

From the methodological point of view a question of using such notions as "pace" and "velocity" in analyzing economic processes is quite urgent. On the contrary to velocity pace is a dimensionless index.

In natural sciences velocity is a major characteristic of turbulence. In physics it is studied as a relation of space dimension to time. In chemistry velocity of reaction is a quantity adjustment of material particles per unit time, i.e. it does not possess special characteristic. Thus, there is no universal notion of velocity, which indicates a possibility to apply its broad interpretation in economics, as a relation of paces of interrelated economic processes. This index is a quantitative measure of correlation between dynamic phenomena and is of great significance for analysis of emergence of turbulent states.

In natural sciences turbulence is interpreted as movement in continuous medium, in which one can observe formation of whirls as a result of velocity pulsation in separate local spheres. In aviation a zone of high turbulence designates an air-pocket. Turbulence arises in the flows of liquid, gas, liquid crystal, plasma, blood flow in a human's heart. This phenomenon is observed in quantum medium. Sometimes velocity of a turbulence flow is represented as an average value,

⁵ Cotler Ph. Khaotika: upravlinnia ta marketynh v epokhu turbulentnosti / Ph. Cotler and J. A. Caslione [translation from English, ed. by T.V. Spivakovska, S.V. Spivakovskyya]. – Kyiv: Khimdzhest, Plaske. – 2009. – P. 14.

⁶ Mandelbrot B. Fraktalnaia heometriia prirody / B. Mandelbrot. – M.: Institut kompiutornykh issledovaniy, 2002. – 656 p.

which is formed on the basis of a pulsation component⁷. Turbulence state is often determined as chaotic. But such interpretation is not absolutely precise. Turbulence is revealed as a velocity space, i.e. movement of elements which earlier belonged to the same system with different velocity rates. These elements are moving not like particles in Brownian movement, but show space organization and form whirls.

At the early stages of turbulence studying main attention was paid to transition of energy from large-scale whirl-like structures to little-scale ones. Such transition of energy led to loss of structures' stability.

In the 1960s characteristics of the edge states and their role in turbulence weakening, as well as importance of liquid viscosity for turbulent processes came to the foreground. Over the recent years two hypothesis to explain turbulence in natural sciences have been used, namely chaotic self-oscillation and chaotic attractor. First explains appearance of turbulence by the system of reverse ties, which spread in the media of turbulence processes flow; under the second one, formation of self-reconstruction whirl-like structures is connected with presence of pluralities, which attract each other. Currently, these hypotheses are not considered promising. In natural sciences the problem of transition from a stable (laminar) movement to a turbulent one and back has not been decided yet⁸.

R. Mantegna and H. Stanley compared emergence of turbulence in natural environment with formation of prices on financial assets. The first process is represented by wind variability in the atmosphere on the height of 6 m; the second one – dynamics of index S&P 500. The authors came to the conclusion that processes in two different spheres are very alike on the outside, but have various quantitative characteristics⁹. Both phenomena are described by the exponent law $\sigma(T) \sim (T)^\nu$, however for a change of a market index the value is $\nu = 0,53$, i.e. variables are not adjusted. For a wind speed $\nu = 0,33$, correspondingly these variables are not correlated. At the same time, both above-mentioned processes in different ways reveal a possibility to return to the initial state.

We assume, that juxtapositions conducted by R. Mantegna and H. Stanley are not correct. First of all, formation of a market index happens under influence of players who wish to forecast each other's actions and to counter-play. This process is information-fueled and that is why very volatile, but it does not fall into separate processes which flow with different velocity. One should not mix volatile processes with turbulent: the former are characterized by fluctuations in wide diapasons; the latter are described by movement of separate elements with different velocity. It concerns a wind speed as well. In its nature this process is volatile and not turbulent.

⁷ Yevdochenko Ye.A. Turbulentnost hlobalnoi ekonomicheskoi sredy: teoreticheskie aspekty i prakticheskoie proiavleniie / Ye.A. Yevdochenko [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.irbis.kneu.kiev.ua:8080/bitstream/2010/5535/1/112-119.pdf>

⁸ Kravchuk N. Asymetrii i dysbalansy hlobalnoho rozvytku: ideino-teoretychni ta fundamentalni osnovy doslidzhennia / N. Kravchuk // Mizhnarodna ekonomichna polityka. – 2011. – № 14-15. – Pp. 175.

⁹ Mantegna R., Stanley H. Vvedeniia v ekonofiziku: Korreliatsiia I slozhnost v finansakh / Translation from English / R. Mantegna and H. Stanley. – M.: Publishing house "Librokom", 2009. – 118 p.

Only in some cases during the movement of air masses turbulence can be revealed, in particular whirling of leaves on the pavement under gusts of wind. Such jerky movement is characterized by emergence of velocity fields.

Analyzing turbulence scientists face a combination of two types of movement: rectilinear and rotary. Velocity of the movements is different. In hydrodynamics the velocity of whirls can achieve 0,5 – 0,7 form the flow velocity, what allows to state a hypothesis as to a special role of relative velocity in turbulent phenomena¹⁰.

From a general perspective, endurance is treated as a balanced state of processes in the economic system. Speeds of the main economic processes flows are equal. Thus, relative velocity of a specific process or its dynamics in comparison with a general variable nature of the system is null. Taking this into consideration, dynamism of the economic system can be interpreted as a non-zero one as to the relative velocity of specific economic processes¹¹.

Stability is peculiar of a static state of the economic system. It is characterized by a comparative proportionality of a change of specific processes, and at the same time relative velocity of separate elements of the system is not revealed. But turbulence is described by such value, when a mode of whirl rotation emerges. Acceleration of movement of some elements is combined with slowing-up of other elements' relative velocity. The more elements of the system acquire relative speed, the more turbulent dynamics is, like irregular whirl movement. Analyzing turbulence one should pay great attention to a maximum speed of cooperation circulation within the system. Only being aware of a maximum speed of cooperation, one can determine relative speed of its separate elements. Maximum speed of cooperation circulation is a movement velocity of the system in general. Within the economic system cooperation between individual elements is ensured by marketing of goods and services. Namely, velocity of concluding agreements can be considered as a maximum speed of cooperation circulation within the system. As a rule, it does not coincide with the velocity of discharging debts.

In this regard V. Burlachkov offers the following equation:

$$C_d = kC_p, (1)$$

where:

C_d – velocity of concluding agreements (equals a maximum speed of cooperation circulation);

C_p – velocity if discharging debts and correspondingly concluding agreement;

k – coefficient.

When $k = 1$ speeds of concluding agreements and discharging debts are equal. Consequently their relative velocity equals null and by this ensures the main condition of the economic

¹⁰ Burlachkov V. Turbulentnost ekonomicheskikh protsesov: teoreticheskie aspekty / V. Burlachkov // Voprosy ekonomiky. – 2009. – № 11. – Pp. 92.

¹¹ Kulikova N.N. Kontseptualnye polozheniia stratezhicheskogo analiza v usloviakh turbulentnosti ekonomicheskogo razvitiia / N.N. Kulikova // Sbornik nauchnykh trudov po materialam Mezhdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferentsii "Nauchnye issledovaniia i ikh prakticheskoe primeneniie. Sovremennoie sostoianie i puti razvitiia", 2011. – Odessa: Publishing house "Chernomorie", 2011. – Pp. 62.

system stability. When $k < 1$ there is a threat of turbulence, due to disability to discharge debts relative speed of the most important process in the economic system is not null¹².

One should take into consideration that a maximum velocity of cooperation circulation is a maximum velocity of information transmission within the system. When its elements acquire relative speed, there arises a field of velocity of information transmission. Variability of maximum velocity of information transmission presupposes circularity of economic development. Velocity of concluding agreement is growing during the periods of middle-term economic improvement, as well as during elevating phases of Kondratiev long waves of the economic market condition. Decreasing of velocity of concluding agreements equals the fall of effective demand.

Hedging operations form a special problem. These agreements can be concluded, but later under realization of systematic risk they can remain unsolved. That is why they can be considered fulfilled only after expiration of the corresponding agreements.

Relative velocity of a specific economic process can be changed for two reasons: changes of expandable equipment in the economic system or velocity of a specific progress. These reasons also stipulate economic turbulence as a manifestation of continuity of movement at relative velocity. Thus, stability of the economic system characterizes its state under null relative velocity of elements, which are included into it. Chaos is a state of the system under null velocity of cooperation circulation.

To understand turbulence and its mathematical interpretation it is necessary to apply analysis of relative velocity of specific elements of the system, as well as maximum velocity of cooperation circulation. In relativized physics velocity of moving objects correlate with the velocity of light as a maximum speed of cooperation circulation in the physical medium.

Extremely outstanding Lorentz transformation gives a possibility to deal with one and the same event in different systems of axes, i.e. different axes of reference which move relative to each other¹³. That is why in this case one uses relative velocity, as well as a maximum speed of light circulation. To transit from the system X to moving system X' the following equations of the Lorentz transformation are applied:

$$x = \gamma (x' + vt'); \quad t = \gamma (t' + vx'/c^2); \quad y = y'; \quad z = z', \quad (2)$$

where:

$\gamma = 1/\sqrt{1 - v^2/c^2}$ – Lorentz factor;

x, y, z – coordinates of the system X ;

x', y', z' – coordinates of the system X' ;

v – velocity of the system X' in relation to X ;

c – light velocity.

¹² Burlachkov V. Turbulentnost ekonomicheskikh protsessov: teoreticheskiye aspekty / V. Burlachkov // Voprosy ekonomiki. – 2009. – № 11. – Pp. 93.

¹³ Olsevych Yu. Ya. Sovremenniy krizis "meinstrim" v otsenkakh ego predstaviteliei (predvaritelnyy analiz). – M.: Institut ekonomiki RAN, 2013. – P. 37.

At first the Lorentz transformations were applied only to the systems, which move rectilinear and in parallel to each other, but when characteristics of non-commutability of these transformations were revealed, they became to be used to analyze systems of a wider class. Currently, the Lorentz transformations are used not only in relative physics, but also in other spheres of natural sciences¹⁴. However, allowability of their usage under analysis of the systems with non-relative velocity, i.e. considerably less than the velocity of light, remains at the level of a scientific hypothesis. We suppose that the Lorentz transformations are quite suitable for studying specific systems in the course of their transformation to the movement with various speed regimes. In this case velocity of the system is revealed in point **A** in relation to velocity of this system in point **B**.

L. Sabinin and P. Mikheev state that supplement of relative speeds is neither non-commutative nor associative¹⁵. Non-commutative process is asymmetric. And quite the contrary – commutative nature represents symmetry. Non-commutative nature represents a significant specificity of the process – succession and inequality of concrete stages. Non-associative nature reveals inconvertibility of a process. Crucial significance is inherent to the question of a possibility to apply dynamics pace (dimensionless indices) instead of velocity index (which has measurability – km/s) in the Lorentz transformation. Pace as well as velocity is a relative index. We suppose, its usage even simplifies calculations, excluding time variable.

The Lorentz transformations mathematically describe not only spatial movement in a straight line, but also rotation. One can imagine two consequent transformations, which transmit the system from the state S_0 into the state S_1 and S_2 . At the same time the velocity of the system changes. But two consequent transformations B_1 and B_2 are not equal with the third transformation B_3 due to non-commutative characteristics. Third transformation includes rotation through an angle ω . As Ch. Misner, K. Thorne and J. Wheeler stated velocity of such rotation is determined by acceleration of the system movement¹⁶. This characteristic of relative velocity change can be described as follows:

$$\mathbf{B}(v1)\mathbf{B}(v2) = \mathbf{C}(\omega), \mathbf{B}(v1 + v2), (3)$$

where:

$v1, v2$ – vectors of relative velocity;

$\mathbf{B}$ – operator of a straight-line movement of the system;

$\mathbf{C}$ – operator of its rotation; (ω) – angle of rotation.

Equation (3) shows, that a change of relative velocity includes two operators: the first one ensures a straight-line movement of the system, the second one – its rotation through the angle ω . Under a certain correlation of relative velocity elements of the system can do not just a turn,

¹⁴ Baskal S., Kim Y. Rotations Associated with Lorentz Boosts / S. Baskal, Y. Kim // Journal of Physics A: Mathematical and General. – 2005. – Vol. 38. – № 29 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.physics.metu.edu.tr/~baskal/jpa-bk05.pdf.

¹⁵ Sabinin L. V., Mikheev P. O. O zakone slozheniia skorostei v spetsialnoi teorii otноситelnosti / L. V. Sabinin, P. O. Mikheev // Ispekh matematicheskikh nauk – 1993. – Vol. 48. – Issue 5 (293). – Pp. 183-184.

¹⁶ Misner Ch., Thorne K., Wheeler J. Hravitatsiia / Ch. Misner, K. Thorne and J. Wheeler. Vol. 3. – M.: Mir, 1977. – P. 405.

but a full U-turn. It means that a change of relative velocity can lead to a whirl formation. It is clear that in this case we discuss only peculiarities of mathematical description of a specific phenomenon – change of relative speed of the systems' elements. Quantitative analysis allows existence of a rotation operator of mathematical changes of relative velocity¹⁷. But it does not mean that such operator must obligatory be present in physical and especially in economic processes. In this case it is necessary to conduct qualitative analysis of specific phenomena, which will prove or refute a possibility to form a whirl-like movement within the systems under a change of relative velocity of movement of the system's elements.

Each specific element of the system under the increase of relative velocity falls within the scope of rotation. At that, the main factor of asymmetry arising is a leap of the system's velocity, which appears as a result of rapid acceleration. We believe that such interpretation can be applied to economic processes. As a result of a change of a velocity regime, this is presupposed by relative velocity of separate elements of the economic system, in which a whirl-like movement is formed, as a zone of instability with a multidirectional dynamics of market indices. A whirl-like effect in the economic system is revealed as a result of a rapid change of movement velocity of its elements as to a maximum speed of cooperation circulation. In particular, velocity leaps break a balanced nature of a system. But when the velocity of the system's elements is close to a maximum velocity of cooperation circulation such leaps are not significant, and the rotation effect appears to be a minimal one.

“Bubbles” at the stock and mortgage markets of the USA became the results of relative velocity manifestations of the interrelated processes or differences in their dynamics. Correspondingly, cancellation of a turbulent state is connected with restoration of certain correspondence between velocity types within the system

In economy turbulence can appear, if a pace of discharging debts is lagging behind a pace of concluding agreements, i.e. formation of obligations. It is proved by dynamics of total debts of the national economics of well-developed countries, in particular the USA, over the periods, which precede the biggest financial disruptions, namely the 1929 and 2008 crises. The degree of national economics' debts, when from 30% up to 50% of agreements in the consumers sector are concluded in credit can be treated as critical. In this situation a whirl-like effect arises. A turbulent state of economy is presupposed by breaches in paces of progress of such interrelated processes as demand and supply, production and consumption, saving and investment.

Therefore, knowledge of turbulence laws allows determining not a single trajectory of the state's development, but a whole vector field of the most possible (stable) wave-shaped changes. One should bear in mind an unchangeable law of chaos: projecting something, we get something quite different, which is on the edge of projected (i.e. something which just resembles the initial plans).

---

¹⁷ Sabinin L. V., Mikheev P. O. O zakone slozheniia skorostei v spetsialnoi teorii otноситelnosti / L. V. Sabinin, P. O. Mikheev // Ispekhii matematicheskikh nauk. – 1993. – Vol. 48. – Issue 5 (293). – Pp. 183-184.

The conducted analysis gives us an opportunity to make the following conclusions. Firstly, turbulence is a characteristic feature of various processes, including economic ones, thus this is a feature of economic dynamics. Application of a procedural approach in macroeconomics presupposes usage of such notions as turbulence and relative velocity of processes.

Secondly, turbulence appears as a manifestation of relative velocity of specific processes. In this case economic system can lose its stability. Consequently, balance is a state of economic system under null or minimal relative velocity of its elements. Turbulence as a mechanism of instability arises not under null relative velocity of the system's elements. In this sense turbulence is a characteristic of constituent elements of any process to obtain relative velocity.

Thirdly, due to the analysis of economic processes we may conclude that the reason of turbulence is in representation of a relative velocity of separate elements of the system while preserving a maximum velocity of cooperation circulation within it. Such approach gives a possibility to apply the Lorentz transformations for a mathematical description of turbulence of economic phenomena.

References

1. Burlachkov V. Turbulentnost ekonomicheskikh protsesov: teoreticheskiye aspekty / V. Burlachkov // *Voprosy ekonomiky*. – 2009. – № 11. – Pp. 90-96.
2. Dobrocheev O. Pravila Dobrocheeva. Russkii Khaos – eto tot zhe nemetskii poriadok, no tolko dlia ochen bolshoi strany / O. Dobrocheev [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.peremeny.ru/books/osminog/1679>
3. Yevdochenko Ye.A. Turbulentnost hlobalnoi ekonomicheskoi sredy: teoreticheskiye aspekty i prakticheskiye proiavlennii / Ye.A. Yevdochenko [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.irbis.kneu.kiev.ua:8080/bitstream/2010/5535/1/112-119.pdf>
4. Zhuravlova H.P., Manokhina N.V. Novyye pravila ihry v usloviakh ekonomicheskoi turbulentnosti / H.P. Zhuravlova, N.V. Manokhina // *Vestnik SHSEU*. – 2013. – Issue №5 (49). – Pp. 21-36.
5. Cotler Ph. Khaotika: upravlinnia ta marketynh v epokhu turbulentnosti / Ph. Cotler and J. A. Caslione [translation from English, ed. by T.V. Spivakovska, S.V. Spivakovskyya]. – Kyiv: Khimdzhest, Plaste. – 2009. – 208 p.
6. Kravchuk N. Asymetrii i dysbalansy hlobalnoho rozvytku: ideino-teoretychni ta fundamentalni osnovy doslidzhennia / N. Kravchuk // *Mizhnarodna ekonomichna polityka*. – 2011. – № 14-15. – Pp. 170-210.
7. Kulikova N.N. Kontseptualnyie polozheniia stratezhicheskoho analiza v usloviakh turbulentnosti ekonomicheskoho razvitiia / N.N. Kulikova // *Sbornik nauchnykh trudov po materialam Mezhdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferentsii "Nauchnyie issledovaniia i ikh prakticheskoe primeneniie. Sovremennoie sostoianie i puti razvitiia"*, 2011. – Odessa: Publishing house "Chernomorie", 2011. – Pp. 62-64.

8. Mandelbrot B. Fraktalnaia heometriia prirody / B. Mandelbrot. – M.: Institut kompiutornykh issledovani, 2002. – 656 p.
9. Mantegna R., Stanley H. Vvedeniia v ekonofiziku: Korreliatsiia i slozhnost v finansakh / Translation from English / R. Mantegna and H. Stanley. – M.: Publishing house “Librokom”, 2009. – 192 p.
10. Misner Ch., Thorne K., Wheeler J. Hravitatsiia / Ch. Misner, K. Thorne and J. Wheeler. Vol. 3. – M.: Mir, 1977. – 510 p.
11. Olsevych Yu. Ya. Sovremennyi krizis “meinstrima” v otsenkakh eho predstavitieliei (predvaritelnyi analiz). – M.: Institut ekonomiki RAN, 2013. – 54 p.
12. Prokhorova O. V. Faktory ustoiichivosti rehionalnoi ekonomicheskoi sistemy v usloviiaakh turbulentnosti / O. V. Prokhorova // Molodoi uchenyi. – 2015. – №21.1. – Pp. 18-22.
13. Sabinin L. V., Mikheev P. O. O zakone slozheniia skorostei v spetsialnoi teorii otноситelnosti / L. V. Sabinin, P. O. Mikheev // Ispekhi matematicheskikh nauk. – 1993. – Vol. 48. – Issue 5 (293). – Pp. 183-184.
14. Baskal S., Kim Y. Rotations Associated with Lorentz Boosts / S. Baskal, Y. Kim // Journal of Physics A: Mathematical and General. – 2005. – Vol. 38. – № 29 [Electronic resource]. – Access mode: www.physics.metu.edu.tr/~baskal/jpa-bk05.pdf.

Priority in interrelationship of political phenomena “transformation – modernization” in Central Eastern European post-communist countries

The paper examines inter relationship between political transformation and modernization. It has been proved that modernization does not exist without specific value qualities. In the majority of post-communist CEE countries after 1989 it has been necessary to perform tasks of political transformation and political modernization, which often could not be clearly differentiated. Thus, it is rather complicated to determine priority in correlation of such political phenomena as «transformation – modernization». However, having undergone necessary political transformation and modernization and become the EU members, a part of post-communist CEE countries are approaching, and other are striving for achieving that level of development, which they have chosen as a direction sign at the beginning of transformation and which has already been attained by Western countries.

Keywords: modernization, transformation, political modernization, CEE countries, political institutions, political structure.

ПРІОРИТЕТНІСТЬ У ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПОЛІТИЧНИХ ФЕНОМЕНІВ «ТРАНСФОРМАЦІЯ – МОДЕРНІЗАЦІЯ» У ПОСТКОМУНІСТИЧНИХ КРАЇНАХ ЦСЄ

У статті досліджено взаємозв'язок політичних трансформації та модернізації. Доведено, що модернізації без певного ціннісного навантаження просто не існує. У більшості посткомуністичних країн ЦСЄ після 1989 року довелося водночас виконувати завдання політичної трансформації та політичної модернізації, які часто не піддавалися чіткій диференціації. Тому визначити пріоритетність у взаємозв'язку політичних феноменів «трансформація – модернізація» надто важко. Втім, здійснивши необхідну політичну трансформацію та модернізацію і ставши членами ЄС, частина посткомуністичних країн ЦСЄ наближається, а інші – прагнуть дійти до того рівня розвитку, який вони обрали як дороговказ на початку трансформації і якого вже досягли країни Заходу.

Ключові слова: модернізація, трансформація, політична модернізація, країни ЦСЄ, політичні інститути, політична структура.

Ability for modernization is a formula for successful development of the society, what has been testified both by history and modern practice. Analyzing changes in post-communist CEE countries and examining the essence of modernization processes, first of all it is necessary to discover if they are a part of transformation and what kind of correlation between them exist under democratization of the political system. Nowadays, this problem is extremely urgent. The first President of Bulgaria Zh. Zhelev, stated that “the key stage of post-communist democracy transformation is in the overall reformation of the political system, its approaching to the current political systems of the Western World, i.e. modernized societies”¹. We suppose that interrelation of transformation and modernization in CEE countries must be examined through political development, aimed at changing certain structural and functional institutions and elements of political system.

Basic categories of the modernization theory are represented by the notions “traditional society” and “modern society”. In many European languages notions “modern” and “present-day” are often used synonymously, though there are certain differences. In particular, “New Definition Dictionary of the Ukrainian Language” defines “present-day”, firstly, as that which belongs to the same epoch; secondly, as that which happens today, nowadays, currently; thirdly, as that which corresponds to the needs of time, caused by its requirements, modern, most recent². “Modern” is unambiguously defined as new-fashioned, actual, novel³. In the German language a word “modern” is used to oppose tradition. In the Polish language a synonym for the notion “present-day” are “aktualny” and “nowoczesny”. To our mind, a notion “modern” is more focused on the dynamics of development and is aimed at future, what is taken into consideration in our paper.

In accordance with this approach, changes in CEE countries after 1989 can be characterized as revolutionary-modernization. The term describes the essence of the processes, as the notions “modern”, “modernization” point at the social activity, aimed at changes, required by present time and which cover all spheres of the society’s activity: political, economic, social and ideological.

We tend to believe, that transformation (democratization) must be examined as an inseparable element of the society modernization under condition that it takes place in the spirit of

¹ Zhelev Zh. Novatavyschna politika na Bulgaria i NATO / Zh. Zhelev. – S., 1994. – P. 5.

² Novyi tлумachnyi slovnyk Ukrainskoi movy. In 3 volumes / Ed. by V. Yaremenko and V. Slipushko. – Kyiv: Publishing house “Akonit”, 2006. – Vol. 1-3.

³ Bordachev T.V. Predely Evropeizatsii. Rossiia I Evropeiskii Soiuz 1991 – 2007: teoriia i praktika otnoshenii. – M.: GU-VSHE, 2008. – P. 22.

Europeanization⁴. In other cases there can be a variant of transformational changes towards authoritarianism, what is clearly testified by experience of Central Asian countries. Within unstable societies, which are at the stage of modernization, conservatism is replaced by nationalism, which stands out as an independent ideological and political force. By all means, one cannot neglect that important role, which was played by nationalism in modernization processes in CEE countries. However, it is necessary to specify considerable difference in its tasks. For instance, in Ukraine and Baltic countries nationalists' efforts first of all were aimed at protecting independence, in Central-Eastern European countries – at restoring national values, and in Russia – at revival of a unified strong state and protection of the Russians' interests in separated countries. The idea of the "chosen" nation Russian scientists distinctly exploit in most modern conceptions of the Russian Federation development. Quite often they turn their attention to one of the famous representatives of radical nationalism M. Danilevskii, who justified pan-Slavism and an opposition of the Russian state ideology to the West⁵.

A problem of political modernization, faced by CEE countries and the USSR in 80s-90s of the 20th century, is described a bit separately. In response to social challenges, the scientists propose their own comprehension of the problem. I. Deviatko, studying activity theories, pointed out their close interconnection with modernization theories of practical rationality⁶. W. Zapf interpreted political modernization in a three-dimensional perspective: as a secular process, commenced by the industrial revolution, when a small group of countries, which are modernized nowadays, developed quite successfully; as a variable process, when low-performing countries tried to catch up with the leading ones; as attempts of modern countries to accept new calls on their way of innovations and reforms⁷. V. A. Zimin states, that political modernization can be defined as formation, development, and spread of modern political institutions, practices, as well as modern political structure. However, such institutions and practices must correspond to modern models of democratic institutions or surpass them. Therefore, they are intended to contribute to real participation of people in political power system and its influence on taking certain political decisions⁸.

On the contrary to a traditional modernization of social institutions, political modernization is formation, development, and spread of modern political institutions, practices, as well

⁴ Nowadays among the scientists, who study European integration a concept of Europeanization is becoming more and more popular, which, despite existing theoretical differences, concerning what in fact should be interpreted as Europeanization, its origins and influences on the political system and civil life and is applied mainly for comprehension and analysis of changes in any state's inner policy, caused by the process of European integration. Europeanization is determined as changes in all spheres of social life of the EU member states or the EU candidate states. Basing on this broad definition, the scientists propose a narrower definition of Europeanization as a process of formation, spread and institutionalization of formal and informal rules, procedures, political paradigms, styles, courses of action, mutual convictions and norms, which are determined and approved at various EU decision-making processes and are incorporated into logic of inner discourses, certain traits, political structures, directions of state policy among the EU member states.

⁵ Danilevskii N. Ya. *Rossia i Evropa* / N. Ya. Danilevskii. – M.: Kniga, 1991. – 574 p.

⁶ Deviatko I.F. *Sotsiologicheskie teorii deiatel'nosti i prakticheskoi ratsionalnosti* / I.F. Deviatko. – M.: Avanti Plus, 2003. – P. 225.

⁷ Zapf W. *Die Modernisierung und Modernisierungstheorien* / W. Zapf // *Modernisierung moderner Gesellschaften*. Hrsg. W. Zapf. – Frankfurt a M., 1991. – S. 24-25.

⁸ Zimin V.A. *Politicheskaja modernizatsiia v Rossii* / V.A. Zimin. – Samara: Publishing house of Samara scientific Center RAN, 2016. – P. 30.

as modern political structure. Political life of CEE countries required implementation of those, which would most adequately correspond to transformation of political system of the society and could adjust themselves to changes, modern challenges and would conform to the models of modern democratic institutions or differ from them in a way: from rejection of unfamiliar patterns to acceptance of the form, while filling it with an extrinsic essence. If we specify modernization as a transition from totalitarian regime to democracy, then its core lies in creation of social and political mechanisms, which let the biggest part of the society influence the decision-making processes. In this case, the theory of modernization reduplicates the theory of democratic transition, reducing fundamental principles of the theory of modernization to the principles of democracy consolidation.

Most often the mechanism of political modernization, namely “assimilation” (copying, imitation) of patterns is used. According to the world experience there are two types of imitation: imitation of an algorithm, when a mechanism of any process, its essence or functional loading is copied (as a process of cooperation between three branches of government); imitation of the result or form, the so-called “simulation” (declaration of free and competitive elections, i.e. de jure, taking into consideration their not free and uncompetitive nature de facto or formation of three branches of power without factual implementation of the principle of separation of powers).

Better results of modernization are obtained due to imitation of algorithms. It is carried out in a specific historical and social-cultural context of a country under influence of national traditions. Imitated institutions and practices are changing under impact of traditions, they adjust to them. One can observe inter-influence of traditions and borrowings, their alteration. The goal of modernization is creation of a differentiated political structure, territorial and functional enlargement of a central legislation, constant broadening and introduction of social groups, disabled people into political life, weakening of elites and their legitimacy and so on. Such goal of modernization is embodied in social values like economic growth of democracy, fairness, equality, welfare, stability, order. Main characteristics of social life, which must be eliminated in the course of modernization, are poverty dependence, inequality, repressions. Political institutions are created to solve constantly growing economic and social problems, which appear in the process of forming new, open type of cooperation, which presuppose: formation and development of rational bureaucracy, which would be responsible to political leaders, elected by people, as well as insure execution of necessary managerial functions on the basis of law; creation of political organizations, authoritative among population, which protect people’s right a possibility to be heard in significant political decision-making processes; existence of interest groups, which oppose each other, political unions and parties, free press; substitution of traditional elites by modernizers; enlargement of people with political and civil rights and so on.

Despite the fact that modernization may take place in different ways, M. V. Ilin singles out universal traits of political modernization: creation of differentiated political structure with

a high specialization of political roles and institutions; formation of modern sovereign state; strengthening of its role, broadening of the sphere of activity and intensification of the role of law as a linking element between a state and citizens; enlargement of number citizens (with political and civil rights) and active incorporation of social groups and disabled people into political life; formation and growth of rational political bureaucracy, alternation of a rational impersonified bureaucratic organization into a dominated system of management and control; weakening of traditional elites and their legitimacy; strengthening of modernizing elites⁹.

Transformation in CEE countries after 1989 gave a new impulse to the process of modernization. This directionality of the vector of social changes is inherent to all post-communist countries. Transition from authoritarianism to democracy was considered to be a victory of a western liberal model in the ideological opposition and overcoming system conflicts, at least large-scale ones. During the democracy's third wave, a name given by S. Huntington, this path has been chosen by almost 30 countries¹⁰. Therefore, the opportunity of establishing basic institutions described by structural functionalism has obtained its realization.

T. Parsons defines it as a development of evolutionary universals in the course of differentiation, increase in status, common values and incorporating into a single modernization process¹¹. Thus, a classical formula of modernization offered by R. Bendix has been testified, while he understands "modernization as a type of social changes, which is rooted in the English industrial and French political revolutions. It was found in economic and political progress of some societies-pioneers and subsequent changes among underperformers"¹². Elaborated by him theory of diffusion and movement "forward" explains stratification of societies in the international perspective, competitiveness in protection of advantages and liquidation of underdevelopment and long-standing attempts in ranging those who take the lead and those who go behind.

In political, economic and social perspective hopes among population in CEE countries in 1989-1990 testified, that the collapse of a team economy and party-government dictatorship unleashed universal innovation forces, earlier suppressed processes of institutions formation and gave power for further mobilization of powerful internal evolutionary forces. And they, in their turn, will force to rapid economic growth, political democracy and this justifies sacrifices of a painful but short period. However, the experience of political development, unfortunately, gives not so optimistic examples.

Revolutionism of social and political changes, which took place in CEE countries, did not cause doubts. Political and social-economic changes touched the grounds of the society, all its spheres and had profound and qualitative character. First of all they revealed in abruption

⁹ Ilin M.V. Slova i smysly. Opyt opisaniia kluchevykh politicheskikh poniatii / M.V. Ilin. – M.:ROSSPEN, 1997. – Pp. 49-52.

¹⁰ Huntington S.P. Democracy's third wave / S.P. Huntington // Journal of Democracy, 1991 (Spring). – P. 18.

¹¹ Parsons T. Evolutionäre Universalien der Gesellschaft / T. Parsons // Zapf W. (Hrsg.) Theorien des sozialen Wandels. – Köln-Berlin, 1969. – S. 57.

¹² Bendix R. Modernisierung in internationaler Perspektive / R. Bendix // Theorien des sozialen Wandels. Hrsg. W. Zapf. – Köln-B., 1969. – S. 509.

of power inheritance, its full reconstruction. Such thesis can be controverted, as in Bulgaria, Hungary, the Czech Republic etc. political changes were grounded on laws and solutions were peaceful. However, terrific events took place in Romania in December 1989, as well as in Croatia in 1991. But prohibition of communist parties in most CEE countries or their almost immediate transformation into “socialistic” speaks for the abruptness of legal power inheritance, even if do not take into account less important. At the same time important decisions, which contradicted the then constitutions and legislations of those countries, ensured regime change.

The example is transformation of the Republic of Bulgaria; if we take into consideration the depth of modern political and social-economic changes by all means is revolutionary, and its modernization nature testifies of the vector of changes, of the aim set by the government and society. Modernization in the Republic of Bulgaria is a transitional process from a traditional towards a modernized society, including elimination of an old regime and formation of a new one, desocialization and resocialization of the society. Speaking of the value direction of a chosen vector of development, it can be interpreted as: positive-negative, success-decline of traditional norms, progress-regress etc¹³.

Polish scientist A. Walicki in his essay “Three Patriotism” carried out a profound analysis of Polish nationalism and pointed out its role in modernization processes. He studied patriotism as a faithfulness to the people’s will, which reveals in the desire for internal and external sovereignty; adherence to the national idea, which is traditionally preserved and will be implemented in future; and patriotism as a kind of protection of the real national interest, which should not correspond with the will of the majority of people, as well as (in this or that way) with a comprehensible national idea. A. Walicki approvingly speaks of Polish tradition to idealize Polish gentry’s democracy and similarity of the “Solidarity” to the old gentry’s civic movements and old-Polish forms of democracy. At the same, the scientist points out that the republican-democratic tradition existed in Poland without capitalism and individual-liberal values, which as many scholars believe, contributed to capitalistic modernization, while a democratic tradition amalgamated with a deeply rooted hostility towards “bourgeois” values and created psychological obstacles in the process of economic modernization. He highlights devotion of the Polish society to conventionalities, romantic heritage, and inclination towards celebration of defeats, what is clearly seen in modern Poland¹⁴.

These tendencies are indicative of the modernization processes in Ukraine. In the course of the post-Soviet development period of Ukraine in national political science predominated the idea concerning the necessity to implement decentralization practices in the state in order to achieve a higher, European level of state formation and democracy. National scientists usually state that transference of power competence and governmental resources to the local level will provide people with a broader opportunity to exercise the right to participate in

---

¹³ Cuellar J. *Nashe tvorcheskoe raznoobrazie* / J. Cuellar. – Sofia – Paris, UNESCO, 1996. – P. 37.

¹⁴ *Natsionalism: anthology*. – 2nd edition. / by: O. Protsenko, V. Lisovyi. – K.: Smoloskyp, 2006. – Pp. 566-599.

politics. However, a more profound examining of the problem shows, that this right is limited by a number of criteria, such as access to resources, which can be used as power resources, an ability to interpret adequately huge loads of diverse information as to the situation in the society, in order to take rational decisions and get an opportunity to resist influence of organized well-resourced groups, which have contrasting political interests. It should be mentioned, that such precautions as to inexpediency of accepting the process of power decentralization as a universal recipe of democratization long before found their conceptual framing in foreign social and political discourse¹⁵.

Modernization in political science is more often equated with positive processes – changes towards that type of economic, social and political system, which has already been formed in Western Europe and North America. Life cycle of modernization process has two stages. At the first stage it is identified as progressive, while the rest is routine, doomed to fail. The second stage of modernization process starts at the moment, when it becomes unwanted and inconsistencies of social changes just interfere. Such point of modernization cycle is called “social changes saturation point”. The criterion of the state-nation maturity and its elites is the existence and effectiveness of social technologies usage, which had to continue the already commenced modernization of the society. This situation caused challenges for national elites, the main of which was focused around the “saturation point”, including combination of destructive and constructive elements, as well as new and old points.

Usually to start the process of modernization one requires inner dynamics of social development and connections with external world¹⁶. That is why, modernization was two-fold: its models appeared in a society or were imposed/borrowed. These concepts are known in the political science as “internal” (inner) and “external” (outer)¹⁷. The second type of modernization is of two kinds: active and reactive attitude to its models. When we speak of active attitude we consider a two-step modernization: prime modernization models are created, which can be imposed or borrowed as secondary. In the Western world modernization took place “from above-within”, while in CEE countries – “from above-outside”. Selection of models and ways of modernization implementation depend on the role and maturity of elites in every specific post-communist country.

Crucial role in the process of modernization belongs to the social medium, where modernization models are implemented and adapted. Disregard of the social medium specificity stopped further modernization. The criterion for successful adaptation of a modernization model is a differentiated and socially rationalized society, which counterbalances social integrity. Along with that, it is necessary to prevent negative distortion of modernization models,

¹⁵ Kulishenko T. Yu. Detsentralizatsiia vlady v Evropeiskykh krainakh v konteksti vplyvu resursozabezpechennykh hrup / T. Yu. Kulishenko // Hileia : scientific newsletter : collection of research papers. – K. : M. P. Drahomanov NPU's publishing house, 2016. – Is. 108. – Pp. 297–299.

¹⁶ Myshkova D. Predimstvata na izostanaliia / D. Myshkova // Sotsiologicheskie problemy. – 1995. – №2. – P. 37.

¹⁷ Dimitrov G. Bulgaria v orbite na modernizatsiata / G. Dimitrov. – Sofia, 1995. – P. 204.

distortion while they are “extracted” from the context of the prime social medium, in the course of “transformation” according to form and essence, their incorrect implementation in the society, which chooses the model. Introduction of models presupposes a certain level of communication of the society, modernization and communicative competence of the society in general.

Modernization by means of “introduced models” (imposed or borrowed) is “a process of conscious management of social changes, deliberate, willful, and, correspondingly, a certain type of social reality, constructed by power”¹⁸. Willful attempts presuppose a level of organization, maturity in decision-making processes and their implementation. Absence of directionality during modernization however does not mean its suspension – one should apply a theory of chance to current multi-choice social changes. Imposed modernization¹⁹ predetermines inner structuring of the process and requires constant changes. According to this approach, among its paradoxes one should take into consideration permanent dynamism and “change in a change”. Let us mention, that the research pointed out that in some CEE countries took place “accelerated modernization”²⁰.

Every society forms its own model of modernization, connected with a previous, pre-modernized basis, and therefore its development differs from the context of other societies. Reduplication, export of modernization is impossible. Studying industrialization and development Ch. Herper states that industrialization is a narrow notion, identical to economic development, while “development” itself is a narrower notion, which includes improvement of people’s material welfare.

In scientific literature modernization is divided into “successful” (stability of social succession) and “unsuccessful” (retraditionality). The intermediate variant is a “modernization crisis”, which appears, when various obstacles to constant succession of social innovations and retraditionality are deliberately created. Bulgarian scientist N. Genov points out at three types of states, which are undergoing modernization: dynamic; capable of constant adaptation; and those, which “fall” in modernization²¹. He also supposes that “political modernization” contributes to creation of a nation by means of a new consolidated ideology, introduction of its principles, increasing civil participation in management²².

Modernization is marked by certain tragicallness. Politicians must get into a new social role – politically managed modernization changes them from “structure-forming” into “structure-reflective” society. In such periods there is a need for maturity of political elites, which gives an opportunity to comprehend changes in status. During the process of modernization active

¹⁸ Khristov I. Miesto na pravoto v modernizatsionnite protsesy v Bulgaria / I. Khristov // Sotsiolohicheski problemy. – 1995. – № 2. – Pp. 123-124.

¹⁹ Myshkova D. Predimstvata na izostanaliia / D. Myshkova // Sotsiolohicheski problemy. – 1995. – №2. – P. 37.

²⁰ Dimitrov G. Bulgaria v orbite na modernizatsiata / G. Dimitrov. – Sofia, 1995. – P. 206.

²¹ Genov Kh. Ptisha na modernizatsiata / Kh. Genov // Politicheski izsledvaniia. – 1994. – №1. – P. 100.

²² Ibid. – P. 105.

interference of a state in economy and culture is limited by typical political and administrative tasks, refusal from the state regulation of economy and culture.

At the same time, we believe that the abovementioned types of modernization are not ideal. Most post-communist CEE countries are characterized by a combination of these types. Modernity keeps current questions of modernization in a new interpretation, in particular by the fact that modernization is a challenge for each society and every state undergoes modernization. Differences between societies are determined not along the "traditional – modernized" line, not along the kind, but by the degree, possibility or necessity of each state to participate in international communication.

Nowadays, among the factors of modernization one can name: globalization of technological transfer and market, international politics and conflicts, information, knowledge, culture. At the global level last three factors were recognized at the UN conference on information society and development in South Africa (1995), in UN Security Council's report on global development (1998), in the UNESCO world committee. At the level of the European Union these factors received recognition and initiative while creating "information society" and "society of perception", in the Program of preservation and enhancement of cultural differences. Successful modernization has a range of dependent criteria – transition to communication model, information society, people's security. Analyzing modernization one should pay attention to its cultural differences: in some cultures modernization is not interpreted as a central value; modernization is interpreted in different ways under culture of poverty and ethics of wealth²³.

Thus, modernization does not exist without specific value qualities. We suppose, that most CEE countries during the post-communist period simultaneously perform tasks of political transformation and political modernization, which often could not be clearly differentiated. That is why it is particularly complicated to determine priority in interrelationship of political phenomena "transformation – modernization" in post-communist CEE countries. However, it is important to state that performing necessary political transformation and modernization and becoming the EU members, a part of them are approaching, and other are striving for achieving that level of development, which they have chosen as a direction sign at the beginning of transformation and which has been attained by Western countries.

References

1. Bordachev T.V. Predely Evropeizatsii. Rossiia i Evropeiskii Soiuz 1991 – 2007: teoriia i praktika otnoshenii. – M.: GU-VSHE, 2008. – 258 p.
2. Genov Kh. Ptisha na modernizatsiata / Kh. Genov // Politicheski izsledvaniia. – 1994. – №1. – P. 98-104.
3. Danilevskii N. Ya. Rossiia i Evropa / N. Ya. Danilevskii. – M. : Kniga, 1991. – 574 p.

²³ Sotirova D. Etikata na bohatstvo / D. Sotirova // Kapital. – 1998. – 18-24 yuli. – P. 54; Sotirova D. Kultura na bednosta / D. Sotirova // Kapital. – 1998. – 4-10 yuli. – P. 55.

4. Deviatko I.F. Sotsiologicheskie teorii deiatelnosti i prakticheskoi ratsionalnosti / I.F. Deviatko. – M.: Avanti Plius, 2003.– 336 p.
5. Dimitrov G. Bulgaria v orbite na modernizatsiata / G. Dimitrov. – Sofia, 1995. – 272 p.
6. Zhelev Zh. Novatavysna politika na Bulgaria i NATO / Zh. Zhelev. – S., 1994. – 34 p.
7. Zimin V.A. Politicheskaiia modernizatsiia v Rossii / V.A.Zimin. – Samara: Publishing house of Samara scientific Center RAN, 2016. – 155 p.
8. Ilin M.V. Slova i smysly. Opyt opisaniia kluchevykh politicheskikh poniatii / M.V. Ilin. – M.:ROSSPEN, 1997. – Pp. 49-52.
9. Cuellar J. Nashe tvorcheskoe raznoobrazie / J. Cuellar. – Sofia – Paris, UNESCO, 1996. – 140 p.
10. Kulishenko T. Yu. Detsentralizatsiia vlady v Evropeiskykh krainakh v konteksti vplyvu resursozabezpechenykh hrup / T. Yu. Kulishenko // Hileia : scientific newsletter : collection of research papers. – K. : M. P. Drahomanov NPU's publishing house, 2016. – Is. 108. – Pp. 297–299.
11. Myshkova D. Predimstvata na izostanaliia / D. Myshkova // Sotsiologicheski problemy. – 1995. – №2. – P. 35–41.
12. Natsionalism: anthology. – 2nd edition. / by: O.Protsenko, V. Lisovyi. – K.: Smoloskyp, 2006. – 684 p. (“Politychni ideolohii”).
13. Novyi tlumachnyi slovnyk Ukrainskoi movy. In 3 volumes / Ed. by V. Yaremenko and V. Slipushko. – Kyiv: Publishing house “Akonit”, 2006. – Vol. 1-3.
14. Sotirova D. Etikata na bohatstvo / D. Sotirova // Kapital. – 1998. – 18-24 yuli. – P. 54.
15. Sotirova D. Kultura na bednosta / D. Sotirova // Kapital. – 1998. – 4-10 yuli. – P. 55.
16. Khristov I. Miesto na pravoto v modernizatsionnite protsesy v Bulgaria / I. Khristov // Sotsiologicheski problemy. – 1995. – № 2. – Pp.. 123-129.
17. Bendix R. Modernisierung in internationaler Perspektive / R. Bendix // Theorien des sozialen Wandels. Hrsg. W. Zapf. – Köln-B., 1969. – S. 505-512.
18. Huntington S.P. Democracy's third wave / S.P. Huntington // Journal of Democracy, 1991 (Spring). – P. 12-34.
19. Parsons T. Evolutionäre Universalien der Gesellschaft / T. Parsons // Zapf W. (Hrsg.) Theorien des sozialen Wandels. – Köln-Berlin, 1969. – S. 55-74.
20. Zapf W. Die Modernisierung und Modernisierungstheorien / W. Zapf // Modernisierung moderner Gesellschaften. Hrsg. W. Zapf. – Frankfurt a M., 1991. – S. 23-39.

Struktura organizacyjna służb specjalnych – ilustracja w oparciu o wybrane modele państw i systemy polityczne

Streszczenie

Służby specjalne – jako element struktury państwa – można i należy opisywać za pomocą i poprzez ich konstrukcję ustrojową, oraz model funkcjonowania. Pozycja jaką zajmują w państwie determinuje ich możliwości, kompetencje oraz samorządność. Normodawcy tworząc określone agencje wywiadowcze, wyraźnie przewidują katalog spraw, którymi wskazany organ może się zajmować. Zrozumienie współczesnych modeli funkcjonowania służb niewątpliwie musi bazować na analizie ich sposobu umiejscowienia w państwach, odmiennych ustrojowo (zarówno demokratycznych, jak i autorytarnych), czy prawnie (aktualne systemy w państwach anglosaskich, amerykański model tzw. wspólnoty wywiadowczej, izraelski wzorzec służb chroniących obywateli, rosyjski model totalnej inwigilacji, czy najważniejsze europejskie systemy kontynentalne, w tym polski model służb specjalnych). Praktyka wskazuje, że w tej dziedzinie społeczno-politycznej funkcjonuje zjawisko, które można by określić mianem autorozszerzania się własnych prerogatyw wraz ze stopniowym zanikiem kontroli zewnętrznej. Mamy do czynienia z procesem stałej specjalizacji i zawężania horyzontu zadań poszczególnych agencji wywiadowczych. Obecnie, mimo że nadal wywiad i dyplomacja są nierozzerwalnie ze sobą związane – choćby w postaci zbieżności personalnej, funkcjonują różne organy wywiadowcze, które specjalizują się w danych dziedzinach. W tym zakresie zaznacza się zjawisko dochodzenia do profesjonalizacji i niezależności kompetencyjnej. Ze względu na swoje wyjątkowe miejsce w tej strukturze, a także bardzo bliskie związki z organami władzy, można przyjąć, że służby specjalne są głównym czynnikiem podtrzymującym legitymizację polityczną władzy, bez względu na to czy dotyczy to państw demokratycznych, czy totalitarnych.

Słowa kluczowe: Wywiad, struktura, informacja, system, ustrój państwowy, organizacja

Summary

Special services - as a part of the political structure of the state - can and should be described by their architecture, role and the model of functioning in the political system. Position they occupied in the state determines their capacity, competences and self-management. Legislators creating a certain intelligence agencies, explicitly provides a catalog of matters which

the investigating authorities can deal with. Understanding the contemporary functional models of intelligence undoubtedly must be based on the analysis of structures of special services in countries with different political regimes (both democratic and authoritarian) or legal founding (the system in the Anglo-Saxon countries, US Intelligence Community, Israeli model of civil protection, Russian model of total invigilation, or European systems of Continental law, including the Polish one). Practice shows that in this socio-political field one could observe phenomenon that can be called as autoextension of their own prerogatives with the gradual disappearance of the external audit. We are dealing with a constant process of specialization and narrowing the horizon of tasks that intelligence agencies deals with. Today, although still intelligence and diplomacy are inseparable - even in the form of personal convergence, various intelligence agencies operates in specialized fields. In this regard, the phenomenon of professionalization of competence and independence can be observed. Due to its unique place in this structure, and a very close relationship with the authorities, it can be assumed that the special services are a major factor supporting the legitimacy of political power, regardless of whether it concerns democratic states or totalitarian ones.

Key words: Intelligence, structure, information, system, political regime, organization

Służby specjalne – jako element struktury państwa – można i należy opisywać za pomocą i poprzez ich konstrukcję ustrojową, oraz model funkcjonowania. Trafną wydaje się konstatacja, iż trudno zrozumieć działanie wywiadu i kontrwywiadu bez znajomości różnorodności architektury tych organizacji. Pozycja jaką zajmują w państwie służby specjalne determinuje ich możliwości, kompetencje oraz samorządność. Choć wydawać by się mogło, że w każdym państwie struktura ich wygląda odmiennie, to rzeczywistość pokazuje, że schemat funkcjonowania służb jest zbliżony. Wiadomym jest, że każde służby specjalne standardowo dzielą się na pion cywilny i wojskowy oraz na część odpowiedzialną za wywiad i tą zajmującą się kontrwywiadem. Pamiętać jednak należy, że często granica pomiędzy nimi jest nieostra a ich kompetencje niejednokrotnie się powielają, bądź nakładają. „Oprócz istniejących organizacji wywiadowczych powstają komórki tymczasowe, luźno związane z wywiadem. Dla zbierania danych i informacji wywiadowczych wykorzystuje się czasem statki morskie i samoloty, wykonujące zasadniczo inne zadania”¹.

W przeciwieństwie do misji dyplomatycznych, które aktywnie biorą udział w procesie tworzenia polityki, służby nie uczestniczą bezpośrednio w podejmowaniu decyzji. Nie zajmują się doradztwem politycznym. Ich rola ogranicza się do dostarczenia zweryfikowanych informacji oraz prognozowania potencjalnych zagrożeń. „Wywiad ma bezpośredni kontakt

---

¹ M. Herman, *Potęga wywiadu*, Warszawa 2002, s. 40.

z kręgami decyzyjnymi w państwie, jednak bez wpływu na sam bieg procesu podejmowania określonych postanowień przez instytucje państwowe”².

Zakres aktywności służb nie jest nieograniczony. Teoretycznie nie mogą one podejmować żadnych działań sprzecznych z wewnętrznym porządkiem prawnym, z konstytucją na czele. Jako organy państwowe wpisane są w system nadzoru demokratycznego i koordynacji oraz co najistotniejsze nie mogą samodzielnie programować zadań dla siebie. Ustawodawca tworząc określone agencje wywiadowcze, wyraźnie przewiduje katalog spraw, którymi wskazany organ, bądź agencja może się zajmować. Doświadczenie uczy, że teoria i rzeczywistość często są od siebie oddalone. Praktyka wskazuje, że w tej dziedzinie społeczno-politycznej funkcjonuje zjawisko, które można by określić mianem „autorozszerzania się własnych prerogatyw” wraz ze stopniowym zanikiem kontroli zewnętrznej. Problem usamodzielniania się aparatu wywiadowczego oraz nadużywania i łamania praw konstytucyjnych, w szczególności praw obywatelskich pozostaje jednak poza głównym nurtem niniejszych rozważań.

Kolejnym znakiem charakterystycznym dla wszystkich służb specjalnych, bez względu na szerokość geograficzną, odróżniającym je od standardowych organów administracyjnej władzy państwowej, a wpływającym na odpowiednie umiejscowienie ich w strukturze organizacyjnej państwa, jest podmiot, względnie przedmiot zainteresowania. Zazwyczaj główne zainteresowanie władzy centralnej, czy lokalnej (administracja) koncentruje się na sprawach wewnętrznych i własnym społeczeństwie (np. zapewnianie usług publicznych). Działania służb bez względu na to, czy są prowadzone we własnym kraju, czy w obcym, czy prowadzi je wywiad, czy kontrwywiad, głównie skierowane są przeciwko obcemu podmiotowi, nawet jeżeli poszczególna akcja dotyczy własnego obywatela.

W nowoczesnych systemach służb wywiadowczych wyraźnie widać linię demarkacyjną, która występuje pomiędzy tradycyjną dyplomacją a specjalnymi organizacjami. Mamy do czynienia z procesem stałej specjalizacji i zawężania horyzontu zadań poszczególnych agencji wywiadowczych. Służby specjalnie odłączyły się nie tylko w tradycyjnym postrzeganiu, ale również instytucjonalnie od korpusu dyplomatycznego. W przeszłości to głównie dyplomaci uchodzili za ekspertów i podstawowe źródło wiedzy o sytuacji w obcych krajach. Obecnie, mimo że nadal wywiad i dyplomacja są nierozzerwalnie ze sobą związane – choćby w postaci zbieżności personalnej, funkcjonują różne organy wywiadowcze, które specjalizują się w danych dziedzinach – przykładowo amerykańskie National Security Agency, odpowiedzialne za nasłuch elektroniczny. W tym zakresie zaznacza się zjawisko dochodzenia do profesjonalizacji i niezależności kompetencyjnej. Różne agencje, często same poprzez codzienną praktykę, ugruntowały swoje miejsce w strukturze państwowej, zwiększając swoje znaczenie.

² Tamże, s. 43. Wydaje się, że autor miał na myśli raczej sam moment podejmowania decyzji politycznej, jako podstawowy instrument władzy, przypisany wyłącznie do niej. W tym rozumieniu faktycznie służby specjalne nie dysponują mocą władczą. Natomiast twierdzenie, iż służby specjalne nie mają wpływu na bieg podejmowania określonych postanowień wydaje się nieprawdziwe a przynajmniej niedoprecyzowane. W nauce przedmiotu podkreśla się wyjątkową a niekiedy decydującą rolę wywiadu w formułowaniu rozstrzygnięć. Należy również podkreślić, że każdy raport, prognoza bądź dokument sporządzony na potrzeby władzy przez wywiad nie pozostaje wolny od ocen i sugestii (nie jest możliwe dostarczenie „suchych faktów”, pozbawionych elementów subiektywizmu).

Pewnym jest, że służby specjalne są niezastąpione w całkowicie zawodowym, opartym na najnowocześniejszych technologiach i wiedzy, pozyskiwaniu oraz analizowaniu informacji relewantnych z punktu widzenia interesów własnych mocodawców. „Przez ostatnie sto dwadzieścia pięć lat wywiadowi udało się osiągnąć pozycję, jaką ma obecnie – jednego z okien, przez które rząd spogląda na świat”³.

Zrozumienie współczesnych modeli funkcjonowania służb niewątpliwie musi bazować na analizie modeli i struktur służb specjalnych w państwach, odmiennych ustrojowo (zarówno demokratycznych, jak i autorytarnych), czy prawnie (aktualne systemy w państwach anglosaskich, czy najważniejsze europejskie systemy kontynentalne, w tym polski model służb specjalnych). Poniżej zarys przeglądu rozwiązań strukturalnych w wybranych państwach.

Wielka Brytania

W Wielkiej Brytanii do bezpieczeństwa przykładą się ogromne znaczenie i jest ono nadrzędne wobec pozostałych sfer społeczno-politycznych. Warto nadmienić, że do 1989 roku oficjalnie nie istniał w przestrzeni medialnej system służb specjalnych w Wielkiej Brytanii, czego dobitnym wyrazem był całkowity brak szefów organizacji wywiadowczych w życiu publicznym (zakaz wystąpień publicznych). Dopiero *Security Service Act*, przyjęty w 1989 roku formalnie uporządkował strukturę służb specjalnych. Oczywiście de iure na czele systemu obronności państwowej stoi Królowa. Praktycznie funkcję zwierzchnika pełni jednak premier a realizuje ją rząd za pośrednictwem Komitetu Obrony, do którego zadań należy kształtowanie polityki militarnej, w ramach której funkcjonują zarówno wojskowe jak i cywilne służby wywiadowcze.

W krajach anglosaskich wykształcił się osobny organ odpowiedzialny za nadzór i koordynację. Najwyżej postawionym w hierarchii organem koordynacji i kontroli wszystkich organów służb specjalnych w Wielkiej Brytanii jest Joint Intelligence Committee (JIC), czyli Komitet Połączonych Służb Wywiadowczych, podległy bezpośrednio premierowi. Komitet ten odpowiada za zarządzanie działaniami wywiadowczymi wraz z koordynatorem wywiadu (Intelligence Coordinator), który jest członkiem Komitetu. W jego składzie ponadto znajdują się: szef Secret Intelligence Service (SIS), najwyższy zwierzchnik Security Service (SS), szef Government Communications Headquarters (GCHQ), najwyższy zwierzchnik departamentu wywiadu w Ministerstwie Obrony, zastępca kierownika Sztabu Obrony, wspomniany już koordynator służby wywiadowczej i bezpieczeństwa oraz kilku urzędników z Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

W skład brytyjskich służb specjalnych wchodzi m.in.:

- Joint Intelligence Committee (JIC) – Połączony Komitet Wywiadu,
- Security Service (dawniej MI 5), czyli kontrwywiad cywilny podporządkowany Ministrowi Spraw Wewnętrznych,

³ Tamże, s. 43.

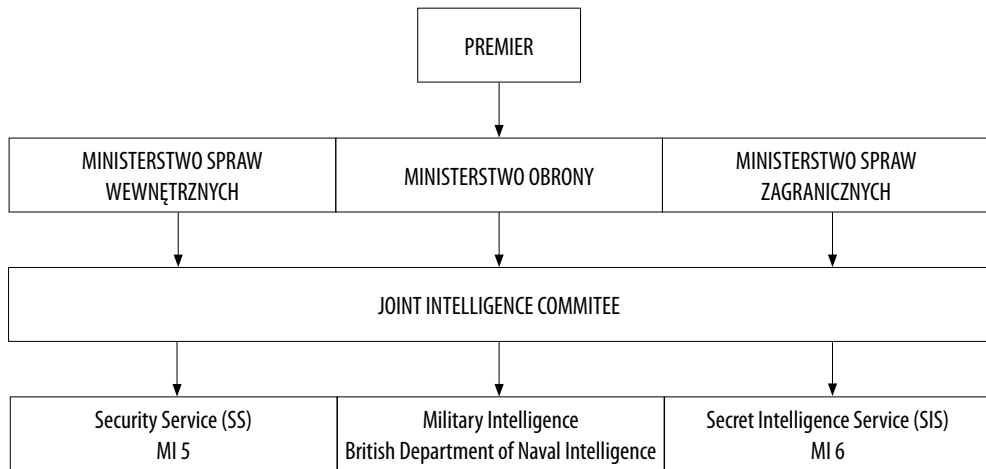
- Secret Intelligence Service (dawniej MI 6), czyli wywiad cywilny podporządkowany Ministrowi Spraw Zagranicznych,
- Military Intelligence, czyli Sztab Wywiadu Wojskowego podporządkowany Ministrowi Obrony,
- Defence Intelligence Staff (DIS), czyli aparat analityczny instytucji wywiadowczych,
- Biuro Ocen i Analiz Wywiadowczych będące instytucją resortową Ministerstwa Obrony oraz Departament Badań i Analiz (Research and Analysis Department) przy Ministerstwie Spraw Zagranicznych.
- British Department of Naval Intelligence – Brytyjski Departament Wywiadu Marynarki Wojennej,
- Government Communications Headquarters (GCHQ) – Centrala Łączności Rządowej,
- Operational Intelligence Centre (OIC) – Ośrodek Wywiadu Operacyjnego,
- Serious Organised Crime Agency (SOCA) – Agencja ds. Zorganizowanej Przestępczości.

Oprócz tego funkcjonuje również Połączone Centrum Interpretacji Danych z Rozpoznania Powietrznego (JARIC – Joint Air Reconnaissance Intelligence Centre), podległe bezpośrednio Defence Intelligence Staff, nie wchodzące jednak w skład Połączonego Komitetu Wywiadu (JIC). Należy podkreślić, że Intelligence Service Act przyjęty w 1994 roku, był kolejnym krokiem na drodze do formalnego ustabilizowania systemu i stał się podstawą prawną reformy brytyjskiego modelu służb specjalnych⁴. Ustawa nadała SIS ściśle określone zadania, w wyjątkowo zwartej formie językowej. Mianowicie SIS odpowiada za: „zdobycie i przygotowanie informacji związanych z działalnością lub zamierzeniami osób pozostających poza granicami Wielkiej Brytanii. Funkcję tę wykonuje tylko w interesie bezpieczeństwa narodowego bądź w interesie ekonomicznym Wielkiej Brytanii”⁵.

Osobną gałęzią, dosłownie rzecz biorąc, są tzw. Special Branch, czyli wydziały specjalne policji metropolitalnej i regionalnej. Zajmują się głównie zwalczaniem anarchistów, organizacji terrorystycznych, a także osób próbujących podważyć brytyjski system partyjny. Wyjątkową rolę, wręcz historyczną, posiada wydział w Ulsterze, rozpracowujący działalność terrorystyczną IRA. Wydział ten jest często traktowany jako jedyny odnośnik nazwy – Special Branch. Trzeba również zaznaczyć, że wydział nigdy nie wchodził w skład ogólnego systemu kierowania i zarządzania działalnością wywiadowczą oraz systemu finansowania.

⁴ Po objęciu stanowiska premiera przez Johna Majora służby zostały poddane gruntownej przebudowie. Jego głównym celem było przekształcenie MI 5 w angielskie FBI. Wprowadził jedną dyrekcję, której podlegały: Special Branch, Wywiad Generalny, brygady antyterrorystyczne Scotland Yardu. Na podstawie ustawy o służbach wywiadowczych (Intelligence Services Act), zewnętrzny nadzór nad służbami specjalnymi powierzono Komitetowi Wywiadu i Bezpieczeństwa (Intelligence and Security Committee). Jednocześnie zliberalizowano wyjątkowo restrykcyjne podejście do tajności. W mediach zaczął pojawiać się dyrektor generalny SIS. W 1997 roku Public Record Office otworzyło niektóre archiwa służby. Zob. N. West, *MI – 5*, Warszawa 1999; N. West, *MI – 6, Operacje brytyjskiej Tajnej Służby Wywiadu 1909 – 1945*, Warszawa 2000.

⁵ Intelligence Service Act z 26 maja 1994 roku.

Tabela 1. Model służb specjalnych w Wielkiej Brytanii

- JARIC,
- Government Communications Headquarters (GCHQ),
- Operational Intelligence Centre (OIC),
- Serious Organised Crime Agency (SOCA).

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. Piekalkiewicz, *Dzieje szpiegostwa*, Warszawa 1999, s. 449

Stany Zjednoczone

Największy wpływ na rozwój i obecny model służb specjalnych w Stanach Zjednoczonych wywarł proces wychodzenia z izolacjonizmu politycznego oraz udział w II wojnie światowej. W 1942 roku prezydent Roosevelt powołał Biuro Służb Strategicznych (Office of Strategic Services – OSS), które stało się prekursorem a także kuźnią kadr dla później powstałej Centralnej Agencji Wywiadowczej. Główną postacią OSS (rozwiązaną przez prezydenta Trumana w 1945 roku), autorem planu rozmieszczenia siatki agentów w Europie Środkowo-Wschodniej był Allen W. Dulles. Jest to wyjątkowa postać w historii wywiadu amerykańskiego, której później głównie dzięki doświadczeniu i autorytetowi powierzona została misja utworzenia Centralnej Agencji Wywiadowczej.

W 1947 roku na mocy National Security Act powołano do życia koronną instytucję wywiadowczą w Stanach Zjednoczonych: Central Intelligence Agency (CIA). „Z podstaw prawnych działania Centralnej Agencji Wywiadowczej wynika szeroki zakres jej kompetencji i uprawnień co stawia ją w uprzywilejowanej sytuacji w stosunku do innych służb”⁶. Z uwagi na kontekst polityczny CIA szybko zostało wyposażone o niezbędne zasoby i kompetencje. „Na mocy ustawy z 1949 roku CIA uzyskuje autonomię nie notowaną jeszcze w dziejach amerykańskiej konstytucji: CIA ma być finansowana ze środków pozabudżetowych, z których

⁶ A. Żebrowski, M. Żmigrodzki, J. Babula, *Rola służb specjalnych w siłach zbrojnych*, Kraków 1999, s. 192.

nie musi się rozliczać przed Kongresem i niezależnie od obowiązującego ustawodawstwa imigracyjnego może ściągać rocznie do USA do stu zwerbowanych za granicą agentów. (...) W pierwszych latach istnienia CIA była zakonspirowana na zewnątrz. Ulokowano ją w drukarni Departamentu Stanu w Waszyngtonie. Od końca 1959 roku kwatera główna CIA znajdują się w Langley w stanie Wirginia. (...) Koszt budowy wyniósł 46 milionów dolarów”⁷.

Drugą najważniejszą instytucją wywiadowczą w USA powstała w 1952 roku. Agencji Bezpieczeństwa Narodowego (National Security Agency – NSA) przydzielono odpowiedzialność za szyfrowanie i deszyfrowanie oraz powierzono zadanie szpiegowania systemów masowego komunikowania się na obszarze całego świata. „Prezydent Harry S. Truman złożył swój podpis pod siedmiostronicowym rozporządzeniem skierowanym do sekretarza stanu i sekretarza spraw wewnętrznych. Dokument zakwalifikowano jako ściśle tajny z hasłem. Jego treść do dzisiaj jest jedną z najpilniej strzeżonych amerykańskich tajemnic państwowych. Zgodnie z zarządzeniem prezydenta dwa tygodnie później powołano do życia nową służbę wywiadowczą. O jej utworzeniu nie wiedział początkowo ani Kongres Amerykański, ani amerykańska opinia publiczna”⁸.

Siedzibę NSA utworzono na specjalnie wydzielonym terytorium, po byłej bazie wojskowej Fort Meade o powierzchni 18 kilometrów kwadratowych. Aktualnie SIGINT City, bo tak jest nazywane, posiada własną elektrownię mogące wyprodukować energię dla 50 tys. mieszkańców, boiska, teren rekreacyjny, restaurację, bibliotekę centra handlowe, bank, salony fryzjerskie a nawet college dla adeptów sztuki wywiadowczej. NSA jest jedną z najbardziej zakamuflowanych instytucji wywiadowczych na świecie, posądzana o prowadzenie za pomocą wszelkich możliwych środków totalnej inwigilacji w skali globalnej.

Trzecią największą organizacją, wchodzącą w zakres amerykańskich służb specjalnych, jest powołane w 1909 roku, słynne Federalne Biuro Śledcze (Federal Bureau of Investigations – FBI). Obecnie odpowiada ono za bezpieczeństwo wewnętrzne USA, choć początkowo działalność sprowadzała się wyłącznie do śledzenia osób łamiących prawo. Nie można nie wspomnieć o legendzie tej instytucji, mianowicie o Johnie Edgarze Hooverze. „W 1924 roku prezydent Coolidge mianuje 29 – letniego adwokata najwyższym szefem FBI. Ten stosuje nowe, nieortodoksyjne metody w zwalczaniu przestępczości. Urządza na przykład pierwsze centralne archiwum odcisków palców, buduje superlaboratoria dla służby śledczej, zakłada akademię policyjną i organizuje szeroko rozgałęzioną siatkę agentów, nad których wyszkoleniem czuwa osobiście. Rygorystyczną dyscypliną i purytańską surowością Hoover robi z FBI najsprawniejszą policję świata (...) Rzecz zupełnie niezwykła: J. Edgar Hoover pozostał szefem FBI przez 48 lat, pod ośmioma prezydentami i szesnastoma ministrami sprawiedliwości

⁷ J. Piekalkiewicz, *Dzieje szpiegostwa*, Warszawa 1999, s. 444-445.

⁸ E.R. Koch, J. Sperber, *Infomafia*, Gdynia 1999, s. 212. W świetle tego dokumentu nie można się zgodzić z Januszem Piekalkiewiczem, który za datę powołania NSA podaje rok 1947. Ani Andrzej Żebrowski ani autorzy *Infomafii* nie zamieszczają nawet wzmianki o NSA w rozdziałach swoich prac, w których jest mowa o National Security Act.

i był pierwszym urzędnikiem amerykańskim, którego po śmierci w 1972 roku wystawiono w rotundzie Kapitolu”⁹.

Warto jeszcze wspomnieć o innej, niezwyklej na skale światową, amerykańskiej służbie specjalnej. Secret Service powołana po wojnie secesyjnej by przeciwstawić się fałszerzom brudnych pieniędzy, po zamordowaniu prezydenta McKinleya w 1901 roku stała się i pozostaje do dzisiaj organizacją odpowiedzialną za bezpieczeństwo głowy państwa. Co ciekawe podlega ona Ministerstwu Finansów i pomimo, iż wchodzi w zakres aparatu służb specjalnych to z wywiadem i szpiegostwem ma niewiele wspólnego.

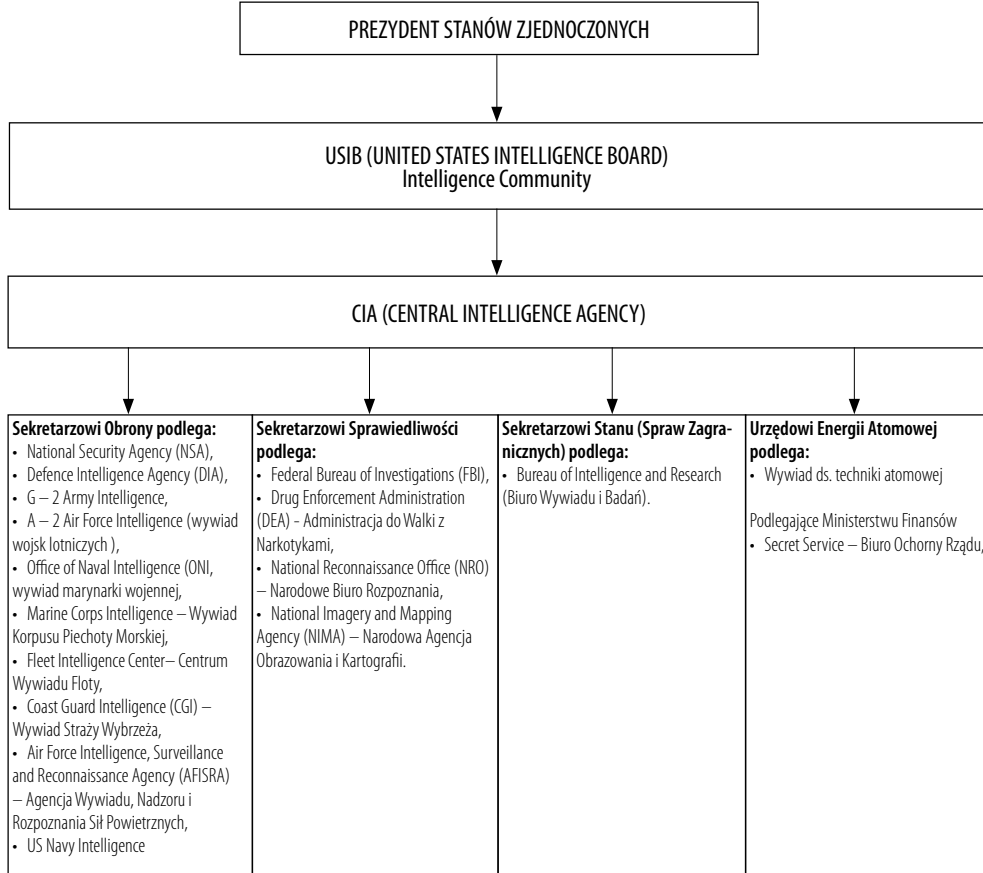
Zwierzchnią siłą dla wszystkich służb specjalnych w Stanach Zjednoczonych pozostaje Rada Stanów Zjednoczonych ds. Wywiadu (United States Intelligence Board – USIB). Określa ona podstawowe zadania i priorytety dla poszczególnych organizacji, a także pełni tę samą rolę co w Wielkiej Brytani Joint Intelligence Committee, będąc organem koordynacyjno-kontrolnym. Co ważne, przewodniczeniem USIB zajmuje się szef CIA.

Oczywiście najwyższym zwierzchnikiem wszystkich służb specjalnych w USA jest prezydent. Warto również zaznaczyć, że opisany schemat dotyczy państwowych służb specjalnych w państwie, w którym funkcjonują również prywatne agencje.

Warto bliżej przyjrzeć się konstrukcji koordynacji pracy służb, zwłaszcza po zmianach będących rezultatem dramatu 9/11. Stany Zjednoczone po wieloletnich doświadczeniach wypracowały standard „*Intelligence Community*”. Nie wdając się w szczegóły i aspekt historyczny, należy podkreślić, że to co stoi u podstaw stworzenia tej swoistej wspólnoty to wypracowanie reguły, w którym z jednej strony wszystkie Agencje wyciągają do siebie pomocna dłoń i uczą się od siebie, z drugiej strony umiejętnie racjonują dostępne środki do potrzeb wynikających z bezpieczeństwa. Chodzi u uwolnienie wśród wszystkich organów poczucia tzw. sensu wspólnoty (*sense of community*). Oczywiście za tym idą określone rozwiązania instytucjonalne i funkcjonalne. Ma to szczególne znaczenie w krajach, w których lista różnego rodzaju służb jest długa. W USA, operując skrótami, obejmuje ona takie organizacje, jak, CIA, DIA, NSA, FBI, AFOSI, NCIS, CGIS, USACIC a także biura zajmujące się wywiadem w Departamencie Obrony, Stanu, Bezpieczeństwa Stanowego i mnóstwo innych biur w różnych instytucjach na poziomie stanowym i federalnym (nie licząc prywatnych instytucji wywiadowczych). Formuła „Wspólnoty wywiadowczej” (*Intelligence Community*) jest szczególnie ważna z punktu widzenia eliminacji takich zjawisk, jak: dublowanie, asymetria, rywalizacja, nieproporcjonalność działań czy środków, nadużycia kompetencji, chaos informacyjny.

---

⁹ J. Piekalkiewicz, op. cit., s. 446.

Tabela 2. Model służb specjalnych w Stanach ZjednoczonychŹródło: opracowanie własne na podstawie: J. Piekalkiewicz, *Dzieje szpiegostwa*, Warszawa 1999, s. 445.**Niemcy**

Przypadek niemieckich służb specjalnych jest osobliwy pod wieloma względami. Głównym powodem są okoliczności w jakich powstawały, w szczególności uwarunkowania powojenne. Wystarczy powiedzieć, że osobą, która odbudowała niemiecki wywiad był długoletni kierownik wydziału „Obce Wojska Wschód”, odpowiedzialny w trakcie II Wojny Światowej za rozpoznanie Związku Radzieckiego. Reinherd Gehlen zdając sobie sprawę z kryzysowej sytuacji Niemiec pod koniec wojny zaproponował USA swoje usługi wraz, co ważniejsze, z kompletnym archiwum, pełnym raportów, zdjęć lotniczych, analiz dotyczących Związku Radzieckiego. Był to czas, w którym amerykański wywiad dysponował bardzo słabym rozpoznaniem swojego późniejszego, zimnowojennego wroga. Kiedy oficerowie amerykańscy zdali sobie sprawę z wagi, tego ukrytego w Górnej Bawarii, archiwum podjęli decyzję o współpracy z Gehlenem, wysyłając go do USA. „Pobył Gehlena w USA trwał kilka miesięcy i zakończył się uzgodnieniem warunków, na jakich miała zostać utworzona

nowa służba wywiadowcza. Tak więc w 1946 roku powstaje Organizacja Gehlena jako organizacja niemiecka wewnątrz wywiadu amerykańskiego¹⁰. Co ciekawe siedziba znalazła się ostatecznie w Pullach, koło Monachium, w dawnej siedzibie Rudolfa Hessa, gdzie do dziś mieści się centrala niemieckiego wywiadu. „Ów aparat, utworzony na trzy lata przed powstaniem Republiki Federalnej, jest obok kolei i poczty jedyną państwową instytucją w zachodnich Niemczech, która po krótkiej przerwie podjęła na powrót swoją pracę”¹¹. Po utworzeniu Republiki Federalnej Niemiec i po objęciu urzędu przez kanclerza Konrada Adenauera, Organizacja Gehlena miała już dwóch klientów na dostarczane przez nią informacje. „W sierpniu 1955 roku Centralna Agencja Wywiadowcza Stanów Zjednoczonych zaprzestaje finansowania Organizacji Gehlena, która prowadzi dalszą działalność już wyłącznie za pieniądze i na potrzeby rządu RFN. Równocześnie kanclerz Adenauer rozpoczął aktywne starania w sprawie przekształcenia Organizacji Gehlena w formalny organ rządowy, co znalazło praktyczny wyraz w przemianowaniu jej na Federalną Służbę Wywiadowczą – BND. Została ona utworzona 1 kwietnia 1956 roku na mocy tajnej uchwały rządu RFN”¹². Trzeba zaznaczyć, że Organizacja Gehlena, w historii służb wywiadowczych, była jedyną instytucją, służącą trzem różnym mocodawcom, w trzech różnych systemach politycznych.

Organizacją odpowiedzialną za wywiad aktualnie nadal pozostaje Federalna Służba Wywiadowcza (Bundesnachrichtendienst – BND). W 2003 roku formacja ta liczyła ok. 6 500 pracowników a jej budżet wynosił 1.485 mld euro. BND bezpośrednio podporządkowana jest Szefowi Urzędu Kanclerskiego. „Strukturalny kształt Federalnej służby Wywiadowczej tworzy sztab i sześć departamentów oraz biuro łącznikowe i szkoła BND. Sztab oprócz koordynowania działań centrali zajmuje się także przygotowaniem dokumentów dla potrzeb ośrodków zewnętrznych m.in. rządu i komisji parlamentarnych”¹³.

W skład BND wchodzi następujące departamenty: operacyjny, rozpoznania technicznego, analiz, administracji, bezpieczeństwa i ochrony kontrwywiadowczej oraz zadań centralnych. Departament ochrony kontrwywiadowczej nie zajmują się kontrwywiadem niemieckim lecz odpowiada wyłącznie za ochronę struktur BND przed inwigilacją obcych wywiadów. „Warto zauważyć, że w 2001 roku kiedy nastąpił gwałtowny wzrost zagrożeń ze strony międzynarodowego terroryzmu w strukturach BND utworzono referat antyterrorystyczny oraz specjalną grupę przeznaczoną do użycia poza granicami RFN w sytuacjach kryzysowych”¹⁴.

Najciekawszą instytucją, pod względem motywu funkcjonowania, jest powołany w 1950 roku Federalny Urząd Ochrony Konstytucji (Bundesamt für Verfassungsschutz – BfV), który realizuje zadania typowe dla organów kontrwywiadowczych. Specyficznym dla niej jest fakt, iż formalnie zajmuje się udaremnianiem nie działań wymierzonych przeciwko państwu, lecz sprzecznych i naruszających konstytucję niemiecką z 1949 roku. Wynika to z samej ustawy

¹⁰ F. Bielak, *Służby wywiadowcze Republiki Federalnej Niemiec*, Warszawa 1985, s. 40.

¹¹ J. Piekalkiewicz, op. cit., s. 442.

¹² F. Bielak, op. cit., s. 53.

¹³ *System polityczny Republiki Federalnej Niemiec (wybrane problemy)*, red. S. Sulowski, K.A. Wojtaszczyk, Warszawa 2005, s. 215.

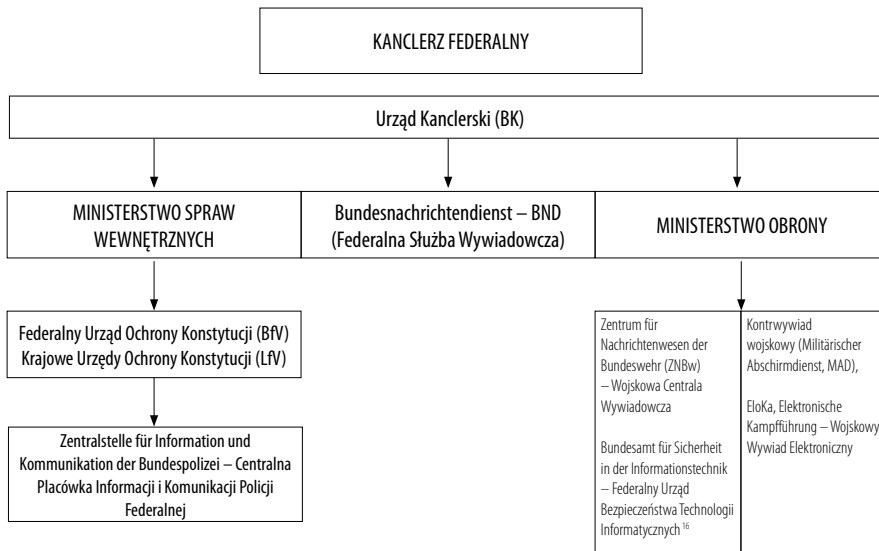
¹⁴ Tamże, s. 217.

zasadniczej, w której nie odnajdziemy przepisów o ochronie państwa. Podłożem dla stworzenia tej instytucji stały się inne normy. „Podstawy konstytucyjne dla powołania takiej służby stworzył art. 73 ustawy zasadniczej, na mocy którego Federacja otrzymała wyłączne prawo do wydawania przepisów dotyczących ochrony konstytucji. Istotny dla powołania omawianej służby jest także art. 87 konstytucji RFN, który zawiera stwierdzenie, że Federacja może powołać centralny urząd w celu gromadzenia dokumentów związanych z ochroną konstytucji”¹⁵.

Federalny Urząd Ochrony Konstytucji podlega bezpośrednio Ministrowi Spraw Wewnętrznych. BfV zatrudnia ok. 2 500 pracowników a jej budżet w 2002 roku wyniósł ok. 128 mln euro. Organizacja podzielona jest na siedem wydziałów i zajmują się m.in. takimi sprawami jak: zwalczanie działalności wywiadowczych obcych państw, walka z terroryzmem i ekstremizmami politycznymi, ochrona tajemnicy państwowej, a także wykrywanie nielegalnej aktywności cudzoziemców. Oprócz centralnego organu kontrwywiadowczego funkcjonują w poszczególnych landach Krajowe Urzędy Ochrony Konstytucji (Landesbehörden für Verfassungsschutz – LfV), nad którymi kontrolę mają ministrowie spraw wewnętrznych krajów związkowych.

Pion wojskowy służb specjalnych w Niemczech sprawują dwie organizacje: Wojskowa Służba Kontrwywiadowcza (Der Militärische Abschiermdienst – MAD) oraz Centrum Rozpoznania Bundeswehry (Zentrum für Nachrichtenwesen der Bundeswehr).

Tabela 3. Model służb specjalnych w Niemczech

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *System polityczny Republiki Federalnej Niemiec (wybrane problemy)*, red. S. Sulowski, K.A. Wojtaszczyk, Warszawa 2005.

¹⁵ Tamże, s. 218.

¹⁶ Centrum Rozpoznania Wojskowego do 2001 roku miało nazwę – Urząd Rozpoznania Bundeswehry. Warto jednak zaznaczyć, że Feliks Bielak posługuje się nazwą – Służba Rozpoznania Wojskowego. Obecnie podlega Oddziałowi II Sztabu Sił Zbrojnych. Feliks Bielak wyróżnił również Urząd Bezpieczeństwa Bundeswehry jako organ bezpośrednio podległy Ministerstwu Obrony. F. Bielak, op. cit., s. 51-57.

Francja

Francuskie, cywilne służby specjalne to przede wszystkim dwie, słynne organizacje: Dyrekcja Generalna Bezpieczeństwa Wewnętrznego (Direction Générale de la Sécurité Intérieure DGSI), wcześniej Dyrekcja Ochrony Terytorialnej (Direction de la Surveillance du Territoire – DST) oraz Główna Dyrekcja Bezpieczeństwa Zewnętrznego (Direction Générale de la Sécurité Extérieure – DGSE), przekształcona w 1981 roku z SDECE.

Służba Dokumentacyjna Wywiadu i Kontrwywiadu we Francji (Service de Documentation Extérieure et de Contre – Espionage – SDECE) powstała w 1945 roku, jako spadkobierczyni założonej przez generała de Gaulle'a Direction Général des Services Spéciaux (DGSS) i jej następczyni Direction Général des Etudes et Recherches (DGER).

Organizacja ta przeszła w swojej historii kilka reorganizacji, z największą na czele z 1981 roku, kiedy to na stanowisko prezydenta wybrany został François Mitterrand. Służby zostały przekształcone w DGSE a ich wieloletni dyrektor hrabia de Marenches, który poznał w trakcie swojej pracy „pięciu kolejnych dyrektorów CIA, dwóch dyrektorów BND i czterech brytyjskich MI 6”¹⁷, podał się do dymisji. W literaturze przedmiotu tak charakteryzowało się siłę francuskiego wywiadu. „SDECE nie dysponuje potężnymi środkami CIA, co nie znaczy, że ma się zadowolić rolą drugoplanową. Siłą Basenu, podobnie jak niegdysiejszych szwoleżerów, będzie ruchliwość, lekkość, polot, potężna doza intuicji i tupetu. Jednym słowem odzwierciedlać będzie wrodzoną zdolność Francuzów do koronkowej roboty”¹⁸.

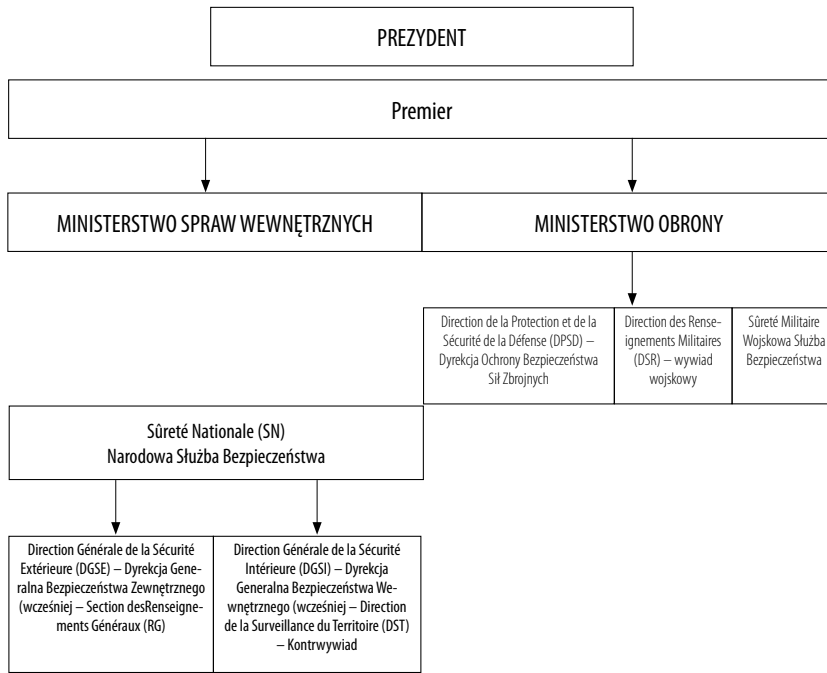
Kontrwywiad francuski DST został powołany do życia w 1944 roku rozporządzeniem D. 8017 SN/ST. „Uzupełnieniem podstawy prawnej była uchwała z października 1946 roku i dekret z lutego 1949 roku. Nowe służby założyły swoją kwaterę pod numerem 13 przy Rue des Saussaies, naprzeciw głównej kwatery wywiadu”¹⁹. Jak wskazuje Encyklopedia Szpiegostwa „DST cieszy się dobrą sławą dzięki dyskretnej skuteczności swoich pracowników, których werbuje się spośród absolwentów szkół wyższych, z dobrych rodzin. System informacyjny DST jest ponoć przedmiotem zazdrości pozostałych zaprzyjaźnionych służb bezpieczeństwa”²⁰.

¹⁷ R. Faligot, R. Kauffer, *Służby specjalne*, Warszawa 1998, s. 647.

¹⁸ Tamże, s. 646.

¹⁹ Tamże, s. 493.

²⁰ *Encyklopedia szpiegostwa*, SPAR, Warszawa 1995, s. 92.

Tabela 4. Model służb specjalnych we Francji

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. Piekalkiewicz, *Dzieje szpiegostwa*, Warszawa 1999, s. 451.

Hiszpania

Do roku 1975, czyli do śmierci generała Franco, istniejące dotychczas liczne tajne hiszpańskie służby specjalne zarządzane zazwyczaj były przez wojskowych. Naczelne Centrum Informacji Obrony (Centro Superior de Información de la Defensa – CESID) powstało w roku 1977 na fali tzw. *transición*, czyli procesu przechodzenia Hiszpanii od dyktatury do demokracji. „Powstaniu CESID towarzyszyły jednak znaczne problemy. Socjaliści i inne partie lewicowe odnosiły się z wielkim niedowierzaniem do wszystkiego, co miało związek z wywiadem. Ludzie organizujący nową służbę odziedziczyli wielu pracowników, którzy przez długi czas służyli w armii Franco”²¹. Pod kierownictwem Felipe Gonzaleza, w latach osiemdziesiątych przeprowadzono w CESID szereg nie cierpiących zwłoki modernizacji oraz wymiany kadr. „CESID, składający się przeważnie z byłych członków SECED (Servicio Central de Documentación de la Presidencia del Gobierno), będzie musiał przejąć obowiązki wywiadu zagranicznego, wywiadu oraz kontrwywiadu, jak również, co okaże się znacznie trudniejsze, kontrolę nad niektórymi formami wewnętrznej działalności politycznej, zmierzającej w kierunku destabilizacji państwa”²².

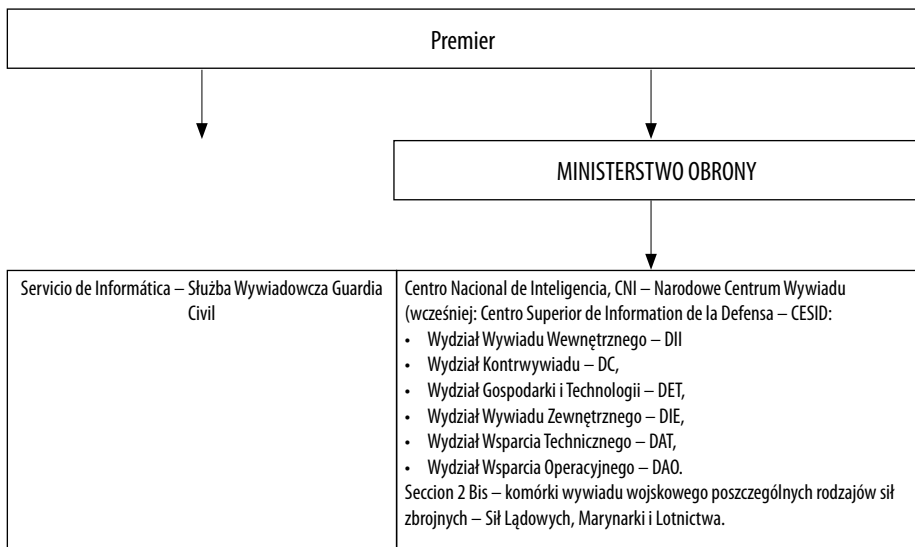
²¹ Tamże, s. 110.

²² R. Faligot, R. Kauffer, op. cit., s. 672.

Ostatnie reformy przekształciły CESID w Centro Nacional de Inteligencia (CNI) – Narodowe Centrum Wywiadu. CNI jest obecnie główną służbą bezpieczeństwa Hiszpanii, która skupia w sobie funkcje wywiadu cywilnego, wywiadu wojskowego i kontrwywiadu. Pod względem administracyjnym podlega Ministrowi Obrony, natomiast pod względem taktycznym podlega bezpośrednio Premierowi, który powołuje Dyrektora CNI i programuje, za pośrednictwem odpowiednich organów aktualne zadania, jak również jest głównym adresatem sprawozdań, analiz i raportów CNI. Organizacja znana jest powszechnie jako „Dom” (La Casa) i pod tą nazwą funkcjonuje również w języku dziennikarskim i potocznym. Siedziba mieści się pod Madrytem w kompleksie budynków przy Carretera La Coruna. CNI podzielony jest na 6 wydziałów operacyjnych i 3 departamenty pomocnicze. W skład organizacji wchodzi m.in. następujące wydziały: Wywiadu Wewnętrznego, Kontrwywiadu, Gospodarki i Technologii, Wywiadu Zewnętrznego, Wsparcia Technicznego, Wsparcia Operacyjnego.

Oprócz tego funkcjonują wydziały wywiadu wojskowego poszczególnych sił zbrojnych, tzw. Seccion 2 Bis, które po utworzeniu CNI znacznie straciły na znaczeniu i obecnie zajmują się analizą informacji dotyczących sił zbrojnych państw obcych na potrzeby szefów sztabów. Głównym obiektem zainteresowania służb hiszpańskich nadal pozostaje baskijska organizacja separatystyczna ETA. Największa zagraniczna placówka CNI w Paryżu zajmuje się niemal wyłącznie infiltracją organizacji baskijskich we Francji.

Tabela 5. Model służb specjalnych w Hiszpanii

Źródło: opracowanie własne na podstawie: R. Faligot, R. Kauffer, *Służby specjalne*, Warszawa 1998, s. 672-674.

Rosja

Nie można poddać analizie bieżącego modelu rosyjskich służb specjalnych bez uwzględnienia struktury tych organizacji w Związku Radzieckim. Wywiad radziecki przez kilka dekad opierał się na dwóch filarach: powołanym jeszcze w 1924 roku Głównym Zarządzie Wywiadu (Głównoje Razwiedyiwatielnoje Uprawlenije – GRU) oraz ustanowionym w 1954 roku Komitecie Bezpieczeństwa Państwowego (Komitet Gosudarstwiennoj Biezopasnoti – KGB), jako spadkobiercy m.in. INO, Czeki, NKWD, NKGB.

Władimir B. Rezun, alias Wiktor Suworow, autor takich bestsellerów jak: „Akwarium”, „Lodolamacz”, „Specnaz”, były oficer GRU, na emigracji od 1978 uważał tę organizację za najtajniejszą ze wszystkich służb specjalnych. Oficjalnie funkcjonowała ona w Związku Radzieckim jako jednostka wojskowa nr 44388, a w szeregach armii nikt nie wymieniał jej z nazwy²³. Od początku istnienia KGB, obie organizacje prowadziły ze sobą zacieklą rywalizację, nazywając się nawzajem sąsiadami. „W przeciwieństwie do KGB, rozpatrującego zgłoszenia kandydatów, nikt nie może sam zaproponować swoich usług GRU. Nie ma takiego prawa”²⁴. Z rywalizacji obu instytucji obronna ręką w czasach zimnowojennych wyszło KGB. „Kiedy w 1958 roku wychodzi na jaw, że podpułkownik GRU J.W. Popow pracuje dla wywiadu amerykańskiego, Chruszczow wydaje rozkaz przeprowadzenia czystki w GRU i przejęcia tej służby przez przewodniczącego KGB²⁵. Jeszcze większą wpadką było zdemaskowanie jednego z najsłynniejszych agentów – informatora CIA i MI 6, funkcjonariusza GRU, Olega Pieńkowskiego.

Należy podkreślić, że w czasach Związku Radzieckiego, pracownicy aparatu wywiadowczego stanowili wysoko uprzywilejowaną grupę zawodową, która posiadała dostęp do artykułów zupełnie niedostępnych dla reszty mieszkańców, miała możliwość podróży i wyjazdów zagranicznych, a ich stopa życiowa była nieporównywalnie wyższa od pozostałych obywateli ZSRR. Droga kariery dla młodych adeptów wyższych uczelni szła bądź przez partię bądź przez KGB. Dlatego też cała machina wywiadowcza KGB i GRU była jedną z najpotężniejszych, najbardziej rozbudowanych, a na pewno najliczniejszych organizacji wywiadowczych XX wieku. KGB swoim zasięgiem objął i przesiąknął każdą sferę życia społecznego. Po upadku ZSRR ukazał się obraz społeczeństwa wręcz bliźniaczy do tego jaki pozostał po upadku NRD. Posłużmy się opisem Cerkwi prawosławnej w Rosji z 1991 roku dokonanej przez Józefa Smagę. „Dostęp do tajemnic archiwalnych rzucił również światło na wiele obszarów życia społecznego, potwierdzając dotychczasowe przypuszczenia i hipotezy. Dokumentalnie po raz pierwszy zostało udowodnione, iż bardzo liczni przedstawiciele hierarchii Cerkwi prawosławnej to agenci KGB. Polityczny ultraloidalizm hierarchii w nowych warunkach stawał się poważną barierą we

²³ Zob. P. de Villemarest, *GRU – sowiecki super wywiad*, Warszawa 1988; Por. W. Suworow, *Akwarium*, Warszawa 1990.

²⁴ Tamże, s. 11.

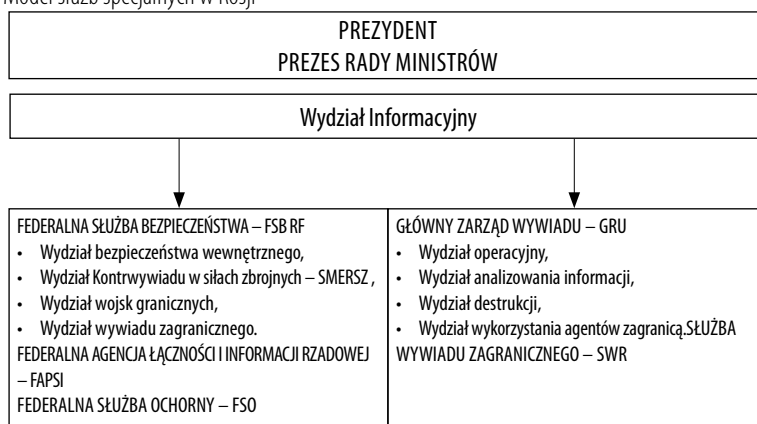
²⁵ J. Piekalkiewicz, op. cit., s. 448.

właściwym spełnianiu przez Cerkiew zarówno normalnej posługi duszpasterskiej jak i pracy na rzecz odnowy moralnej społeczeństwa”²⁶.

Po rozpadzie ZSRR, pod koniec 1991 roku, na miejsce wysłużonej KGB powołano w październiku 1991 roku Międzyrepublickańską Służbę Bezpieczeństwa, która przetrwała tylko do 1992 roku. Na jej miejsce z kolei utworzono Agencję Bezpieczeństwa Federalnego (Agenstwo Federalnej Bezopasności – AFB), która przejęła prawie wszystkich pracowników KGB. Łatwo się domyśleć, że odziedziczyła również stare, wypróbowane metody pracy i mentalność tych samych ludzi. Trzeba jeszcze wspomnieć, że w tym gorącym okresie nie zamarła rywalizacja między obiema instytucjami. W 1991 roku, „GRU, korzystając z rozbitcia KGB, dąży do tego, by stać się główną siłą wywiadu zarówno zewnętrznego, jak i wewnętrznego”²⁷. Co ciekawe, GRU zachowała swoją, używaną od lat dwudziestych nazwę po dziś dzień.

Obecnie wywiad cywilny spoczywa w rękach Federalnej Służby Bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, która działa w oparciu o dekret prezydenta Władimira Putina z sierpnia 2003 roku o Federalnej Służbie Bezpieczeństwa. Dekret ten był elementem procesu konsolidacji rosyjskich służb specjalnych w jeden resort. FSB przejęła m. in. takie organizacje jak: Federalna Służba Graniczna, Federalna Agencja Łączności i Informacji Rządowej.

Tabela 6. Model służb specjalnych w Rosji

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. Piekalkiewicz, *Dzieje szpiegostwa*, Warszawa 1999, s. 447.

Polska

Polskie służby specjalne, jak wszystkie postkomunistyczne, musiały przejść długą drogę reform. „W ówczesnych warunkach formułowano w tym zakresie alternatywne rozwiązania – począwszy od koncepcji opcji zerowej, polegającej na rozwiązaniu służb funkcjonujących

²⁶ J. Smaga, *Narodziny i upadek imperium – ZSRR 1917-1991*, Kraków 1992, s. 387.

²⁷ R. Faligot, R. Kauffer, op. cit., s. 822.

w poprzednim systemie, do koncepcji zmian ewolucyjnych²⁸. Od początku okresu transformacyjnego nakreślono przyszły charakter i miejsce w systemie państwowym. Podporządkowano służby specjalne cywilnym organom władzy państwowej oraz przyjęto zasadę kształtowania zadań tych organów w aktach normatywnych. Powołanie w 1990 roku Urzędu Ochrony Państwa, który skupiał w sobie funkcję cywilnego wywiadu i kontrwywiadu, było początkiem zmian w polskim systemie. Rok później utworzono Wojskowe Służby Informacyjne, w miejsce Wojskowej Służby Wewnętrznej, jako pion wywiadu i kontrwywiadu bezpośrednio podporządkowany Ministerstwu Obrony. Ten fakt nie pozostawał bez znaczenia bowiem Urząd Ochrony Państwa od 1996 roku został wyłączony ze struktur Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i bezpośrednio podporządkowany Prezesowi Rady Ministrów, co na tle modeli w innych państwach zachodnich nie było powszechne.

Szeroko dostrzegana była natomiast kwestia utworzenia odpowiedniego nadzoru nad służbami specjalnymi. Wynikało to przede wszystkim z obawy przed wszechpaństwem, dość dobrze w ówczesnym okresie jeszcze pamiętanym z poprzedniego systemu politycznego. Pokutował strach przed aparatem systemu bezpieczeństwa, oraz ludźmi, których nie można było za dotknięciem czarodziejskiej różdżki wymienić²⁹. Postulat apolityczności i kontroli nad służbami był wtedy najbardziej aktualny. Już w 1990 roku powołano Polityczny Komitet Doradczy, złożony z członków powoływanych przez premiera. Gremium to było usytuowane przy ministrze spraw wewnętrznych i jego kompetencję ograniczały się niemal wyłącznie do opiniowania projektów aktów prawnych oraz polityki kadrowej. Dlatego już rok później wobec palącej potrzeby stworzenia nadzoru parlamentarnego, zawiązano Sejmową Podkomisję ds. Kontroli Służb Specjalnych, funkcjonującą w ramach Sejmowej Komisji Spraw Wewnętrznych. Podkomisja ta stała się pierwszą organizacją prowadzącą stały, parlamentarny nadzór nad służbami specjalnymi. Sprawa nadzoru i koordynacji nad organami wywiadowczymi będzie przedmiotem odrębnej analizy.

„Porównanie zakresów przedmiotowych zadań UOP i WSI wskazuje, że zakres działania UOP był znacznie szerszy. Obejmował zarówno zadania związane z rozpoznaniem i przeciwdziałaniem zagrożeniom, jak też zadania związane ze zwalczaniem przestępczości. (...) W odróżnieniu od WSI, Urząd Ochrony Państwa łączył tradycyjne funkcje służb specjalnych w rozumieniu wywiadu i kontrwywiadu, z działalnością mającą na celu wykrywanie sprawców przestępstw. Jest to równoznaczne z realizacją funkcji procesowej, charakterystycznej dla organów typu policyjnego³⁰. Następstwem przypisania UOP obowiązku zwalczania określanych ustawą przestępstw, normodawca wyposażył funkcjonariuszy UOP w określone uprawnienia procesowe, wypływające z przepisów Kodeksu postępowania karnego.

²⁸ S. Zalewski, *Funkcja informacyjna służb specjalnych w systemie bezpieczeństwa RP*, Warszawa 2005, s. 45.

²⁹ Trafny wydaje się pogląd Stanisława Pikulskiego, który dostrzega, że zmiana ustroju w Polsce wymagała rozwiązania funkcjonującej w PRL Służby Bezpieczeństwa, do której modelu działania oraz stosowanych w praktyce metod działania było wiele zastrzeżeń. Stosowane przez SB brutalne metody działania na wielu odcinkach pracy operacyjnej i śledczej zaowocowały różnymi wypaczeniami noszącymi znamiona przestępstw. Zob. S. Pikulski, *Urząd Ochrony Państwa [w:] Prawo policyjne*, red. S. Sagan, tom I, Katowice 1992, s. 45.

³⁰ S. Zalewski, *Ewolucja modelu polskich służb specjalnych 1990-2002*, Warszawa 2003, s. 20.

Urząd Ochrony Państwa zatem został wyposażony w kompetencje typowe nie tylko dla organu wywiadowczego i kontrwywiadowczego ale również śledczego. Do zadań Urzędu Ochrony Państwa należało: (1) rozpoznawanie i przeciwdziałanie zagrożeniom godzącym w bezpieczeństwo, obronność, niezależność i całość państwa, (2) zapobieganie i wykrywanie przestępstw szpiegostwa i terroryzmu, a także innych poważnych przestępstw przeciwko państwu, oraz ściganie ich sprawców, (3) rozpoznawanie i przeciwdziałanie naruszeniom tajemnicy państwowej, (4) przygotowywanie dla najwyższych organów władzy i administracji państwowej informacji i analiz istotnych dla bezpieczeństwa państwa³¹.

W krótkim okresie czasu okazało się, że zakres zadań nałożonych na UOP jest najzwyczajniej niewystarczający. Wieloaspektowość problemów społecznych, nowe wyzwania, z którymi przyszło się zmierzyć transformującemu się państwu, spowodowały, iż zaczęto nakładać nowe obowiązki na UOP. Najpilniejszą sprawą były afery związane z prywatyzowaniem majątku skarbu państwa i inne przestępstwa, które bezpośrednio zagrażały bezpieczeństwu ekonomicznemu państwa. Dlatego też utworzony został w ramach struktur UOP – Zarząd Ochrony Ekonomicznych Interesów Państwa.

Jednocześnie dostrzeżono potrzebę zmierzenia się z problemami międzynarodowymi, które w coraz większym stopniu dotyczyły również naszego państwa. Terroryzm, przestępstwa międzynarodowe, handel bronią, przemyt narkotyków to sfery, które formalnie nie pozostawały w gestii Urzędu Ochrony Państwa. Dlatego w nowelizacji z 1999 roku włączono nowe zadania dla tej organizacji. Mianowicie: „zapobieganie i wykrywanie przestępstw godzących w podstawy ekonomiczne państwa i ściganie ich sprawców oraz zapobieganie i wykrywanie przestępstw o charakterze lub zasięgu międzynarodowym i ściganie ich sprawców”³².

Problem niewydajności służb specjalnych pozostawał jednak nadal nie rozwiązany. Dlatego w 2002 roku zdecydowano się na reformę tych instytucji. Podjęto decyzję o rozłączeniu funkcjonalnym i instytucjonalnym wywiadu i kontrwywiadu w Polsce. Utworzoną Agencję Wywiadu o zadaniach typowo informacyjnych, bez możliwości prowadzenia czynności dochodzeniowo – śledczych oraz Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego „wykonującą zadania w zakresie tradycyjnego kontrwywiadu, ochrony interesów ekonomicznych państwa, jak również ochrony informacji niejawnych”³³. Funkcje ABW stały się mieszane, bowiem oprócz funkcji informacyjnej otrzymała ona również zadania policyjne. Jednocześnie podjęto próbę zmierzenia się z problemem programowania aktualnych zadań dla służb. „W ustawie normującej działalność służb specjalnych wskazano, że prezes Rady Ministrów określa kierunki działania AW i ABW w drodze wytycznych. Stanowią one podstawę planowania działalności służb – również w cyklu rocznym, które z kolei powiązано z planowaniem budżetowym”³⁴.

³¹ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Urzędzie Ochrony Państwa (Dz.U. z 1990 r., Nr 30, poz. 180).

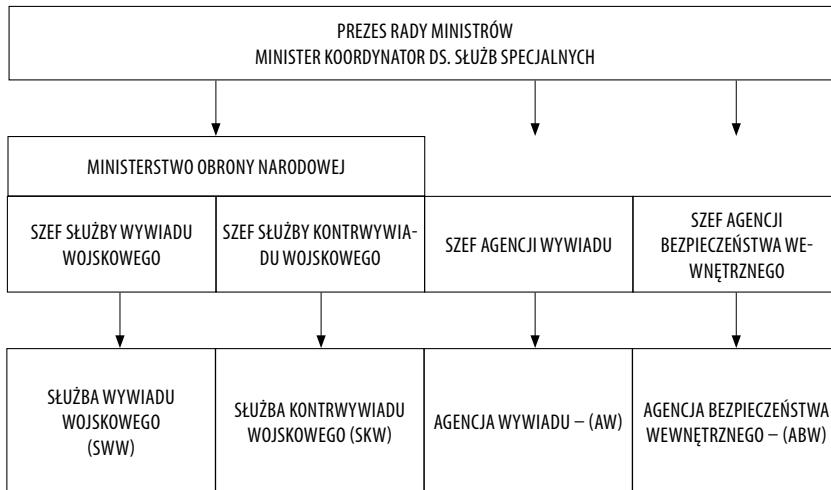
³² Ustawa o zmianie ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 roku o Urzędzie Ochrony Państwa (Dz.U. z 1999 r., Nr 51, poz. 526).

³³ S. Zalewski, *Służby specjalne w państwie demokratycznym...*, Warszawa 2005, s. 48.

³⁴ Tamże, s. 49.

Istotne zmiany w polskim systemie służb specjalnych zachodzą również na bieżąco. W lipcu 2006 roku powołano Centralne Biuro Antykorupcyjne. Przeprowadzono reformę wojskowego pionu służb specjalnych. Wojskowe Służby Informacyjne doczekały się podobnej reformy jaką przeszedł Urząd Ochrony Państwa. Rozdzielono funkcjonalnie i organizacyjnie WSI, powołując na ich miejsce Służbę Wywiadu Wojskowego oraz Służbę Kontrwywiadu Wojskowego. Nie można nie dostrzec, że zmiany te nie były podyktowane potrzebą zmiany mechanizmów funkcjonowania wojskowych służb, unowocześnienia metod działania czy wprowadzenia nowatorskich rozwiązań lecz głównie miały na celu reorganizację kadrową, przywrócenie dobrego imienia organizacji i rozbicie układu wzajemnych powiązań osób, które poprzez swoje kariery zawodowe kojarzone były z poprzednim systemem politycznym.

Tabela 7. Model służb specjalnych w Polsce

- Centralne Biuro Antykorupcyjne
- Centralne Biuro Śledcze Policji

Źródło: opracowanie własne na podstawie: S. Zalewski, *Służby specjalne w państwie demokratycznym*, Warszawa 2005, s. 186.

Służby specjalne a systemy polityczne

Udział i pozycję służb specjalnych z odniesieniem do systemów ustrojowych można rozpatrywać na trzech płaszczyznach. Po pierwsze jako współuczestnika, odpowiedzialnego za podtrzymywanie i ochronę danego ustroju. Po drugie w kontekście różnych zadań, metod pracy i organizacji, wynikających z ustroju, w jakim funkcjonują. Po trzecie w odniesieniu do obowiązujących modeli, rozwiązań instytucjonalnych w danym państwie.

W pierwszym przypadku organizacje wywiadowcze wkomponowane są w cały system instytucji, odpowiadających za bezpieczeństwo państwa, a tym samym stabilność jego ustroju politycznego. Ze względu na swoje wyjątkowe miejsce w tej strukturze, a także bardzo bliskie

związki z organami władzy, można przyjąć, że służby specjalne są głównym obok wojska, obrońcami ustrojów politycznych. Ta funkcja służb, występuje we wszystkich typach, ustrojów, bez względu na ich podłoże ideologiczne. Należy jednak zwrócić uwagę, że zdecydowanie bardziej przybiera na sile w państwach totalitarnych. Organy władzy w takich państwach, funkcjonując w oparciu o takie atrybuty, jak: przymus społeczny, kłamstwo, przemoc i propaganda, zdają sobie sprawę z realnego zagrożenia wybuchu niezadowolenia społecznego. Wszystko jest podporządkowane utrzymaniu władzy. Służby w państwach o takich ustrojach, występują w roli głównego oparcia dla totalitarnych rządów. Oczywistym jest, że z tego powodu cieszą się wyjątkowymi względami, nieporównywalnymi do uprawnień, jakie mają w państwach demokratycznych.

W państwach totalitarnych zadania służb, pomimo że mają ten sam rodzaj co w państwach demokratycznych, to przybierają inny charakter i mają inny cel. Informacja w takich państwach jest kolekcjonowana z innych powodów. W państwach demokratycznych głównie chodzi o zapewnienie decydom odpowiedniej bazy danych, z której oni mogą korzystać lub nie, przy konstruowaniu decyzji politycznych. W państwach totalitarnych, dane są wykorzystywane do odpowiedniego sterowania procesami społecznymi. Ma miejsce instrumentalizacja czynnika ludzkiego. Zakłada się określone cele ogólnospołeczne, a następnie przy pomocy instrumentu centralnego sterowania, wdraża się w życie. Informacje, które zbierają organy wywiadowcze są nie tylko narzędziem, potrzebnym do stymulowania procesami społecznymi. Władza totalitarna wykorzystuje je w celu zapewnienia sobie absolutnej kontroli nad wydarzeniami wewnątrz kraju. Ponadto, zdając sobie sprawę z bezprawności własnych rządów oraz czując nieustanne zagrożenie stara się monitorować wszelkie niepokojące sygnały o oporach społecznych. Służby specjalne mają za zadanie wykrywać wszelkie, groźne zjawiska niezadowolenia i natychmiast reagować na nie. W tym zakresie dysponują niemal nieograniczonymi możliwościami. Radzieckie KGB nie miało żadnych skrupułów. „Sowieckie służby wywiadowcze wyspecjalizowały się w likwidowaniu przeciwników politycznych tak w kraju, jak i zagranicą. Za granicą działały specjalne grupy likwidacyjne”³⁵. Służby specjalne w państwach totalitarnych uchodzą za jedne z najbrutalniejszych i najbardziej okrutnych.

Dla służb specjalnych w państwach totalitarnych istotne znaczenie ma znaczne zaangażowanie i oddanie części obywateli wynikające ze względów ideologicznych. Osoby, które wierzą w założenia ustrojowe państwa totalitarnego, wykazują się wręcz ślepym poświęceniem. W kontekście służb specjalnych jest to czynnik wielce istotny. „Tajemnica dobrej recepty politycznej Sowieców, to ideologia, której wielką siłą jest jej uniwersalność (...) Brutalnym następstwem tego stanu rzeczy jest to, że Waszyngton rozporządza na zewnątrz tylko mniej lub bardziej interesownymi współpracownikami i klientami. Moskwa, natomiast ma fanatycznych zwolenników, uczniów, duchowe kolonie”³⁶.

³⁵ M. Karpiński, *Historia szpiegostwa*, Warszawa 2003, s. 158.

³⁶ V. Volkoff, *Dezinformacja oręż wojny*, Warszawa 1991, s. 73.

Historia pokazała, że nie ma bardziej skutecznych i zaufanych osobowych źródeł informacji wywiadowczej, niż informator świadczący usługi ze względów światopoglądowych. Oczywiście istnieje całe mnóstwo przypadków zdrad, których pretekstem były czynniki ideologiczne. Trzeba jednak przyznać, że w przypadku informatorów zdradzających ZSRR podstawowym motywem, obok finansowego, była chęć ucieczki z państwa totalitarnego. Warto wyeksponować przypadek tzw. „piątki z Cambridge” i przyrzeć się następującej opinii. „Zdaniem Petera Wrighta, szefa brytyjskiego kontrwywiadu, w orbicie siatki z Cambridge zidentyfikowano około 40 agentów radzieckich. Wywiadowi radzieckiemu udało się rzecz niebywała. Nakazano całej piątce zmienić poglądy na konserwatywne i robić kariery w strukturach rządowych. Tylko wywiad radziecki mógł sobie pozwolić na tak dalekowzroczną politykę. Inne wywiady prowadzą taką politykę, w perspektywie kadencji parlamentu czy prezydenta. tylko wywiad radziecki mógł sobie pozwolić na uspienie agentów na dziesięciolecie”³⁷.

W państwach, w których najważniejsze jest zapewnienie kontroli nad obywatelami, organy wywiadowcze rozrastają się do mamucich rozmiarów. Służbom oddaje się do dyspozycji olbrzymie siły i środki wyposażenia, w zależności od potrzeb. Względem ekonomicznym nie mają znaczenia. „KGB i GRU to największa na świecie instytucja wielonarodowościowa, najbogatsza, i dysponująca najliczniejszym personelem. Jej filie, które noszą różne nazwy, są połączone z domem macierzystym, którego sieć obejmuje nie tylko obszar imperium, lecz całą planetę”³⁸. Tak o służbach specjalnych w byłym Związku Radzieckim wypowiedział się hrabia de Marenches – szef francuskiego wywiadu.

Należy podkreślić, że w państwach demokratycznych organy wywiadowcze, również mają bardzo wielki udział w promowaniu aktualnego ustroju politycznego. Służby wywiadowcze mają możliwości oddziaływania na społeczeństwo, i z tego korzystają. Dość powszechną praktyką jest wspieranie wszelkich ruchów, organizacji działających przeciwko ekstremizmom politycznym, które dla demokracji są zabójcze. Wynika to oczywiście z konstytucyjnych obowiązków, zapewnienia wewnętrznego bezpieczeństwa. Dla przykładu w Niemczech istnieje, od 1951 roku, tajny fundusz finansujący organizacje zwalczające skrajne ruchy polityczne³⁹. Dostrzegając wspomnianą wyżej prawidłowość widzieć trzeba w tej dziedzinie również jakościową różnicę. Działanie służb specjalnych w państwach niedemokratycznych na rzecz utrzymania porządku ustrojowego, to aktywność na rzecz wspierania rozwiązań, które nie mają swojej demokratycznej legitymizacji. Podobne działania w systemach demokratycznych to ochrona porządku konstytucyjnego ustalonego w następstwie wolnych i demokratycznych wyborów, a niejednokrotnie także potwierdzonego w formie referendum. Istnieje jeszcze jedna różnica, która unaoczniała się również w okresie zimnowojennym. „Związek Radziecki kładł większy nacisk na działania o charakterze agenturalnym oraz działania wywiadowcze własnych ambasad i przeciw ambasadom

³⁷ M. Karpiński, op. cit., s. 168

³⁸ Ch. Ockrent, A. De Marenches, *Sekrety szpiegów i książąt*, Warszawa 1992, s. 184-185.

³⁹ Zob. F. Bielak, op. cit., s. 123.

innych państw, podczas gdy Zachód w większym stopniu koncentrował się na bezpośrednich, technicznych działaniach rozpoznawczych⁴⁰.

Druga płaszczyzna, na jakiej można łączyć ze sobą ustrój polityczny i funkcjonowanie służb, nie dotyczy aspektu samego utrzymywania systemu, lecz konkretnych uwarunkowań ustrojowych i narodowych, które oddziałują na zadania czy metody pracy służb. Przyjrzyjmy się niezwykle ciekawej analizie etnicznych uwarunkowań, wpływających na charakter instytucji wywiadowczych. „Brytyjczycy uważają robotę szpiegowską, podobnie jak inne dziedziny ludzkiej aktywności, za rodzaj gry. Podkreślają element współzawodnictwa, angażujący raczej umysł niż mięśnie i pistolety. Wywiadowcy brytyjscy lubią uchodzić za eleganckich, inteligentnych, wyrafinowanych, niewyczerpanych w pomysłowości. Francuzi rozgrywiają zawody sportowe, polegające na tym, że rządy mówią jedno, a myślą co innego. Ich organizacje wywiadowcze wierzą, kiedy muszą słuchać rozkazów i starają się storpedować decyzje swoich zwierzchników politycznych. Amerykanie zorganizowali zbieranie informacji wywiadowczych na wzór wielkiego biznesu. Nacisk położono na pracy zespołowej wspomaganej najlepszym wyposażeniem i najnowocześniejszymi osiągnięciami technicznymi. Sowieci, zanim nadeszła era głośności, uważali działalność wywiadowczą przede wszystkim za narzędzie służące utrzymaniu władzy i przetrwaniu systemu komunistycznego. Jednostka w organizacji była tylko małym trybikiem, częścią kolektywu⁴¹.

Wyjątkowy w tym względzie jest model izraelski. Służby specjalne w tym państwie, cieszą się niemal nieograniczonym zaufaniem. Wynika to oczywiście z dramatycznej sytuacji w tym regionie. Społeczeństwo bardzo ufa w to, że organizacje wywiadowcze będą w stanie zapewnić bezpieczeństwo. Dla Izraela skuteczność tych organów jest niemalże sprawą życia i śmierci. Dlatego też służby Izraela, proporcjonalnie do wielkości państwa, są jedne z najbardziej rozbudowanymi na świecie. Oprócz takich służb jak: Mosad, czy cywilny Szin Bet, funkcjonują wojskowe służby: Aman i Lakam (formalnie Lakam uległ rozwiązaniu, po aferze Jonathana Pollarda) oraz organizacje zajmujące się handlem bronią – np. SIBAT. Służby izraelskie są jedynymi, które od początku swej działalności, prowadzą właściwie wywiad oparty na pomaganiu Żydom na całym świecie. Można zaryzykować konstatację, iż żadna inna instytucja wywiadowcza nie dba tak o własnych obywateli jak Mosad.

Odwrotnie sytuacja wygląda w państwach totalitarnych. Władza nie tylko nie dba o własnych obywateli, lecz wręcz ich się boi. Dlatego, też rozbudowuje do niewyobrażalnych rozmiarów strukturę kontrwywiadowcze, angażując w całe przedsięwzięcie samych obywateli. Najlepszym tego przykładem jest liczba formalnych i nieformalnych członków Stasi, w byłym NRD. Podobnie aktywność wykazywało KGB. „Była to praktycznie organizacja, zajmująca się kontrwywiadem, z powstałymi w czasie istnienia tej instytucji organami prowadzącymi działalność zagraniczną w celu zwalczania kontrrewolucji. W instytucji nie istniał podział na komórki

⁴⁰ Tamże, s. 193.

⁴¹ D. Ravid, Y. Melman, *...A każdy szpieg to książę. Pełna historia wywiadu izraelskiego*, Warszawa 1994, s. 22.

przeciwdziałające zagrożeniom wewnętrznym i zewnętrznym⁴². Służby specjalne w państwie o silnej, autorytarnej władzy centralnej i ograniczonych prawach obywatelskich, mają jeszcze inną cechę. Mianowicie można je tak zorganizować by zminimalizować zagrożenie inwigilacji przez inne służby. Przez lata obowiązywał w tym kontekście podział pracowników na tych, którzy wyjeżdżają zagranicę i tych, którzy tego nie mogą. Jak wiemy w państwach totalitarnych, wprowadzenie zakazu wyjazdów zagranicznych jest możliwe. Następnie trzeba uznać pracowników mających kontakt z obywatelami innych państw za potencjalnie „straconych” i nie wyposażać ich w najbardziej cenne informacje. Wiadomo, że próby wprowadzania takich mechanizmów były podejmowane w ZSRR.

Kolejnym aspektem ustrojowym jest projektowanie budżetu służb. W państwach demokratycznych, środki przeznaczane na funkcjonowanie tych instytucji są ściśle określone i nie mogą przekraczać dopuszczalnego, w porównaniu z innymi instytucjami publicznymi, poziomu. Służby specjalne w państwach totalitarnych dysponują środkami odpowiadającymi nie tylko możliwości państwa, ale wyzwaniom związanym z podtrzymaniem władzy. W obliczu utrzymania władzy nie występuje tam problem niewystarczającego budżetowania.

Ostatnim aspektem ustrojowym, wpływającym na sposób funkcjonowania instytucji wywiadowczych, są konkretne mechanizmy w oparciu, o które służby organizują swoją działalność. Nie chodzi o ideologiczne podstawy, lecz rozwiązania instytucjonalne. I tak w Wielkiej Brytanii, dla przykładu, w ramach pracy służb specjalnych większą uwagę przywiązują się do rozwiązań kolegialnych. Raporty przygotowywane dla premiera każdorazowo są przygotowywane z wykorzystaniem organów analitycznych w ramach JIC. W Stanach Zjednoczonych, dla odmiany, bieżące oceny przygotowuje CIA. Jeszcze mniej kolegialnie wyglądają systemy, europejskich państw kontynentalnych. „Systemy, w których podstawą jest model JIC, działają w państwach brytyjskiej Wspólnoty Narodów. We Francji i w Niemczech natomiast brak systemu przyjmowania i uzgadniania ocen narodowych odzwierciedla inny styl podejmowania decyzji, oparty na władzy wykonawczej.

Niewątpliwie ustrój polityczny determinuje model funkcjonowania służb specjalnych. Ustala charakter zadań, metody pracy, wielkość organizacji. Warunkuje też stopień zaangażowania politycznego instytucji. Apolityczność służb specjalnych, nawet w najbardziej pluralistycznych społeczeństwach jest mitem. Organy wywiadowcze zawsze realizują politykę państwa, a zatem wspierają aktualny ustrój. Nie są znane przypadki niesubordynacji. W tym sensie służby są aktywnym kreatorem ustrojów politycznych.

Bibliografia:

1. Bielak F., *Służby wywiadowcze Republiki Federalnej Niemiec*, Warszawa 1985.
2. Bożek M., Stankowska I., Zalewski S., *Ochrona informacji niejawnych. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2003.

⁴² M. Herman, op. cit., s. 55.

3. Bożek M., *Współczesny model polskich służb specjalnych. Służby informacyjne czy policyjne?*, Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej, 2005, nr 1 (58).
4. Ciborowski L., *Przestrzenie informacyjne działań zbrojnych*, Warszawa 1997.
5. Dominiczak D., *Organa bezpieczeństwa PRL 1944 – 1989. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997.
6. *Encyklopedia szpiegostwa*, SPAR, Warszawa 1995,
7. Faligot R., Kauffer R., *Służby specjalne*, Warszawa 1998.
8. Herman M., *Potęga wywiadu*, Warszawa 2002.
9. Karpiński M., *Historia szpiegostwa*, Warszawa 2003.
10. Kessler W., *CLA od środka*, Warszawa 1994.
11. Koch E. R., Sperber J., *Infomafia*, Gdynia 1999.
12. Kozaczuk W., *W kręgu Enigmy*, Warszawa 1986.
13. Martin H.P., Schumann H., *Pulapka globalizacji*, Wrocław 2000.
14. Martinet B., Marti Y. M., *Wywiad gospodarczy. Pozyskiwanie i ochrona informacji*, Warszawa 1999.
15. Misiuk A., *Służby specjalne II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1998.
16. Ockrent Ch., De Marenches A., *Sekrety szpiegów i książąt*, Warszawa 1992.
17. *Parlamentarny nadzór nad sektorem bezpieczeństwa. Zasady, mechanizmy i praktyki*, Unia Międzyparlamentarna i Genewskie Centrum Demokratycznej Kontroli nad Siłami Zbrojnymi, Warszawa 2004.
18. Peplowski A., *Kontrwywiad II Rzeczypospolitej*, Warszawa 2002.
19. Piekalkiewicz J., *Dzieje szpiegostwa*, Warszawa 1999.
20. Pikulski, S. *Urząd Ochrony Państwa [w:] Prawo policyjne*, red. S. Sagan, tom 1, Katowice 1992.
21. Podolski A., *Europejska współpraca wywiadowcza – brakujące ogniwo europejskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa?*, Centrum Stosunków Międzynarodowych, Raporty i Analizy nr 10, Warszawa 2004.
22. Rogala-Lewicki, A., *Informacyjny aspekt decyzji w środowisku politycznym [w:] Interdyscyplinarne ujęcie prawa*, red. Żuralska, M., Warszawa 2013.
23. Rogala-Lewicki A., *Służby specjalne po zamachach terrorystycznych w USA i Europie – Patriot Act versus dyrektywa retencyjna, czyli legitymizowanie nadużyć sferze prywatności w demokratycznych państwach prawa – studium porównawcze*, Myśl Ekonomiczna i Polityczna 2015, Nr 3(50).
24. Rydlewski G., *Rządowy system decyzyjny w Polsce*, Warszawa 2002.
25. Shulsky, A.N., Schmitt G.J. *Silent Warfare: Understanding the World of Intelligence*, Waszyngton DC 1991.
26. Suworow W., *Akwarium*, Warszawa 1990.
27. Suworow W., *Specnaz*, Gdańsk 1991.
28. Suworow W., *Lodolamacz*, Warszawa 1992.
29. *System polityczny Republiki Federalnej Niemiec (wybrane problemy)*, red. S. Sulowski, K. A. Wojtaszczyk, Warszawa 2005.

30. De Villemarest P., *GRU – sowiecki super wywiad*, Warszawa 1998.
31. Volkoff V., *Dezinformacja oręż wojny*, Warszawa 1991.
32. West N., *MI – 5*, Warszawa 1999.
33. West N., *MI – 6, Operacje brytyjskiej Tajnej Służby Wywiadu 1909 – 1945*, Warszawa 2000.
34. Westerby G., *Na terytorium wroga. Tajemnice Mosadu*, Warszawa 2001.
35. Zalewski S., *Ewolucja modelu polskich służb specjalnych*, Warszawa 2003.
36. Zalewski S., *Służby specjalne – programowanie, nadzór, koordynacja*, Warszawa 2003.
37. Zalewski S., *Funkcja informacyjna służb specjalnych w systemie bezpieczeństwa RP*, Warszawa 2005.
38. Zalewski S., *Służby specjalne w państwie demokratycznym*, Warszawa 2005.
39. Żebrowski A., Żmigrodzki M., Babula J., *Rola służb specjalnych w siłach zbrojnych*, Kraków 1999.
40. Żebrowski A., Kwiatkowski W., *Bezpieczeństwo informacji III Rzeczypospolitej*, Kraków 2000.

Butyrskaya Iryna

Candidate of economic sciences,
Associate professor, Chernivtsi
Trade and Economic Institute of KNTEU

Formation of the european social model – implementation of the EU social policy

The paper has emphasized that formation of the European social model is by far a wider and more complicated issue than just reorganization of social policy. It involves an economic sector, problems of market functioning, living standards and is aimed at exerting real influence on economic development. Last EU enlargement through the accession of CEE post-communist countries revealed that the European social model (ESM) can have impact on a political sector: people's attitude towards political parties' programs, executive branch authorities' activity, preservation of stability within a society, development of democracy. The author supposes that the ESM in fact makes adjustments to the following development of an integration process. However, it is obvious that there is a necessity to make great efforts to specify, elaborate and particularize ways of the ESM reformation, its practical implementation, which causes unification of political, economic and social forces of a society.

Keywords: the European Union, European social model, social policy, CEE countries, political sector, integration, globalization.

ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СОЦІАЛЬНОЇ МОДЕЛІ – РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОСОЮЗУ

У статті наголошено, що формування Європейської соціальної моделі – значно ширша і складніша проблема, ніж просто реорганізація соціальної політики. Вона зачіпає сектор економіки, проблеми функціонування ринку, якість життя та спрямована на те, щоб здійснювати реальний вплив на економічний розвиток. Останнє розширення ЄС за рахунок посткомуністичних держав ЦСЄ виявило, що ЄСМ має можливість впливати на політичний сектор: ставлення населення до програм політичних партій, до діяльності органів виконавчої влади, збереження стабільності в суспільстві, розвитку демократії. Автор вважає, що ЄСМ дійсно коригує розвиток інтеграційного процесу. Водночас слід докласти значних зусиль для уточнення, конкретизації шляхів реформування ЄСМ, її реального втілення у життя, що вимагає об'єднання зусиль політичних, економічних і соціальних сил суспільства.

Ключові слова: *Європейський Союз, Європейська соціальна модель, соціальна політика, країни ЦСЄ, політичний сектор, інтеграція, глобалізація.*

Studying peculiarities of social policy development in the European Union one should take into consideration evolution and changes of the very essence of social policy, conceptual revision of targets and tasks of its member-states. The society aspires to meet the challenges of time, making prospects for future and reconsidering aims of its activity. In early 21st century the European Union elaborated new evaluations of a social issue and its concept. Almost doubling of the EU member-states, which took place at the beginning of the century, caused broadening of the scope of application of the unified EU social policy, made politicians search modern approaches towards the processes of European integration, evolution of social policy of the communitarian level, reconstruction of the essence of the European social model from modern perspective, its implementation within a practical action program and definition of the prospects for further development.

Let us mention that the European social idea is mainly grounded on Christian values, in particular on the social catholic doctrine¹. It has embraced all the best elaborated by top brains of Europe in the course of ages. Among its fundamental principles is commitment to democracy, which is based on human rights and liberties, in particular those in a social sphere; prosperity due to social justice, economic freedom and high level of security including social security for all countries and nations². It is proved by the European Union documents like the Community Charter of the Fundamental Social Rights of Workers³ and the Charter of Fundamental Rights of the European Union⁴. The EU is carrying on active elaboration of the social policy concept, strategy of the social state, and therefore such documents as the European social charter, social contract⁵, the European code of social security⁶, the European convention on human rights and fundamental freedoms⁷ etc. Nowadays, social policy on a par with environmental protection is considered to be a challenge and priority of the 21st century.

Social policy traditionally deals with the most urgent questions like life sustaining issues, which is always an extremely important aspect of policy in every state. Stability of the society and of course its security depend on solution and regulation of social problems. It is important that a modern notion of security covers not only questions of armament and defense, but also

¹ Doklad o razvitii cheloveka 2010. Realnoe bogatstvo narodov: puti k razvitiu cheloveka; [transl. from English]. – M.: Publishing house «Ves Mir», 2010. – 244 p.

² Yevropeiskaia model sotsialnogo razvitiia [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.lawinrussia.ru/node/33058>

³ Khartiia Spivtovarystva pro osnovni sotsialni prava pratsivnykiv // The Verkhovna Rada of Ukraine official site [Electronic resource]. – Access mode: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_044.

⁴ Khartiia osnovnykh prav Yevropeiskoho Soiuzu // The Verkhovna Rada of Ukraine official site [Electronic resource]. – Access mode: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_524.

⁵ Yevropeiska sotsialna khartiia (perehlianuta) // The Verkhovna Rada of Ukraine journal (VVR). – 2007. – № 51. – Pp. 2096.

⁶ Yevropeiskyi kodeks sotsialnogo zabezpechennia // The Verkhovna Rada of Ukraine official site [Electronic resource]. – Access mode: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_329.

⁷ Yevropeiska konventsiia pro zakhyst prav liudyny i osnovnykh svobod // The Verkhovna Rada of Ukraine official site [Electronic resource]. – Access mode: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

non-military aspects of security: social, commodity, environmental, informational. Perhaps that is why in the EU are more and more often discussed questions of business social responsibility, significance of a social state. It is no coincidence that such civil institutions as church elaborate their own social doctrines.

The processes which ended the 20th century, namely integration, globalization, wide use of technical innovations, in the 21st century raised a question of interrelation between political, economic processes and social development in a new way. It turned out that all problems of social consequences cannot be ignored by humanity. At the same time there is a reverse causality, as social problems and ways of their settling always created an extreme influence on the whole system of political, economic, legal, moral relationship, determined the character and pace of the society evolution. Thus, all this led leaders of the European Union to understanding of the necessity to work out new concepts of a social world, which would meet the requirements of time, social leveling and social fairness, which are in the foundation of the documents devoted to the EU social policy development.

In Europe as in the whole world it has become more frequent to conduct wide discussions over the models, according to which the society under the conditions of globalization must form and function. The European social model came into focus of scrutiny, studying and sometimes criticism. And a range of ideas as to the values of the European social model and its prospects is rather wide. Some experts believe the ESM to be an example of modern state building and its main principles to be a qualitative basis for improvement. Other narrow down the essence of the ESM to solution of society social problems, connected with its functioning: social security, employment, access to education, health care system etc⁸. Another group of experts deny the existence of the unified European model, stating that the liberal social system of Great Britain, corporative of Germany⁹ and France¹⁰, social-democratic of Scandinavia¹¹ are absolutely different and self-sufficient social models. We suppose, that all mentioned models fit well into the ESM frames, as the fundamental principles it is based on, in various forms are laid within the national models and are not denied at all, in particular social fairness; competitive economy; social security; social cohesion; environment friendly for the society. That is why

⁸ Inozemtsev V.L. Spetsificheskie osobennosti yevropeiskoi sotsialnoi modeli / V.L. Inozemtsev // *Sovremennaiia Yevropa*. – 2004. – № 1. – Pp. 89-101; Kalov Z.A. Osobennosti realizatsii modeli sotsialnoi politiki. Chast 1 / Z.A. Kalov, F.M. Kurshaeva, L.U. Khatsieva // *Sovremennye problem nauki i obrazovaniia*. – 2008. – № 2. – Pp. 7-9; Karhalova M. Yes: politika obshchestvennogo blagosostoiianiia / M. Karhalova // *Sovremennaiia Yevropa*. – 2006. – № 1. – Pp. 101-111.

⁹ Kashirina Ye.Yu. Problemy formirovaniia yedinoi sotsialnoi politiki Yevropeiskoho Soiuz (na primere Germanii) : avtoref. dis. kand. polit. nauk: 23.00.04 / Ye.Yu. Kashirina. – M., 2010. – 25 p.; Khoma N.M. Modernizatsiia nimetskoii modeli sotsialnoi derzhavy / N.M. Khoma // *Porivnialno-pravovi doslidzhennia*. – 2011. – № 2. – Pp.141-148.

¹⁰ Khondrykh K.-O. Tendentsii vozniknoveniia i urehulirovaniia konfliktov: sravnitelnyi analiz situatsii v SSHA, Frantsii i Germanii / K.-O. Khondrykh, T. Kaplou. – N. Novhorod, 1994. – Pp. 27-62; Khoma N.M. Osoblyvosti funktsionuvanniia skandinavskoi modeli sotsialnoi derzhavy: porivnialnyi aspekt / N.M. Khoma // *Porivnialno-pravovi doslidzhennia*. – 2010. – № 2. – Pp. 157-165; Khoma N.M. Kryza skandinavskoi modeli sotsialnoi derzhavy: prychny, naslidky, shliakhy vykhodu / N.M. Khoma // *Derzhava i pravo*. – K., 2010. – Issue. 50. – Pp. 700-708.

¹¹ Kvist Dzh. Sotsialnye reformy v skandinavskikh stranakh v 1990-e hody: ispolzovanie teorii nechetkoho nabora dlia otsenki sootvetstviia idealnym tipam / Dzh. Kvist // *SPERO*. – 2004. – № 1. – Pp. 41-66; «Shvedska mmodel»: styslyi ohliad stanovlenniia, zdobutkiv i problem // *Natsionalna bezpeka i oborona*. – 2009. – № 1. – Pp. 9-22.

we believe that the question must be raised in another way, for instance, whether the ESM is capable of supplying the response towards the challenges of the 21st century under conditions of globalization and obvious national differences between the EU member-states?

The EU official documents and executive decisions of the member-states clearly show that the ESM has a crucial significance for further integration. Such decision was taken by the European Council at the extraordinary session in the frames of the Lisbon Strategy 2000, aiming at bringing the EU economy to the first place in the world, due to a new strategy of economic advancement and social development of the continent up to 2020. The Strategy discloses an ambitious goal – to make the EU “the most competitive and dynamic knowledge-based economy in the world capable of sustainable economic growth with more and better jobs and greater social cohesion”¹². Besides the document determines the necessity to lower levels of unemployment and poverty and at the same time develop emission free and advanced technology economy.

In the final document of the Lisbon summit “Modernizing the European Social Model by Investing in People and Building an Active Welfare State” it goes that “People are Europe’s main asset and should be the focal point of the Union’s policies. Investing in people and developing an active and dynamic welfare state will be crucial in knowledge-based economy. This is crucial to ensure that the emergence of this new economy does not compound the existing social problems of unemployment, social exclusion and poverty”¹³. Strategic tasks, formulated in Lisbon, were approved by social partners in the joint declaration¹⁴.

To the tasks of the Lisbon Strategy at the Stockholm summit in 2001 was added another provision concerning creation of a friendly environment. Thus the plan of the EU strategic development was to be based on three components: economic growth, social cohesion environmental protection¹⁵.

However, the world crisis has changed these plans and put on the agenda a question of elaborating a new Strategy “Europe – 2020”. P. Flynn, the European commissioner for employment and social affairs, in his speech emphasized that “the former Lisbon Strategy was based on the principle “everything for people”. A new plan much more clearly determines the aim of encouraging enterprises, competitiveness and innovations”¹⁶. Among fundamental principles of the Strategy “Europe – 2020” a remarkable place is given to growth of the EU global competitiveness by means of economic renovation, improvements in a social sphere and environment

¹² European Parliament. Lisbon European Council 23 and 24 march 2000 Presidency Conclusions [Electronic resource]. – Access mode: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm

¹³ European Parliament. Lisbon European Council 23 and 24 march 2000 Presidency Conclusions [Electronic resource]. – Access mode: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm

¹⁴ Rinaldi D. A New Start for Social Europe /David Rinaldi. – Notre Europe: Jacques Delors Institute, 2016. – P. 32.

¹⁵ Goetschy J. The European Employment Strategy From Amsterdam to Stockholm: Has it Reached its Cruising Speed? / Janine Goetschy // Industrial Relations Journal. – 2001. – Vol. 32. – P. 404.

¹⁶ Speech by Pdraig Flynn European Commissioner with responsibility for Employment and Social Affairs // Modernising and Improving Social Protection in the European Union. – Brussels, 1997. – P. 5-6.

protection: to create the so-called “innovation union”, which must “open the door” to science, new technologies; to improve the system of education; to develop digital market and Internet; to transfer to renewable energy sources; to develop the EU business environment; to modernize labor market; to establish European platform for fight against poverty¹⁷.

Under the Strategy “Europe – 2020” three main components have been defined. The first one is that the EU growth must be based on knowledge and innovations. It is presupposed to achieve the amount of financing at 3% of the EU total GDP. It is also planned that 40% of young Europeans must have university education, and every EU citizen must have access to the digital Internet. The second component is enhancement of social cohesion and employment. 75% of people from 20 up to 64 must obtain employment. The EU considers training of highly qualified specialists as a question of special importance. It is planned to reduce by 20 million people the amount of those who live on or under a poverty line (nowadays this number is almost 80 million people). The third component is the development of the so called “green technologies” and competitive economy. A significant place goes to reduction of gas and oil import. The EU presupposes that in such way it will be possible to save 60 billion euros up to 2020. Besides, the EU plans to increase energy efficiency. Moreover, the Strategy includes points as to further struggle against climate changes. While a shift to low-carbon economy may provide 2.8 million work places¹⁸.

The decisions of the Strategy “Europe – 2020” gave new focuses and significance to the European social model for the EU future. Putting it in no doubt all the EU member-states approved it. However, in the course of further elaboration of the ESM and determination of its components new problems and ambiguities appeared. They regarded a list of measures, which were to be taken in the sphere of social policy, role and responsibility of social partners, reforms, required for successful advance of the EU by way of social integration¹⁹. It is a rather complicated task, which generates numerous questions, in particular what role will be assigned to the European social model? Which modifications will be required for its successful implementation? It is obvious, that first of all the EU leaders must find answers to them and propose ways of solution.

It is no coincidence that discussions over the essence and future of the ESM are conducted in various states and at the international level²⁰. The international expert group has been created and actively functioning. Annually many international conferences are held where the subject matter and prospects of the European social model are discussed. Appear numerous publications, which in their turn, highlight great interest and emphasize various ways of problem

¹⁷ Yevropeiska Rada skhvalyly stratehiu Yevropa – 2020 // Yevrobuleten. – 2010. – № 4. – Pp. 16.

¹⁸ Rie V.T, Marx I. The European Union at Work? The European Employment Strategy from Crisis to Crisis / Tim Van Rie, Ive Marx // JCMS – Journal of Common Market Studies. – 2012. – Vol. 50. – P. 340-341.

¹⁹ La Porte T.R. Organized Social Complexity: challenge to politics and policy / Todd R. La Porte. – Princeton: Princeton University Press, 2015. – P. 176.

²⁰ Atkinson T. Social Inclusion and the European Union / Tony Atkinson // JCMS: Journal of Common Market Studies. – 2002. – Vol. 40. – № 4. – P. 629.

solution. Thus, A. Giddens stated that the ESM is not just the idea or concept, but a combination of values, achievements and desires and only unification of their comprehension will allow everyone to form the state of social welfare. Taking into consideration the effect which globalization has on the processes, taken place in the society, he assumed that a crucial factor in the European social model implementation is integration, not only economic, but also political and i.e. “it is not possible to bring national peculiarities to the European level”²¹. On the contrary, the minister of internal affairs of Italy, former prime minister D. Amato supposed that Europe “is trying new shoes on” and taking into account its “mixed nature” it is necessary to take a new way of managing social development, which is based not on a hierarchy, but on a cooperation, not on orders, but on dialogues, not on an individual peculiarity, but on mutual tolerance and understanding²².

At the same time professor of Bremen University, a head of the international expert group, founder of the journal “Social Europe” D. Albers emphasized that the European model of society development has never been limited by formation of a general welfare state. It wished to limit and take effective control over the “wolf nature” of capitalism by providing people with social security, financial independence and a right for democratic participation in government management²³. Mentioned points of view given by various representatives of the European countries show different approaches towards the ESM, what becomes obvious as it touches upon significant problems, connected with people’s life, which in every state is marked by own peculiarity and specificity.

Characterizing the ESM, the European commissioner for employment, social policy and equal opportunities V. Spidla (the Czech Republic) mentioned that “the European social model is based on a set of common values. These values are shared among all member states. Among these fundamental values are the commitment to democracy, the rejection of all forms of discrimination, universal access to education, accessible and good quality health care, gender equality, solidarity and equity, the recognition of the role of the social partners and social dialogue. Europe ends where these values are not shared”²⁴.

International experts, analyzing the essence of the ESM pay attention to its various vectors. Thus, the general secretary of the Institute Laser (France) Grozelier A.-M. stated that “specificity of the ESM is based on the fact that it is not restricted by providing security for the most discriminated groups of society, in order to help them survive, though the importance of this direction cannot be neglected. First of all, it creates conditions under which functioning of the market economy would not give birth to social abruption. And to make socially regulated

²¹ Giddens A. *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*. – Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 2013. – P. 43.

²² Albers S. H., H. Meyer (eds.), *Social Europe. A Continent’s Answer to Market Fundamentalism*. – London: European Research Forum at London Metropolitan University, 2006. – P. 33.

²³ Albers S. H., H. Meyer (eds.), *Social Europe. A Continent’s Answer to Market Fundamentalism*. – London: European Research Forum at London Metropolitan University, 2006. – P. 46.

²⁴ *Ibid.* – P. 76.

economy effective, it must rely on social partners, able to interfere and put forward its position, being present in decision-taking centers”²⁵.

Director Deputy of the French Institute of economic and social research (IRES) Chr. Dufour believes that the European social model is not a creation of abstract reflections, but a result of social history. However, its definition sounded a bit vague “social model under consideration becomes a game, rather symbolic than real, if not take great efforts. And on the contrary, decisions taken as a result of social changes and participation of social actors directly influence transformation in all national systems”. He defines the ESM as “an intellectual construction, which synthesizes general creative features of original national models”²⁶.

A group of scientists headed by M. Karhalova believes that the ESM principles on their basis let build the system of civil organization where tasks for every social partner would be described. Now, we may state that social partnership is getting at a new level, unlocking its potential. Majority of characteristics which are revealed in the sphere let us speak of a gradual maturing of a new model of social partnership, its shift to an international level. One can observe a tendency towards combination of social dialogue with civil and political ones, which is step by step developing and at the same time is an absolute witness of deepening and broadening of the process of European integration²⁷.

To our mind the ESM is not a petrified form, formulated once and forever. It is rather an ideal Europe is striving for, which is undergoing changes that correspond to the challenges of time. However, it is no coincidence that the ESM arouses interest even beyond the continent. It is based on eternal human and civilization values. In the process of cooperation between social partners one can observe the importance of the problem of their social responsibility, presuppose comprehension of responsibility not only for protection of interests of groups, which they represent, but a society in general.

Since 2005 an international expert group “ESM – project” has been dealing with elaboration of the European social model, created upon the initiative of scholars from Germany, Great Britain and Italy. Scientists and experts from many European countries and even world quite actively discuss various positions and points of view at annual conferences. The outcomes, achieved by the expert group, were represented in the final document named “Platform Proposal for a Better Economic and Social Cohesion”²⁸ and became a kind of vector for further development of the European social model.

This “Platform” formulates principles on which the European social model is based. Thus, except four above mentioned principles (social justice, economic progress and environmental

²⁵ Grozelier A.-M. Definition (version française) du Modèle social européen. Rapport a la conference sur le MES /A.-M. Grozelier. – Rome, 2007. – P. 4.

²⁶ Dufour Chr. Modèle social européen et acteurs sociaux. Rapport a la conference sur le MSE / Chr. Dufour, – Rome, 2007. – P. 3.

²⁷ Opyt stanovleniia Yevropeiskoi sotsialnoi modeli v kontekste povysheniia effektivnosti sotsialnoi politiki v Rossii / Ruk. Vremennoho tvorch. Kollektiva M.V. Karhalova. – M.: IE RAN, 2007. – Pp. 3-4.

²⁸ European Research Group European Social Model «ESM – Project». «Platform Proposal for a Better Economic and Social Cohesion». – Bremen – London – Rome, 2007. – 23 p.

protection, solidarity, democracy) another one – human dignity – has been added. We believe that this principle reflects the importance of human resources (which has grown over recent years), intellectual capital for the subsequent evolution of the society, including competitiveness of economy and state security.

This document defines the ESM as “a complex system of values, experience, projects, policies, institutions, which were formed in the past and are supplemented today”. The experts stated that “the European social model is not just a formulated idea, intellectual construction, recommendation, but a specific, main component of the European identity, its democracy, economic development, social and cultural progress. The European social model thus represents a distinctive composition of strong democratic statehood, educational, environmental and social policies, and a responsive political economy”²⁹. It is emphasized in the “Platform” that the European social model is based on comprehension of mutual European political values and aspirations.

At the same time the authors stated that there is no clear understanding of ways and instruments for implementation of a new system of relations between the state, market and civil society, i.e. those forces, which are called to realize this model. “Such system must guarantee balance between the requirements of equality, effectiveness and responsible participation”³⁰. Therefore, as the Swedish scientists suppose along with administrative and financial resources of the state it is planned to apply business potential, mass non-governmental organizations (NGO) and all citizens. And this requires overcoming of not only crisis phenomena of economic and financial character, but first of all “crisis of identity and management”, which are reality in modern societies³¹.

The authors of the “Platform” offered to create a full-time coordination structure for the EU social policy, to work out a new version of the European social contract, as well as to conduct monitoring of the civil society, what will give an opportunity to get a full view of NGO’s activity and attract them to the process of social integration as recognized partners for the social dialogue. Adoption of the social platform and construction on its basis a joint social space is a strategic aim in the course of integration. It is an answer to the global processes, which in due time became the European monetary union and the Single economic space.

The platform includes a proposal as to expediency of the ESM formation within the countries, which recently became the EU members. They were offered to create a special fund for support, spread and strengthening of the system of procedures of the European social model. Development of democratic policy in Eastern European countries must be accompanied by strengthening / modernization of active social systems. To achieve the aim it is quite significant

²⁹ Ibid. – P. 4.

³⁰ European Research Group European Social Model «ESM – Project». «Platform Proposal for a Better Economic and Social Cohesion». – Bremen – London – Rome, 2007. – P. 5.

³¹ Morel N., Palier B., Palme J. What Future for Social Investment? / Nathalie Morel, Bruno Palier, Joakim Palme // Research Report. – Stockholm : Institute for Futures Studies, 2009. – P. 97.

to pay attention to regulation and managing of a complex of economic, social and ecological systems. Thus, it is necessary for the EU to define and accept indicators (rules of regulation of economic and social life, legal norms, quality of management etc.), to adjust institutional structures to the requirements of a balanced development³². The task is rather significant and complicated. Except the questions, concerning those who will elaborate such indicators and will be in charge of their application, it is necessary to define how to manage implementation of the ESM across the vast and diversified territory. It is quite obvious that without a system of general management and coordination any social or economic model will be just absorbed by the process of globalization.

Taking into consideration diversity and specificity of national peculiarities the “Platform” proposed to use experience of the Eurozone formation, as it has been done by financial institutions and gradually enlarge social space by means of the states, which confirm to the criteria, determined by the indicators. The authors of the document also suppose that in order to form a common European social space one requires centralization of power up to the political decision of a joint government formation. At this stage it presupposes departure from a practice of bilateral agreements between states and delegation of broad responsibility in the social sphere to communitarian institutions. Some steps in this direction have already been taken, as the problems of mass migration, new labor typology, professional education, based on advanced technologies, health care, ecology are already transferred to the competence of the Union. However, formation of a joint government is not on the agenda³³. Organization of social space requires its support by special financial resources; designation of a certain place in the budget; elaboration of new functions for the European central bank. Nowadays the main role in financing of social spheres belongs to the national budgets of the EU member-states.

Evaluating the place of the European social model in modern world the authors of the “Platform” emphasize on its connection with globalization and offer to search organizational forms, which will allow the ESM to participate in globalization processes, exert influence on their consequences for mankind. That is why there is a need for reforms which will let the ESM answer the challenges of time by means of special organizational structures, created at different levels – from a local one to a global level.

The authors of the “Platform” may be criticized for the excessive ambitiousness, if we take into account the place which is given in the text to the analysis of the ESM potential and prospects to put it at the international level, in particular introduction of the notion “specific export”. However, the authors explain that application of the contrast method, i.e. comparison of the European situation elements and conditions, which exist in major geopolitical regions of the world, as well as usage of the systematic analysis, helped them to stand on the position

---

³² European Research Group European Social Model «ESM – Project». «Platform Proposal for a Better Economic and Social Cohesion». – Bremen – London – Rome, 2007. – P. 9.

³³ Anderson K.M. Social Policy in the European Union / K.M. Anderson. – Palgrave: Macmillan Education, 2015. – P. 71.

that such approach let them determine and underline original and specific characteristics of the ESM in comparison with other social models in the world. “The European Social Model is not proven to be a symbolic fact, or inexistent, like some theses claim, but instead is a real fact. Comparison of various states’ experience testifies that this is the best way to create a new society”³⁴.

The authors of the “Platform” suppose that comprehension of the ESM dynamics and its possibility to evolve may witness of “right nature” of the system. A crucial role belongs to general orientation, evolution of social-labor relations in the society, initiatives of the main actors, concerning implementation of the model, i.e. strength and quality of relations between its impulsive forces. Being a complex system the ESM is not limited by a sphere of social security and social welfare benefit. It deals with broader problems of interrelation and cooperation in various social spheres: economic development, ecological equity, new quality of education, improvement of management and industrial democracy, level of politics.

Appearance of the “Platform”, which synthesizes academic outcomes made by leading European scientists, pointed out an increasing role of social dimension in a modern world and intense interest in future of the European social model, which is intended to have considerable influence on further development of the society³⁵; it touches all problems in some way concerning modernization and formation of the state of “social welfare” on the European continent. It deals not only with a complex of rights, social security and welfare benefits for employees, but also with a general position of all Europeans and their families.

Therefore, formation of the European social model is by far a wider and more complicated issue than just reorganization of social policy. It involves an economic sector, problems of market functioning, living standards and is aimed at exerting real influence on economic development. Last EU enlargement through the accession of CEE post-communist countries revealed that the European social model (ESM) can have impact on a political sector: people’s attitude towards political parties’ programs, executive branch authorities’ activity, preservation of stability within a society, development of democracy. The author supposes that the ESM in fact makes adjustments to the following development of an integration process. However, it is obvious that there is a necessity to make great efforts to specify, elaborate and particularize ways of the ESM reformation, its practical implementation, which causes unification of political, economic and social forces of a society.

Despite thorough and emotional discussions, there is no detailed analysis of the ESM “construction”. In this context it seems justified to offer authorial definition – the ESM is a scheme of the society development, based on the principals of human dignity, social solidarity, social

³⁴ European group of search. European social model ESM – project. «*For a reform of the ESM. Proposals platform*», Rome, 1 August 2007. – P. 19.

³⁵ Cerami A. Social policy in Central and Eastern Europe: the emergence of a new European welfare regime/ Alfio Cerami. – Berlin: Palgrave Macmillan, 2006. – P. 17.

justice and socially-oriented competitive economy under conditions of favorable environmental situation. This definition is based on the understanding of the European social model, connected with a changeable social structure and development of the society, i.e. with a much broader sphere, than just simple solving of social policy problems and citizens' social rights protection.

References

1. Doklad o razvitii cheloveka 2010.Realnoe bohatstvo narodov:puti k razvitiuu cheloveka; [transl. from English]. – M.: Publishing house «Ves Mir», 2010. – 244 p.
2. Yevropeiskaia model sotsialnoho razvitiia [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.lawinrussia.ru/node/33058>
3. Yevropeiska konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovnyk svobod // The Verkhovna Rada of Ukraine official site [Electronic resource]. – Access mode: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. Yevropeiska Rada skhvalyla stratchiiu Yevropa – 2020 // Yevrobuletten. – 2010. – № 4. – Pp. 16.
5. Yevropeiska sotsialna khartiia (perehliana) // The Verkhovna Rada of Ukraine journal (VVR). – 2007. – № 51. – Pp. 2096.
6. Yevropeyskiy kodeks sotsialnoho zabezpechennia // The Verkhovna Rada of Ukraine official site [Electronic resource]. – Access mode:http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_329.
7. Inozemtsev V.L. Spetsificheskie osobennosti yevropeiskoi sotsialnoi modeli / V.L.. Inozemtsev // Sovremennaia Yevropa. – 2004. – № 1. – Pp. 89-101.
8. Kalov Z.A. Osobennosti realizatsii modelei sotsialnoi politiki. Chast 1 / Z.A. Kalov, F.M. Kurshaeva, L.U.. Khatsieva // Sovremennye problem nauki i obrazovaniia. – 2008. – № 2. – Pp. 7-9.
9. Karhalova M. YeS: politika obshchestvennoho blahosostoianiiia / M. Karhalova // Sovremennaia Yevropa. – 2006. – № 1. – Pp. 101-111.
10. Kashirina Ye.Yu. Problemy formirovaniia yedinoi sotsialnoi politiki Yevropeiskoho Soiuzu (na primere Hermanii) : avto-ref. dis. kand. polit. nauk: 23.00.04 / Ye.Yu. Kashirina. – M., 2010. – 25 p.
11. Kvist Dzh. Sotsialnye reformy v skandinavskikh stranakh v 1990-e hody: ispolzovanie teorii nechetkoho nabora dlia otsenki sootvetstviia idealnym tipam / Dzh. Kvist // SPERO. – 2004. – № 1. – Pp. 41-66.
12. Opyt stanovleniia Yevropeiskoi sotsialnoi modeli v kontekste povysheniia effektivnosti sotsialnoi politiki v Rossii / Ruk. Vremennoho tvorch. Kollektiva M.V. Karhalova. – M.: IE RAN, 2007. – 82 p.
13. Khartiia Spivtovarystva pro osnovni sotsialni prava pratsivnykiv // The Verkhovna Rada of Ukraine official site [Electronic resource]. – Access mode: zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_044.
14. Khartiia osnovnykh prav Yevropeiskoho Soiuzu // The Verkhovna Rada of Ukraine official site [Electronic resource]. – Access mode:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_524.
15. Khoma N.M. Kryza skandinavskoi modeli sotsialnoi derzhavy: prychny, naslidky, shliakhy vykhodu / N.M. Khoma // Derzhava i pravo. – K., 2010. – Issue. 50. – Pp. 700-708.

16. Khoma N.M. Modernizatsiia nimetskoj modeli sotsialnoj derzhavy / N.M. Khoma // Porivnialno-pravovi doslidzhennia. – 2011. – № 2. – Pp.141-148.
17. Khoma N.M. Osoblyvosti funktsionuvannia skandinavskoi modeli sotsialnoj derzhavy: porivnialnyi aspekt / N.M. Khoma // Porivnialno-pravovi doslidzhennia. – 2010. – № 2. – Pp. 157-165.
18. Khondrykh K.-O. Tendentsii vznikoventsiia i urehulirovaniia konfliktov: sravnitelnyi analiz situatsii v SSHA, Frantsii i Hermanii / K.-O. Khondruk, T. Kaplou. – N. Novhorod, 1994. – Pp. 27-62.
19. «Shvedska mmodel»: styslyi ohliad stanovlennia, zdobutkiv i problem // Natsionalna bezpeka i oborona. – 2009. – № 1. – Pp. 9-22.
20. Albers S.H., Meyer H. (eds.). Social Europe. A Continent's Answer to Market Fundamentalism. – London: European Research Forum at London Metropolitan University, 2006. – 118 p.
21. Atkinson T. Social Inclusion and the European Union / Tony Atkinson // JCMS: Journal of Common Market Studies. – 2002. – Vol. 40. – № 4. – P. 625–643.
22. Cerami A. Social policy in Central and Eastern Europe: the emergence of a new European welfare regime/ Alfio Cerami. – Berlin: Palgrave Macmillan, 2006. – 280 p.
23. Dufour Chr. Modele social europeen et acteurs sociaux. Rapport a la conference sur le MSE / Chr. Dufour. – Rome, 2007. – 15 p.
24. European group of search. European social model ESM – project. «For a reform of the ESM. Proposals platform» // Rome. – 2007. – 1 August. – P. 19.
25. European Parliament. Lisbon European Council 23 and 24 march 2000 Presidency Conclusions [Electronic resource]. – Access mode: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm
26. European Research Group European Social Model «ESM – Project». «Platform Proposal for a Better Economic and Social Cohesion». – Bremen – London – Rome, 2007. – 23 p.
27. Giddens A. The Third Way: The Renewal of Social Democracy. – Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 2013. – 172 p.
28. Goetschy J. The European Employment Strategy From Amsterdam to Stockholm: Has it Reached its Cruising Speed? / Janine Goetschy // Industrial Relations Journal. – 2001. – Vol. 32. – P. 401-418.
29. Grozelier A.-M. Definition (version francaise) du Modele social europeen. Rapport a la conference sur le MES / A.-M. Grozelier. – Rome, 2007. – 17 p.
30. La Porte T.R. Organized Social Complexity: challenge to politics and policy / Todd R. La Porte. – Princeton: Princeton University Press, 2015. – 374 p.
31. Morel N., Palier B., Palme J. What Future for Social Investment? / Nathalie Morel, Bruno Palier, Joakim Palme // Research Report. – Stockholm : Institute for Futures Studies, 2009. – 196 p.
32. Rie V.T, Marx I. The European Union at Work? The European Employment Strategy from Crisis to Crisis / Tim Van Rie, Ivo Marx // JCMS – Journal of Common Market Studies. – 20012. – Vol. 50. – P. 335-356.

33. Rinaldi D. A New Start for Social Europe /David Rinaldi. – Notre Europe: Jacques Delors Institute, 2016. – 118 p.
34. Speech by Pdraig Flynn European Commissioner with responsibility for Employment and Social Affairs // Modernising and Improving Social Protection in the European Union. – Brussels, 1997. – 7 p.

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ НА ФОНІ МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Стаття присвячена розгляду особливостей міграційної політики країн Вишеградської групи – Польщі, Словаччини, Угорщини та Чехії – на фоні міграційної кризи в Європейському союзі. Вчений виокремив кілька секторів/предметних галузей дослідження означеної проблематики: історію та нормативно-правову базу міграційної політики в країнах ЄС, особливості етнічного складу населення країн Вишеградської групи, особливості позиціонування міграційного/етнічного питання в діяльності політичних партій у країнах Вишеградської групи, особливості вирішення міграційного питання (міграційної кризи) в країнах Вишеградської групи. Було аргументовано, що в ситуації, яка склалась сьогодні, країни Вишеградської групи мають поглибити свою співпрацю, зокрема і стосовно вироблення уніфікованої регіональної міграційної політики.

Ключові слова: міграція, міграційна політика, міграційна криза, етнічне питання, партія, країни Вишеградської групи.

Migration policy of the Visegrad Countries on the background of migration crisis in the European Union

The article is dedicated to analyzing the characteristics of migration policy of the Visegrad countries – Poland, Slovakia, Hungary and the Czech Republic – on the background of the migration crisis in the European Union. The researcher has identified several sectors/subject areas of the study: the history and legal framework of migration policy in the EU, the features of ethnic composition of the Visegrad countries, the features of the positioning of migration/ethnic issues in the political parties activities in the Visegrad countries, the features migration issues (migration crisis) solving in the Visegrad countries. It was argued that in the situation that has developed today, the Visegrad countries should deepen their cooperation, including in relation to the production of a unified regional migration policy.

Keywords: migration, migration policy, migration crisis, ethnic issues, party, the Visegrad countries.

Among the manifestations of internationalization and democratization of economic and social-cultural life of the humanity, as well as the results of acute international contradictions, confrontations between nations and countries, emergency situations and natural disasters are widespread inner-state and inter-state movement of population and labor force in other words migration. It concerns voluntary migrants, who enjoy their right for employment and place of residence, refugees and displaced people, who leave their motherland against their will and under pressure of various circumstances. The dimensions of flows and dramatism of migration processes over some periods of time and years are transforming into global issues. That is why their overcoming requires wide international cooperation and consensus. That is the case why the international community and some separate countries permanently face the problem of coordinating their actions aimed at solving sharp situations and collective regulation of migration flows. Thus, the phenomenon of migration crisis and its place in the process and solution among the Visegrad countries – Poland, Slovakia, Hungary and the Czech Republic, which are the EU members – is not an exception. Correspondingly, the subject of the current research is the migration policy of the Visegrad countries on the background of handling the crisis in the unite Europe in early 21st century. By the way, migration issues within the given context concerns both unified EU's directives and practices of dealing with migration flows and diversified roadmaps for overcoming the migration crisis in the Visegrad group. Moreover, current range of problems is determined by taking into account the ethnic composition of the societies in Poland, Slovakia, Hungary and the Czech Republic, and, consequently, its extrapolation on actual social and political divisions in the Visegrad countries, coopted into existence and functioning of the so-called anti-migration political parties.

A current range of problems and their historical interpretation have been mainly studied by such scholars as: S. Goedings¹, M. Leon-Ledesma and M. Piracha², A. Politi³, H. Werner⁴, M. Okolski and D. Stola⁵, A. Woroniecki⁶, D. Drbohlav⁷, E. Collett⁸, O. Potemkina⁹ and others. The analysis of various kinds of academic literature and examination of empirical and statistic data give an opportunity to reveal several sectors/domains of the given research. Firstly, we are referring to the migration policy within the EU countries, secondly – to the characteristics of the ethnical composition of the Visegrad countries' population, thirdly – to the peculiarities of

¹ S. Goedings, *EU Enlargement to the East and Labour Migration to the West*, International Institute of Social History Research Paper 1999, nr 36, źródło: <http://www.iisg.nl/publications/respap36.pdf> [odczyt: 01 listopada 2016].

² M. Leon-Ledesma, M. Piracha, *International Migration and the Role of remittances in Eastern Europe*, Wyd. UK Economic and Social Research Council 2001.

³ A. Politi, *The new dimensions of organized crime in Southeastern Europe*, "The International Spectator" 1999, nr 34, s. 49-58.

⁴ H. Werner, *Temporary Migration of Foreign Workers: Illustrated with Special Regard to east-West Migrations*, Strasburg 1996.

⁵ M. Okolski, *Migrant Trafficking in Poland – Actors, Mechanisms, Combating*, "Institute for Social Studies Working Papers", Series "Migrations" 1999, nr 24.; M. Okolski, D. Stola, *Migrations between Poland and European Union: the Perspective of Poland's Future Membership*, "Institute for Social Studies Working Papers", Series "Migrations" 1999, nr 25.

⁶ A. Woroniecki, *Illegal Migration in Poland*, "Center for European Security Studies Working Papers" 2000.

⁷ D. Drbohlav, *The Czech Republic*, [w:] C. Wallace, D. Stola (eds), *Patterns of Migration in Central Europe*, Wyd. Springer 2001, s. 203–226.

⁸ E. Collett, *Beyond Stockholm: overcoming the inconsistencies of immigration policy*, "European Policy Centre Working Paper" 2009, nr 32, źródło: <http://www.mezikulturmialog.cz/res/data/011/001314.pdf> [odczyt: 01 listopada 2016].

⁹ O. Potemkina, *Mybrynatsyonirny kryzys v ES: rol' stran vyshebnadskoy bruppy*, "Sovremennaya Evropa" 2015, nr 6, s. 36-45.

positioning the migration/ethnic issue in the activity of political parties in the Visegrad countries, fourthly – special aspects in dealing with the migration problems (migration crisis) within the Visegrad countries.

Being the EU members, the Visegrad countries fall within the unified rules and procedures, elaborated for pursuing migration policy, in particular within the European Union. It is represented in a number of legal acts, adopted by the Union, among which the most significant and framework acts are the Schengen Agreement, the Maastricht and Amsterdam Treaties and so on. Their adoption and practicability are predetermined by various factors. Thus, after the fall of “the Berlin Wall” Western European countries created a new system of isolation from illegal migrants, aimed at intimidation and effectiveness of mass deportation. The so-called “Schengen Agreement” due to numerous national restrictions has established at the European level a regime, which curtails freedoms of movement and displacement. As a result of this very often one can hear a position, expressed by the critics of a new strict boundary and control regime, on which the European Union over a short period of time has transformed into “Fortress Europe”. However, the enlargement of the EU promoted elaboration of new methods aimed at fight with illegal migration/immigration. Consequently, every new EU country, including the Visegrad countries, received special counselors from other countries. Thus, in 2001 to Hungary (when it was not the EU member) were additionally sent 150 counselors and contact persons to deal with the problems of refugees and external borders, and generous financing was determined for constructing the so-called “refugee camps” and strengthening of the external borders and frontier police. A regulatory addition to “the Schengen” (1995) was at the same time represented by the Maastricht Treaty (1992), which determined the principles of extending cooperation between the country-members of the European Union in the context of immigration and security. A principal role was played by the Amsterdam Treaty (1997), which predetermined elaboration of the unified policy towards the problem of immigration, which now lies within the competence of the European Economic Community. Among other acts are those adopted in Tampere, the Hague, Stockholm, Lisbon and Dublin, which specified the tasks of the EU migration policy at first till 2010, and then at a later stage. Besides, these documents are focused on deepening solidarity among the EU countries in solving migration issues, as well as they presuppose functioning of a range of financial mutual-aid programs. It was also supported by the European Pact on Immigration and Asylum¹⁰, ratified by the heads of the EU country-members at the summit in Brussels in October 2008, when the slogan “Prosperity, Solidarity, Security” was adopted to highlight the main goals of the migration policy. According to this legal-political document the politicians laid out some political arrangements between the EU countries, concerning regulation of migration processes: organization of legal migration in accordance with the priorities, needs and possibilities of some countries, ensuring migrants’ integration; prevention of illegal migration, ensuring deportation of illegal migrants to the

¹⁰ *European Pact on Immigration and Asylum*, Wyd. Council of the European Union, Brussels, 24 September 2008, źródło: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2013440%202008%20INIT> [odczyt: 01 listopada 2016].

countries of origin or transit; improvement of the effectiveness of the frontier control: development of the European system of asylums; deepening of cooperation with the migrants' countries of origin for the purpose of ensuring synergetic cooperation between migration and development.

At the same time, it was obvious that the EU countries do not wish to force migration issues, as the Union's efforts in the sphere of migration policy started focusing on preservation of the achieved agreements¹¹. Besides, on the basis of the international law, in particular on the Schengen Agreement, the Maastricht and Amsterdam Treaties, the national immigration legislation of some countries, including the Visegrad group, found themselves to be quite diversified. The point is that, the national states are not fully deprived of the competence to regulate their migration policies, but on the contrary, in accordance with the principle of subsidiarity may pursue their national policy towards the European legislation. Namely this and unwillingness to force the process of overcoming the migration problems resulted in the European migration crisis in early 2010-s. On the one hand, the very European migration policy failed and on the other hand the initiatives, introduced by some EU members, in our case by the Visegrad countries, appeared to be rather active.

It was contributed to by several historical preconditions and factors of generating migration policy and inner-political peculiarities of the Visegrad countries' and the Visegrad groups' development. First of all, one should know, that in late 1980-s the "Iron Curtain" disappeared and the peoples of Central and Eastern Europe (including those of the Visegrad group) gained liberty all over again. Immediately, people's migration from this region to other parts of the world, which had been artificially ceased under communist, was finally renewed. This process was characterized by an intensive and multiform nature. It is clear, that in the post-communist epoch emigration that had been inherent in the region was preserved. But now it was distinguished by a sharp increase in people's general mobility, emergence of its new forms. However, Poland, Hungary and the Czech Republic were not seriously "affected" by a mass emigration, which was observed in other Central-European and European countries. Moreover, emigration from the Visegrad countries was distinguished at least by two factors. Firstly, it was characterized by an ethnic or ethno-cultural nature, as the inhabitants of Poland, for example, who moved before the mid 90-s of the 20th century to Germany, were ethnic Germans in their majority, and many of those who moved to Hungary appeared to be native Hungarians. Secondly, immigrants usually tended to burn bridges with their Motherland, though they were not always ready to adapt adequately into the space, within the borders of their new countries. On these grounds and trying to reconstruct a special space for themselves, they provoked amalgamation of two motherlands at the same time, and on the basis of this new networks of personal and/or professional ties have been formed. It is supplemented by the fact that at the beginning such international migration was mainly illegal, though later on it was legalized, corresponding to the European norms and directives.

---

¹¹ E. Collett, *Beyond Stockholm: overcoming the inconsistencies of immigration policy*, "European Policy Centre Working Paper" 2009, nr 32, źródło: <http://www.mezikulturnydialog.cz/res/data/011/001314.pdf> [odczyt: 01 listopada 2016].

Another factor and attribute of migration policy formation in the Visegrad countries was and even still is an ethnic-language question. The point is that political and social-political challenges, which are historically faced by various countries, have a great influence on the national legislations of these countries in the sphere of migration policy and, what is more important, on the ways of dealing with such migration problems which are extremely specific, but even sometimes are contrary to the unified European directives and standards. Very often it is presupposed historically and by specific aspects of current political opposition and political order in different countries, including the region under study. Thus, it is known that being (in comparison with other Central-Eastern European countries) quite big states as to their territories and number of population, the Visegrad group countries, over the period after the collapse of the USSR and establishment of their sovereignty (in case of the Czech Republic and Slovakia), they experienced significant demographic changes, which were predominantly characterized by migration and immigration phenomena. A peculiar element which is common for all countries under study is that they were mainly left by the representatives of ethnic minorities¹². As a result, we have worked out a compiled modern ethnic map of Poland, Slovakia, Hungary and the Czech Republic, which significantly differs from the map of the pre-war period (see Table 1).

Table 1. Ethnic Composition in Modern Visegrad Countries before the WWII and in 2011

Country (year)	Total amount of population	Titular ethnic group	First largest minority	Second Largest minority
Poland (1931)	31 915 000	Poles – 68,9 %	Ukrainians – 13,9 %	Jews – 10 %
Poland (2011)	38 512 000	Poles – 97,1 %	Shlenzaks – 1,1 %	Kashubians – 0,04 %
Slovakia (1921)	2 989 361	Slovaks – 67,4 %	Hungarians – 21,3 %	Germans – 4,7 %
Slovakia (2011)	5 397 036	Slovaks – 80,7 %	Hungarians – 8,5 %	Roma – 2,0 %
Hungary (1930)	8 685 109	Hungarians – 92,1 %	Germans – 5,5 %	Slovaks – 1,2 %
Hungary (2011)	9 937 628	Hungarians – 83,7 %	Roma – 3,1 %	Germans – 1,3 %
The Czech Republic (1930)	9 317 841	Czechs – 68,3 %	Germans – 29,5 %	Poles – 0,9 %
The Czech Republic (2011)	10 562 214	Czechs – 63,7 %	Moravas – 4,9 %	Slovaks – 1,9 %

Źródło: *Demographics of Europe*, "Wikipedia", źródło: http://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_Europe [odczyt: 01 listopada 2016]

Operationalization of this map testifies that Poland is a highly homogeneous country, Hungary and Slovakia are homogeneous states, and the Czech Republic is a heterogeneous country. Moreover, it is obvious that each country has various interethnic problems: in Slovakia – with the Hungarian minority, in Slovakia and Hungary – with the Gipsy/Roma minority etc. Very often these problems are historical, but sometimes can be artificially caused; however they are represented in current political processes, and thus to a great extent influence migration policy in different countries. And undoubtedly it often becomes a base for generation and practical implementation of

¹² A. Romanyuk, V. Lytvyn, *Porivnyal'nyy analiz politychnykh institutiv krayin Vyshebrads'koyi hrupy ta inslykh krayin Tsentral'no-Skhidnoyi Yevropy: monografiya*, Wyd. LNU imeni Ivana Franka 2016, s. 41-92.

various social and political divisions, generated on the ethnic/ethnic-language problematics, which also have significant impact on the migration legislation. From the practical-political perspective, it is incorporated in the fact that the question of the migration policy within the Visegrad countries has been represented in constructing one of the divisions of “new” politics, which summed up such issues as: protection of right and liberties of ethnic population in some countries, solution of migration problems and protection of national heritage. It is incorporated in the fact that some “new” right-wing parties started positioning themselves as openly anti-immigrants and this phenomenon was generalized in political science. The main attribute of such parties is their profoundly populist orientation against immigrants, which is close to xenophobia¹³. It is quite notable, that anti-immigrants parties in the Visegrad countries started their formation immediately after the collapse of the USSR and the system of the Warsaw Pact. Among them the most powerful political parties and movements were: “Justice and Life Party” (MIÉP), “The Movement for a Better Hungary” (Jobbik) and “Third Way Alliance of Parties” (MIÉP–Jobbik) in Hungary¹⁴, “Ancestral Home” (DO), “Polish National Party” (PPN), “National Party” (SN) and “The League of Polish Families” (LPR) in Poland¹⁵, “Independent Democrats” (NEZDEM), “The Coalition for Republic – Republican Party of Czechoslovakia” (SPR-RSČ), “The Republicans of Miroslav Sladek” (RMS), “The Dawn of Direct Democracy” (UPD) and “The Dawn – National Coalition” (UNK) in the Czech Republic¹⁶, “The Right Slovak National Party” (PSNS), “The People’s Party – Our Slovakia” (LsNS) and “The Slovak National Party” (SNS) in Slovakia¹⁷ and others.

Anti-immigrant parties are important in the context of migration policy elaboration in the countries of the region, if only because according to their ideological principles they adhere to Euro-skepticism, anti-globalism, anti-immigration, mono-nationalism and its domination over the ethnic, religious and sex diversity (in Poland – it concerns the Jewish minority; in Slovakia – it concerns the Hungarians and Roma; in Hungary – it deals with the Jewish population and the Roma; in the Czech Republic – with the Roma minority), radicalism, extremism, chauvinism, xenophobia, neo-Nazism and populism¹⁸. In Poland one can observe clerical direction of the

¹³ R. Inglehart, *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*, Wyd. Princeton University Press 1997, s. 251.; A. Romanyuk, *Sociopolitychnyj podil „novoyi polityky” v krayimac Zabidnoyi Evropi*, „Politohichnyj visnyk” 2007, nr 27, s. 239-253.

¹⁴ H. Graham, L. Ian, *Racism in Postcolonialism Europe*, Wyd. Liverpool University Press 2010.; S. A. Inder, *Democracy, ethnic diversity, and security in post-communist Europe*, Wyd. Central European University Press 2001, s. 97.; L. C. Schori, *Europe for the Europeans: The Foreign and Security Policy of the Populist Radical Right*, Wyd. Ashgate 2007.

¹⁵ S. Auer, *Liberal Nationalism in Central Europe*, Wyd. Routledge 2004, s. 94.; S. L. Langea de, S. Guerrab, *The League of Polish Families between East and West, Past and Present*, “Communist and Post-Communist Studies” 2009, vol 42, nr 4, s. 527-549.; J. B. Michlic, *Poland’s Threatening Other: The Image of the Jew from 1880 to the Present*, Wyd. University of Nebraska Press 2006, s. 363.; R. Pankowski, M. Kornak, *Poland, [...] C. Mudde (ed.), Racism Extremism in Central and Eastern Europe*, Wyd. Routledge 2005, s. 157-159.; S. Ramet, *Central and Southeast European Politics Since 1989*, Wyd. Cambridge University Press 2010, s. 80.

¹⁶ V. Hlousek, L. Kopeček, *Origin, Ideology and Transformation of Political Parties: East Central and Western Europe Compared*, Wyd. Ashgate Publishing Ltd. 2010, s. 213-214.

¹⁷ S. Ramet, *Whose democracy?: nationalism, religion, and the doctrine of collective rights in post-1989 Eastern Europe*, Wyd. Rowman & Littlefield 1997, s. 128.

¹⁸ M. Mareš, *National and right-wing radicalism in the new democracies: Czech Republic*, Wyd. Friedrich Ebert Foundation 2010, s. 11-12.; J. Smolik, *Česká krajní pravice ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2009*, „Rexter” 2010, vol 8, nr 1, s. 75-96.

“new right-wing” parties. Anti-immigrants parties are a product of the post-materialistic society and are on the grounds of market economy and parliamentary democracy, though they are characterized by a tendency to change national identity, protect national culture, in particular by means of isolationism and strengthening of national homogeneity, preservation of high living standards, as well as employment of national population, intensification of security of domestic national life, immigration restrictions, protection of traditional family values. These parties determine migration policy by the fact that reasonably all countries of the region in the context of electoral and parliament-governmental achievements of anti-immigration parties can be divided into two groups: to the first one belong those, where the influence of the “new right-wing” parties is transitional (they are represented in the parliaments) – Hungary and the Czech Republic; the second one is represented by those, where the influence of the “new right-wing” parties is significant (they are or were previously represented in parliaments and governmental cabinets) – Poland and Slovakia. Cooperation between these parties and governmental cabinets is believed to be a normal phenomenon, especially over the last decade of their political development.

This (together with the peculiarities of the ethnic composition of population in the Visegrad countries) is imposed on the parameters of the migration policy in the region, elaborated within the frames of their membership in the EU. As a result one can name generating of their own (national and regional, in particular in the Visegrad group) migration policies, which to a great degree are in controversy with the subsidiary migration policy of the European Union. It presupposes quite significant and expressed incompatibility of some migration policy measures in Poland, Slovakia, Hungary and the Czech Republic on the background of the migration processes and measures, presupposed and taken in the EU, especially over the last years of its political and institutional development, in particular over the period of the migration crisis intensification in early 2010-s. Often it happens sporadically, though sometimes it is reason for the goal-oriented measures, taken by national governments, which are aimed at elaborating their own migration policy, which is first of all beneficial to some separate countries, and not the European Union in general.

Thus, in late July 2012 the government of Poland adopted the document “Poland Migration Policy – the Current State of Play and Proposed Actions”. The studies show that Poland requires foreign employees and that is why one of the main theses in the document is adjusting of the EU migration policy to the priorities of the labor market. It is believed, that attraction of foreign employees will let Poland’s economy develop and be competitive. In accordance with the document, the priority groups of migrants are composed of people of Polish origin, students, graduates, scientists, foreign entrepreneurs and create new jobs, professionals with required qualifications, immigrants’ families, who have already resided in Poland and so on. Legal regulations of staying and working in Poland have been simplified for them. Besides, new migration policy of Poland stipulates a more effective integration program of foreigners; special attention has been paid to the immigrants’

children's education, simplification of access to professional legal consultations. The government of Poland trying to make its fight against illegal migration more effective started giving priority to willful return rather than compulsory deportation. Considering the program of migration policy adopted by the government as a basis, in 2016 Poland's high officials stated that the country could not accept any other new migrants from the Middle East and North Africa, as it must provide help to refugees from Ukraine (as a result of the Russia's military aggression). It was explained by the fact that till there are military conflicts between the pro-Russian fighters and armed forces of Ukraine in eastern Ukraine "thousands of new refugees will keep on leaving the country, mainly directing towards Hungary and Poland". Thus, Poland migration policy, since 2012, has started its sharp diverging from the subsidiary migration policy of the European Union.

However, other countries of the Visegrad group, not least of all due to the drawbacks in the European legislation, started arguing against the unified EU rules. Predominantly, it was presupposed by the consequences and specific character of the migration processes from the Middle East countries (especially from Syria) and North Africa. The point is that through the Visegrad countries one of the main routes of immigration to the EU is mapped, that is a direction: Turkey – Greece – Macedonia – Serbia – Hungary. The essence of blocking the European migration law is diversified, but quite similar. Thus, on September 4, 2015 at the railway station Keleti were clashes of migrants with Hungarian nationalists, and in the village of Ruske the refugees started throwing stones into police, while the latter used tear-gas in response. On September 14, 2015 Hungary due to the massive flow of migrants from Serbia was made to close the state border in some of its parts, what consequently led to huge backups of migrants in many border areas in Serbia (similar action were taken at the border with Slovenia and Croatia). On September 15, the Serbian government announced that they are ready to involve their armed forces to resist migrants' return from Hungary. On September 16, 2015 migrants who were in Serbia made an attempt to assault the Hungarian border in border crossing checkpoint Khorogos. On this day strict immigration legislation came into force in Hungary, according to which police obtained a right to arrest and present charges against people, who came into the country illegally. Act of protest against the migration policy took place in the Czech Republic and Slovakia. On October 28, 2015 in the Czech Republic occurred a range of acts of protests against migrants. The biggest movement of 1500 people took place in Brno. However, the highest point of resistance against the EU norms and legislation was reached when the referendum on the "migrants' issue" (mandatory quota of migrants) was held in Hungary in October 2016, when the authority tried to present it as a question of "national sovereignty" (the voters were asked "Do you want the EU to legitimate the mandatory resettlement of non-Hungarian people in Hungary without the consent of the parliament?"). And though the referendum appeared to be a complete failure for the authority (due to a low, about 45%, voter turnout), almost 95% (according to the exist poles) of respondents were against the EU policy, what represented a prolonged conflict between the Hungarian government

and the EU, and witnessed an overall European migration crisis. A bit earlier the summit in Bratislava had not managed to change migration policy of the European Union, as a result of which the leaders of the Visegrad countries agreed that such kind of policy is to a great extent “self-destructive and naïve”.

In general, it actualized the question of the Visegrad countries’ resistance against the subsidiary migration policy of the EU. At first, a new system of mandatory quotas of refugee resettlement among the EU countries was criticized. This, as the leaders of the Visegrad group believe, throws back all previous accomplishments in overcoming migration crisis in the EU and in many aspects does not correspond to the reality. As a result of this the Visegrad group’s leaders’ positions were consolidated, and according to which the problem of elaborating common migration policy within the EU does not only have an economic and a humanitarian component, but also is mainly inclined to political divergences. It became quite clear that northern and southern European countries, as well as “periphery” countries and those states that are situated within the continent, in the same way as before defend various approaches, due to which there was no forcing of the EU migration policy over the previous stages of its development. The problem was admitted by the EU authorities and its sense is in the fact that “stumbling block” is not the influx of immigrants, but the absence of solidarity in adopting new rules of solving the problems, concerning their resettlement, what in fact leads to a substantial unbalanced load on migration services in some EU countries. As a result, it became clear, that the mass flow of immigrants threatens the existence of the Schengen Agreement and the system itself, and the conflicts between the EU countries as to the immigrants’ resettlement deepens the split in the EU. It also became clear that a massive flow of immigrants forms a serious financial and social burdens on the EU countries.

From this perspective the peculiarities of marking out the migration policy of the Visegrad countries are rather actual and specific. It was confirmed on the Prague summit of the Visegrad countries in February 2016, when the leaders of Poland, Slovakia, Hungary and the Czech Republic on the background of the 25th anniversary of the organization showed a united front while discussing the possibility of tightening security on the borders between the Visegrad group and Bulgaria, Macedonia and Greece and institutionalization of the process. Moreover, the position according to which the Visegrad group must have its own point of view on dealing with the migration crisis was actualized. It is presupposed by the fact that the countries of the Visegrad since 1990-s have become a buffer area between Eastern and Western Europe. As a result, a lot of immigrants trying to get to Western Europe settle on the way to it, namely in the Visegrad countries, where they may obtain quite decent living standards and conditions.

In general the research shows that being the “anti-heroes” of the European migration crisis, the Visegrad countries follow playing a role of an individual player, who tries to adhere to the nationally oriented principles of migration policy. The point is that in spite of the pressure exerted by the European commission, the Visegrad group (together with the United Kingdom

and the Baltic countries) voted down the plan of the quota principle of refugee resettlement across Europe. Political fight over these quotas eclipsed other important problems of regulation the migration crisis and revealed the intention of the opposed parts to defend their positions till the end, even despite the fact that such situation is an institutional threat to the European Union. The theoretical consequence is a position in accordance with which, a self-preservation instinct must be dictating the unification of efforts and strengthening of solidarity, but in real life the inner-political problems of the EU country-members became crucial in motivating their political actions. And in general it means that the migration policy of the EU is dependent on political processes in separate countries-members of the EU, in our case on regionally and nationally determined policy of the Visegrad countries. In practice, it looks like all members of the Visegrad group, taking into account all descending and ascending processes that takes place on their domestic political arenas, in fact and as a matter of principle do not resist the EU migration policy, but stand for preserving a voluntary character of solidarity events taken in the EU countries in a way that each country-member could apply their own actions on the basis of their own experience, own achievements and available resources (in fact, not violating the legislative principles of the migration policy of the EU, which were elaborated before).

And this is even in spite of the fact that the unified position of the Visegrad countries looks at least strange and illogical in the light of the Eurostat data. The thing is that as on the third quarter of 2015 the Visegrad countries had objectively opposed interests in questions of the citizenship applicants' resettlement, as in Poland per 1 mn of people in the mid of 2015 there were 98 applicants obtaining a shelter, what equaled 0.9% of all applications in the EU, in the Czech Republic – 25 applicants and 0.1% correspondingly, in Slovakia – 3 applicants and 0% respectively. Quite a different situation was observed in Hungary: there were 10974 applicants per 1 mn of people and 26.1% of all applications made in the EU. That is why, namely Hungary among other Visegrad countries objectively requires the EU assistance and must have been mostly interested in introducing the system of quotas for refugees. However, till the autumn 2015, as it has been mentioned above, the situation in Hungary worsened greatly, and this gave the Euro commission a possibility to put this country in one line with other participants of the process, which also suffer from the excessive migration flows and to presuppose that if Hungary is in the same boat with Greece and Italy and at the same time rejects the mandatory quotas, then other countries will have a chance to refuse to accept refugees from Hungary in accordance with quotas.

On the one hand, quite important role in this context is played by political factors, as the contradictions between the inner-political situation and the rise of anti-immigrant attitudes in the Visegrad countries over the period of the social and economic crisis (as the result of the financial country) explain their eagerness in questions of quotas and the attempt of independent maneuvering from the perspective of the migration issues. It is rather notable in cases of Slovakia and Hungary, where support of national voters appeared to be more important than the European solidarity. In due time, no one explained the voters that the EU membership

bears not only subsidies and bonuses, but also responsibility and possible difficulties in case of crisis situations. On the other hand, the position of the Visegrad group is truthful if to look at it from the point of view that the inflow of refugees is extremely bigger than the number of the quotas. To confirm such quotas and mechanisms of a multiple resettlement, as well as to choose people among those who are looking for refuge is extremely difficult. In this regard, it would be a mistake to understate the importance of the Visegrad group, since the discussions over quotas largely divert the EU countries from the main issue – loss of ability to regulate migration¹⁹.

In this context even more interesting political and integration consequences are for the Visegrad countries. In the circumstances concerned, the countries-members of the Visegrad group must deepen their cooperation, as this is the only possible way-out in reaction to the challenges, which take place in the European Union. Besides, intensification of such cooperation must be multidirectional and in any case concerns elaboration of the unified regional migration policy. Moreover, nowadays there are all necessary preconditions for this, since governmental, as well as oppositional parties, being traditionally diversified, stand for the migration policy, pursued by the governmental cabinets of their countries.

References

1. Auer S., *Liberal Nationalism in Central Europe*, Wyd. Routledge 2004.
2. Collett E., *Beyond Stockholm: overcoming the inconsistencies of immigration policy*, "European Policy Centre Working Paper" 2009, nr 32, źródło: <http://www.mezikulturnidialog.cz/res/data/011/001314.pdf> [odczyt: 01 listopada 2016].
3. *European Pact on Immigration and Asylum*, Wyd. Council of the European Union, 24.09.2008, źródło: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2013440%202008%20INIT> [odczyt: 01 listopada 2016].
4. Drbohlav D., *The Czech Republic*, [w:] Wallace C., Stola D. (eds), *Patterns of Migration in Central Europe*, Wyd. Springer 2001, s. 203–226.
5. Goedings S., *EU Enlargement to the East and Labour Migration to the West*, International Institute of Social History Research Paper 1999, nr 36, źródło: <http://www.iisg.nl/publications/respap36.pdf> [odczyt: 01 listopada 2016].
6. Graham H., Ian L., *Racism in Postcolonialism Europe*, Wyd. Liverpool University Press 2010.
7. Hlousek V., Kopeček L., *Origin, Ideology and Transformation of Political Parties: East Central and Western Europe Compared*, Wyd. Ashgate Publishing Ltd. 2010.
8. Inder S. A., *Democracy, ethnic diversity, and security in post-communist Europe*, Wyd. Central European University Press 2001.
9. Inglehart R., *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*, Wyd. Princeton University Press 1997.

¹⁹ O. Potemkyna, *Mybratsyomny kryzys v ES: rol' stran vyshebradskoy hruppy*, "Sovremennaya Evropa" 2015, nr 6, s. 36-45.

10. Langea de S. L., Guerrab S., *The League of Polish Families between East and West, Past and Present*, "Communist and Post-Communist Studies" 2009, vol 42, nr 4, s. 527-549.
11. Leon-Ledesma M., Piracha M., *International Migration and the Role of remittances in Eastern Europe*, Wyd. UK Economic and Social Research Council 2001.
12. Mareš M., *National and right-wing radicalism in the new democracies: Czech Republic*, Wyd. Friedrich Ebert Foundation 2010.
13. Michlic J. B., *Poland's Threatening Other: The Image of the Jew from 1880 to the Present*, Wyd. University of Nebraska Press 2006.
14. Okolski M., *Migrant Trafficking in Poland – Actors, Mechanisms, Combating*, "Institute for Social Studies Working Papers", Series "Migrations" 1999, nr 24.
15. Okolski M., Stola D., *Migrations between Poland and European Union: the Perspective of Poland's Future Membership*, "Institute for Social Studies Working Papers", Series "Migrations" 1999, nr 25.
16. Pankowski R., Kornak M., *Poland*, [:] Mudde C. (ed.), *Racist Extremism in Central and Eastern Europe*, Wyd. Routledge 2005.
17. Politi A., *The new dimensions of organized crime in Southeastern Europe*, "The International Spectator" 1999, nr 34, s. 49-58.
18. Romanyuk A., Lytvyn V., *Porivnyal'nyy analiz politychnykh institutiv krayin Vyshebrads'koyi hrupy ta inshykh krayin Tsentral'no-Skhidnoyi Yevropy: monohrafiya*, Wyd. LNU imeni Ivana Franka 2016, s. 41-92.
19. Potemkina O., *Myhratsyonniy kryzys v ES: rol' stran vyshebrads'koy hrupy*, "Sovremennaya Evropa" 2015, nr 6, s. 36-45.
20. Ramet S., *Central and Southeast European Politics Since 1989*, Wyd. Cambridge University Press 2010.
21. Ramet S., *Whose democracy?: nationalism, religion, and the doctrine of collective rights in post-1989 Eastern Europe*, Wyd. Rowman & Littlefield 1997.
22. Romanyuk A., *Sociopolitychnyj podil „novoyi polityky“ v krayinax Zabidnoyi Evropy*, „Politohichnyj visnyk“ 2007, nr 27, s. 239-253.
23. Schori L. C., *Europe for the Europeans: The Foreign and Security Policy of the Populist Radical Right*, Wyd. Ashgate 2007.
24. Smolik J., *Česká krajní pravice ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2009*, „Rexter“ 2010, vol 8, nr 1, s. 75-96.
25. Werner H., *Temporary Migration of Foreign Workers: Illustrated with Special Regard to east-West Migrations*, Strasbourg 1996.
26. Woroniecki A., *Illegal Migration in Poland*, "Center for European Security Studies Working Papers" 2000.

Fedorchak Tetiana
Professor, Ph.D,
Ivano-Frankivsk National Technical
University of Oil and Gas

Intensification of Czech-American relations in the sphere of security policy

The paper focuses on the development of Czech-American relations in the sphere of security policy and highlights that their character and essence have been changing forms and significance for each party. The highest level of support the United States has been demonstrating in the process of integration of the Czech Republic into the Alliance and planning to deploy ABM systems in the Czech Republic. Investment and political support provided to the Czech Republic at the initial phases of state building was a kind of a ground for loyalty in the state's foreign policy and readiness to support global leader's decisions. In 2007 when the US offered the Czech Republic to deploy missile defense system, their interests were much the same and established the basis for further "road-map" for mutual cooperation. Signing of treaties with the USA in the sphere of military industry and trade allowed the Czech Republic to modernize military forces, industry and trade, and traditions to conduct bilateral discussions within the frame of the Strategic dialogue raised the level of responsibility and general grounds for further mutual activity between a small state and a global leader.

Key words: the USA, NATO, the Czech Republic, policy of security, state, military forces, internal and external policy.

ПОСИЛЕННЯ ЧЕСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ

У статті досліджено розвиток чесько-американських відносин у сфері політики безпеки та наголошено, що їх характер і суть змінювали форми і значення для кожної зі сторін. Найвищий рівень підтримки США демонстрували в процесі інтеграції Чеської Республіки до Альянсу та планів розміщення елементів ПРО у Чехії. Інвестиції та політична підтримка Чехії на початкових етапах державотворення були своєрідним підґрунтям для лояльності в зовнішній політиці держави та готовності підтримувати рішення глобального лідера. У 2007 р., коли США запропонували Чехії розмістити радар ПРО, їх інтереси були схожі й заклали основу подальшої «дорожньої карти» співпраці. Укладення договорів з США у

сфері військової промисловості і торгівлі для Чехії уможливило модернізацію військових сил, промисловості й торгівлі, а традиція проведення двосторонніх дискусій у межах Стратегічного діалогу підвищила рівень відповідальності та загальних засад діяльності невеликої держави з глобальним лідером.

Ключові слова: США, НАТО, Чеська Республіка, політика безпеки, держава, військові сили, зовнішня і внутрішня політика.

Changes in external and security policy of the Czech Republic (CZ) since its integration into NATO and up to a modern stage of development of international relationships are taken place in parallel with a change in the nature of Czech-American partnership, which in 1999-2016 has evolved from a multilateral cooperation within the framework of the Alliance to the search of new forms of bilateral cooperation in security and defense spheres. It predetermined internal (transformation of the military-defense sector of the CZ, army modernization, preparation for participation in NATO international operations) and external factors (change of international security, fight against terrorism, deployment of the US ABM systems in Europe, strengthening of the “eastern border” of the alliance due to the aggression of the Russian Federation etc.).

Basing on the historical tradition of bilateral relations of the CZ and US and taking into consideration specific character of the states’ security policy formation, the researchers, dealing with the Czech external and security policy, distinguish several stages of cooperation, bearing in mind positions of both states within the international legal framework. Czech scientist R. Khol proposed a periodization, which presupposes analysis of state’s security policy at two stages. The first one is setting priorities (1993-1997), when the Czech Republic received an invitation to join NATO at the Madrid Summit and the very process of joining the Alliance (1997-1999). The second stage covers 1999-2004 and includes: destabilization of the international security system, caused by the terroristic attacks on the USA on September 11, 2001; development of the CZ security strategy (2001, 2003); formation of the Common Foreign and Security Policy¹.

Analyzing relations of the CZ and US in their periodization Š. Waisová and L. Cabada single out three stages: 1993-2001 – a period of the US investment and political support of the Czech Republic; 2001-2009 – a stage of reiterating (execution) of the US decisions by the CZ in the sphere of international security system; since 2010 – a “new stage” – “restoration” of partnership by means of comprehension of pragmatic nature of the US external political priorities and weakness of the European security system².

¹ Khol R. Česka bezpečnostní politika 1993-2004 / R. Khol // Pick O., Handl V. (Eds.). Zahraniční politika České republiky 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy. – Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2004. – S. 41-43.

² Cabada L. Czechoslovakia and the Czech Republic in world politics / Ladislav Cabada, Šárka Waisová. – Lanham [etc.]: Lexington Books, 2011. – S. 110-111.

Analysis of sources, which give coverage to the transformation of the Euro Atlantic security system and conception of the CZ security policy, let us consider Czech-American relationship at three stages: I stage (1999-2006) – establishment of equal grounds and asymmetry of bilateral cooperation in the security sphere; II stage – strategic importance and dependence of Czech-American cooperation in the sphere of anti-ballistic missile defense (2006-2009); III stage – Czech disenchantment with opportunities for cooperation with the US and search for a new format of partnership, nuclear power engineering projects (2009-2016). It is necessary to single out the so-called “null”, initial stage, which laid the foundation for bilateral cooperation (1993-1999), crystallized arrangements of bilateral partnership between the CZ and US, elaborated fundamental principles for their mutual and multiple (within NATO framework) cooperation. The grounds for this periodization are found in the process of acceptance of strategic documents concerning the CZ security and bilateral agreements as to Czech-American cooperation. Let us review peculiarities and nature of bilateral agreements at the each of the abovementioned periods.

The first stage of Czech-American relations is a phase of fruitful partnership between the Czech Republic and NATO and preciseness in relations with the United States. Transatlantic integration of the CZ presupposed results of cooperation with the USA, reformation of military forces, administrative structures, and performing civil control over the CZ security policy. Practical significance of Czech-American relationship turned into reality when the Czech Republic joined NATO. In 1999-2006 the core question of Czech-American relations concerned participation of the Czech Republic in NATO peace-support operations, initiated by the US (international mission in Kosovo (1999), Afghanistan (2001-2014), Iraq (2002-2012) etc). The Czech Republic intended to join the US national system of anti-ballistic missile defense. Presence of the Czech military and civil men in the Middle East, despite negative position of its European partners, showed its loyalty to the global leader's decisions. However, if we compare it with neighboring Poland and taking into consideration its resource potential and outlays on defense, then the CZ contribution to NATO peace-support attempts is quite inconspicuous³. Thus, in 1998-2002 just 980 soldiers from the Czech Republic participated in NATO missions⁴.

In 1999 the Ministry of Internal Affairs of the Czech Republic stated that their relations with the US were in good progress. The Czech Republic regarded the US as the biggest and the most significant trade partner, and political issues were treated as the grounds for consensus and mutual understanding⁵. Providing support to democratization processes in the Czech society, the USA granted individual financing, aimed at improving economic and social climate in

³ Hynek N. Konflikt a obnova v Afghánistánu: kontext, prostředí a zájmy / Nik Hynek, Jan Eichler, Lubomír Majerník. – Praha: Ústav Mezinárodních vztahů, 2012. – S. 83.

⁴ KFOR – mírové operace 1999 – 2/2002, Kosovo, 980 přešlušníků (2004). Retrieved April 25, 2009 // Ministerstvo obrany České republiky [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=3709>. –

⁵ Zpráva o zahraniční politice ČR 1998–1999 // Ministerstvo zahraničních věcí ČR [Electronic resource]. – Access mode : http://www.mzv.cz/file/415493/Zprava1998_1999.pdf.

the region. The US congress passed a declaration on changes in CEE, in which admitted that support of self-determination of the states in the region and development of market economy occurred, because these “values are the most important for the American national aim and are fundamental for the world, where American interests must be protected”⁶. Therefore, all measures taken by the US government were not of virtue nature, but a part of a planned policy, aimed at promoting their interests in Europe. As Czech scientist O. Pick believes, political significance of providing support to the Czech Republic came out of the US desire to form and legitimately augment its influence on the union of democratic forces in Central Europe⁷.

In April 2000 the Czech and American Ministers of Defense signed an essential document – the Strategic Deal between the Czech Republic Ministry of Defense and the US Department of Defense, concerning interchange of scientific and technical information and technologies to provide security and identification of chemical substances and industrial toxic emissions⁸. The document, besides its political and economic components, contributed to enhancement of cooperation between Czech and American higher educational institutions. “Namely, due to scientific cooperation between the Czech Republic and the US, stated M. Calda, Czech educational institutions almost lack anti-American tendencies, which can be observed in some academic institutions in Western Europe”⁹.

However, along with positive tendencies in US supporting the CZ one should point out at a number of contradictions, existing at that period. In 2002 after a couple of years of unsuccessful negotiations over purchasing supersonic American fighter aircraft F-16 and F-18, the Czech government decided and bought fighter aircraft “Gripen”, produced by the Swedish-British consortium. Thus, under the offset contracts the Czech Republic military arsenal was renewed by 14 modern Swedish aircraft JAS-39 “Gripen” (with the contract cost of \$750 million, the Czech Republic got offset compensation from the company “SAAB” in the sum of \$975 million) and more than 100 Austrian armored fighting machines “Pandur II” (the Czech Republic paid the company “Steyr-Daimler-Puch Spezialfahrzeuge” \$650million and got 150% offset compensation)¹⁰. It aroused a wave of indignation among diplomats and representatives of the US defense sector. American ambassador in the Czech Republic C. Stapleton in December 2003 gave to understand that the choice of the Swedish aircraft “Gripen” would carry “consequences at the political and military levels”¹¹. The Czech Republic reacted to such ambassador’s words with

⁶ Support for East European Democracy (SEED) Act of 1989. 101 US Congress // House of Representatives. Conference. – Report. 17 November, 1989. – Washington: U.S. Government Printing Office, 1989. – S. 14.

⁷ Pick O. Zahraniční politika České republiky, 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy / Otto Pick, Vladimír Handl. – 1 vydání. – Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2004. – S. 37.

⁸ Report to the Congress on the Military Requirements and Costs of NATO Enlargement // Journal of International Security Assistance Management. – 1998. – Vol. 20, № 3. – P. 776–779.

⁹ Calda M. Česko-americké vztahy: od vzdálené alternativy k blízkému spolenectví / M. Calda // Pick O., Handl, V. (eds.) a kol. Zahraniční politika České republiky 1993–2004: úspěchy, problémy a perspektivy. – Praha: Ústav mezinárodních vztahů 2004. – S. 95.

¹⁰ Offsets and Defense Procurement in the Czech Republic: A Case Study / Jomana Amara, Petr Pargac // Journal European Security. – Vol. 18, Issue 1. – March 2009. – P. 65–66.

¹¹ Ort A. Česká zahraniční politika / A. Ort. – Plzeň: Aleš Čeněk, 2005. – S. 17–20.

indignation and interpreted as “an attempt to exert pressure” on the partners. Prague explained its choice by national interests and profitable financial contracts. At the same time, a decision to spend a billion dollars for supersonic fighter aircraft from Sweden was an attempt of the Czech Republic to bring pressure on diplomats and political leaders of all interested countries¹². Similar situation arose in relations between the Czech Republic and the US in 2004.

September 11, 2001 became a crucial moment for transatlantic security system. It changed security situation and led to transformation of threat perception both in the USA and the Czech Republic. The government of the Czech Republic confirming significance of the alliance with the US approved (first among the European countries) the Concept for defense against terrorism and a number of other documents, concerning prevention of terrorism. Analysis of the security, military and defense Strategy of the Czech Republic after 2001 demonstrates consequential adoption of the US defense policy principles. In Ministry of Foreign Affairs' report it goes that the Czech Republic condemns terrorism and cooperation with the USA after the events of September 11, 2001 has got to a new level, and a new notion “strategic partnership” was introduced in the Security Strategy of the Czech Republic (2013)¹³.

Significance of Czech-American relationship can be designated by frequency and high level of official visits made by the representatives of the states. The Czech Republic is the first post-communist country, where in 2002 took place NATO summit involving the president of the USA G. Bush. Czech scientist D. Kral believed that arrival of the US president became possible due to personal participation of the Czech President V. Havel and former ambassador in the United States, special envoy of the Summit A. Vondra. That year V. Havel paid an official visit to the United States and conducted meetings in Washington, New York, Miami and the state of Florida¹⁴. In this light quite symbolical nature had an official visit of the Prime Minister V. Spidla, minister of foreign affairs K. Svoboda, minister of defense M. Kostelka, minister of industry and trade M. Urban and their meeting with president George Bush in the White House¹⁵. As a result of negotiations the USA appropriated money for equipage and training of the Czech military forces, which participated in NATO missions. Composition of the delegation and the documents, which were published later on, let us suppose that in the course of the meeting the arrangements and details of deploying anti-ballistic missile defense in Europe have been discussed. Since 2004 the number of visits made by the US representatives to the CZ significantly grew. Besides, K. Svoboda conducted a meeting with the Secretary of State C. Powell, National Security Advisor C. Rice and Deputy Secretary of Defense P. Wolfowitz and discussed common threats and challenges on the part of the countries, which possess weapon

¹² Drulák P., Strítěcký V. Hledání Českých zájmů. Mezinárodní bezpečnost / P. Drulák, V. Strítěcký. – Ústav mezinárodních vztahů. Praha, 2010. – S. 47.

¹³ Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2001 do prosince 2001. – Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 2002. – S. 140-142.

¹⁴ Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2002 do prosince 2002. – Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 2003. – 395 s.

¹⁵ Svoboda chce pro Česko protiraketový deštník // Právo. – 31.7.2003. – S. 6.

of mass destruction, issues of security in Europe, anti-ballistic missile defense and mutual fight against terrorism¹⁶.

In 2005 close cooperation between the Czech Republic and the United States in the sphere of security and defense extended due to their mutual participation in NATO missions and the Development program on human rights protection. The Czech Republic appropriated a huge sum of humanitarian aid in order to help overcoming negative consequences of Hurricane "Katrina" in September 2005¹⁷. For the first time NATO provided an air-bridge to transport aid from the CZ to the US. The climax in the 2005 contacts was marked by March negotiations conducted in the White House by V. Klaus and G. Bush concerning the transatlantic security issues.

However, despite the declared success of the political dialogue, perception of the United States among the Czech citizens was more negative, than some politicians would rather see. NATO missions ("KFOR" in Kosovo, "ISAF" in Afghanistan) required financial and military assistance on the part of the partners and raised in the society a question concerning the expediency of the Czechs participation in these operations. Such opinion is supported by critical articles, published not only in mass media, but also analytical weekly papers "Foreign policy", "International relations" and others. There are several reasons: various approaches of the political elite towards participation in the international operation in Kosovo (immediately when the CZ joined NATO); undercut of the US attention towards the countries of the region; the RF rhetoric, aimed at preventing CEE countries participation in NATO activity.

Thus, the first stage of the bilateral Czech-American relations can be determined as preservation of positive tendencies of political dialogue in the sphere of security and defense, advanced enhancement of the proficiency level of the Czech army, the US financial support etc. Participation of the Czech Republic in peace-support operations became a turning point in cooperation between Prague and Washington. Negative effect on Czech-American relations was made by a change of political elites and the format of their bilateral contacts. At the beginning of the stage "a connecting link" in this cooperation was represented by V. Havel (up to 2003) and B. Clinton (up to 2001). Durability of their contacts was based on their personal friendship. But the format of V. Klaus and G. Bush's meetings was quite the opposite. V. Klaus did not maintain bilateral relations with the US in the security sphere, while G. Bush considered the Czech Republic as one of the "new NATO ally". An important role of a "lobbyist" of the Czech interests in the American administration was played by the US representative in the UN M. Albright, whose father after the WWII emigrated from the Czech Republic to the United States.

¹⁶ Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2003 do prosince 2003. – Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 2004. – S. 105.

¹⁷ Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2004 do prosince 2004. – Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 2005. – S. 98

A “Road Map” of the second period in Czech-American cooperation (2006-2009) was an issue of deploying the American anti-ballistic missile defense systems in the Czech Republic. This was the most active phase of Czech-American cooperation and the biggest reflection of the European partners and the Russian Federation as to their partnership. This period is characterized by certain symmetry of the high level contacts, what highlighted the US interest towards deployment of the ABM systems in the CZ. Over 2007-2008 25 US delegations (President’s, Secretary of State’s, ministers’, security and defense expert groups’, military calls) made high level visits to the Czech Republic. In 2006-2008 the CZ hit the headlines of all US mass media: news, experts’ reports on key topics of foreign policy and internal situations etc. Czech scientist O. Pick’s said that relations between two countries over this period showed the nature of Czech-American alliance, based on mutual values and transatlantic ties, close US-EU relations¹⁸. Quite representative was an increase in the US investment and the Agreement between the United States of America and the Czech Republic for Scientific and Technological Cooperation¹⁹.

Over the analyzed period the US and CZ shaped a new form of partnership – “Strategic dialogue the Czech Republic – the USA” – a bilateral program of cooperation, aimed at information exchange in the sphere of external security, human rights, economic cooperation etc²⁰. The program is a result of negotiations between the CZ Minister M. Topolánek and President G. Bush in Washington (2008), and predetermined a series of annual inter-ministers meetings. A peculiarity of the strategic dialogue is that only 10 countries in the world implemented it together with the US. J. Schneider supposes that existence of the strategic dialogue emphasizes a particular importance of the Czech Republic for the US among other Central European countries²¹.

At the first meeting in Washington on September 4, 2008 subjects of promoting democracy, human rights, and enhancement of Czech-American relations in the security sphere were dealt with. At this stage the CZ and US approved crucial Agreements in military and defense spheres. The first Agreement between the United States and the Czech Republic on Establishing a United States Ballistic Missile Defense Radar Site in the Czech Republic (Main Agreement) was signed in Prague on July 8, 2007²². The second Agreement between the United States and the Czech Republic on stationing the US troops on the territory of the Czech Republic

¹⁸ Report on the foreign policy of the Czech Republic 2007. – Ministry of foreign affairs. – Prague, 2008 – S. 341-342.

¹⁹ Agreement Between the United States of America and the Czech Republic for Scientific and Technological Cooperation, signed at Prague September 6, 2007 (the S&T Agreement) [Electronic resource] // U.S. Department of States. – Access mode: <http://www.state.gov/documents/organization/130461.pdf>.

²⁰ Strategický dialog ČR – USA // Ministerstvo zahraničních věcí [Electronic resource]. – Access mode : http://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/archiv_zprav/rok_2010/x2010_01_13_strategicky_dialog_cr_usa.htm

²¹ Schneider J. The U.S. – Czech Strategic Relationship: A Roadmap for the Future in Security and Defense. A Broken Glass or Alliance of Common Purpose Sealed by Joint Missions / J.Schneider // CEVRO Institute. – Report. – 2014. – № 2. – 4 s.

²² Agreement Between the United States and the Czech Republic on Establishing a United States Ballistic Missile Defence Radar Site in the Czech Republic // Government of the Czech Republic [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.fas.org/irp/news/2008/07/radar.pdf>.

(hereinafter – SOFA) was signed on September 19, 2008 in London. It was discussed in the Czech parliament and approved as an Annex to the Main Agreement. The third Agreement between the Government of the United States of America and the Government of the Czech Republic concerning Ballistic Missile Defense cooperation was signed on October 31, 2008 in Prague. Implementation of the Agreement gave an opportunity for Czech enterprises to participate in constructing ABM systems²³.

In London was signed another significant document – “Declaration on strategic cooperation in defense between the Czech Republic and the United States”, which predetermined creation of a “High Level Defense Group”. Article 1 of the Declaration states that the Czech Republic and the United States have established a strategic dialogue to facilitate consultations on international security matters, including missile threats and international terrorism, that may affect the security and defense capability of the Czech Republic or the United States²⁴. It also presupposed support for the Czech army in the course of military operations abroad, exchange of information, advanced training of personnel and staff, consultations on important initiatives, which will undergo consideration within NATO framework, creation of conditions for exchange of intelligence data and abilities to attract common investment in military industry.

In Article 2 of the Declaration it goes that “the Czech Republic and the United States will work together to counter emerging military or non-military threats posed by third parties or to minimize the effects of such threats”²⁵. Practical significance of the document is highlighted by the fact that in 2008 the Czech army received cost-free 300 American aircraft “Humvee”, vehicles for the Czech group dealing with renewing of territory in Logar province and members of the special forces police units “SOG” in south part of Afghanistan in order to modernize Czech military forces in Afghanistan²⁶.

In 2008 a problem of visa-free regime for the Czechs visiting the USA was solved. Bilateral negotiations concerning visa-waiver agreement have been conducted since 1990, when Czechoslovakia on a unilateral basis abolished visa requirement for the US citizens. The Memorandum of mutual understanding was signed in February 2008. It presupposed joining of the Czech Republic to the “Visa Waiver” program, which regulates conditions of visa-free regime between the United States and other countries²⁷. Let us state that the question of visa-free regime with the US was considered in a batch with Poland and other 26 European countries, just the Czech

²³ Agreement Between the Government of the United States of America and the Government of the Czech Republic concerning Ballistic Missile Defense cooperation // U.S. Department of State [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.state.gov/documents/organization/137119.pdf>.

²⁴ Declaration on strategic cooperation in defense between the Czech Republic and the United States // Embassy of the United States in the Czech Republic [Electronic resource]. – Access mode: http://www.aic.cz/press/Declaration_on_strategic_defense_cooperation.pdf.

²⁵ Ibid.

²⁶ PRT Logar projects (2008–2012) // Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic. 30.11.2012. [Electronic resource]. – Access mode: http://www.mzv.cz/jnp/en/foreign_relations/development_cooperation_and_humanitarian/bilateral_development_cooperation/programme_countries/afghanistan_1/prt_logar_projects_2008_2012.html

²⁷ Češi se přiblížili zrušení víz do USA // IHNED.cz. 02.11.2007 [Electronic resource]. – Access mode: <http://zpravijihned.cz/c1-22344690>

Republic was the first to receive a positive decision²⁸. The Prime Minister M. Topolánek emphasized that signing of the Memorandum can be treated as a “historical moment”, “indicator of American confidence” in the Czech Republic as it was the first one among European countries which signed this document with the US. President of the US, pointing out the significance of this event for Czech-American relations, stated “I hope that the Czechs realize that their government and country lead the way in visa abolishment process. I congratulate you on this leading position”²⁹. Thus, despite the fact that diplomatic representatives of the Czech Republic and US denied any connection between ABM system deployment and visa abolishment process, we suppose that in this situation Washington took the decision to approve ABM deployment project in Lower Chamber of the Czech Republic and directed it to enhance support of the American project in the Czech society.

Quite relevant is a thought proposed by Czech and American researchers, who believe that 2007-2009 was the most fruitful period in relations between the countries, and high level agreements and declarations were a sign of consolidation of long-standing US interests in the Czech Republic and Europe in general. In this context we may object to skeptics who, after president Obama’s declaration of a new doctrine of ABM deployment program, spoke of potential loss in Czech-American partnership when the plan to deploy ABM systems in Brdy was dropped. Deimplementation of a large-scale ABM project meant initiating of a number of branch projects in the spheres of nuclear technology research, improvement of a military sector and defense infrastructure etc³⁰. Opportunities for cooperation laid in the signed agreements broaden a range not only in the security and defense spheres, but also in energy industry, innovation research fields etc.

The third stage of Czech-American relations (2009-2014) is characterized by pragmatic nature and search for new formats of partnership. The stage was marked by “disappointment” of the Czech government as to ambitious partnership with the US in the sphere of ABM systems. On May 5, 2009 at the meeting with leading representatives of the EU the US president B. Obama in his renowned “Prague Vision” declared about reconsideration of the US defense doctrine and anti-ballistic missile defense, abandonment of a plan to construct radar in the CZ and air-defense interceptors in Poland³¹. Obama’s decision provoked a range of contradictions among the CZ politicians: opponents to ADM deployment in Brdy (communists, civic initiatives “Let’s prevent!”) took delight in refusal of the project implementation; governmental political forces were striving to prolong the CZ participation in it; politicians carrying

²⁸ Zahraniční politika České republiky. – Data, 04–08/2007 // Ministerstvo zahraničních věcí [Electronic resource]. – Access mode: http://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/uredni_deska/archivy/mesicnik_zahranicni_politika_ceske

²⁹ Zahraniční politika České republiky. – Data, 02/2008 // Ministerstvo zahraničních věcí. [Electronic resource]. – Access mode: http://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/uredni_deska/archivy/mesicnik_zahranicni_politika_ceske.

³⁰ Česká republika a USA budou spolupracovat v oblasti jaderné energetiky [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.tretiruka.cz/news/ceska-republika-a-usa-budou-spolupracovat-v-oblasti-jaderné-energetiky>

³¹ Remarks by President Barack Obama / Prague, the Czech Republic. – The White House, Washington D. C. – April 5, 2009 [Electronic resource]. – Access mode: www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Barack-Obama-In-Prague-As-Delivered/

intermediary position as to ABM systems, passed in mass media the opinion, concerning the RF interests' priority for the United States and "reset" relations. But further support for the anti-ballistic missile defense project within the frames of NATO was planned in the Czech Republic Defense Strategy in 2011³².

O. Ditrych appraising the situation states that B. Obama's "Prague Vision" raised a question of ABM systems as one of the most significant problems of the Czech internal and external policy, and thus it became rather symbolic in rearranging Czech inner political life³³. This position is inherent to modern diplomats and scientists (J. Schneider, T. Weiss, Ya. Kurfurst, N. Hynek, A. Vondri and others).

Despite complicated Czech-American relationship in late 2009 the parts realized the necessity to deploy ABM systems in Europe and in January 2010 in Prague took place the Second strategic dialogue, where two countries signed a common declaration on extending cooperation in the sphere of scientific research of civil nuclear energy, strengthening of inter-state trade relations. To perform arrangements the US and CZ Ministers of Defense on June 10, 2010 in Brussels signed the Agreement between the Government of the Czech Republic and the Government of the United States of America for Research, Development, Testing and Evaluation Activities³⁴. "Signing of the Agreement means open access to the projects realized in the US and opportunities for their mutual implementation. For the US its a chance to introduce its scientific potential on the central-European market"³⁵. This Agreement created conditions for advances in the spheres of cybernetics, IT technologies and autonomous systems, opportunities to realize projects in the fields of nuclear physics, engineering, and biomedical sciences – strategic spheres of sciences.

The third phase of the strategic dialogue the Czech Republic – the United States took place on May 3-4, 2011 and various subjects of security policy and diversification of energy sources were discussed³⁶. As the result of the negotiations in October 2011 the Agreement on establishing Joint civil nuclear cooperation center in Prague³⁷, what contributed to simplification and coordination of joint actions, support of regional initiatives in the sphere of nuclear security and regime of non-proliferation of nuclear weapon.

³² Christensen S. The Post-Missile Defense Era in U.S.-Czech Relations / Stephen Christensen [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.youngtca.org/?p=438>. – 8.07.2013

³³ Ditrych O. More Europe, More Security. How the Czech Republic should respond to the U.S. strategic shift / Ondřej Ditrych // EUROPEUM Policy Brief. Audust, 2012 [Electronic resource]. – Access mode: http://www.europeum.org/images/paper/pb_ditrych.pdf.

³⁴ Agreement between the Government of the Czech Republic and the Government of the United States of America for Research, Development, Testing and Evaluation Activities. 2010-06-10 Brusel. // Ministerstvo zahraničních věcí [Electronic resource]. – Access mode: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/severni_amerika/usa/smlouvy/index.html

³⁵ Česká zahraniční politika v roce 2010: Analýza ÚMV / eds. Michal Kořan. – Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2011. – S. 146.

³⁶ Třetí kolo Strategického dialogu ČR – USA // Embassy of the United States in the Czech Republic [Electronic resource]. – Access mode: <http://prague.usembassy.gov/2014-us-czech-strategic-dialogue.html>

³⁷ Agenda pro českou zahraniční politiku 2011 / ed. V. Dostal, T. Karasek, M. Thim. – Praha: Asociace pro mezinárodní otázky, 2011. – S. 32.

In order to perform the Agreement the US Ministry of Energy transferred 75 kg of chloride salt from the US Department national laboratory “Oak Ridge” to the Czech scientific-research institute of nuclear energy “Řež” to conduct experiments on researching new generation reactors³⁸. US adherence to cooperation in the sphere of studying “peaceful atom” was testified by switching the reactor “Řež” to low-enriched uranium with further utilization of vestiges of high-enriched uranium in the Czech Republic. In April 2013 the US obliged to appropriate \$500 000 for financing projects in the sphere of nuclear energy together with the IAEA funding. Financial resources were intended for the Joint civil nuclear cooperation center, formation of its professional staff, holding working meetings, workshops, training events and apprenticeships. The Czech Republic was to join the project. In June 2013 the Czech Republic and the United States signed the Memorandum of understanding between the Department of the United States of America and the Ministry of education, youth and sports of the Czech Republic concerning establishment of a civil nuclear cooperation Center³⁹. At that time the information web-server of the Czech-American Joint civic nuclear cooperation center began functioning.

The fourth meeting of the strategic dialogue the Czech Republic – the United States took place in March 2012 in Prague and was dedicated to the issues of security policy, preparation for NATO summit in Chicago and cooperation in Afghanistan. There was discussed a new agreement, which allowed Czech companies obtain the same status as the US suppliers had, what in fact meant access to the American military market and weapon. Negotiations over the Agreement had been conducted since 2008, when the project of ABM radar deployment and details of “SOFA” Agreement were discussed, however due to some circumstances the Agreement was not signed.

In April Ministers of Defense A. Vondra and L. Panetta in Brussels signed the intergovernmental Agreement between the Government of the United States of America and the Government of the Czech Republic concerning reciprocal defense procurement⁴⁰. US Minister L. Panetta considered “the Czech Republic along with Poland to be the first Central-Eastern European states, which gained the same opportunities at weapon market as Great Britain, Germany or Israel have”. At the same time, under the Agreement army men in 2012-2013 planned to purchase military weapons and equipment in the amount of almost \$180 billion⁴¹.

³⁸ Schneider J. The U.S. – Czech Strategic Relationship: A Roadmap for the Future in Security and Defense. A Broken Glass or Alliance of Common Purpose Sealed by Joint Missions / Jiří Schneider // CEVRO Institute. – Report. № 2. – 2014. – S. 2-4.

³⁹ Memorandum of understanding between the Department of the United States of America, the Department of state of the United States of America and the Ministry of education, youth and sports of the Czech Republic concerning establishment of a civil nuclear cooperation Center // U.S. – Czech civil nuclear cooperation center [Electronic resource]. – Access mode: http://us-cz-cncc.cz/downloads/US-CZ_Center_MoU_signed_EN.PDF

⁴⁰ Agreement between the Government of the United States of America and the Government of the Czech Republic concerning reciprocal defense procurement // Velvyslanectví Srojených Statů Amerických [Electronic resource]. – Access mode: <http://photos.state.gov/libraries/czech-republic/119398/Documents/RDPE-Agreement-USA-CR.pdf>

⁴¹ Zbrojáři z Česka budou moci získávat v USA veřejné vojenské zakázky // Deník.cz. [Electronic resource]. – Access mode: http://www.denik.cz/ze_sveta/zbrojari-z-ceska-budou-moci-ziskavat-v-usa-verejne-vojske-zakazky-20120418.html

“The Agreement is of crucial significance for enterprises of the military-industrial complex, as it opens the door to receive contracts at public tenders in the United States. We are among closest 21 allies, who signed this agreement with the US”, – told A. Vondra estimating the importance of the agreement⁴². As almost 40% of world defense expenses are put on the US, then anticipations of the Czech companies is difficult to be overestimated. L. Panetta supposes that signing the agreement on military trade became the most important event in the Czech Republic – United States relations – it is “a good step in right direction”⁴³.

One of the most promising spheres of bilateral cooperation at this stage is offset policy⁴⁴. Despite a considerable reduction of armaments after WWII sale of the Czech armaments to the US has the upper hand. If we compare flows of armaments from the Czech Republic to the US and from the Czech Republic to Canada, then in the first case it is twice as much⁴⁵. Analysis of military export in 2010-2011 showed the highest figures over the whole history of CZ-US relations. Significance of such cooperation was proved by signing the Agreement between the Government of the Czech Republic and the Government of the United States of America for Research, Development, Testing and Evaluation Activities and Agreement between the Government of the United States of America and the Government of the Czech Republic concerning reciprocal defense procurement which took place in June 2013 in New York. The agreement predetermined conditions of doing business regulations for Czech exporters at the international arena, established rules for exporters and importers of armaments and applied them to all types of conventional arms, which are enlisted in the UN register (battle tanks, armored combat vehicles, large caliber artillery systems, combat aircraft, attack helicopters, warships, missiles and missile launchers), as well as small and light arms⁴⁶.

Practical functionality of the CZ-US agreement was confirmed by passing over three supersonic aircraft “L-159” in 2013⁴⁷. The peculiarity of the contract was in its implementation on a confidential and non-disclosure basis. It is known that transfer of aircraft is a part of the contract with the Spanish company “EADSCASA”, which supplied equipment for the Czech air forces, what was announced by the director of the National armament bureau P. Bulant.

2014-2016 became quite fruitful for Czech-American relations if one speaks of projects implementation. Seriousness of their intentions within the frames of bilateral cooperation in

⁴² Ministři obrany ČR a USA podepsali Dohodu o vzájemném pořizování materiálu a služeb pro účely obrany [Electronic resource]. – Access mode: <http://czech.prague.usembassy.gov/dohoda-o-vzajemnem-porizovani-materialu-a-sluzeb-pro-ucely-obrany.html>

⁴³ Zbrojaři z Česka budou moci získávat v USA veřejné vojenské zakázky // Deník.cz. [Electronic resource]. – Access mode: http://www.denik.cz/ze_svetu/zbrojari-z-ceska-budou-moci-ziskavat-v-usa-verejne-vojenske-zakazky-20120418.html

⁴⁴ Offset is a type of compensatory agreement on military equipment, crucial condition of which is advancing a counterclaim as to investment of a part of money from the sum of a contract into economy of a country-importer.

⁴⁵ Offsetna polityka derzhav v umovakh hlobalizatsii. Otsinky ta prohnozy. Monography / V. M. Begma, S. P. Mokliak, O. O. Sverhunov, Yu. V. Tolochnyi; Ed. by V. M. Begma. – Kyiv: NISD, 2011. – P. 144.

⁴⁶ Smlouva o obchodu se zbraněmi // MZV. Zahraniční vztahy. Bezpečnostní politika. Kontrola exportu zbraní [Electronic resource]. – Access mode: http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/bezpecnostni_politika/kontrola_exportu_zbrani/rb_osn_rezoluce/index.html

⁴⁷ Agenda pro českou zahraniční politiku 2013 / editor Vit Dostal, Jakub Eberle, Tomáš Karasek. – Praha : Asociace pro mezinárodní otázky, 2013. – S. 32.

the sphere of energetic research was proved by the Agreement between the United States of America and the Czech Republic about Civil Research and Development Nuclear Energy, signed in Prague in March, 2014⁴⁸. The joint Czech-American civil nuclear cooperation center at technical university in Prague (at the initiative of the US President, 2011) was opened. At the opening the US ambassador in the Czech Republic N. Eisen declared that “our cooperation in the sphere of civil nuclear research is an adequate form of partnership in the 21st century. Within the frames of such cooperation we not only unify advanced scientific-research institutions, but also provide employment opportunities both in the United States and in the Czech Republic”⁴⁹. Under the agreement expenses on the Center activity is defrayed by the states’ budgets. The USA committed to invest \$500 000 (9,95 million korunas) in 2013-2015; technical university invested almost 1 million korunas, while the Ministry of Education, Youth and Sports invested 3.5 million korunas. On developments in the sphere of energy the American government planned to spend almost \$170 million⁵⁰. The US Minister of Energy E. Moniz said that “almost one third of energy in the Czech Republic is nuclear, and that is why the center will become a catalyzer in the sphere of the CZ nuclear industry”⁵¹.

In Washington in April 2014 took place another symbolic opening of a new round of the strategic dialogue the Czech Republic – the USA, what contributed to research in the field of nuclear energy. At this round of the Strategic dialogue modern problems of transatlantic security system, situation in Eastern Europe and the Middle East were discussed. That year the Assistant Secretary of State for European and Eurasian Affairs V. Nuland visited Prague to elaborate position on settling situation in Ukraine, find common solutions in the sphere of European security⁵². Fruitful cooperation between the Czech Republic and the United States facilitated during the following period.

Therefore, the character and essence of Czech-American relations have been changing forms and significance for each party in the course of their formation. The highest level of support the United States has been demonstrating in the process of integration of the Czech Republic into the Alliance and planning to deploy ABM systems in the Czech Republic. Investment and political support provided to the Czech Republic at the initial phases of state building was a kind of a ground for loyalty in the state’s foreign policy and readiness to support global

⁴⁸ Agreement Between the United States of America and the Czech Republic about Civil Research and Development Nuclear Energy Signed at Prague March 26, 2014 // Nuclear energy Civil Research and Development [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.state.gov/documents/organization/227387.pdf>

⁴⁹ Američtí vědci věnují miliony dolarů na jadernou spolupráci s ČR // Američtí vědci věnují miliony dolarů na jadernou spolupráci s ČR [Electronic resource]. – Access mode: <http://czech.prague.usembassy.gov/cesko-americka-spoluprace-v-oblasti-jaderné-energie.htm>

⁵⁰ United States and Czech Republic Establish a Joint Civil Nuclear Cooperation Center in Prague // ENERGY.GOV [Electronic resource]. – Access mode: <http://energy.gov/articles/ united-states-and-czech-republic-establish-joint-civil-nuclear-cooperation-center-prague>

⁵¹ US, Czechs open joint research centre for civil nuclear co-operation in Prague // The Associated Press. – March 26, 2014 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.princegeorgecitizen.com/news/business/us-czechs-open-joint-research-centre-for-civil-nuclear-co-operation-in-prague-1.920658#sthash.oA4psiPs.pdf>

⁵² Pojar T. Czech-American Relations and Support of Liberal Democratic Forces Around the Globe: Another Argument Why It Should Be In the US Interest to Forget (Central) Europe / Tomáš Pojar // CEVRO Institute research [Electronic resource]. – Access mode: http://www.cevroinstitut.cz/upload/ck/files/PC/TR/Publikace/Policy%20paper_Pojar.pdf

leader's decisions. In 2007 when the US offered the Czech Republic to deploy missile defense system, their interests were much the same and established the basis for further "road-map" for mutual cooperation. Signing of treaties with the USA in the sphere of military industry and trade allowed the Czech Republic to modernize military forces, industry and trade, and traditions to conduct bilateral discussions within the frame of the Strategic dialogue raised the level of responsibility and general grounds for further mutual activity between a small state and a global leader.

References

1. Agenda pro českou zahraniční politiku 2011 / ed. V. Dostal, T. Karasek, M. Thim. – Praha : Asociace pro mezinárodní otázky, 2011. – S. 32.
2. Agenda pro českou zahraniční politiku 2013 / ed. V. Dostal, J. Eberle, T. Karasek. – Praha : Asociace pro mezinárodní otázky, 2013. – S. 32.
3. Agreement between the Government of the Czech Republic and the Government of the United States of America for Research, Development, Testing and Evaluation Activities. 2010-06-10 Brusel. // Ministerstvo zahraničních věcí [Electronic resource]. – Access mode: http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/severni_amerika/usa/smlouvy/index.html
4. Agreement Between the Government of the United States of America and the Government of the Czech Republic concerning Anti-ballistic Missile Defense cooperation // U.S. Department of State [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.state.gov/documents/organization/137119.pdf>.
5. Agreement between the Government of the United States of America and the Government of the Czech Republic concerning reciprocal defence procurement // Velvyslanectví Srojených Statů Amerických [Electronic resource]. – Access mode: <http://photos.state.gov/libraries/czech-republic/119398/Documents/RDPE-Agreement-USA-CR.pdf>
6. Agreement Between the United States and the Czech Republic on Establishing a United States Anti-ballistic Missile Defence Radar Site in the Czech Republic // Government of the Czech Republic [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.fas.org/irp/news/2008/07/radar.pdf>.
7. Agreement Between the United States of America and the Czech Republic for Scientific and Technological Cooperation, signed at Prague September 6, 2007 (the S&T Agreement) [Electronic resource] // U.S. Department of States. – Access mode: <http://www.state.gov/documents/organization/130461.pdf>.
8. Agreement Between the United States of America and the Czech Republic about Civil Research and Development Nuclear Energy Signed at Prague March 26, 2014 // Nuclear energy Civil Research and Development [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.state.gov/documents/organization/227387.pdf>

9. Američtí vědci věnují miliony dolarů na jadernou spolupráci s ČR // Američtí vědci věnují miliony dolarů na jadernou spolupráci s ČR [Electronic resource]. – Access mode : <http://czech.prague.usembassy.gov/cesko-americka-spoluprace-v-oblasti-jaderne-energie.htm>
10. Cabada L. Czechoslovakia and the Czech Republic in world politics / Ladislav Cabada, Šárka Waisová. – Lanham [etc.] : Lexington Books, 2011. – 221 s.
11. Calda M. Česko-americké vztahy: od vzdálené alternativy k blízkému spojení / M. Calda // Pick O., Handl V. (eds.) a kol. Zahraniční politika České republiky 1993–2004: úspěchy, problémy a perspektivy. – Praha: Ústav mezinárodních vztahů 2004. – S. 93–98.
12. Češi se přiblížili zrušení víz do USA // IHNED.cz. 02.11.2007 [Electronic resource]. – Access mode : <http://zpravy.ihned.cz/c1-22344690>
13. Česká republika a USA budou spolupracovat v oblasti jaderné energetiky [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.tretiruka.cz/news/ceska-republika-a-usa-budou-spolupracovat-v-oblasti-jaderne-energetiky/>.
14. Česká zahraniční politika v roce 2010: Analýza ÚMV / eds. Michal Kořan. – Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 2011. – 383 s.
15. Christensen S. The Post-Missile Defense Era in U.S.-Czech Relations / Stephen Christensen [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.youngtca.org/?p=438>
16. Declaration on strategic cooperation in defense between the Czech Republic and the United States // Embassy of the United States in the Czech Republic [Electronic resource]. – Access mode: http://www.aic.cz/press/Declaration_on_strategic_defense_cooperation.pdf.
17. Ditrych O. More Europe, More Security. How the Czech Republic should respond to the U.S. strategic shift / Ondřej Ditrych // EUROPEUM Policy Brief. Audust, 2012 [Electronic resource]. – Access mode: http://www.europeum.org/images/paper/pb_ditrych.pdf.
18. Drulák P., Strátecký V. Hledání Českých zájmů. Mezinárodní bezpečnost / P. Drulák, V. Strátecký. – Ústav mezinárodních vztahů. Praha, 2010. – 201 s.
19. Hynek N. Konflikt a obnova v Afghánistánu: kontext, prostředí a zájmy / Hynek Nik, Eichler Jan a Majerník Lubomír.
20. KFOR – mirove operace 1999 – 2/2002, Kosovo, 980 přešlušniků (2004). Retrieved April 25, 2009 // Ministerstvo obrany České republiky [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.army.cz/scripts/detail.php?id=3709>. –
21. Khol R. Česka bezpečnostní politika 1993-2004 / R. Khol // Pick O., Handl V. (Eds.). Zahraniční politika České republiky 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy. – Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2004. – S. 38-51.
22. Memorandum of understanding between the Department of the United States of America, the Department of state of the United States of America and the Ministry of education, youth and sports of the Czech Republic concerning establishment of a civil nuclear cooperation Center // U.S. – Czech civil nuclear cooperation center [Electronic resource]. – Access mode: http://us-cz-cncc.cz/downloads/US-CZ_Center_MoU_signed_EN.PDF.

23. Ministři obrany ČR a USA podepsali Dohodu o vzájemném pořizování materiálu a služeb pro účely obrany [Electronic resource]. – Access mode: <http://czech.prague.usembassy.gov/dohoda-o-vzajemnem-porizovani-materialu-a-sluzeb-pro-ucely-obrany.html>
24. Offsets and Defense Procurement in the Czech Republic: A Case Study / Jomana Amara, Petr Pargac // Journal European Security. – Vol. 18, Issue 1. – March 2009. – P. 63–80.
25. Ort A. Česká zahraniční politika / A. Ort. – Plzeň : Aleš Čeněk, 2005. – S. 17-20.
26. Pick O. Zahraniční politika České republiky, 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy / Otto Pick, Vladimír Handl. – 1 vydání. – Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 2004. – 268 s.
27. Pojar T. Czech-American Relations and Support of Liberal Democratic Forces Around the Globe: Another Argument Why It Should Be In the US Interest to Forget (Central) Europe / Tomáš Pojar // CEVRO Institute research [Electronic resource]. – Access mode: http://www.cevroinstitut.cz/upload/ck/files/PCTR/Publikace/Policy%20paper_Pojar.pdf
28. PRT Logar projects (2008–2012) // Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic. 30.11.2012. [Electronic resource]. – Access mode: http://www.mzv.cz/jnp/en/foreign_relations/development_cooperation_and_humanitarian/bilateral_development_cooperation/programme_countries/afghanistan_1/prt_logar_projects_2008_2012.html
29. Remarks by President Barack Obama / Prague, the Czech Republic. – The White House, Washington D. C. – April 5, 2009 [Electronic resource]. – Access mode: www.whitehouse.gov/the_press_office/Remarks-By-President-Barack-Obama-In-Prague-As-Delivered/
30. Report on the foreign policy of the Czech Republic 2007. – Ministry of foreign affairs. – Prague, 2008 – 390 s.
31. Report to the Congress on the Military Requirements and Costs of NATO Enlargement // Journal of International Security Assistance Management. – 1998. – Vol. 20, №. 3. – P. 776–779.
32. Schneider J. The U.S. – Czech Strategic Relationship: A Roadmap for the Future in Security and Defense. A Broken Glass or Alliance of Common Purpose Sealed by Joint Missions/ J.Schneider// CEVRO Institute.–Report.–2014 – № 2. – 4s.
33. Smlouva o obchodu se zbraněmi // MZV. Zahraniční vztahy. Bezpečnostní politika. Kontrola exportu zbraní [Electronic resource]. – Access mode : http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/bezpecnostni_politika/kontrola_exportu_zbrani/rb_osn_rezoluce/index.html
34. Strategický dialog ČR – USA // Ministerstvo zahraničních věcí [Electronic resource]. – Access mode : http://www.mzv.cz/jnp/cz/udalosti_a_media/archiv_zprav/rok_2010/x2010_01_13_strategicky_dialog_cr_usa.htm
35. Support for East European Democracy (SEED) Act of 1989. 101 US Congress // House of Representatives. Conference. – Report. 17 November, 1989. – Washington: U.S. Government Printing Office, 1989. – 53 s.
36. Svoboda chce pro Česko protiraketový deštník // Právo. – 31.7.2003. –S. 6.

37. Třetí kolo Strategického dialogu ČR – USA // Embassy of the United States in the Czech Republic [Electronic resource]. – Access mode: <http://prague.usembassy.gov/2014-us-czech-strategic-dialogue.html>
38. United States and Czech Republic Establish a Joint Civil Nuclear Cooperation Center in Prague // ENERGY.GOV [Electronic resource]. – Access mode: <http://energy.gov/articles/united-states-and-czech-republic-establish-joint-civil-nuclear-cooperation-center-prague>
39. US, Czechs open joint research centre for civil nuclear co-operation in Prague // The Associated Press. – March 26, 2014 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.princegeorgecitizen.com/news/business/us-czechs-open-joint-research-centre-for-civil-nuclear-co-operation-in-prague-1.920658#sthash.oA4psiPs>
40. Zahraniční politika České republiky. – Data, 02/2008 // Ministerstvo zahraničních věcí. [Electronic resource]. – Access mode : http://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/uredni_deska/archivy/mesicnik_zahranicni_politika_ceske.
41. Zahraniční politika České republiky. – Data, 04–08/2007 // Ministerstvo zahraničních věcí [Electronic resource]. – Access mode: http://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/uredni_deska/archivy/mesicnik_zahranicni_politika_ceske
42. Zbrojaři z Česka budou moci získávat v USA veřejné vojenské zakázky // Deník.cz. [Electronic resource]. – Access mode: http://www.denik.cz/ze_sвета/zbrojari-z-ceska-budou-moci-ziskavat-v-usa-verejne-vojenske-zakazky-20120418
43. Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2001 do prosince 2001. – Praha : Ministerstvo zahraničních věcí, 2002. – 457 s.
44. Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2002 do prosince 2002. – Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 2003. – 395 s.
45. Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2003 do prosince 2003. – Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 2004. – 432 s.
46. Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2004 do prosince 2004. – Praha: Ministerstvo zahraničních věcí, 2005. – 430 s.
47. Zpráva o zahraniční politice ČR 1998–1999 // Ministerstvo zahraničních věcí ČR [Electronic resource]. – Access mode: http://www.mzv.cz/file/415493/Zprava1998_1999.pdf.
48. Ofsetna polityka derzhav v umovakh hlobalizatsii. Otsinky ta prohnozy. Monography / V. M. Begma, S. P. Mokliak, O. O. Sverhunov, Yu. V. Tolochnyi; Ed. by . V. M. Begma. – Kyiv: NISD, 2011. – 352 p.

ВОТУМИ ДОВІРИ/ІНВЕСТИТУРИ ЯК ПРЕДИКТОРИ ФОРМУВАННЯ УРЯДІВ МЕНШОСТІ У ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ДЕМОКРАТІЯХ

Стаття присвячена розгляду інституту вотуму довіри/інвеститури як предиктора формування урядів меншості у європейських парламентських демократіях. У дослідженні розглянуто політичні (електоральні) й конституційно-правові атрибути, сутність, ознаки, особливості вотумів інвеститури у європейських парламентських демократіях. Крім того, наголос зроблено на позапарламентських та парламентських факторах реалізації вотумів довіри/інвеститури урядовим кабінетам, а також зіставлено виокремлені фактори із частотою формування урядів меншості в окремих країнах.

Ключові слова: уряд, урядовий кабінет, уряд меншості, парламентська демократія, вотум довіри/інвеститури, Європа.

Votes of confidence/investiture as predictors of minority governments formation in the European Parliamentary Democracies

The article is dedicated to analyzing the institute a vote of confidence/investiture as a predictor of minority governments formation in the European parliamentary democracies. The author considered political (electoral), constitutional and legal attributes, characteristics, features and nature of investiture votes in the European parliamentary democracies. The researcher also emphasized on extra-parliamentary and parliamentary factors of vote of confidence/investiture implementation towards governments and mapped the isolated factors with the frequency of minority governments formation in some countries.

Keywords: government, governmental cabinet, minority government, parliamentary democracy, vote of confidence/investiture, Europe.

Political theory and practice provide evidence for the fact that parliamentary democracies, including European ones, regardless or almost regardless of the forms and public administration systems implemented in them, are divided into systems of positive and negative parliamentarism. The key indicator of the outlined distinction is the presence (constitutional stipulation)

or absence (constitutional non-stipulation) of vote of confidence/investiture in a predicted/hypothetical government. Furthermore, votes of confidence/investiture, by definition, are distinguished due to the point whether voting for the act of government formation is constitutionally presupposed, i.e. if there is an outlined legislative requirement of receiving a parliamentary majority's investiture by a new governmental cabinet, what is especially essential within the context of minority governments' phenomenon¹. Besides, the rules of government formation differ in the procedural rules of getting votes of confidence/investiture by governments on the part of legislatures: in the format of absolute, simple or negative majority of legislative deputies. Finally, governments are interested in votes of confidence/investiture due to their subject and the stage of government formation processes they are applied at. In general, it means that any effective/successful vote of confidence/investiture results in termination of a government formation process and development of a new governmental cabinet. That is why, the current research, aimed at studying the influence of votes of investiture as institutional and constitutional preconditions for minority governments formation in the European parliamentary democracies, is of great importance and can be even called crucial, as it can institutionally speak for stipulation of certain governmental types in one institutional environment or another. It has been studied on the basis of factual theoretical papers by N. Ajenjo, S. Martin, B. E. Rasch², T. Bergman³, J. A. Cheibub, S. Martin, B. E. Rasch⁴, J. Huber⁵, J. Druckman, M. Thies⁶, K. Strom, W. Müller, D. M. Smith⁷ and others.

They logically argue that votes of confidence/investiture in the European parliamentary democracies correlate depending on variations of certain institutional and procedural details. Such presentation of a problem fully works with a classical methodology of neo-institutionalism, where "the importance of institutions" has been repeatedly reasoned. It is revealed in a number of procedural determinants of votes of confidence. For instance, investiture rules of government formation may appear as advanced ("ex ante"), as well as resultant ("ex post")⁸. The former, for example, are found when the parliament

¹ J. A. Cheibub, S. Martin, B. E. Rasch, *The Investiture Vote and the Formation of Minority Parliamentary Governments*, Paper prepared for presentation at the 7th ECPR general conference, Sciences Po, Bordeaux, September 4-7, 2013.

² N. Ajenjo, S. Martin, B. E. Rasch, *The Investiture Vote in Parliaments and Government Formation*, Paper prepared for presentation at the Oslo-Rome International Workshop on Democracy, The Norwegian Institute in Rome, November 7-9, 2011.; B. E. Rasch, N. Ajenjo, *The vote of investiture in parliaments: types, origin, causes and political consequences*, Proposal for the ECPR Research Sessions 2012, EUI Florence, June 19-22, 2012.

³ T. Bergman, *Formation Rules and Minority Governments*, "European Journal of Political Research", 1993, vol 23, nr 1, s. 55-66.

⁴ J. A. Cheibub, S. Martin, B. E. Rasch, *The Investiture Vote and the Formation of Minority Parliamentary Governments*, Paper prepared for presentation at the 7th ECPR general conference, Sciences Po, Bordeaux, September 4-7, 2013.

⁵ J. Huber, *The Vote of Confidence in Parliamentary Democracies*, "American Political Science Review", 1996, vol 90, nr 2, s. 269-282.

⁶ J. Druckman, M. Thies, *The Importance of Concurrence: The Impact of Bicameralism on Government Formation and Duration*, "American Journal of Political Science", 2002, vol 46, nr 4, s. 760-771.

⁷ K. Strom, W. Müller, D. M. Smith, *Parliamentary control of coalition governments*, "Annual Review of Political Science", 2010, vol 13, s. 517-535.; K. Strom, *Parliamentary Democracy and Delegation*, [w:] K. Strom, W. Müller, T. Bergman, *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, Wyd. Oxford University Press 2003, s. 55-106.

⁸ R. Kiewiet, M. McCubbins, *The Logic of Delegation. Congressional Parties and the Appropriations Process*, Wyd. University of Chicago Press 1991.; A. Lupia, *Delegation and its Perils*, [w:] K. Strom, W. Müller, T. Bergman, *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, Wyd. Oxford University Press, s. 33-54.; K. Strom, *Parliamentary Democracy and Delegation*, [w:] K. Strom, W. Müller, T. Bergman, *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, Wyd. Oxford University Press 2003, s. 55-106.; J. A. Cheibub, S. Martin, B. E. Rasch, *The Investiture Vote and the Formation of Minority Parliamentary Governments*, Paper prepared for presentation at the 7th ECPR general conference, Sciences Po, Bordeaux, September 4-7, 2013.

or leading chamber (legislature in general) elects the prime-minister among other nominated persons. However, the latter prevail, when the parliament or leading chamber (legislature in general) must just confirm the candidate for the prime-minister position, nominated by another political actor. Votes of confidence/investiture also differ in the requirements of the parliamentary majority, i.e. rules of decision-making processes, concerning votes of confidence/investiture. One singles out systems where the need for the existence of absolute, qualified or negative majority from the nominal composition of legislature is institutionalized (sometimes in the form of both chambers of the parliament)⁹. Correlation of vote of confidence/investiture procedures is time oriented: there are cases of short-term votes of investiture, and there are instances of long-term and stage votes of investiture. Different are the results of unsuccessful votes of confidence/investiture: in some cases the process of government formation and its getting vote of confidence starts from the beginning; in other cases it institutionalizes an obligatory resignation of the parliament or its leading chamber; and in other cases the process of government formation by other political actors is presupposed etc. It demonstrates that reality of votes of confidence/investiture procedures is variegated and diverse, and this, therefore, may have various consequences on various types of government formation, including minority cabinets.

Moreover, it intensifies the theoretical essence of parliamentary democracies, namely “the chain” of delegation of authority and responsibilities, where the crucial role is cast to the parliament (leading chamber of the parliament), which is a key/formative agent and principal. There is a number of reasons for this: first of all, formation of the government, which reveals in choosing a variant of the governmental cabinet, its confirmation or no-objection, as well as its support, is believed to be a key function of the parliament in the parliamentary model of democracy; secondly and this directly comes to light from the previous statement, in the process of new governments formation (as the parliaments’ agents) the parliament is responsible (if it is institutionalized legislatively) to employ votes of confidence/investiture, which may be posed or may not be posed as the institutional restrictions of negotiation process in the midst of a “government formation game”, thus in this way the parliament (being a principal) is able to influence the type of the parliament to be formed; thirdly, the significance of the parliament’s (or leading chamber of the parliament) investiture/forming influence can be revealed in the fact that in some countries vote of confidence/investiture procedure may be applied as a certain “signal/advertising” instrument¹⁰, which allows political parties to try and implement pre-election agreements, concerning formation of hypothetical governments, before a factual (post-election) governmental cabinet is created; fourthly, the influence of the parliamentarian investiture is disclosed in the fact that it can rise the legitimacy level of the political government, especially governmental cabinet, what lasts over a longstanding period or is based in its preferences on an average/medial voter. But even despite this, a significant role within the context of vote

⁹ J. Druckman, M. Thies, *The Importance of Concurrence: The Impact of Bicameralism on Government Formation and Duration*, “American Journal of Political Science”, 2002, vol 46, nr 4, s. 760-771.

¹⁰ A. Blais, P. Loewen, M. Ricard, *The Government Life-Cycle*, [w:] B. Cross (ed.), *Democratic Reform in New Brunswick*, Wyd. Canadian Scholars Press 2007, s. 39-57.; P. Warwick, *Government Survival in Parliamentary Democracies*, Wyd. Cambridge University Press 1994.

of confidence/investiture in some parliamentary democracies is played by the presidents, especially if they are in charge of nominating and appointing government originators, prime-ministers (who till the moment of investiture on the part of the parliaments or leading chambers of the parliaments are in fact positioned as originators), as well as certain ministers of the cabinets. The presidents' positions are especially strengthened in the course of government formation processes, when they are authorized to dismiss the parliaments or leading chambers of the parliaments, if the latter are not able to give vote of confidence to the governmental cabinets, i.e. finish the process of their formation.

Proceeding to determination and comparative analysis of the national parameters of vote of confidence/investiture in the European parliamentary democracies, one should keep in mind that governmental cabinets may change not only after the parliamentary elections, but in between the parliamentary elections (scheduled or pre-term). At the same time, as the scholars argue¹¹, it is of great current interest that some European parliamentary democracies by these or other institutional and party-oriented reason, almost never test and endorse practices of government changing in between or during the parliamentary terms, while other parliamentary democracies take such changes for granted, and finally the rest of parliamentary democracies use pre-term parliamentary elections as instruments for confirmation or making adjustments to the composition or performance of governmental cabinets. From this perspective, it is quite significant that if votes of investiture are constitutionally preconditioned and institutionalized, then they are employed in formation of any new governmental cabinet, either after the elections or in-between. In regard to the investiture-forming influence of the head of the state, it is implemented along the same lines: if the president's influence over a governmental cabinet formation is institutionalized legislatively, it concerns formation of any new governmental cabinet, and not only the post-election one. A specific exception among the European parliamentary democracies was represented by Greece, which institutionalized, that in spite of formal identity of the processes of receiving votes of confidence/investiture by governments after the elections and in-between them, the head of the state (president, elected by the parliament) is vested with bigger authority, in terms of nominating the prime-minister of the government, which is formed in-between the elections, then in terms of nominating the prime-minister of the government, formed after the elections¹². Such provision of the Constitution of 1975 was canceled out in 1986, when certain amendments to the main Law were adopted. According to it the head of the state in-between the elections has the right to appoint/nominate the person, proposed by the party, which is responsible for the position of the prime-minister in the former government.

¹¹ N. Ajenjo, S. Martin, B. E. Rasch, *The Investiture Vote in Parliaments and Government Formation*, Paper prepared for presentation at the Oslo-Rome International Workshop on Democracy, The Norwegian Institute in Rome, November 7-9, 2011.

¹² J. A. Cheibub, S. Martin, B. E. Rasch, *The Investiture Vote and the Formation of Minority Parliamentary Governments*, Paper prepared for presentation at the 7th ECPR general conference, Sciences Po, Bordeaux, September 4-7, 2013.

Table 1. Statistics of Post-election and In-between Election Minority Governmental Cabinets in. Different Frames of Votes of Confidence/Investiture in the European Systems of Positive and Negative Parliamentarism (as of December 2015)

Country	Number of parliamentary elections	Number of minority cabinets	Number/percentage of post-election minority cabinets	Number/percentage of in-between election minority cabinets
SYSTEMS OF POSITIVE PARLIAMENTARIANISM IN WESTERN EUROPEAN COUNTRIES				
Belgium (since 1946)	22	7	6/85,7	1/14,3
Greece (since 1974)	17	2	2/100,0	0/0,0
Ireland (since 1944)	20	12	9/75,0	3/25,0
Spain (since 1977)	12	9	8/88,9	1/11,1
Italy (since 1946)	18	26	8/30,8	18/69,2
Malta (since 1962)	12	1	1/100,0	0/0,0
Germany (since 1949)	18	0	0/0,0	0/0,0
Finland (since 2000)	4	0	0/0,0	0/0,0
France (1945–1958)	5	3	2/66,7	1/33,3
Total, №/%	128	60	36/60,0	24/40,0
SYSTEMS OF POSITIVE PARLIAMENTARIANISM IN CENTRAL-EASTERN EUROPEAN COUNTRIES				
Bulgaria (since 1990)	8	5	4/80,0	1/20,0
Estonia (since 1992)	7	4	0/0,0	4/100,0
Latvia (since 1990)	9	9	3/33,3	6/66,7
Lithuania (since 1990)	7	6	1/16,7	5/83,3
Poland (since 1989)	9	6	2/33,3	4/66,7
Romania (since 1990)	7	14	3/21,4	11/78,6
Serbia (since 2007)	4	0	0/0,0	0/0,0
Slovakia (since 1990)	8	5	1/20,0	4/80,0
Slovenia (since 1990)	8	4	0/0,0	4/100,0
Hungary (since 1990)	7	2	0/0,0	2/100,0
Croatia (since 2000)	5	4	1/25,0	3/75,0
The Czech Republic (since 1990)	8	5	3/60,0	2/40,0
Montenegro (since 2006)	3	0	0/0,0	0/0,0
Total, №/%	90	64	18/28,1	46/71,9
SYSTEMS OF NEGATIVE PARLIAMENTARIANISM IN WESTERN EUROPEAN COUNTRIES				
Austria (since 1945)	21	2	1/50,0	1/50,0
Denmark (since 1945)	27	35	26/74,3	9/25,7
Iceland (since 1946)	21	6	2/33,3	4/66,7
Luxembourg (since 1945)	16	0	0/0,0	0/0,0
The Netherlands (since 1946)	21	8	2/25,0	6/75,0
Norway (since 1945)	18	20	10/50,0	10/50,0
Portugal (since 1975)	15	11	7/63,6	4/36,4
The UK (since 1945)	20	3	2/66,7	1/33,3
Finland (till 2000)	16	9	2/22,2	7/77,8
France (since 1958)	14	8	1/12,5	7/87,5
Sweden (since 1944)	22	23	16/69,6	7/30,4
Total, №/%	211	125	69/55,2	56/44,8

Źródło: G. Ieraci, F. Poropat, *Governments in Europe (1945–2013): A Data Set*, Wyd. EUT Edizioni Università di Trieste 2013, źródło: http://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/9195/1/WP-DISPES-4-2013_full-text.pdf (odczyt: 01 września 2016).; H. Döring, P. Manow, *Parliaments and governments database (ParlGov): Information on parties, elections and cabinets in modern democracies: Experimental version*, źródło: <http://www.parlgov.org/> (odczyt: 01 września 2016).; K. Armingeon, D. Weisstanner, L. Knöpfel, *Supplement to the Comparative Political Data Set – Government Composition 1960–2012 (36 OECD countries and/or EU-member Countries)*, Wyd. Universität Bern 2014.

In general, the above outlined logic of post-election and in-between election governmental cabinets formation, as well as their distinction in accordance with the presence or absence of formal votes of confidence/investiture in parliamentary democracies (despite the influence of the parliaments and presidents on the process of cabinet formation) shows that minority governmental cabinets in the European parliamentary democracies are formed much more often as the post-election ones in the systems of negative parliamentarianism and in the systems of positive parliamentarianism in Western European countries. On the contrary, in-between election minority governments (see table. 1) prevail in Central-Eastern European countries. In total all European systems of positive parliamentarianism conduct a little bit less number of post-election minority governmental cabinets: consequently (as of December 2015), 43,5 % of governments, formed in accordance with such investiture-forming logic against 56,5 % of in-between minority cabinets. Absolutely controversial situation can be observed within the European systems of negative parliamentarianism: 55,2 % of post-election minority governments against 44,8 % of in-between election minority governments. From the cross-cultural perspective we can notice that post-election minority cabinets prevail in such countries as Belgium, Bulgaria, Denmark, Ireland, Spain, Portugal and Sweden, i.e. in the countries, where minority governmental cabinets are institutionalized as the normal results of the election process and are typical consequences of positive or negative votes of confidence/investiture (it testifies that minority governments are not more often formed in the systems with negative rules of vote of investiture). In other European parliamentary democracies minority governmental cabinets are predominantly used on a practical level as ways of overcoming in-between election governmental and political crises, when coalitional majority governments or one-party or coalitional minority governments collapse. This does not mean that in such political systems minority governments are not institutionalized, but signifies that nature and appointment of such governments differ from the countries in comparison with the previous series of results. A rather specific instance (especially among countries, where minority governments are permanently formed) is Norway, where the frequency of post-election and in-between election processes of minority governments formation is comparable. It means that in this country minority governments are particularly institutionalized and may be viewed as a standard result of the election process, and as a typical consequence of the system of negative parliamentarianism, as well as a scenario of overcoming in-between governmental and political crises. At the same time, the abovementioned logic of minority governments formation within the different frames of investiture-forming procedures demonstrate that in some cases of the European parliamentary democracies, the experience and practice of in-between minority governments formation has not been fully or has been just partially tested and endorsed. But taking into account a distinctive nature of minority governmental cabinets, also institutionalized by different patterns of parliamentary votes of confidence/investiture in governmental cabinets, as well as reasoning argued by T. Shmachkova¹³, it becomes obvious that all minority governments (one-party or coalitional)

¹³ T. Shmachkova, *Teoriya koalitsiy i stanovleniye rossyiskoi mnogopartyinosti (Metodyky ratsyonalizatsyy vibora)*, „Polys“, 1996, vol 5, s. 28-52.

should be dichotomized into two models: minority governmental cabinets with unstable support or investiture on the basis of one-time agreement (when the instances of minority governments are occasional and not typical in the inter-institutional environment), and minority governmental cabinets with stable support or investiture on the basis of multiple-time agreement between governmental and non-governmental/oppositional parties in exchange for some acquiescence on the part of governmental parties for non-governmental/oppositional parties (when examples of minority governmental cabinets are permanent, and thus typical in the inter-institutional environment). However, such dichotomy is usually referred to coalitional minority governments, where structures of inter-party relations and competitiveness, including those concerning supporting/investiture to coalitional governmental cabinets in the course of their formation and functioning, are more obvious and extensive.

Table 2. Correlation of Pre-Term Parliamentary Elections Frequency and Minority Governmental Cabinets Formation Frequency in Different Frames of Votes of Confidence/Investiture in the European Systems of Positive and Negative Parliamentarism (as of December 2015)

Country	Number of all/pre-term Parliamentary elections	Percentage of pre-term parliamentary elections	Number of all governmental cabinets/ minority cabinets	Percentage of minority governmental cabinets
SYSTEMS OF POSITIVE PARLIAMENTARIANISM IN WESTERN EUROPEAN COUNTRIES				
Belgium (since 1946)	22/16	72,7	46/7	15,2
Greece (since 1974)	17/6	35,3	24/2	8,3
Ireland (since 1944)	20/11	55,0	26/12	46,2
Spain (since 1977)	12/1	8,3	13/9	69,2
Italy (since 1946)	18/9	50,0	65/26	40,0
Malta (since 1962)	12/6	50,0	15/1	6,7
Germany (since 1949)	18/3	16,7	25/0	0,0
Finland (since 2000)	4/0	0,0	10/0	0,0
France (1945–1958)	5/2	40,0	26/3	11,5
SYSTEMS OF POSITIVE PARLIAMENTARIANISM IN CENTRAL-EASTERN EUROPEAN COUNTRIES				
Bulgaria (since 1990)	8/3	37,5	13/5	38,5
Estonia (since 1992)	7/0	0,0	15/4	26,7
Latvia (since 1990)	9/2	22,2	23/9	39,1
Lithuania (since 1990)	7/0	0,0	18/6	33,3
Poland (since 1989)	9/3	33,3	21/6	28,6
Romania (since 1990)	7/0	0,0	22/14	63,6
Serbia (since 2007)	4/2	50,0	4/0	0,0
Slovakia (since 1990)	8/3	37,5	15/5	33,3
Slovenia (since 1990)	8/2	25,0	16/4	25,0
Hungary (since 1990)	7/0	0,0	11/2	18,2
Croatia (since 2000)	5/0	0,0	9/4	44,4
The Czech Republic (since 1990)	8/3	37,5	16/5	31,3
Montenegro (since 2006)	3/2	66,7	4/0	0,0

Country	Number of all/pre-term Parliamentary elections	Percentage of pre-term parliamentary elections	Number of all governmental cabinets/ minority cabinets	Percentage of minority governmental cabinets
SYSTEMS OF NEGATIVE PARLIAMENTARIANISM IN WESTERN EUROPEAN COUNTRIES				
Austria (since 1945)	21/14	66,7	33/2	6,1
Denmark (since 1945)	27/20	74,1	38/35	92,1
Iceland (since 1946)	21/5	23,8	32/6	18,8
Luxembourg (since 1945)	16/1	6,3	21/0	0,0
The Netherlands (since 1946)	21/12	57,1	32/8	25,0
Norway (since 1945)	18/0	0,0	31/20	64,5
Portugal (since 1975)	15/7	46,7	24/11	45,8
The UK (since 1945)	20/5	25,0	25/3	12,0
Finland (till 2000)	16/4	25,0	44/9	20,5
France (since 1958)	14/6	42,9	37/8	21,6
Sweden (since 1944)	22/1	4,5	31/23	74,2

Źródło: G. Ieraci, F. Poropat, *Governments in Europe (1945–2013): A Data Set*, Wyd. EUT Edizioni Università di Trieste 2013, źródło: http://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/19195/1/WP-DISPES-4-2013_full-text.pdf (odczyt: 01 września 2016).; H. Döring, P. Manow, *Parliaments and governments database (ParlGov): Information on parties, elections and cabinets in modern democracies: Experimental version*, źródło: <http://www.parl.gov.org/> (odczyt: 01 września 2016).; K. Armingeon, D. Weisstanner, L. Knöpfel, *Supplement to the Comparative Political Data Set – Government Composition 1960–2012 (36 OECD countries and/or EU-member Countries)*, Wyd. Universität Bern 2014.

It is presupposed by formal rules and procedures of votes of investiture and institutionalized variants of overcoming governmental and political crises, which in such cases are mainly correlated with pre-term parliamentary elections. For instance, it is inherent to the countries, where post-election minority governments are permanently formed, as in Belgium, Denmark, Ireland and Portugal: however the frequency of post-election minority governments formation is mainly caused by pre-term elections, which are rather frequently held. In the rest of the European parliamentary democracies, as the comparative data from Table 2 testify, correlation of pre-term elections and frequency of post-election and in-between election minority governments formation is negative.

Therewith, J. A. Cheibub, S. Martin and B. E. Rasch¹⁴ indicate that the processes of various types of governments formation (in particular minority cabinets) in parliamentary democracies (“assembly/parliamentary confidence”) are influenced not only by formalized and typical parliamentary votes of confidence/investiture (or their absence) and their patterns and constructions, but also other institutional rules, incorporated in the parliaments/leading chambers of the parliaments. Among them: role of the parliament/leading chamber of the parliament in choosing the governmental cabinet (the originator or prime-minister and composition of the government); number of chambers in the parliament, involved in the process of choosing and formation of the government, as well as rules of decision making,

¹⁴ J. A. Cheibub, S. Martin, B. E. Rasch, *To Invest or Not to Invest? Modes of Government Selection in Parliamentary Democracies and their Origins*, Paper prepared for presentation at the workshop on “The Evolution of Parliamentarism and Its Political Consequences”, ECPR Joint Sessions of Workshops, Salamanca, Spain, April 10-15, 2014, s. 2.

concerning votes of confidence/investiture in the government in every chamber of the parliament; political consequences and further actions in case if the parliament does not choose or form the governmental cabinet.

The role of the parliament or the leading chamber of the parliament while choosing the governmental cabinet (the originator or prime-minister and composition of the government), i.e. the party/parties, which form the governmental cabinet and participate in it, can be inactive, active and reactive. Some European parliaments (i.e. parliaments within the European parliamentary democracies), as a rule under the systems of negative parliamentarianism, do not play any formal-crucial role in choosing and/or forming governmental cabinets. Formally, they are inactive¹⁵. However, in some systems of negative and mainly positive parliamentarianism, the parliaments or leading chambers of the parliaments actively participate in choosing and adopting new governmental cabinets, usually due to the procedure of formal voting, which is called votes of confidence/investiture in the government. Such parliaments are divided into active and reactive: the former applies a practice of advance votes of confidence/investiture; the latter uses a practice of resulting votes of confidence/investiture. Taking into account the institutional and political practice (and not only constitutional institutionalization), it becomes obvious, that among the European parliamentary democracies, the parliaments in their government-forming processes were/are: inactive in Austria, Denmark, Iceland, Luxembourg, the Netherlands, Norway, Finland (till 2000), France; active in Greece, Estonia, Spain, Malta, Germany, Poland (in 1989–1992), Slovenia, the United kingdom (taking into account voting for investiture of the prime-minister's speech in the newly elected parliament), Finland (since 2000), France (in 1945–1958) and Sweden; reactive in Belgium, Bulgaria, Ireland, Italy, Latvia, Lithuania, Poland (since 1992), Portugal, Romania, Slovakia, Serbia, Hungary, Croatia, the Czech Republic and Montenegro. An average number of minority governments in the European parliamentary democracies over the period of 1944–2015 was the biggest in the systems of inactive parliaments (10,9), much smaller in the systems of reactive parliaments (6,4), and, finally, the least, in the systems of active parliaments (4,6). A bit different results we obtain due to the analysis of minority governmental cabinets formation frequency: mostly they are formed in the systems of reactive parliaments (34,5 percent), almost identical figures are registered in the systems of inactive parliaments (32,6 percent), and the most infrequent they are in the systems of active parliaments (25,5 percent). It means that minority governments are most frequently formed in the systems of negative parliamentarianism with inactive parliaments and in the systems of positive parliamentarianism with reactive parliaments. On the other hand, they are absolutely rare in the systems with active parliaments.

The number of chambers of the parliament, involved into the process of government choosing and formation, as well as the rules of decision making, concerning votes of confidence/investiture in

¹⁵ A. Krouwel, J. Koedam, *The Netherlands: Investiture Behind Closed Doors*, Wyd. Vrije University Amsterdam 2014.; J. A. Cheibub, S. Martin, B. E. Rasch, *To Invest or Not to Invest? Modes of Government Selection in Parliamentary Democracies and their Origins*, Paper prepared for presentation at the workshop on "The Evolution of Parliamentarism and Its Political Consequences", ECPR Joint Sessions of Workshops, Salamanca, Spain, April 10-15, 2014, s. 3.

each of the chambers are of great importance in the government-forming process, and thus may influence the minority government formation frequency. Theoretical-methodological and empirical evidences of that can be found in works by D. Diermeier, H. Eraslan, A. Merlo¹⁶, J. Druckman, L. Martin, M. Thies¹⁷, J. A. Cheibub, S. Martin, B. E. Rasch¹⁸, G. Tsebelis, J. Money¹⁹, W. Heller and D. Branduse²⁰. It is possible to verify this relation on the basis of correlation between the frequency of minority government formation in the systems, where the governmental cabinets formation processes are only influenced by lower chamber of bicameral parliaments or unicameral/one-chamber parliaments and the systems where the same processes are influenced by both lower and upper chambers of the bicameral parliaments. Among the European countries lower and upper chambers of the parliaments participate in providing votes of confidence or investiture only in Italy and Romania²¹. Moreover, in these countries governments are responsible to both chambers of the parliaments. Average minority governments in the European parliamentary democracies have more often been formed namely in the systems, where votes of confidence/investiture depend on both chambers of the parliament: 46,5 % of minority governments of all governmental cabinets in such systems, in comparison with 29,5 % of minority governments in the systems, where votes of confidence/investiture depend on one-chamber parliaments or only lower chambers of two-chamber parliaments.

In conclusion we argue that in general the influence of votes of confidence/investiture on minority governments formation (as well as other types of governments) is significant. It is revealed both in a simple verification of the fact, whether constitutions and legislations of some countries institutionalize parliamentary votes of investiture of governmental cabinets, and in determination of institutional design of parliamentary votes of confidence/investiture as heterogeneous rules and procedures, which should not always be synthesized and combined into integral analytical groups. Due to this, it becomes clear that the presence or absence of votes of confidence/investiture, as well as their combinations and procedural patterns in different ways influence the frequency of various types of government formation, in particular minority governments.

Therewith, it is necessary to comprehend (and conduct further research) the fact that votes of confidence/investiture should not be just singled out as a constitutionally preconditioned

¹⁶ D. Diermeier, H. Eraslan, A. Merlo, *Bicameralism and Government Formation*, "PIER Working Paper Archive", 2007, nr 07-010.

¹⁷ J. Druckman, M. Thies, *The Importance of Concurrence: The Impact of Bicameralism on Government Formation and Duration*, "American Journal of Political Science", 2002, vol 46, nr 4, s. 760-771.; J. Druckman, L. Martin, M. Thies, *Influence without Confidence: Upper Chambers and Government Formation*, "Legislative Studies Quarterly", 2005, vol 30, nr 4, s. 529-548.

¹⁸ J. A. Cheibub, S. Martin, B. E. Rasch, *To Invest or Not to Invest? Modes of Government Selection in Parliamentary Democracies and their Origins*, Paper prepared for presentation at the workshop on "The Evolution of Parliamentarism and Its Political Consequences", ECPR Joint Sessions of Workshops, Salamanca, Spain, April 10-15, 2014, s. 2.

¹⁹ G. Tsebelis, J. Money, *Bicameralism*, Wyd. Cambridge University Press 1997.

²⁰ W. Heller, D. Branduse, *The Politics of Bicameralism*, [w:] S. Martin, T. Saalfeld, K. Strøm (eds.), *The Oxford Handbook of Legislative Studies*, Wyd. Oxford University Press 2014.

²¹ F. Russo, *Bicameral Investiture: Parliament and Government Formation in Italy*, Wyd. University of Siena 2014.; I. Apahideanu, *Unicameralism versus Bicameralism Revisited: The Case of Romania*, "Studia Politica: Romanian Political Science Review", 2014, vol 14, nr 1, s. 47-88.; M. A. Apostolache, *Considerations on the bicameral parliamentary system in Romania*, "Juridical Tribune (Tribuna Juridica)", 2014, vol 4, nr 2, s. 61-68.

instrument, but there is a need for analyzing their normative structure and political consequences, i.e. one should pay attention to structuring of vote of confidence/investiture. It means that in the context of government formation, in particular minority governments, it is necessary to speak both of votes of confidence/investiture in their “pure/ideal” form, and of procedural attributes of votes of confidence/investiture, what can be a subject to further investigation. A general reason for such approach is that empirically/practically requirements towards votes of confidence/investiture are changing from country to country and may be either harsh, or weak. Therefore, they are differently determined in their institutional design and consequences, and thus, hypothetically in different ways influence the process, peculiarities and statistics of minority governments formation (as well as other types of governmental cabinets) in the European parliamentary democracies.

References

1. Ajenjo N., Martin S., Rasch B. E., *The Investiture Vote in Parliaments and Government Formation*, Paper prepared for presentation at the Oslo-Rome International Workshop on Democracy, The Norwegian Institute in Rome, November 7-9, 2011.
2. Apahideanu I., *Unicameralism versus Bicameralism Revisited: The Case of Romania*, “Studia Politica: Romanian Political Science Review”, 2014, vol 14, nr 1, s. 47-88.
3. Apostolache M. A., *Considerations on the bicameral parliamentary system in Romania*, “Juridical Tribune (Tribuna Juridica)”, 2014, vol 4, nr 2, s. 61-68.
4. Armingeon K., Weisstanner D., Knöpfel L., *Supplement to the Comparative Political Data Set – Government Composition 1960–2012 (36 OECD countries and/or EU-member Countries)*, Wyd. Universität Bern 2014.
5. Bergman T., *Formation Rules and Minority Governments*, “European Journal of Political Research”, 1993, vol 23, nr 1, s. 55-66.
6. Blais A., Loewen P., Ricard M., *The Government Life-Cycle*, [w:] Cross B. (ed.), *Democratic Reform in New Brunswick*, Wyd. Canadian Scholars Press 2007, s. 39-57.
7. Cheibub J. A., Martin S., Rasch B. E., *The Investiture Vote and the Formation of Minority Parliamentary Governments*, Paper prepared for presentation at the 7th ECPR general conference, Sciences Po, Bordeaux, September 4-7, 2013.
8. Cheibub J. A., Martin S., Rasch B. E., *To Invest or Not to Invest? Modes of Government Selection in Parliamentary Democracies and their Origins*, Paper prepared for presentation at the workshop on “The Evolution of Parliamentarism and Its Political Consequences”, ECPR Joint Sessions of Workshops, Salamanca, Spain, April 10-15, 2014, s. 2.
9. Diermeier D., Eraslan H., Merlo A., *Bicameralism and Government Formation*, “PIER Working Paper Archive”, 2007, nr 07-010.
10. Döring H., Manow P., *Parliaments and governments database (ParlGov): Information on parties, elections and cabinets in modern democracies: Experimental version*, źródło: <http://www.parlgov.org/> (odczyt: 01 września 2016).

11. Druckman J., Martin L., Thies M., *Influence without Confidence: Upper Chambers and Government Formation*, "Legislative Studies Quarterly", 2005, vol 30, nr 4, s. 529-548.
12. Druckman J., Thies M., *The Importance of Concurrence: The Impact of Bicameralism on Government Formation and Duration*, "American Journal of Political Science", 2002, vol 46, nr 4, s. 760-771.
13. Heller W., Branduse D., *The Politics of Bicameralism*, [w:] Martin S., Saalfeld T., Strøm K. (eds.), *The Oxford Handbook of Legislative Studies*, Wyd. Oxford University Press 2014.
14. Huber J., *The Vote of Confidence in Parliamentary Democracies*, "American Political Science Review", 1996, vol 90, nr 2, s. 269-282.
15. Ieraci G., Poropat F., *Governments in Europe (1945–2013): A Data Set*, Wyd. EUT Edizioni Università di Trieste 2013, źródło: http://www.openstarts.units.it/dspace/bitstream/10077/9195/1/WP-DISPES-4-2013_full-text.pdf (odczyt: 01 września 2016).
16. Kiewiet R., McCubbins M., *The Logic of Delegation. Congressional Parties and the Appropriations Process*, Wyd. University of Chicago Press 1991.
17. Krouwel A., Koedam J., *The Netherlands: Investiture Behind Closed Doors*, Wyd. Vrije University Amsterdam 2014.
18. Lupia A., *Delegation and its Perils*, [w:] Strøm K., Müller W., Bergman T., *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, Wyd. Oxford University Press, s. 33-54.
19. Rasch B. E., Ajenjo N., *The vote of investiture in parliaments: types, origin, causes and political consequences*, Proposal for the ECPR Research Sessions 2012, EUI Florence, June 19-22, 2012.
20. Russo F., *Bicameral Investiture: Parliament and Government Formation in Italy*, Wyd. University of Siena 2014.
21. Shmachkova T., *Teoriya koalitsiyi y stanovlenye rossyiskoi mnogopartyinosti (Metodyky ratsyonalizatsyyi vibora)*, „Polys“, 1996, vol 5, s. 28-52.
22. Strøm K., *Parliamentary Democracy and Delegation*, [w:] Strøm K., Müller W., Bergman T., *Delegation and Accountability in Parliamentary Democracies*, Wyd. Oxford University Press 2003, s. 55-106.
23. Strøm K., Müller W., Smith D. M., *Parliamentary control of coalition governments*, "Annual Review of Political Science", 2010, vol 13, s. 517-535.
24. Tsebelis G., Money J., *Bicameralism*, Wyd. Cambridge University Press 1997.
25. Warwick P., *Government Survival in Parliamentary Democracies*, Wyd. Cambridge University Press 1994.

Lesya Uhryn

habilitantka Katedry Teorii i Historii Nauk Politycznych
na Wydziale Filozoficznym Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki;

Conceptualization of political identity as a practical category

The author considers the theoretical aspects of political identity as a practical category that is reflected in the identity politics. It was found that the modern states, regional communities, social and cultural groups implement the identity politics as a necessary element of the public policy aimed primarily at mobilizing and consolidating a group or society. It was determined that identity politics are a result of liberal state development, the functioning of which was based on the conception of interests groups and supporting group differentiation of the citizens. Its elements are the politics of differences and the politics of recognition that ensures the particular identities institutionalization. It was substantiated that the identity politics is implemented not only by group actors, but also by the state in order to integrate social and regional groups, manage the sociocultural diversity, developing and maintaining macro-level identity.

Keywords: political identity, identity politics, politics of differences, politics of recognition, multiculturalism, macro-level identity, particular identity, globalization.

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК КАТЕГОРІЇ ПРАКТИКИ

Розглянуто теоретичні аспекти політичної ідентичності як категорії практики, що знаходять відображення у політиці (політиках) ідентичності. З'ясовано, що сучасні держави, регіональні спільноти, соціальні та культурні групи реалізують політику ідентичності як необхідний елемент публічної політики, спрямований передусім на мобілізацію і консолідацію групи чи суспільства. Визначено, що політика ідентичності стала результатом розвитку ліберальної держави, функціонування якої засновувалось на концепції груп інтересів та сприянню груповій диференціації громадян. Її елементами є політика відмінностей і політика визнання, що забезпечує інституалізацію партикулярних ідентичностей. Обґрунтовано, що політику ідентичності реалізують не лише групові суб'єкти, а й держави з метою інтеграції соціальних та регіональних груп, управління соціокультурною різноманітністю, формування та підтримання макрорівневої ідентичності.

Ключові слова: політична ідентичність, політика ідентичності, політика відмінностей, політика визнання, мультикультуралізм, макрорівневі ідентичність, партикулярна ідентичність, глобалізація.

Konceptualizacja tożsamości politycznej jako kategorii praktyki

Autorka rozpatruje aspekty teoretyczne tożsamości politycznej jako kategorii praktyki, znajdującej swoje odzwierciedlenie w polityce tożsamości. Stwierdzono, że współczesne państwa, społeczności lokalne, grupy społeczne i kulturowe realizują politykę tożsamości jako niezbędny element polityki publicznej, ukierunkowany przede wszystkim na mobilizację i konsolidację grupy lub społeczeństwa. Ustalono, że polityka tożsamości stała się skutkiem rozwoju liberalnego państwa, funkcjonowanie którego oparte było o koncepcję grup interesów i sprzyjanie dyferencjacji grupowej obywateli. Do jej elementów należą polityka odmienności i polityka uznania, zapewniająca instytucjonalizację tożsamości partykularnych. Uzasadniono, że polityka tożsamości jest realizowana nie tylko przez podmioty grupowe, lecz również przez państwa w celu integracji grup społecznych i regionalnych, zarządzania różnorodnością socjokulturową, kształtowania i wspierania tożsamości makropoziomowej.

Słowa kluczowe: tożsamość polityczna, polityka tożsamości, polityka odmienności, polityka uznania, multikulturalizm, tożsamość makropoziomowa, tożsamość partykularna, globalizacja.

Postpozytywistyczne pojmowanie rzeczywistości politycznej robi akcent na subiektywnej percepcji polityki, wzmożeniu się wpływu niematerialnych, „idealnych” czynników motywacji działań politycznych podmiotu, podkreśla ich samodzielną rolę jako istotnych zmiennych służących do wyjaśnienia przyczyn i przesłanek procesów zarówno na poziomie mikro, jak i makro społeczeństwa. W przeciwieństwie do realizmu naukowego, który wyprowadza strukturę interesów z kontekstu materialnego (weryfikowalnego obiektywnie i analitycznie), postpozytywizm rozpatruje idee w polityce jako pierwotne i podstawowe czynniki konstruowania i strukturyzowania interesów, instytucji oraz ich funkcji. Idee – czyli wyobrażenia, przekonania, normy i wartości kulturowe, ramy, tożsamości – w szerokim rozumieniu to wszystko, co „znajduje się w głowach ludzi” – kształtują warunki dyskursu i ustalają ramy działalności podmiotów, chociaż nie determinują ich jednoznacznie. Ważne miejsce wśród nich zajmuje koncept tożsamości, stanowiący nieodłączną cechę współczesnych wspólnot; bez jego zrozumienia, zdaniem S. Halla, „pewne kluczowe pytania nie mogą zostać pomyślane”¹.

¹ Stuart Hall, Introduction: Who Needs «Identity»? *Questions of Cultural Identity*; eds. Stuart Hall and Paul du Gay, London, SAGE Publications Ltd, 1996, p. 2.

Posiadanie tożsamości, czyli rozumienie ego, kim jestem, kim mogę zostać i jak należy w tym celu działać, jest niezwykle ważne dla podmiotów różnych poziomów: indywiduum, któremu uświadomienie sobie samotożsamości i przynależności do szerszych wspólnot społecznych pozwala na orientowanie się w przestrzeni społecznej, realizowanie swoich oczekiwań i celów; grup społecznych, które podkreślają swoją specyfikę/odmienności i dążą do ich normatywnego uznania; makrosocjności, w których odbywa się integracja różnych grup (które mogą posiadać alternatywne tożsamości), kształtowanie i utrzymywanie porządku politycznego i normatywnego, a także określenie strategii rozwoju i relacji z Innymi w stosunkach zewnętrznych. Kształtowanie się tożsamości kolektywnej, kolektywnego „Ja” określa podstawy działalności systemu politycznego oraz państwa, legitymizuje je i tworzy podmiotowość w stosunkach międzynarodowych poprzez reprezentację unikatowości wśród wielu innych społeczeństw. Tożsamość jest więc „atrybutem systemu społecznego, określającym jego historyczną misję, a także wzajemne oddziaływanie ze środowiskiem”², podstawą kognitywno-wartościową, warunkującą sensy i narracja istnienia oraz funkcjonowania państwa i jego suwerenności. Kolektywne poziomy tożsamości obiektywnie i nierozłącznie powiązane są z indywidualnymi, na których budowane są emocjonalne związki indywiduum i grup społecznych z założonymi w społeczeństwie instytucjami, wartościami i sensami politycznymi oraz społecznymi.

Na podstawie aspektów funkcjonalnych i motywacyjnych kształtowania się tożsamości M. Castells wyodrębnił jej trzy rodzaje: legitymującą – ukierunkowaną na wzmocnienie instytucji i działań władzy; tożsamość oporu, która kształtowana jest przez grupy, których tożsamość i status w społeczeństwie niedoceniane, jest ona reakcją obronną grup, poszukujących solidarności we wspólnej tożsamości; tożsamość projekcyjną – ukierunkowaną na przyszłą transformację społeczeństwa z jednoczesnym zachowaniem wartości tożsamości oporu, które bazują się na tradycjach i sprzeciwiają się niwelującym tendencjom globalizacji³. Tożsamość legitymizująca zapewnia więc efektywność instytucji politycznych, stabilność funkcjonowania porządku politycznego, tworząc bazę dla rozwoju społeczeństwa oraz wizerunku i tożsamości państwa, odpowiadających transformacji.

Znaczenie tożsamości kolektywnych, także makropoziomowych, dla rozwoju społecznego wymaga świadomej strategii ich wspierania, adaptacji do zmian kontekstu wewnętrznego i zewnętrznego, transformacji lub ogólnie konstruowania. Strategie takie stanowią podstawę polityki (lub polityk) tożsamości (ang. *identity politics*) jako publicznej działalności instytucji państwowych i obywatelskich, aktorów transnarodowych w zakresie konstruowania pożądanego wizerunku podmiotu.

² Romanenko Yu. V., *Smysloprodukuwannya v sotsialnych systemach*, K., E ta E, 2005. – s. 262.

³ Castells M., *Moguschestvo samobytnosti. Novaya postindustrialnaya volna na Zapade* : antologia, pod. red. V. Inozemceva, Moskwa, Academia, 1999, s. 297–298.

Podstawy teoretyczne polityki tożsamości zostały opracowane w pracach zachodnich uczonych A. Eisenberga, W. Kymlicka, S. Benhabib, R. Brubakera, M. Castellsa, C. Calhouna, M. Kenny, D. Lane'a, T. Sibersa, G. Therborna, C. Taylora, S. Hardinga, A. Honneta, N. Fraser, teoretyków ruchu feministycznego J. Butler, J. Benjamin, regionalizmu S. Rokkana, D.V. Urwina, M. Keating i innych. Badaniu polityki tożsamości w kontekście realiów postradzieckich prace poświęcili W. Aczkasow, N. Banszczykowa, I. Galimowa, G. Minenkow, M. Małachow, O. Malinowa, J. Cumarowa, I. Semenenko, N. Fedotowa i inni. W ukraińskiej literaturze politologicznej nad tematyką tą pracują S. Horobczyszyna, T. Żurzenko, L. Kornat, N. Melnyk, M. Rozumnyj, O. Filippowa, D. Szewczuk, N. Pełahesza, J. Tyszczenko. Aktualność dalszej konceptualizacji tożsamości politycznej jako kategorii praktyki społecznej w nauce politycznej uwarunkowana jest dynamicznymi procesami demokracji, narodotwórczości, tworzenia się podmiotowości państwa ukraińskiego w warunkach konfliktu zbrojnego, potrzebą jej innowacyjnego rozwoju.

Państwa, wspólnoty regionalne, grupy społeczne w tym czy innym stopniu realizują politykę tożsamości jako niezbędny element polityki publicznej, ukierunkowany przede wszystkim na mobilizację i konsolidację grupy bądź społeczeństwa. Znaczenie polityki tożsamości dla przeważającej większości współczesnych społeczeństw i państw uwarunkowane jest globalnymi transformacjami socjokulturowymi XX i początku XXI w., które spowodowały inne, w porównaniu z modernizmem podstawy kształtowania się tożsamości. Do tego czasu tożsamość była postrzegana substancyjnie, jako integralna i tożsama ze sobą samą istota, zakorzeniona w „tradycjach i strukturach”, które „uważane były za określone przez opatrność” i „nie mogły być poddawane żadnym dogłębnym zmianom”⁴. W zglobalizowanym świecie tożsamość budowana jest na bazie odmienności; jest ona złożona, pluralistyczna, hybrydowa, „rozmyta”, „płynna”, zależna od kontekstu, co zmusza podmiot do ciągłego potwierdzania jej w nowych warunkach lub przebywania w poszukiwaniu nowego Ja.

Pod wpływem globalizacji oraz jej skutków odbyła się dewaluacja podstaw etnicznych tożsamości indywidualum, osłabienie poczucia przynależności do pewnej kultury, wspólnoty i państwa. Transformacja funkcji państw w zglobalizowanym świecie, brak ich samowystarczalności z punktu widzenia życiowych potrzeb indywidualum (dobrobytu, bezpieczeństwa) zburzyły hierarchiczną strukturę poziomów tożsamości, stworzyły sytuację indywidualnego wyboru cech tożsamościowych, poszukiwania nowych tożsamości, uwolniły człowieka od „od losu i przepisów” (Z. Bauman), tradycyjnych związków. Specyfika konsumpcji, mobilności, stylu życia dla wielu indywidualum stają się istotniejszymi cechami tożsamości, niż ideologia, kultura etniczna, obywatelstwo. Indywiduum, z jednej strony, zdobyło niezależność, autonomię od społeczeństwa oraz możliwość wolnego samookreślenia, a z drugiej strony – niepewność w zakresi stanu, praw i dostępności środków do życia, brakiem pewności co do przyszłości,

⁴ Hall Stuart, *Vopros kulturnoy identichnosti, Hudozhestvennyiy zhurnal*, 2010, # 77/78. [Źródło elektroniczne]. <http://sz.gif.ru/numbers/77-78/hall/>

bezpieczeństwa dla ciała fizycznego człowieka, jego osoby i majątku, statusu społecznego, wspólnoty⁵. U. Beck dostrzega przyczyny takiej niepewności w zagrożeniach globalnych kryzysów ekologicznych i finansowych, działalności transnarodowych siatek terrorystycznych, z którymi państwa nie mogą się samodzielnie uporać⁶. Skutkiem niepewności stanu indywidualum, jego mobilności we współczesnym świecie, jest ciągłe poszukiwanie „trzymającego centrum” (Z. Bauman), a także poszukiwanie i potwierdzanie nowych tożsamości.

E. Zaretsky wskazuje także na przesłanki ekonomiczne dyferencjacji i pluralizacji społeczeństw w XX wieku: „dywersyfikacja oraz decentralizacja, które towarzyszyły globalnemu podziałowi pracy, pozbawiły gruntu marksistowskie przypuszczenie dotyczące jednorodności klasy robotniczej oraz wyniosły kategorię odmienności na proscenium debat teoretycznych i politycznych”⁷. Ogólnie, według definicji Ch. Mouffe „stworzenie tożsamości przewiduje ustalenie odmienności „difference”⁸.

Podobne procesy rozprzestrzeniły się również na tożsamości kolektywne. Kryzys państwa narodowego jako skutek transformacji globalizacyjnych, rozpad systemu bipolarnego oraz upadek bloku komunistycznego i ideologii tradycyjnych w ogóle (wielkich metanarracji) dały S. Huntingtonowi podstawy do wyciągnięcia wniosku o aktualności „poszukiwania siebie” nie tylko dla indywidualów, małych grup, ale także dla wspólnot lokalnych (regionalnych), państw. Definiując kryzys tożsamości jako utratę „sensu”, stwierdzał on, że w ten czy inny sposób dotknął wszystkich społeczeństw i państw⁹. Uniwersalizacja świata, unifikacja stosunków społecznych, które stały się nieuchronnym skutkiem globalizacji, sprzyjały kształtowaniu się tożsamości ponadnarodowych (na przykład tożsamość europejska) i kosmopolitycznych, a jednocześnie większej uwadze i zaniepokojeniu lokalnymi (prymordialnymi w swojej istocie) poziomami tożsamości kolektywnej – etnicznymi, regionalnymi, miejscowymi, co spowodowało, między innymi renesans tożsamości etnicznych w UE oraz wzmocnienie wpływu radykalnych partii prawicowych. Konflikty międzyetniczne, które zaktywizowały się pod koniec lat 90. XX w. zademonstrowały żywotność i siłę właściwych dla modernizmu form tożsamości kolektywnej, transformując się w konflikty tożsamości. „W epoce globalizacji – zaznacza D. Moisi – kiedy wszyscy i wszystko jest wzajemnie powiązane, nadzwyczaj ważne jest ustalenie własnej indywidualności: jestem unikatowy, jestem inny, jestem gotowy do walki, dopóki nie uznacie mojego istnienia”¹⁰.

⁵ Bauman Z. Individualizirovannoye obschestvo, per. s angl. podred. VL. Inozemtseva, M., Logos, 2005, s.17.

⁶ Beck U. Politicheskaya dinamika v globalnom obschestve riska, Mezhdunar. ekonomika i mezhdunar. otmosheniya, 2002, # 5, s.12.

⁷ Zaretsky E., Narodzhenniya identichnisnoyi polityky v 1960-ti roky: Psykhoanaliz i podil na hromadske i pryvatne, [w:] Hlobalnimodernosti, K., Nika-Tsentr, 2008, s. 339–360, s. 350.

⁸ Mouffe Sh., Politika i politicheskoye, [w:] Politiko-filosofskiy ezhegodnik, M., IF RAN, 2008, s. 88–102, s. 94.

⁹ Huntington S. Kto my?: Vyzovy amerikanskoj natsionalnoj identichnosti, per. s angl. A. Bashkirova, M., OOO «Izdatelstvo ACT»: OOO «Tranzitkniga», 2004, s. 12–13.

¹⁰ Moisi D., Geopolitika emocij. Kak kultury straha, unizheniya i nadezhdy transformiruyut mir, per. s angl. A. Patrikeeva, Moskva, Moskovskaya shkola polit. issledovaniy, 2010. s.29.

Jeszcze jedną przyczyną aktualizacji polityki tożsamości jako polityki odmienności stało się stopniowe niwelowanie granic pomiędzy prywatnym i publicznym, co spowodowało polityzację wielu problemów, które wcześniej nie należały do sfery regulacji politycznej i były regulowane przez czynniki kulturowo-wartościowe. Podstawą nowej rzeczywistości politycznej stała się kultura i tożsamości, a nie interesy i ideologia. Według definicji A. Melucci, „żyjemy w społeczeństwie, które w coraz większym stopniu kształtowane jest przez informację i określane przez wymiary kulturowe; w nim odmienności w kulturach oraz określenia samych kultur stają się krytycznymi kwestiami społecznymi i politycznymi, wpływającymi na politykę gospodarczą i społeczną”¹¹. To fundamentalne przesunięcie w rozwoju państw liberalnych zmusiło ich do liczenia się z rzeczywistością różnorodności w społeczeństwie oraz kulturze i stało się podstawową przyczyną instytucjonalizacji polityki (polityk) tożsamości.

Polityka tożsamości narodziła się i została oficjalnie uznana w społeczeństwach wielokulturowych (przede wszystkim w Kanadzie i USA) w latach 60.-70. XX w. pod wpływem ruchów afroamerykańskich, młodzieżowych i feministycznych. Według poglądów G. Therborna, w XX w. „różnice kulturowe w społeczeństwie, zorganizowanym w formie państwa nie tylko nie znikają lub wygładzają się, lecz wręcz przeciwnie – pokazują wyraźne tendencje wzrostowe”¹². Uczony wyjaśnia to przede wszystkim napływem imigrantów z krajów Ameryki Łacińskiej, Azji, Afryki, którzy od lat 60. XX w. pokryli swoimi sieciami Nowy Świat i Europę Zachodnią, a po drugie, niechęcią migrantów do akceptowania i kierowania się wartościami zachodnimi. Doprowadziło to do zmiany amerykańskiej polityki „tygła kulturowego”, ukierunkowanej na asymilację grup etnicznych i rasowych, rezygnacji z wartości uniwersalistycznych oraz uznania pluralizmu i różnorodności w społeczeństwie i kulturze. Uznanie znaczenia grup etnokulturowych, rasowych, płciowych i innych stało się podstawą polityki tożsamości oraz zainteresowania nią ze strony społeczności akademickiej.

Możliwości reprezentacji odmienności, zagwarantowane konstytucyjnie w państwach liberalnych, rozszerzyły uczestnictwo polityczne grup społecznych, które wcześniej nie miały dostępu do sfery polityki, były marginalizowane ze względu na tradycje (kobiety) lub prawa polityczne (grupy rasowe, etniczne). Walczyły one o swoje tożsamości partykularne oraz o prawo do uniknięcia asymilacji, ponieważ realizacja klasycznej polityki liberalnej, ukierunkowanej na zapewnienie „dobra ogólnego” oraz fundamentalnych praw i wolności indywiduum, prowadziła do uniwersalizacji (pod wpływem elit politycznych, instytucji państwowych oraz organizacji międzynarodowych), a więc także unifikacji tożsamości podmiotów, nie była w stanie zapewnić różnorodności kulturowej społeczeństwa. W ogóle obiektywna wielokulturowość współczesnych społeczeństw, nawet tych, które historycznie ukształtowały się na bazie jednego narodu, ze względu na większą otwartość granic, migrację, kształtowanie się świadomości

¹¹ A. Melucci, *Challenging Codes: Collective Action in the Information Age*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, p. 161.

¹² Therborn G. *Multikulturnyie obschestva / Sotsiologicheskoye obozreniye.* – 2001, t. 1, # 1, s. 51.

kosmopolitycznej (szczególnie wśród intelektualistów i elity politycznej), warunkowały konieczność sformułowania i realizacji polityki (polityk) tożsamości.

Polityka tożsamości stała się produktem rozwoju państwa liberalnego, funkcjonowanie którego opierało się o „politykę grup”. Sprzyjała ona grupowej dyferencjacji swoich obywateli, instytucyjnie zapewniała sposoby jej aktualizacji, uzyskując jednocześnie problem możliwej dezintegracji społeczeństwa, szczególnie gdy dotyczyło to grup etnicznych lub religijnych. Na początku polityka tożsamości kształtowała się jako polityka odmienności (*politics of differences*) – walka o prawo do reprezentowania odmienności, ich publicznego uznania oraz ustalenia się unikatowych tożsamości kulturowych. Pragnienie zapewnienia prawa do istnienia szczególnych tożsamości (narodowych, kulturowych, religijnych, płciowych i innych), czyli ich utrwalenie prawne i polityczne (instytucjonalizacja), kształtuje jeszcze jeden nieodłączny element polityki tożsamości – politykę uznania (*politics of recognition*). Przy czym właśnie państwo liberalne instytucyjnie gwarantuje uznanie tożsamości partykularnych. W tym sensie jest ono gwarantem ich ochrony, co natomiast wymaga większej ingerencji w życie społecznie, niż przewiduje to koncepcja państwa liberalnego.

Oznacza to, że polityka tożsamości „charakteryzuje się różnorodnością grup, które polityzują i mobilizują się na podstawie płci, rasy, etniczności, religii, seksualności i autochtoniczności”¹³; kształtuje się jako żądanie uznania odmienności, przy czym odmienności od dominujących wartości i norm kulturowych, innymi słowy – od kultury większości”. Dlatego polityka tożsamości albo polityka odmienności stała się odzwierciedleniem pragnień grup, które wcześniej były uciskane bądź marginalizowane. Stała się ona skutkiem ich walki „o instytucyjną równość, kiedy to, co się różni, jest uznawane za równie godne”¹⁴. W takim sensie polityka tożsamości odbierana była przez grupy partykularne jako walka o sprawiedliwość, ale jednocześnie poddawana była krytyce ze względu na to, że nadawanie szczególnych praw jednej lub kilkom grupom odbywa się kosztem wszystkich innych grup, a państwo przestaje być neutralnym arbitrem. S. Benhabib, rozpatrując prawo narodu do samostanowienia podkreśla, że „powinno ono być rozpatrywane i oceniane w kontekście oddania powszechnym prawom człowieka”¹⁵.

Należy zauważyć, że polityka multikulturalizmu, która stała się odzwierciedleniem realizacji grupowych (partykularnych) polityk tożsamości od początku XXI w., demonstrowa również negatywne aspekty – niechęć grup o innej kulturze do integrowania się ze społeczeństwami zachodnimi, zinternalizowania ich wartości i zasad, skutkiem których są radykalnie przejawy nietolerancji, separatyzmu, terroryzmu, konfliktów etnicznych, oddzielne i zamknięte istnienie grup i społeczności w ramach jednego państwa. Praktyka społeczna w ogóle postawiła pod znakiem zapytania możliwość bezkonfliktowego współistnienia różnych kultur, przede

¹³ A. Eisenberg, W. Kymlicka, *Identity Politics in the Public Realm*. Vancouver, UBC Press, 2011, p.1.

¹⁴ Therborn G. *Multikulturnye obschestva / Sotsiologicheskoye obozreniye*. – 2001, t. 1, # 1, s. 52

¹⁵ Benhabib S. *Prityazaniya kultury. Ravenstvo i raznoobraziye v globalnuyu eru*, per. s angl., pod. red. VL. Inozemtseva, M., Logos, 2003, s. 95.

wszystkim europejskiej i muzułmańskim. To dało europejskim liderom podstawy do mówienia o porażce polityki multikulturalizmu, a więc także polityki tożsamości, ukierunkowanej na instytucjonalizację odmienności. Prawie synchronicznie ogłosili to w 2010 i 2011 roku kanclerz RFN Angela Merkel i premier Wielkiej Brytanii David Cameron¹⁶. Podobny jest również problem integracji rosyjskiej mniejszości narodowej z ukraińskim społeczeństwem.

Powyższe pozwala na stwierdzenie, że polityka tożsamości realizowana jest nie tylko przez podmioty grupowe – coraz istotniejsza staje się ona również dla państw, by zintegrować te grupy i społeczności (na przykład regionalne), kształtować i wspierać tożsamość „My”, czyli, innymi słowy, tożsamość makropoziomową. W związku z tym możemy wyodrębnić dwa typy polityki tożsamości: partykularną (walka o odmienności i ich instytucyjne uznanie) oraz integracyjną (ukierunkowaną na konsolidację społeczeństwa, reżimu politycznego oraz narodu politycznego). Stabilność oraz konsolidacja współczesnych społeczeństw jest skutkiem pomyślnego poszukiwania balansu pomiędzy tymi typami polityk tożsamości, odzwierciedlającymi niejednoznaczność procesów globalizacji, ich nieliniarny charakter, dialektyczne połączenie integracji i uniwersalizacji z jednej strony oraz dyferencjacji i fragmentacji z drugiej. Taki balans pozwala na zapewnienie różnorodności kulturowej i socjalnej społeczeństwa, uniknięcie asymilacji przedstawicieli tożsamości partykularnych, a jednocześnie gwarantuje integralność oraz systemowość funkcjonowania społeczeństwa i systemu politycznego. Nie ulega wątpliwości, że zbilansowany wariant jest „idealny”, dostępny dla rozwiniętych, liberalnych, skonsolidowanych demokracji. W wielu przypadkach procesy te rozwijają się asymetrycznie. Dotyczy to szczególnie społeczeństw autorytarnych, w których polityka tożsamości jest zwykle zintegrowana, ukierunkowana na asymilację grup, tożsamość i wartości których nie odpowiadają większości i reżimowi politycznemu.

Szczególnym przypadkiem są reżimy nieskonsolidowane, społeczeństwa tranzytowe z rozdrobnionymi elitami, w których polityka tożsamości realizowana jest w sytuacji systemowych kryzysów integracji oraz samotożsamości poprzez rezygnację z poprzedniego modelu mobilizacyjnego oraz identyfikacyjnego. „Kryzys tożsamości oraz wysiłki w celu jej przywrócenia, skonstruowania tożsamości kolektywnej od nowa” rodzą, zdaniem P. Sztompki, „traumę kulturalną”¹⁷. Przejawia się ona w braku zaufania i zgody, apatii politycznej ludności, nostalgii za przeszłością, ogólnej „niepewności egzystencjalnej” i powoduje znaczne trudności w budowie i funkcjonowaniu nowych instytucji władzy oraz konstruowaniu nowej tożsamości. Taka sytuacja od samego początku transformacji społecznych warunkuje konstruowanie różnych modeli polityki tożsamości, które odpowiadają interesom różnych grup w elicie rządzącej lub grup regionalnych, które kontrolują pomiędzy sobą w granicach kontrolowanego rynku politycznego. Odpowiednio kształtuje się kilka dyskursów (narracji), (nierzadko niespójnych);

¹⁶ Patrz, na przykład: Merckels Multikulti-Absage sorgt für weltweites Aufsehen. Spiegel, 19.10.2010 [Źródło elektroniczne]. – URL: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/0,1518,723993,00.html>

¹⁷ Sztompka P., Sotsialnoye izmeneniye kak travma, Sotsiologicheskoye issledovaniya, 2001, # 1, s. 6–16

poprzez technologie manipulacyjne są one narzucane społeczeństwo przez politycznych „impresariów”, co znacznie utrudnia procesy kształtowania się tożsamości makropoziomowej, więc także procesy konsolidacji reżimu politycznego.

Impulsem do teoretyzowania polityki tożsamości oraz określenia jej zasad i mechanizmów realizacji stało się rozpowszechnienie konstruktywizmu społecznego, program badawczy którego sformułowali pod koniec lat 60. ubiegłego wieku P. Berger oraz T. Luckmann „Społeczne tworzenie rzeczywistości. Traktat o socjologii wiedzy”. Rozpatrywali oni tożsamość jako kluczowy element subiektywnej rzeczywistości, kształtowanej przez procesy społeczne¹⁸. W ramach tego systemu metodologicznego tożsamość interpretowana jest jako konstrukt intelektualny, zbiór symbolicznych znaczeń, sensów, dyskursów, skonstruowanych społecznie w procesie komunikacji i wspólnej działalności podmiotów (agentów). Staje się ona obiektem ciągłych zmian i transformacji, jest otwarta na nowe interpretacje i transformacje. Konstruktywizm społeczny uzasadnił możliwość stworzenia (skonstruowania) tożsamości podmiotu przede wszystkim poprzez środki dyskursu. W związku z tym politykę tożsamości w jego ramach można określić jako działalność, ukierunkowaną na konstruowanie (tworzenie) tożsamości jako nowego produktu symbolicznego. To umożliwia rozpatrywanie polityki tożsamości na makropoziomie jako swego rodzaju strategię zarządzania różnorodnością socjokulturową we współczesnych społeczeństwach, procesami kształtowania się i funkcjonowania tożsamości, co wymaga określenia agenta, celów, mechanizmów i zasobów ich realizacji.

Wybór mechanizmów oraz zasad realizacji polityki tożsamości determinowany jest przez konkretny kontekst wewnętrzny (społeczno-polityczny) oraz zewnętrzny (międzynarodowy), a także przez poprzednie modele identyfikacyjne. Teoretycy konstruktywizmu społecznego P. Berger i T. Luckmann udowodnili, że rzeczywistość społeczną (i tożsamości, jako jej elementu) nie da się skonstruować z niczego (*ex nihilo*): raz skonstruowana rzeczywistość (a dokładniej jej obraz, percepcja) nigdzie nie znika, kontuuje ona swoje istnienie, a nowe elementy kognitywne – sensory, nastawienia, wartości – powinny nakładać się na już istniejącą rzeczywistość, dopasowywać się do tej, która została skonstruowana wcześniej i z tym obrazem świata, który jej odpowiada¹⁹. Jednak w każdym razie mechanizmy te uwarunkowane są strukturą tożsamości, odzwierciedlającą specyfikę procesu identyfikacji i składającą się z elementów kognitywnych (zbiór obiektywnych cech, oznak, sensów, z którymi utożsamia się podmiot): afektywnych lub emocjonalno-oceniających (subiektywny sposób percepcji i uzasadnienia elementów kognitywnych); konatywnych lub motywacyjno-behawioralnych (wyrażają się w działaniach, uczynkach podmiotu, realizacji orientacji wartościowo-kognitywnych przez niego). W związku z tym A. Melucci wyodrębnił następujące mechanizmy tworzenia (konstruowania) tożsamości kolektywnej: kognitywny (formułuje ogólne cele i zadania, sposoby ich osiągnięcia); kolektywne działania (łączą uczestników poprzez wspólne doświadczenie,

¹⁸ Berger P., Luckmann T., *Socialnoye konstruirovaniye realnosti. Traktat po sociologii znaniya*, M., Medium, 1995, s.279.

¹⁹ Berger P., Luckmann T., *Socialnoye konstruirovaniye realnosti. Traktat po sociologii znaniya*, M., Medium, 1995, s.227–228.

kształtują solidarną społeczność); inwestycje emocjonalne²⁰. Mogą się one stać podstawą do określenia konkretnych mechanizmów i zasobów realizacji strategii polityki tożsamości na poziomie makrosoczekności, w której podstawowym agentem transformacji i tworzenia tożsamości jest państwo, instytucje polityczne i obywatelskie, elita polityczna, mass media, aktorzy transnarodowi.

Polityka tożsamości jest więc szerokim spektrum kolektywnej działalności publicznej, zbiorem praktyk i dyskursów społecznych, ukierunkowanych na konstruowanie, korygowanie i ustalenie tożsamości podmiotu (grupy, społeczności regionalnej, państwa itp.). Polityka tożsamości stanowi narzędzie kształtowania uzgodnionej, solidarnej pozycji oraz motywacji zachowania indywidualnego oraz grupowego w zakresie realizacji strategii ogólnego rozwoju społecznego lub interesów narodowych, konstruuje obraz kolektywnego „My”, reprezentuje społeczność na arenie międzynarodowej.

Bibliografia

1. Bauman Z. *Individualizirovannoye obschestvo*, per. s angl. podred. V.L. Inozemtseva, M., Logos, 2005.
2. Beck U. *Politicheskaya dinamika v globalnom obschestve riska*, Mezhdunar. ekonomika i mezhdunar. otnosheniya, 2002, # 5, s. 10–19.
3. Benhabib S. *Prityazaniya kultury. Ravenstvo i raznoobraziye v globalnuyu eru*, per. s angl., pod. red. V.L. Inozemtseva, M., Logos, 2003.
4. Berger P., Luckmann T., *Socialnoye konstruirovaniye realnosti. Traktat po sociologii znaniya*, M., Medium, 1995.
5. Castells M., *Moguschestvo samobytnosti. Socialnye preobrazovaniya v obschestve setevykh struktur*, [w:] *Novaya postindustrialnaya volna na Zapade* : antologiya, pod. red. V. Inozemceva, Moskva, Academia, 1999.
6. Eisenberg A., Kymlicka W., *Identity Politics in the Public Realm*. Vancouver, UBC Press, 2011.
7. Hall Stuart, *Introduction: Who Needs «Identity»? Questions of Cultural Identity*; eds. Stuart Hall and Paul du Gay, London, SAGE Publications Ltd, 1996.
8. Hall Stuart, *Vopros kulturnoy identichnosti*, Hudozhestvennyy zhurnal, 2010, # 77/78. [Źródło elektroniczne]. <http://xz.gif.ru/numbers/77-78/hall/>
9. Huntington S. *Kto my?: Vyzovy amerikanskoj natsionalnoj identichnosti*, per. s angl. A. Bashkirova, M., OOO «Izdatelstvo ACT»: OOO «Tranzitkniga», 2004.
10. Melucci A., *Challenging Codes: Collective Action in the Information Age*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.
11. *Merkels Multikulti-Absagesorgt für weltweites Aufsehen*, [Źródło elektroniczne]. Spiegel, 19.10.2010. – URL: <http://www.spiegel.de/politik/deutschland/0,1518,723993,00.html>

²⁰ A. Melucci, *Challenging Codes: Collective Action in the Information Age*. Cambridge, Cambridge University Press, 1996, p. 70–71.

12. Moisi D., *Geopolitika emocij. Kak kultury straha, unizheniya i nadezhdy transformiruyut mir*, per. s angl. A. Patrikeeva, Moskva, Moskovskaya shkola polit. issledovaniy, 2010.
13. Mouffe Ch., *Politika i politicheskoye*, [w:] *Politiko-filosofskiy ezhegodnik*, M., IF RAN, 2008, s. 88–102.
14. Romanenko Yu. V., *Smysloprodukuwannya v sotsialnykh systemakh*, K., E ta E, 2005.
15. Therborn G. *Multikulturnyye obschestva* / *Sotsiologicheskoye obozreniye*. – 2001, t. 1, # 1, s. 50–67.
16. Sztompka P., *Sotsialnoye izmeneniye kak trauma*, *Sotsiologicheskiye issledovaniya*, 2001, # 1, s. 6–16.
17. Zaretsky E., *Narodzhenniya identychnisnoyi polityky v 1960-ti roky: Psykhoanaliz i podil na bromadske i pryvatne*, [w:] *Hlobalni modernosti*, K., Nika-Tsentr, 2008, s. 339–360.

Lyubomyr Skochylyas

Katedra Politologii Wydziału Filozofii Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki we Lwowie

Jurij Hajduk

Katedra Stosunków Międzynarodowych Instytutu Neofilologii
Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Chełmie

Rewolucja pomarańczowa na Ukrainie, dżinsowa rewolucja na Białorusi: powody zwycięstwa pierwszej i upadku ostatniej

W artykule jego autorzy wskazują na przesłanki i powody tak zwanych kolorowych rewolucji, sięgając do przykładu rewolucji pomarańczowej na Ukrainie i dżinsowej rewolucji na Białorusi. Podejmują próbę wskazania podobieństw i różnic społeczno-gospodarczym i politycznym. Poddają analizie taktykę i strategię grup protestujących i sił opozycyjnych, w obydwu krajach. Zwracają także szczególną uwagę na kryteria, sprzyjające zwycięskiemu zakończeniu pomarańczowej i upadku dżinsowej rewolucji.

Słowa kluczowe: *kolorowa rewolucja, rewolucja pomarańczowa, dżinsowa rewolucja, wybory, reżim polityczny, opozycja, protesty, fałszerstwa*

Znany amerykański politolog Michael McFaul w oparciu o analizę istniejących na dzień dzisiejszy przykładów kolorowych rewolucji (inaczej jeszcze nazywane elektoralnymi rewolucjami) wskazuje na cztery ich cechy charakterystyczne: 1). „skradzione” sfałszyfikowane wybory są katalizatorem protestu wyborczego; 2). opozycja sięga do środków pozakonstytucyjnych, takich na przykład jak masowe demonstracje; 3). kandydat od opozycji ogłasza się zwycięzcą i takim który sprawuje legalną władzę w państwie; 4). obydwie strony unikają przymusu¹.

Rewolucja pomarańczowa na Ukrainie (2004) i dżinsowa, jeszcze inaczej nazywana wasylkową rewolucją na Białorusi (2006) posiadały wszystkie wyżej wymienione cechy pozwalające na ich zdefiniować, jako kolejnych przykładów tak zwanego kolorowego protestu, który według zasady domina miałby doprowadzić do upadku reżimu autorytarnego, jak to miało miejsce w Serbii (2000), Gruzji (2003) i Kirgizji (2005).

Rewolucja pomarańczowa na Ukrainie stanowi jeden z przykładów skutecznej realizacji takiego rodzaju protestów wtedy jak rewolucja dżinsowa przerwała łańcuch skutecznych kolorowych rewolucji. Celem tego opracowania jest zdefiniowanie najważniejszych przyczyn porażki

---

¹ Za: K. Kalanadze, M.A. Orenstein, *Electoral Protests and Democratization. Beyond the Color Revolutions*, "Comparative Political Studies" 2009, vol. 42, nr 11, s. 1405, <http://www.mitchellorenstein.com/wp-content/uploads/2012/07/CPS-Electoral-Revolution-FINAL-PDF.pdf>[05.05.2016].

klasycznego kolorowego scenariusza na Białorusi w porównaniu ze skutecznym przykładem jego realizacji na Ukrainie.

Zasadność porównywania białoruskiej dzinsowej rewolucji (2006) i ukraińskiej rewolucji pomarańczowej (2004) można wyjaśnić sięgając do co najmniej dwóch argumentów: 1) bliskość historyczno-kulturowa dwóch słowiańskich narodów; 2) wspólne doświadczenia trwałego znajdowania się w granicach jednego państwa - ZSRR i transformacji postkomunistycznej. Dokonując komparacji właśnie tych dwóch przykładów, eliminujemy poniekąd element różnic kulturowo-historycznych, które mogły by w sposób zasadniczy wpłynąć na wnioski z badań, mające ważne znaczenia na przykład dla skonfrontowania założmy doświadczenia białoruskiego z doświadczeniem kolorowej (tulipanowej) rewolucji w środkowo-azjatyckiej Kirgizji (2005).

Fakt, iż wszystkie kolorowe protesty społeczno-polityczne miały miejsce w różnych państwach w kontekście i za sprawą wewnętrznych przesłanek o charakterze między innymi społeczno-gospodarczym, politycznym czy instytucjonalnym, które nie możemy nie uwzględnić, wymuszają na nas zbadanie wewnętrznych przesłanek rewolucji zarówno na Ukrainie jak i na Białorusi. Następnie proponujemy i uzasadnimy hipotezę dotyczącą kluczowych przyczyn porażki dzinsowej rewolucji. Skonfrontujemy je przy tym z przykładem skutecznej rewolucji pomarańczowej. Inaczej - spróbujemy odpowiedzieć na pytanie: dlaczego wyniki podobnego scenariusza działań protestacyjnych doprowadziły, do całkiem innego zakończenia/ wyników?

Uwarunkowania kolorowych rewolucji na Ukrainie (2004) i na Białorusi (2006): analiza porównawcza

W celu zrozumienia logiki działania protestacyjnego należy, w pierwszej kolejności, dokładnie zbadać jego kontekst - zdefiniować wewnętrzne przesłanki warunkujące kolorowe rewolucje w określonych państwach, czym właśnie zajmiemy się w tej części artykułu. Już na wstępie, o czym zresztą już wspominaliśmy, karalizatorem kolorowych rewolucji, z reguły były wybory, wyniki których (według potencjalnych protestujących), zostały umyślnie sfalszowane w celu zapewnienia zwycięstwa tak zwanego swojego kandydata. Sam fakt, bez wątpienia, uznania fałszerstw stanowi tutaj potężny element delegitymizacji władzy (reżimu) oraz atak na obywatelsko polityczne prawo do uczestniczenia w wyborach. Tu właśnie oszustwo wyborcze motywowało obywateli i zmuszało dołączając się do masowych protestów w celu zaskarżenia wyników nieuczciwych wyborów.

W związku z powyższym może powstać całkiem uzasadnione pytanie: czy reżim fałszował wybory i w przeszłości, i dlaczego obywatele zorganizowali protesty właśnie po zakończeniu tych wyborów, a nie tych potencjalnie sfalszowanych sprzed pięciu czy dziesięciu lat? W tym kontekście wydaje się czymś oczywistym, że reżimy autorytarne czy pół-autorytarne (hybrydowe) praktycznie we wszystkich państwach, gdzie odbyły się kolorowe rewolucje, powstały nie od razu. Fakty sięgania do tak zwanego rezerwu administracyjnego bądź jakichkolwiek innych mechanizmów wpływu na wyniki wyborów miały miejsce wcześniej, chociaż z jakiegoś powodu nie były przyczyną olbrzymich aktów niezgody obywatelskiej. W związku z czym można założyć,

że kontekst ten daje nam możliwość mówienia o innych, bardzo uzasadnionych przesłankach, zakładających podstawy pod kolorowe rewolucje.

Rezultaty kolorowych rewolucji z reguły są tak różne, że stosowanie pojęcia rewolucja może wydawać się nie zasadnym w celu zdefiniowania omawianych elektoralnych zjawisk protestacyjnych. Badacze zagadnienia twierdzą bowiem, że mimo możliwej, ale nie koniecznej, demokratyzacji reżimów politycznych (pluralizm, partycypacja polityczna i wolność słowa) w wyniku kolorowych rewolucji w państwach post-rewolucyjnych, nie rozwiązywane są problemy o charakterze instytucyjnym i strukturalnym odziedziczone po starych reżimach, nie wypracowano także klarownych celów reformatorskich². W związku z czym, niektórzy politolodzy przychylają się do postrzegania kolorowych rewolucji jako narzędzia zmiany elit politycznych (przedsiębiorców politycznych) na innych, w przypadku gdy nie da się tego uczynić z pomocą konstytucyjnych procedur wyborczych³.

Tak więc, rezultaty kolorowych rewolucji, jak już wcześniej mówiliśmy, przebywają w niedostatecznej zgodności z kryteriami zmian / transformacji rewolucyjnych. Oczywistym jest bowiem fakt, iż dla mobilizacji społeczeństwa, w celu przeciwstawienia się wrogiemu reżimowi, nie wystarczą chęci jednych elit do usunięcia od władzy tych drugich. Nie wystarczającym jest także fakt potwierdzenia fałszerstw wyborczych. Społeczeństwo ma odczuwać rzeczywistą satysfakcję z rządów i polityki, która jest realizowana przez władze w państwie, poprzez realne osiągnięcia gospodarcze czy społeczne. Fałszerstwa wyborcze są jedynie katalizatorem/ przyczyną powodującą sprzeciw społeczny.

Spróbujmy teraz wskazać na najważniejsze przesłanki, które mogą przyspieszyć wzrost poziomu rzeczywistego braku satysfakcji społecznej z reżimu sprawującego władzę. Są nimi: klasa średnia; edukacja; poziom jednorodności społecznej i świadomości narodowej; reżim polityczny; znaczenie opozycji i przywództwo polityczne.

Klasa średnia

Jedną z najczęściej stosowanych teorii, która tłumaczy zjawisko wzrostu ruchów demokratycznych, do których należą także kolorowe rewolucje, jest teoria *klasy średniej* będącej dynamiczną, autonomiczną, dobrze usytuowaną finansowo i politycznie aktywną częścią społeczeństwa. Uważa się bowiem, że właśnie klasa średnia zaczyna wywierać wpływ na reżimy autorytarne, żądając więcej możliwości do samorealizacji, w tym także i tej społeczno-politycznej, która jest możliwa tylko w warunkach demokracji⁴. Zważając na zaproponowaną tematykę artykułu proponujemy skupić się na kondycji klasy średniej na Ukrainie i Białorusi.

Ukraina pod koniec lat 90 i na początków 2000 przeżywała dynamiczny wzrost gospodarczy, co nie mogło nie wpłynąć na strukturę społeczną, gdzie dało się zaobserwować wzrost

² K. Kalanadze, M.A. Orenstein, *Electoral Protests and Democratization...*, s. 1403-1425.

³ М. Погребинский, Как Украина шла к «оранжевой революции», http://igpi.ru/monitoring/ukraine/new_ukr/revolution/1118403686.html [05.05.2016].

⁴ L. Diamond, *Economic Development and Democracy Reconsidered*, *American Behavioral Scientist*, 1992, vol. 35, nr 4/5, s.34-48.

ilości osób zaliczających się to tak zwanej klasy średniej (od 24% do 50%). W tym kontekście należy jednak pamiętać o tym, że utożsamianie się obywateli z klasą średnią (w wyniku realnego wzrostu dochodów) nie stanowi o ich obiektywnej przynależności do tejże grupy społecznej w zachodnim jej rozumieniu. Tak jak na klasa średnia składają się z obywateli finansowo/ gospodarczo niezależnych, którzy w sposób samodzielny potrafią zapewnić podstawowe potrzeby swoje i swojej rodziny, wysuwa żądania o charakterze post-materialnym (udziału politycznego, wolności). W związku z czym należy powiedzieć, że klasa średnia w tym okresie (1994-2004) tylko zaczęła na Ukrainie powstawać i nie odpowiadała ogólnie przyjętym kryteriom (uważa się, że 10-12% można uznać za przedstawicieli tej grupy społecznej). Oczywistym jest jednak fakt, że wzrost dobrobytu stwarzał zawyżone oczekiwania wobec dalszego wzrostu poziomu życia oraz podniesienia poziomu relacji społeczno-politycznych⁵.

Na Białorusi również mamy problem ze zdefiniowaniem właściwego miejsca klasy średniej. Oficjalne dane statystyczne wskazują bowiem, że około 70% Białorusinów definiuje siebie jako klasę średnią⁶. Na żywność i usługi komunalne mieszkańiec tego państwa wydaje średnio od 30% do 50% swoich zarobków. Średni dochód natomiast stanowi około 200 USD⁷. W związku z czym trudno tu wskazywać na obiektywny wpływ klasy średniej ma ruch protestacyjny w 2006 na Białorusi.

Należy zaznaczyć, że klasa średnia (mały biznes) w przededniu rewolucji pomarańczowej nie był uzależniony od władzy⁸. Na Białorusi natomiast wiele przedstawicieli klasy średniej, będąc pracownikami państwowych przedsiębiorstw i instytucji swoją stabilnie-średnią kondycję finansową uzależniali od polityki władzy Łukaszenki. Prócz tego białoruska klasa średnia składa się także z osób uzależnionych od polityki socjalnej państwa, którzy wykazują się sporą lojalnością wobec panującego reżimu w państwie⁹.

Uważa się, że częścią klasy średniej na Ukrainie jak i na Białorusi są także młodzi obywatele przeważnie zatrudnieni w organizacjach pozarządowych. W strukturze tych organizacji mogą/ mogli bowiem się realizować zawodowo w niezależnych od państwa warunkach/ strukturach organizacyjnych.

Edukacja

Ważnym elementem powstania i funkcjonowania klasy średniej oraz demokratyzacji są wyedukowani obywatele. Uważa się, że poziom wykształcenia na Białorusi jest wyższy niż w jakimkolwiek innym państwie postradzieckim. 11% bowiem Białorusinów ma wyższe wykształcenie. Statystyki ONZ wskazują, że Białoruś zajmuje pierwsze miejsce wśród państw WNP za ilością obywateli objętych systemem oświaty, poziomem rozwoju szkolnictwa wyższego i dostępem do ochrony zdrowia¹⁰. W tym samym czasie notowany jest niski poziom edukacji polityczno-prawnej.

⁵ М. Погребинский, Как Украина ...

⁶ А. Павлова, Есть ли в Беларуси средний класс?, <http://news.tut.by/economics/211406.html> [05.05.2016].

⁷ Тамże.

⁸ Тамże.

⁹ Тамże.

¹⁰ В. Ровдо, Перспективы «бархатной революции» в Беларуси, <http://magazines.russ.ru/nz/2004/1/rovdo4.html> [05.05.2016].

Tak więc, względnie wysoki poziom wykształcenia społeczeństwa nie przekłada się na poziom kultury politycznej obywateli¹¹.

Poziom jednorodności społecznej i świadomości narodowej

Elementem sprzyjającym rozwojowi demokratycznemu i demokratyzacji uważa się względną jednorodność społeczną. W przypadku Białorusi, zważając na praktyczny brak konfliktów kulturowych, sytuacja jest dosyć przyjazna. Spis ludności z 2009 bezpośrednio potwierdza ten fakt, bowiem 83,7%, mieszkańców tego państwa deklaruje się Białorusinami¹².

Problemem jest jednak to, że jednorodność kulturowa nie musi decydować o możliwości transformacji reżimu. Decydującym elementem w tym przypadku jest natomiast świadomość narodowa, poziom której na Białorusi jest dosyć niski¹³. Element jednorodności z kolei ważny jest przy powstawaniu obywatelskiego narodu politycznego, co oznaczać będzie całościowy konsensus i wspólną tożsamość dla obywateli.

W społeczeństwie ukraińskim sytuacja zasadniczo różni się od tej białoruskiej. Mimo stosunkowej mono-etniczności (77,8% Ukraińców) na Ukrainie mamy do czynienia, jak to ujmuje Samuel Huntington, z rozłamem cywilizacyjnym przebiegającym na granicy galicyjskich obwodów i całej reszty państwa¹⁴. Przy tym dla regionów zachodnich państwa bardziej charakterny jest wysoki poziom identyfikacji narodowej, co potwierdziło się w przypadku rewolucji pomarańczowej. Dla skuteczności realizacji założeń kolorowych rewolucji ważnym jest bowiem aby opozycja była bezapelacyjnie popierana przez jeden z regionów państwa (w przypadku ukraińskim była to zachodnia część państwa)¹⁵. Należy także zaznaczyć, że rozłam cywilizacyjny, tuż przed rewolucją, został w sposób nienaturalny pogłębiony. Zostało to wykorzystane przez kandydatów w celu konsolidacji swoich tak zwanych części cywilizacyjnych, co z kolei w konsekwencji doprowadziło do równego podziału mapy poparcia wyborczego tychże kandydatów.

Reżim polityczny

Istotną przesłanką kolorowych rewolucji była także istota samych reżimów politycznych Leonida Kuczmy na Ukrainie i Aleksandra Łukaszenki na Białorusi oraz sposób ich odbioru wśród obywateli tychże państw. Tak jak w poprzednich tak i w tym przypadku można dostrzec pewne różnice. Tak więc, w przypadku gdy reżim Łukaszenki charakteryzuje się represywnym i zdecydowanym sposobem realizacji władzy, poprzez co uważany jest za najbardziej klasyczny przykłady reżimu autorytarnego, to reżim Kuczmy, ze względu na jego bardziej liberalny charakter i funkcjonowanie tak zwanych zapór instytucjonalnych w postaci na przykład Rady

¹¹ Тамże.

¹² Перепись населения Республики Беларусь 2009 г., <http://census.belstat.gov.by/pdf/BOOK-ru-RU.pdf> [06.05.2016].

¹³ В. Ровдо, Перспективы...

¹⁴ Zob.: S. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, tłum. H. Jankowska, Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza S.A., Warszawa 2008, s. 279.

¹⁵ Каковы итоги цветных революций в странах СНГ? <http://newsland.com/user/4297709019/content/kakovy-itogi-tsvetnykh-revoliutsii-v-stranakh-sng/4201886> [05.05.2016].

Najwyższej, definiowany jest jako hybrydowy/pół-autorytarny, albo jak to określają Steven Levitsky i Lucan Way konkurencyjny autorytaryzm¹⁶. Jego podstawowym założeniem jest dopuszczalny pluralizm polityczny, wielopartyjności i względna wolności słowa / mediów (Tv 5, *Ukrainska Pravda*)¹⁷. Ta właśnie przestrzeń wolności w warunkach nieskonsolidowanych reżimów autorytarnych stanowi pewnego rodzaju bombę z opóźnionym zapłonem, która zakłada fundamenty pod wewnętrzną erozję reżimu.

Przedstawiona hipoteza znajduje swoje potwierdzenia na przykładzie szeroko zakrojonych ruchów protestacyjnych Ukraina bez Kuczmy, które były zainicjowane przez opozycję i stanowiły jedynie pierwszy krok do większych działań nakierowanych na dyskredytację reżimu Kuczmy (tak zwane nagrania Melniczenka, skandal dookoła systemów antyrakietowych «Kolczuga»).

W przededniu Rewolucji pomarańczowej Leonid Kuczma jako prezydent legalnie sprawujący władzę w rzeczywistości jednak utracił legitymizację do jej sprawowania. Powodem czego, jak się uważa, były akcje protestacyjne wywołane podejrzeniami o zlecenie zamordowania znanego dziennikarza - Georgija Gongadze oraz zbudowaniem reżimu opartego na korupcji.

Podobnego kryzysu legitymizacji nie doznał natomiast ostatni dyktator Europy - Aleksander Łukaszenko. Społeczeństwo białoruskie, przynajmniej w swojej większości, dalej postrzegało Łukaszenkę jako „batska” - gwaranta stabilności społecznej i gospodarczej, stosunkowego dostatku poprzez skuteczną politykę socjalną oraz braku klanów oligarchicznych. Autorytaryzm białoruski w całości kontrolował media. Wszystkie bowiem stacje telewizyjne i radiowe są podporządkowane władzom centralnym bądź lokalnym. Tak więc mówienie o jakiegokolwiek niezależności mediów nie ma żadnych podstaw¹⁸.

Znaczenie opozycji i przywództwo polityczne

Wydaje się rzeczą niezaprzeczną, iż protesty masowe powinny posiadać swoich przywódców, którzy tworzą agendę działań protestacyjnych, ustalają taktykę i są często ich obliczem. Funkcje te, w przypadku kolorowych rewolucji, często przypisywane są opozycji politycznej.

Na Ukrainie opozycja polityczna zajmowała znaczące miejsce nie tylko w przededniu Rewolucji pomarańczowej, ale także już w 2002 kiedy to prawicowo-centrowe ugrupowanie polityczne *Nasza Ukraina* uzyskało dość sporą reprezentację w parlamencie. Należy jednak zaznaczyć, że w czasie protestów Ukraina bez Kuczmy w 2001, opozycja nie posiadała jednak wyklarowanego przywódcy, rolę którego w późniejszym czasie przejął kandydat od opozycji na późniejszych wyborach prezydenckich - Wiktor Juszczenko.

¹⁶ Zob.: S. Levitsky, L. Way, *Competitive Authoritarianism. Hybrid Regimes After the Cold War*, Cambridge University Press, New York 2010, s. 3, <https://ahkyee.files.wordpress.com/2015/01/levitsky-2010-competitive-authoritarianism.pdf> [06.05.2016]; S. Levitsky, L. Way, *The Rise of Competitive Authoritarianism*, "Journal of Democracy" 2002, vol. 13, nr 2, s. 51-65.

¹⁷ S. Levitsky, L. Way, *Competitive Authoritarianism...*, s. 216-217.

¹⁸ Положение независимых СМИ в Беларуси не улучшается, <http://www.dw.com/ru/положение-независимых-сми-в-беларуси-не-улучшается/a-4267212> [05.05.2016].

Ugrupowania opozycyjne na Białorusi zostały natomiast ulokowane w ramach funkcjonowania organizacji pozarządowych, gdzie wraz z tymi organizacjami stanowiły element wąskiego i elitarnego społeczeństwa obywatelskiego¹⁹. Do 2001 roku partie polityczne Białorusi faktycznie same usunęły się od elektoralnych form udziału politycznego, co negatywnie wpłynęło na możliwość dalszego odnawiania relacji z obywatelami oraz wyjścia ze stanu tak zwanej wirtualnej opozycji.

Problemy, które były podejmowane przez siły opozycyjne na Białorusi głównie dotyczyły ochrony praw i wolności i edukowania obywateli, a nie rzeczywistej walki politycznej w reżimem autorytarnym Aleksandra Łukaszenki. W sposób jednoznacznie pozytywny możemy ocenić dynamikę konsolidacji ugrupowań politycznych w celu wysunięcia jedyne go kandydata na urząd prezydenta w 2006 r. - Aleksandra Milinkiewicza. Procesy konsolidacyjne odbywały się także na poziomie partii politycznych - na dzień dzisiejszy powstały trzy centra przyciągania (nieco za dużo jak dla słabej białoruskiej opozycji): Piątka +, Europejska i Młodzieżowa Koalicja²⁰.

W oparciu o dokonaną analizę porównawczą można by powiedzieć, że przesłanki rewolucji na Białorusi w 2006 r. nie były aż tak jasno skryształizowane jak na Ukrainie. Brak doświadczeń protestacyjnych o tak dużym natężeniu jak na przykład Ukraina bez Kuczmy w sposób zasadniczy osłabił pozycję wyjściowe sił opozycyjnych w przededniu realizowanego scenariusza kolorowej rewolucji 2006 r. Można bowiem w oparciu o poprzednie doświadczenie przeprowadzania protestów uczyć się na błędach, do tego także tworzą one poczucie pewności skutecznej realizacji kolejnych protestów.

Ostry charakter reżimu, skonsolidowanego autorytaryzmu, Łukaszenki, słaba opozycja, będąca wynikiem trwałego ignorowania procesów elektoralnych oraz brak możliwości do propagowania, za pomocą niezależnych mediów, własnego stanowiska politycznego, w ty także niski poziom świadomości obywatelskiej Białorusinów stanowią obiektywne wewnętrzne przeszkody skutecznego protestu antyreżimowego na Białorusi. Niektóre z przesłanek tutaj wymienionych są decydujące dla skuteczności rewolucji wyborczej, co potwierdza doświadczenie innych krajów. Tak na przykład, reżim Slobodana Miloševića w przededniu tak zwanej rewolucji buldożerowej nie wyróżniał się mniejszą bezwzględnością niż reżim Łukaszenki²¹. Nie przeszkodziło to jednak protestującym, mimo poważnego sprzeciwu wojskowych i sił porządkowych usunąć prezydenta od władzy. Kolejnym przykładem niech będzie doświadczenie Arabskiej wiosny, protesty w ramach której posiadają nieco inne oznaki tak zwanych rewolucji protestacyjnych, które każą nam dokładniej przyjrzeć się takim elementom jak konsolidacja reżimu z perspektywy oceny sukcesów czy porażek reżimu.

¹⁹ В. Ровдо, Перспективы...

²⁰ Там же.

²¹ R. Jennings, *Serbia's Bulldozer Revolution: Evaluating Internal and External Factors in Successful Democratic Breakthrough in Serbia*, CDDRL Working Papers, March 2009, http://cddrl.fsi.stanford.edu/publications/serbias_bulldozer_revolution_evaluating_internal_and_external_factors_in_successful_democratic_breakthrough_in_serbia [07.05.2016].

Mimo stosunkowo ważnego znaczenia kryteriów wewnętrznych, które są definiowane jako przesłanki do kolorowych rewolucji, należy jednak więcej uwagi poświęcić działaniom protestacyjnym, ich sposobu organizacji, strukturze, taktyce/ strategii, które, co potwierdzają nowe przykłady skutecznej realizacji kolorowych rewolucji, są decydujące dla reżimów politycznych. W związku z czym dalszą hipotezą badawczą będzie teza o tym, że głównym powodem porażki rewolucji dzinsowej jest nieudany sposób organizacji protestów społeczno-politycznych.

Rewolucja pomarańczowa: struktura, taktyka/ strategia działania

Przed analizą sposobu organizacji manifestacji na Białorusi w 2006 r. należałoby krótko omówić sposób organizacji rewolucji pomarańczowej na Ukrainie, będącej żywym przykładem pokojowego bezterminowego protestu. W jej wyniku, zgodnie z wymaganiami protestujących, przeprowadzono powtórzoną drugą turę wyborów prezydenckich zwycięzcą w której został kandydat od opozycji i przywódca pomarańczowych - Wiktor Juszczenko.

Sama w sobie rewolucja pomarańczowa jest ruchem społecznym, tak jak posiada cechy: działań o charakterze konfliktowym (protesty przeciwko fałszerstwom wyborczym); zidentyfikowanego przeciwnika - Kucznię i jego rządu; oparta jest na relacjach sieciowych (Organizacja Młodzieżowa „Pora”); tożsamość grupową. Elementy te w całości pasują do bardzo popularnego w tym czasie hasła „Nie jesteśmy bydłem” (Ми – не би́дло), które skupiała dookoła siebie wiele obywateli o różnym statusie społecznym wyrażających aktywną postawę obywatelską skupioną na walce o możliwość oddania swojego głosu ma kandydata, który nie będzie narzucony im przez władzę.

Ważną cechą omawianego ruchu jest także zsynchronizowana taktyka i strategia działań składająca się z: 1). ulokowanie na Majdanie Niepodległości miasteczka namiotowego, co stanowiło sygnał o gotowości do długotrwałego protestu; 2). szczególny akcent był stawiany na ilość protestujących, kierując się w tym przypadku zasadą demokracji reprezentatywnej, co miało być kolejną argumentem wpływu na podejmowane przez władzę decyzje i na opinię publiczną; 3). wybór na rzecz pokojowej strategii działań (asymetryczna odpowiedź państwu); 4). zadbanie o to aby media, głównie opozycyjna telewizja Program 5, miały możliwość przekazywania społeczeństwu informacji o protestach; 5). inicjowanie masowej mobilizacji, modelowanie zachowań protestacyjnych poprzez naukę protestujących czym między innymi zajmowała się Organizacja Młodzieżowa „Pora”; 6). kolor (pomarańczowy) jako jeden z identyfikatorów rewolucji, który był identyczny z kolorem symboliki partyjnej Partii „Nasza Ukraina”.

Niezmiernie ważną rolę w działaniach protestacyjnych odgrywają tak zwane konstrukcje społeczno-mentalne inaczej jeszcze schematy interpretacji. Do uczestników protestów skierowano trzy etapy schematów interpretacji:

Etap diagnostyczny: społecznie skonstruowany problem dotyczy fałszerstw wyborczych, co wiązało się z łamaniem praw obywatelskich do wyrażania woli politycznej. Odpowiedzialnym za fałszerstwa jest tak zwana zbrodnicza władza.

Etap prognostyczny: w sposób jasny udziela odpowiedzi na pytanie jakich zmian należy oczekiwać w wyniku działań protestacyjnych - ogłoszenia powtórzenia drugiej tury wyborów.

Etap motywacyjny:

- Juszczenko, już według oficjalnych wyników drugiej tury cieszy się dużym poparciem (około 50%), tak więc wizja rzeczywistej wygranej w powtórzonej drugiej turze stanowiła mocny element motywujący dla protestujących;
- perspektywa przystąpienia Ukrainy do Unii Europejskiej, a co z tym związane wzrost poziomu życia, definiowana jest jako nieunikniona konsekwencja zwycięstwa prozachodniego kandydata - Wiktora Juszczenki;
- w oczach wielu małych i średnich przedsiębiorców elementem motywującym do uczestniczenia w protestach była obawa przed perspektywą, w razie zwycięstwa Wiktora Janukowycza, powrotu praktyki bezprawnych przejęć ich firm, co było konfrontowane z wizerunkiem Janukowycza jako osoby z dwoma wyrokami, reprezentanta świata przestępczego.

Dżinsowa rewolucja - taktyka i strategia protestów

Podczas analizy protestów na Białorusi z marca 2006 r. należałoby zwrócić szczególną uwagę na przyjętą przez ich organizatorów taktykę i strategię. Te właśnie bowiem elementy wywierają porównywalnie największy wpływ na osiągnięcie postawionego celu. Ogólnie rzecz ujmując repertuar dżinsowy/wasyłkowy zasadniczo niczym nie różnił się od uniwersalnego przypisu stosowanego w czasie udanych rewolucji w państwach postradzieckich: Gruzji, Ukrainie czy Kirgistanie.

1. Organizacja protestów po sfalszowanych, jak twierdziła opozycja, wyborach;
2. Zjednoczona opozycja w jedyną demokratyczną koalicję (Aleksandr Milinkiewicz z Aleksandrem Kozulinym);
3. Forma protestu - demonstracje, miasteczka namiotowe, przejęcie kontroli nad centralnym placem (Oktiabrski Plac, który przez protestujących został nazwany Placem Kastryczniskiego);
4. Obecność dobrze zorganizowanych organizacji młodzieżowych i studenckich - przywódców ruchu obywatelskiego. W białoruskich przypadkach są to: Zubr i Front Młodzieżowy.
5. Niezależne, alternatywne media - opozycja posiadała własne gazety: Narodna Wola i Nasza Niwa, sięgała także sieci społecznościowych;
6. Identyfikacją z dżinsową wstążką;
7. Głównym celem było uznanie wyborów jako takich, które zostały sfalszowane;
8. Ruch protestacyjny w swojej większości odwoływał się w oparciu o nacjonalistyczne wartości;
9. Uczestnicy protestu sięgali do taktyk o charakterze pokojowym.

Mimo korzystania z wymienionych taktyk protestom białoruskim nie udało się osiągnąć tak zwanej masy krytycznej. W związku z czym powstaje pytanie, co było tego powodem?

Naszym zdaniem odpowiedzi tkwią nie tylko w oczywistych przesłankach zewnętrznych (autorytarna postawa władzy, służby mundurowe, stosowanych metod tłumienia protestów), a także w błędach, których dopuszczali się ich organizatorzy. Nie ulega wątpliwości, że sprzyjającym elementem pozytywnie wpływających na rozwój ruchów obywatelskich, jest zajmowane stanowisko przez służby mundurowe²². Ale jednak co sprawia, że przyjmują one pokojową, neutralną bądź lojalną postawę? Mimo, iż przedstawione stanowiska mogą powstawać w wyniku rozłamu w elitach bądź niskiej popularności władzy, nie należy także zapominać o tak zwanej masie krytycznej protestujących.

Teza ta jest także potwierdzana na przykładzie konkretnych działań 19-25 marca 2006 r. Służby porządkowe podejmują działania prewencyjne celem niedopuszczenia do protestów, takie na przykład jak: przesładowanie opozycji, areszty aktywistów, szczegółowe kontrole rzeczy osobistych protestujących; konfiskowanie namiotów i jedzenia, tworzenie negatywnego wizerunku protestujących w mediach. Pozwalając jednak na to aby protesty się odbyły - obywatele w razie wyrażenia takiej woli mogli bowiem przystąpić do protestu. Oficjalnie wyniki wyborów wskazują, iż opozycjoni kandydaci uzyskali 8,3% poparcia (550 tys), a nie oficjalnie wskazywano na 40% (około 3 mln). Przyjmując nawet te statystyki bardziej optymistyczne, liczba protestujących na ulicach nie przewyższyła 40 tys²³. Średnia ilość protestujących dziennie wyniosła 7 tys, a w momencie przełomowym, kiedy to służby porządkowe z pomocą OMON i Berkutu zlikwidowały miasteczko namiotowe, na placu znajdowało się nie więcej niż 200 osób, większość z których została aresztowana. Po czym opozycja zorganizowała jedynie czterdziestotysięczną manifestację Dzień Woli, która odbyła się 25 marca i w ten sam dzień rozstała rozpędzona. Dzień ten właśnie przyjęto uważać dniem w którym skończyła się dzinsowa rewolucja.

Analiza taktyk i strategii dzinsowej rewolucji na Białorusi

W oparciu o analizę retrospekcyjną wydaje się oczywistym, że protesty zostały stłumione w chwili gdy władze zrozumiały, iż nie stanowią one zagrożenia dla reżimu²⁴. Dlatego właśnie powodów nieudanej dzinsowej rewolucji możemy się doszukiwać w odpowiedziach na pytanie o niesprawną jej organizację, a dokładnie w sposobie stosowania przyjętych taktyk i strategii.

Komponent organizacyjno-techniczny

Taktyka zakłada, że możemy dysponować tylko tym do czego mamy dostęp²⁵. W związku z czym ważnym komponentem na początku tworzenia ruchu społecznego jest możliwość dysponowania określonymi zasobami: gospodarczymi, mobilizacyjnymi, technicznymi itd.

²² P. D'Anieri, *Explaining the Success and Failure of Post-Communist Revolutions*, "Communist and Post-Communist Studies" 2006, vol. 39, s. 331-350.

²³ A. Мілінкевіч, Навіны з кампаніі, <http://mi-news.livejournal.com> [05.05.2016].

²⁴ P. D'Anieri, *Explaining the Success and Failure of Post-Communist Revolutions*, "Communist and Post-Communist Studies" 2006, vol. 39, s. 331-350.

²⁵ S. Alinsky, *Protest Tactics*, [w:] J. Goodwin, J.M. Jasper [red.], *The Social Movements Reader: Cases and Concepts*, Blackwell Publishing, Malden 2003, s. 225-228.

W analizowanym przypadku protest przyjął postawę pokojową, wyrażaną w sposób jednoznaczny przez jego uczestników zebranych na centralnym placu na którym założyli miasteczko namiotowe. Przez siedem dni protestu głównym zadaniem było aby miasteczko funkcjonowało. Aby móc osiągnąć ten cel należałoby dysponować dużą ilością protestujących, zapewnić dostarczenie żywności i ubrań na zmianę oraz innych narzędzi niezbędnych do prowadzenia protestów. W rzeczywistości jednak, jak twierdzą internauci będący uczestnikami protestu, organizatorzy o to nie zadbali. W konsekwencji sami protestujący, których i tak nie było dużo, musieli większość swoich sił poświęcić rozwiązywaniu problemów bytowych powstałego miasteczka. Tak na przykład, w pierwszych dniach uczestnicy mierzyli się z problemem braku megafonów i głośników. Narzekali także na brak programu rozrywkowego (koncertu np.), brak warunków sanitarnych, na przykład braku biotoalet. Na zgłaszane problemy organizatorzy w żaden sposób nie odreagowali.

Wydaje się, że opozycja nie oczekiwała, iż ludzie wyjdą na ulicę w obronie oddanego przez siebie głosu. Organizatorzy byli także nie przygotowani na długotrwały protest. Brakowało im planów strategicznych, co jak zaznacza Gene Sharp, prowadzi do dalszego funkcjonowania dyktatury i wygaszania protestów²⁶.

Uczestnicy protestów z 19-25 marca komentując sytuację podkreślali, iż organizatorzy (opozycja na czele z Mileczkiewiczem i Kozulinym) spodziewała się rozpędzenia demonstracji przez milicję. Protest jednak przebrał inny, nie oczekiwane obrót, co sprawiło, iż nie przygotowanie się organizatorów do takiej ewentualności w dużym stopniu przesądziło o upadku samej rewolucji.

Zaproponowany tandem Milinkiewicza - prozachodniego liberała, nastawionego na zgłębienie współpracy z Unią Europejską i Kozulina popierającego ideę prawosławia i sojusz Białorusi i Rosji, mimo oczekiwań organizatorów, że taki ruch pozytywnie wpłynie na kształtowanie strategii ruchu, w rzeczywistości nie sprawdził się. Opozycja była rozproszona i każdy z kandydatów dbał głównie o własne interesy. Punkt krytyczny nastąpił 21 marca, kiedy to przywódcy opozycji oskarżali jeden drugiego o zdradę i zмовę z reżimem, co zasiało niepokój wśród popolitych uczestników protestów i przyćmiło perspektywę dalszych działań. Obywatele przestali protestować na rzecz poparcia własnych kandydatów, natomiast ideały i głoszone zasady stały się tym za co warto było kontynuować protesty. Ty nie mniej brak przywódców stał się elementem decydującym, który sprawił, że miasteczko namiotowe i protesty w dniu Woli oceniane są jako nieudane przedsięwzięcia. Spontanicznie powstające w czasie protestu grupy, takie na przykład jak ŻŻ, CHOPIC czy Wolnaja Moladz, nie posiadały bowiem większego doświadczenia organizacji wypracowaniu strategii takiego rodzaju protestów²⁷.

W ocenie specjalistów do spraw strategii protestacyjnych, działania protestujących w tym czasie były dla władzy przewidywalne. Nie stosowano różnorodności form i rodzajów protestów,

²⁶ Дж. Шарп, От диктатуры к демократии, Новое издательство, Москва 2005, s. 43-45, <http://evrazia.org/pdf/sharp.pdf> [07.05.2016].

²⁷ Д. Мельянцеў, Спонтанныя групы ў паслявыбарчы перыяд, „Палітычная сфера” 2007, nr 7, s. 34-35, <http://journal.palityka.org/wp-content/uploads/2011/04/0705.pdf> [07.06.2016].

co z kolei dawało władzom przekonanie o krótkowzroczności strategii i niedługim zakończeniu protestów. Tak jak stosowanie jednych i tych samych sposobów wyrażania nie zgody wobec politycznych reżimów dysponujących środkami finansowymi i realną władzą jest w swoim założeniu nieskuteczne. Stosowanie twórczego podejścia opartego na kreatywnym myśleniu stanowi natomiast o siłę protestów²⁸. W tym miejscu proponujemy cytat z wpisu jednego z protestujących na livejournal.com, który wyraźnie wskazywał, że nie wystarczy „przyjść z flagami krzycząc żywie Białaruś, przezwyciężyć swój strach, a później po prostu się rozejść. Trzeba wymyślać takie rodzaje protestów, których jeszcze nikt nie wymyślił”²⁹. Na brak tak zwanej nieobecności czegoś nowego wpłynęły właśnie kulejąca organizacja samych protestów, a także rozłam w samej opozycji. Potrzeba rozwiązania powstających problemów/ wyzwań już w czasie trwania protestów ograniczała działania opozycji dla wyboru właściwej strategii i taktyki.

Komponent informacyjny

W telewizji oraz innych mediach państwowych szerzono stereotyp o tym, że uczestnikami protestów są: piana młodzież która wyszła na ulice za pieniądze, w dużej części Gruzini i Ukraińcy, homoseksualiści, przyłączania się do których wiąże się z wielkim zagrożeniem³⁰. Skierowany był on głównie do zwolenników Łukaszenki, których należało zastraszyć. Uczestnicy i organizatorzy protestów w tym samym czasie nie zaproponowali społeczeństwu żadnej alternatywnej wizji tego co się dzieje na ulicach Mińska. Można by powiedzieć, że nie uwzględniono jednej z podstawowych zasad dla taktyki i strategii - siłą ruchu protestacyjnego nie jest tylko to co on sobą prezentuje, ale także to co o nim sądzi jego przeciwnik.

Walkę o ten symboliczny obraz opozycja przegrała zarówno w oczach wyborców A. Łukaszenki jak i wyborców, którzy zagłosowali na tak zwanych demokratycznych kandydatów. W przypadku pierwszej grupy opozycja nie podejmowała żadnych prób aby przekonać tych obywateli do głoszonych przez siebie racji. Organizatorzy w czasie opracowywania strategii i taktyki - w warunkach stworzonych przez reżim, które nie pozwalały na bezpośrednie działania w tym kierunku - musieli by podjąć próbę zniwelowania stawianych im ograniczeń poprzez na przykład: organizację otwartych spotkań z wyborcami, wieców, tak zwanej kampanii od drzwi do drzwi, instalowanie informacyjnych namiotów. Do najbardziej skutecznych sposobów można by odnieść rozpowszechnianie wydawanej przez siebie gazety, na łamach której umieszczono by program wyborczy opozycyjnych kandydatów. Należałoby także postawić na komunikację z potencjalnym wyborcą w Internecie (sieci społecznościowe na przykład). Nie podjęcie takich działań sprawiło, że w odczuci obywateli, którzy nie zagłosowali na A. Milenkiewicza i A. Kuzulina i nie przyłączyli się do protestujących. Byli to bowiem w ich oczach kandydaci,

²⁸ А. Чапай, Прагматичні правила для громадянських активістів, <http://avk.org.ua/2010/05/prahmatychni-pravyla-dlya-hromadskyh-aktivistiv/> [05.05.2016].

²⁹ Тіше одно мнение, <http://minsk-by.livejournal.com/1020581.html#cutid1> [05.05.2016].

³⁰ А. Чапай, Прагматичні правила...

którzy nie podjęli konkretnych działań, nie zaproponowali konstruktywnych kroków na rzecz rozwiązywania problemów obywateli, a często byli im zupełnie nie znani³¹.

Podobna sytuacja, za sprawą nieskutecznej strategii, dotknęła także współpracy z obywatelami, którzy zagłosowali na demokratycznego kandydata. Nawoływania do tego aby przyjść i obronić swój głos oddany w wyborach docierał jednak tylko do tych, którzy znajdowali się w pobliżu placu na którym zebrali się demonstranci. Rozpowszechnianie informacji nawołującej do tego aby dołączyć się do demonstracji w Dzień Wolności, poprzez napisy na budynkach i w metrze, wrzucanie ulotek do skrzynek pocztowych, rozpoczęto dopiero 23 marca (czwarty dzień demonstracji). Organizatorzy także nie zadbali o rozpowszechnianie własnej prasy. Jeden z protestujących na stronach wspomnianego już livejournalu mówił w następujący sposób: „potrzebne są ulotki i gazety, których nie ma”³².

Nieudana kampania informacyjna, jako część nieudanej strategii odegrała sporą rolę w niepowodzeniu rewolucji wasylkowej. W przypadku gdy większość obywateli o poglądach proluksazenkowskich krytykowała bądź przyjmowała postawę neutralną wobec protestów z powodu braku ich akceptacji bądź braku informacji, to zwolennicy Milinkiewicza i Kozulina z braku elementu mobilizującego pojawili się na placu tylko w niedużej swojej części.

Mobilizacja protestujących

Stosowane koncepty ideologiczne obniżyły poziom mobilizacji potencjalnych uczestników demonstracji, w wyniku czego rewolucja dżinsowa nie powiodła się. W związku z czym problem mobilizacji stanowił jeden z najważniejszych problemów. Od samego początku wszyscy zdawali sobie sprawę, że reżim polityczny popierany jest przez większość obywateli. Dlatego właśnie każdy dodatkowy obywatel, który dołączy się do protestów mógł stanowić zagrożenie dla reżimu Łukaszenki. Tylko po osiągnięciu progu krytycznego (100-200 tys) demonstrujących można było by uznać, iż władza będzie musiała liczyć się ze stanowiskiem uczestników demonstracji bądź za pomocą siły rozpędzić demonstrację i zawrzeć kompromis. Tym nie mniej, ruch protestacyjny nie potrafił przyciągnąć tak dużej ilości demonstrujących.

Wśród członków demonstracji najwięcej było młodych ludzi: członkowie Zubr, Młodego Frontu i osoby na co dzień czerpiące informacje z Internetu. Problem właśnie polegał na tym, że dżinsowa rewolucja pozostała rewolucją tej a nie innej grupy wiekowej. W związku z czym powstaje pytanie co było przeszkodą do tego aby dołączyły do protestów również inne grupy wiekowe? Odpowiedzi na to pytanie można doszukać się w wybranej przez organizatorów strategii.

Po pierwsze, tak jak wspomnieliśmy, podstawowym celem protestujących było uznanie wyborów jako takich, które zostały sfalszowane. Wygłaszano także treści mówiące o nie przestrzeganiu praw i wolności obywatelskich na Białorusi, prześladowaniach opozycji, przestępczych działaniach władzy wobec więźniów politycznych. Mimo tych treści o charakterze krytycznym

³¹ Zob.: *Livejournal*, <http://minsk-by.livejournal.com/2006/03/21/> [05.05.2016].

³² Zob.: *Livejournal*, <http://minsk-by.livejournal.com/1020551.html#cutid1> [05.05.2016].

nie proponowano niczego w zamian - co należy zrobić aby zgłaszane problemy rozwiązać. Tak na przykład, na pytanie dziennikarza zadane Milenkiewiczowi o możliwych fałszerstwach i jaki jest plan białoruskiego majdanu, padła następująca odpowiedź: „O wszystkim zdecyduje ulica. Wiemy co mamy robić 19 marca i później. Zapraszamy na plac”³³. Co pozwala nam twierdzić, że opozycja nie wypracowała konkretnego planu działań zarówno przed wyborami jak i w czasie protestów. Głosząc hasła „Жывіе Біеларуś”, „Niet dykaturie”, „Swoboda”, ruch społeczny był skierowany tylko do jednej grupy docelowej - młodzieży. Jeden z protestujących w taki oto sposób oceniał to co działa się placu: „Słyszemy zwyczajny populizm. Słyszemy tylko to co chciałaby usłyszeć główna grupa odbiorców, w tej chwili będąca na placu”³⁴.

Ruch protestacyjnych chcąc być skuteczny nie potrzebował skupiać się na młodzieży. Należałoby skupić się na pracy z grupami bardziej apolitycznymi, nie wykazującymi tendencji do protestów. Są to osoby starsze, inteligencja, przedsiębiorcy, do których nie wysłano żadnego przekazu, który by przekonywał ich dołączyć się do demonstrantów. Przekaz ten miał być przygotowany przez przywódców opozycji w celu zwiększenia ilości protestujących. Zawierać informacje o sposobach rozwiązania konkretnych problemów. Poza tym opozycja powinna by opracować plan procesów sądowych, w celu obrony wyników wyborów. Nawet negatywne wyroki powodowałyby wzrost ilości członków ruchu protestacyjnego, szczególnie wśród ludności starszej.

Po drugie - wpływ na zmniejszenie mobilizacji miały także nacjonalistyczne koncepty ideologiczne, które nie były popierane przez większość ludności Białorusi, nawet wśród tej, która oddała swój głos demokratycznym kandydatom. Demonstranci bowiem: zmienili nazwę placu na z Oktiabrskiego na Plac Kastrycznickiego - bohatera narodowego; na demonstracji rozmawiali w większości po białorusku; obecne były flagi biało-czerwone; śpiewali białoruskie pieśni. Poprzez co w oczach obserwatorów propagowali ideał narodowego odrodzenia republiki. „Boją się opozycji, bo jak przyjdą do władzy zakazą używania języka rosyjskiego i zmuszą wszystkich do uczenia się języka białoruskiego”, twierdził jeden z protestujących na placu.

Podsumowując należy powiedzieć o tym, że tworzenie strategii i taktyki ruchów protestacyjnych na Białorusi i Ukrainie odbywało się w podobny sposób: organizacja protestu po sfalszowanych wyborach; zjednoczona demokratyczna koalicja; pokojowy charakter; dobrze zorganizowane organizację studenckie (PORA i ZUBR); dostęp do alternatywnych mediów, co dało możliwość zaliczyć dzinsową rewolucje do rodzaju kolorowych rewolucji.

W oparciu o zaproponowaną analizę zbadanych zjawisk dochodzimy także do wniosku, że elementy zewnętrzne (stanowisko władz i struktur wojskowych, poparcie ludności dla Łukaszenki) stanowiące ważną przyczynę wzrostu ruchów protestacyjnych, należy rozpatrywać w odniesieniu do wyboru taktyki i strategii ruchów społecznych. Źle splanowana organizacja,

³³ Мілінкевіч: Я прыйду з народамі на плошку, <http://nn.by/?c=ar&i=919> [05.05.2016].

³⁴ Ю. Дракахруст, Ці маглі падаеі 19-25 сакавіка скончыцца інакш? <http://www.swaboda.org/content/transcript/768927.html> [05.05.2016].

rozłam w opozycji, przewidywalność podejmowanych przez nią działań, brak organizacyjnego wsparcia protestujących i fakt, iż protest nie zdołał zdobyć poparcia u innych grup wiekowych poza młodzieżą, poskutkowały zmniejszeniem się ilości protestujących. W wyniku czego ruch społeczny nie rozpowszechnił się i nie był postrzegany jako taki z którym należy się liczyć bądź zawrzeć kompromis.

Olesya Yaroshko

candidate of political sciences, doctoral candidate, department of political science,
faculty of philosophy, Ivan Franko National University of Lviv

Євроінтеграційний та соціогуманітарний напрями державноуправлінських студій української міжнародної проблематики

У цьому дослідженні розглядається актуальна теоретико-методологічна проблема – висвітлення наукового доробку євроінтеграційного та соціогуманітарного напрямів державноуправлінських студій української міжнародної проблематики. Розкрито наукову проблематику і наукові досягнення представників євроінтеграційного напрямку державноуправлінських студій української міжнародної проблематики. Також проаналізовано проблематику наукових пошуків і наукові результати дослідників соціогуманітарного напрямку державноуправлінських студій української міжнародної проблематики.

Ключові слова: українська міжнародна проблематика, євроінтеграційний напрям державноуправлінських студій, соціогуманітарний напрям державноуправлінських студій.

Euro-integration and Socio-humanitarian Directions of Public Administration Studies on Ukraine's International Issues

Contemporary theoretical-methodological problem aimed at the highlighting of the scientific achievements of Euro-integration and socio-humanitarian directions of the public administration studies on Ukraine's international issues is under review at the research. Scientific problems and scientific achievements of the representatives of Euro-integration direction of the public administration studies on Ukraine's international issues are under analysis. Problems of the scientific searches and scientific results of the researches of socio-humanitarian direction of the public administration studies on Ukraine's international issues are also revealed.

Keywords: Ukraine's international issues, Euro-integration direction of the public administration studies, socio-humanitarian direction of the public administration studies.

Statement of the problem in general. State by its bodies and policy-makers takes part in the elaboration and the realization of the foreign policy. That's why studies of their activity, mechanisms,

instruments and policies on foreign policy domain facilitate to reveal the essence, peculiarities and regularities of the foreign policy of a country. The complexity, multi-aspect and contemporary characters, importance, theoretical and practical significance of these problems stipulate research interest to their studies including such one among the public administration researchers.

Analysis of the recent researches. In this research under analysis are scientific results of doctoral and candidate's theses in public administration science dated by 2010–2015 years (one thesis is dated by 2009 year). Authors of these theses are the following: L.V. Akulenko, V.V. Bashtannyk, N.V. Bielashova, V.S. Buchyk, N.A. Hnydiuk, M.S. Kalyna, A.O. Karapetian, V.V. Karlova, L.Ya. Kornat, O.M. Kryvtsova, N.V. Levchenko, V.V. Lohin, H.Z. Makota, M.O. Nazarenko, N.V. Novak-Kaliaieva, Yu.V. Palahniuk, A.A. Popok, L.V. Pshenychna, N.O. Sydorenko, I.I. Solonenko, S.V. Stepanenko, V.Yu. Streltsov, O.L. Terentieva, S.P. Tymofieiev, V.O. Filipchuk, I.-Kh.R. Frolova and M.Ye.Chulaievska¹. In general, they investigate Ukraine's international issues within the framework of the public administration science¹.

¹ L.V. Akulenko (2012). Zastosuvannya mekhanizmv spivrobitnytstva v Yevropeiskii politytsi susidstva [Implementation of cooperation's mechanisms in European neighbor policy]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [b.v.] [in Ukrainian]; V.V. Bashtannyk (2011). Reformuvannya derzhavnogo upravlinnia v konteksti yevropeiskyykh intehratsiinykh protsesiv [Reforming of the public administration in the context of European integration processes]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: [b.v.] [in Ukrainian]; N.V. Bielashova (2015). Teoretychni pytannia derzhavnogo upravlinnia v humanitarnii sferi Ukrainy [Theoretical issues of the public administration in the humanitarian sphere of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [b.v.] [in Ukrainian]; V.S. Buchyk (2012). Spilna bezpeko-va polityka Yevropeiskoho Soiuzu: upravlinski aspekty [Common security policy of the European Union: administration aspects]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [b.v.] [in Ukrainian]; N.A. Hnydiuk (2011). Mekhanizm koordynatsii polityky ievropeiskoi intehratsii v Ukraini [Mechanism of the coordination of the European integration policy in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa: [b.v.]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2011/11GNAIVU.zip [accessed 1 August 2016] [in Ukrainian]; M.S. Kalyna (2014). Osoblyvosti ta napriamy optymizatsii derzhavnoi yevrointehratsiinoi polityky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Peculiarities and directions of the optimization of state Euro-integration policy of Ukraine under the circumstances of globalization]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [b.v.] [in Ukrainian]; A.O. Karapetian (2015). Vdoskonalennia mekhanizmv upravlinnia systemoiu vyshchoi osvity Ukrainy v umovakh Bolonskoho protsesu [Improvement of mechanisms of administration of the higher education system of Ukraine under the circumstances of Bologna Process]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: [b.v.] [in Ukrainian]; V.V. Karlova (2013). Natsionalna svidomist yak dukhovna osnova derzhavotvorchykh protsesiv v Ukraini [National consciousness as a spiritual base of state-building processes in Ukraine]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: [b.v.] [in Ukrainian]; L.Ya. Kornat (2015). Teoretychni pidkholody do publicnogo upravlinnia etnokulturnoiu risnomanitistiu v Ukraini [Theoretical approaches to the ethno-cultural diversity public administration of in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv: [b.v.] [in Ukrainian]; O.M. Kryvtsova (2011). Derzhavne upravlinnia transkordonnym spivrobitnytstvom v umovakh formuvannya yevroreghionalnykh terytorii v Ukraini: teoretychni pytannia [Public administration of cross-boarder cooperation under the circumstances of the formation of Euro-regional territories in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [b.v.]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2011/11KOMUNP.zip [accessed 1 August 2016] [in Ukrainian]; N.V. Levchenko (2012). Natsionalna derzhavnytska ideia yak chynnyk reformuvannya systemy derzhavnogo upravlinnia v Ukraini [National-state idea as a factor of reforming of the public administration system in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: [b.v.] [in Ukrainian]; V.V. Lohin (2010). Derzhavne upravlinnia mihratsiinykh protsesamy v Ukraini [Migration processes public administration in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv: [b.v.] [in Ukrainian]; H. Z. Makota (2015). Derzhavne upravlinnia tekhnichnym spivrobitnytstvom Ukrainy z Yevropeiskym Soiuzom [Public administration of technical cooperation of Ukraine with the European Union]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv: [b.v.] [in Ukrainian]; M.O. Nazarenko (2014). Kompleksnyi mekhanizm realizatsii yevrointehratsiinoi polityky Ukrainy [Complex mechanism of the realization of the Euro-integration policy of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa: [b.v.] [in Ukrainian]; L.M. Novak-Kaliaieva (2014). Prava liudyny yak teoretyko-metod-olohichna osnova derzhavnogo upravlinnia [Human rights as a theoretical-methodological base of the public administration]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: [b.v.] [in Ukrainian]; Yu.V. Palahniuk (2015). Mekhanizmy formuvannya ta realizatsii derzhavnoi yevrointehratsiinoi polityky Ukrainy [Mechanisms of the formation and realization of the Euro-integration policy of Ukraine]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Mykolaiv: [b.v.] [in Ukrainian]; A.A. Popok (2010). Formuvannya ta realizatsiia derzhavnoi polityky shchodo zakordonnoho ukrainstva [Formation and realization of state policy towards foreign Ukrainians]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: [b.v.]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2010/10paapzu.zip [accessed 1 August 2016] [in Ukrainian]; L.V. Pshenychna (2009). Derzhavne spriyannia adaptatsii systemy vyshchoi osvity v Ukraini do vymoh Bolonskoho protsesu [State facilitating to the adaptation of the higher education system in Ukraine to the requirements of the Bologna Process].

Emphasizing of the unsolved aspects of the problem which the research covers.

Abovementioned public administration researchers solve their particular scientific problems enriching in such way Ukraine's and world science. Their scientific achievements are worth to be presented and generalized to the scientific community because of their theoretical and practical significances.

Problem statement. That's why this research is aimed to generalize the scientific achievements of the public administration investigators on Ukraine's international issues by Euro-integration and socio-humanitarian directions.

Presentation of the main research material. Ukraine's international studies include these ones that investigate the elaboration and the realization of the its foreign policy, its peculiarities and regularities, factors, subjects and objectives, internal conditional and external environment, these ones of Ukraine's foreign policy directions and comparative international studies regarding Ukraine. Analyzing Ukraine's international issues from the public administration point of view we systemize them by their object of investigation in Euro-integration, socio-humanitarian, foreign-economic, security, information and governance directions. Herein we deal with the first (Euro-integration) and the second (socio-humanitarian) ones.

Euro-integration public administration direction on Ukraine's international issues is represented by such authors and investigations: L.V. Akulenko (implementation of cooperation's mechanisms in European neighbor policy), V.V. Bashtannyk (reforming of the public administration in the context of European integration processes), V.S. Buchyk (common security policy of the European Union: administration aspects), N.A. Hnydiuk (mechanism of the

---

Extended abstract of candidate's thesis. Kkarkiv: [b.v.]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2009/09plvvp.zip [accessed 1 August 2016] [in Ukrainian]; N.O. Sydorenko (2014). Orhany mistseveho samovriadiuvannya Ukrainy yak subiekty mizhnarodnoho spivrobitnytstva v umovakh yevropeiskoi intehratsii [Local self-government bodies of Ukraine as subjects of international cooperation under the circumstances of the European integration]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Dnipropetrovsk: [b.v.] [in Ukrainian]; I.I. Solonenko (2013). Vplyv Yevropropeiskoho Soiuzu na transformatsiini protsesy v krainakh Tsentralno-Skhidnoi Yevropy ta Ukrainy [The European Union impact on transformation processes of Central-Eastern Europe and of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Kyiv: [b.v.] [in Ukrainian]; S.V. Stepanenko (2010). Vzaiemodia orhaniv derzhavnoi vlady ta instytutsii hromadianskoho suspilstva v protsesi realizatsii yevrointehratsiinoi polityky Ukrainy [Cooperation between state bodies and institutions of civil society in the process of the realization of the Euro-integration policy of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Kharkiv: [b.v.]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2010/10ssvepu.zip [accessed 1 August 2016] [in Ukrainian]; V.Yu. Streltsov (2014). Tsinnisna doktryna upravlinnia yevropeiskymy intehratsiynymy protsesamy [Value doctrine of the administration of the European integration processes]. *Extended abstract of Doctor's thesis.* Kyiv: [b.v.] [in Ukrainian]; O.L. Terentieva (2010). Mentalitet yak chynnyk rozvytyky derzhavotvorennia v Ukraini [Mentality as a factor of the development of the state-building in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Kharkiv: [b.v.]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2010/10TOLDVU.zip [accessed 1 August 2016] [in Ukrainian]; S.P. Tymofieiev (2012). Udoskonalennia mekhanizmv derzhavnogo rehuliuвання etnonatsionalnykh vidnosyn v Ukraini [Improvement of mechanisms of the national relations public administration in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Mykolaiv: [b.v.] [in Ukrainian]; V.O. Filipchik (2014). Yevropeiska intehratsiia yak zasib derzhavotvorennia v Ukraini [European integration as a mean of the state-building in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Kyiv: [b.v.] [in Ukrainian]; I.-Kh.F. Frolova (2013). Mekhanizmy adaptatsii systemy derzhavnogo upravlinnia Ukrainy do instytutsiinykh pryntsyviv mizhderzhavnogo spivrobitnytstva v YeS [Mechanisms of the adaptation of the system of the public administration of Ukraine to the institution principles of the inter-state cooperation in the EU]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Mykolaiv: [b.v.] [in Ukrainian]; M.Ye. Chulaievska (2013). Derzhavne upravlinnia trudovoiu mihratsiieiu Ukrainy v konteksti yevropeiskoi intehratsii [Labor migration public administration of Ukraine within the context of the European integration]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Kyiv: [b.v.] [in Ukrainian]

coordination of European integration policy in Ukraine), M.S. Kalyna (peculiarities and directions of the optimization of state Euro-integration policy of Ukraine under the circumstances of globalization), O.M. Kryvtsova (public administration of cross-boarder cooperation under the circumstances of the formation of Euro-regional territories in Ukraine), H.Z. Makota (public administration of technical cooperation of Ukraine with the European Union), M.O. Nazarenko (complex mechanism of the realization of the Euro-integration policy of Ukraine), Yu.V. Palahniuk (mechanisms of the formation and realization of the Euro-integration policy of Ukraine), N.O. Sydorenko (local self-government bodies of Ukraine as subjects of international cooperation under the circumstances of the European integration), I.I. Solonenko (the European Union impact on transformation processes of Central-Eastern Europe and of Ukraine), S.V. Stepanenko (cooperation between state bodies and institutions of civil society in the process of the realization of the Euro-integration policy of Ukraine), V.Yu. Streltsov (value doctrine of the administration of the European integration processes), V.O. Filipchuk (European integration as a mean of the state-building in Ukraine), I.-Kh.R. Frolova (mechanisms of the adaptation of the system of the public administration of Ukraine to the institution principles of the inter-state cooperation in the EU) and M.Ye. Chulaievskva (public administration of the labor migration of Ukraine within the context of the European integration)². Among

² L.V. Akulenko (2012). Zastosuvannya mekhanizmv spivrobitnytstva v Yevropeiskii politytsi susidstva [Implementation of cooperation's mechanisms in European neighbor policy]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [bv.] [in Ukrainian]; V.V. Bashtannyk (2011). Reformuvannya derzhavnogo upravlinnia v konteksti yevropeiskyykh intehtratsiinykh protsesiv [Reforming of the public administration in the context of European integration processes]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: [bv.] [in Ukrainian]; V.S. Buchyk (2012). Spilna bezpekova polityka Yevropeiskoho Soiuzu: upravlinnski aspekty [Common security policy of the European Union: administration aspects]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [bv.] [in Ukrainian]; N.A. Hnydiuk (2011). Mekhanizm koordynatsii polityky ievropeiskoi intehtratsii v Ukraini [Mechanism of the coordination of the European integration policy in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa: [bv.]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21IID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2011/11GNAIUV.zip [accessed 1 August 2016] [in Ukrainian]; M.S. Kalyna (2014). Osoblyvosti ta napriamy optymizatsii derzhavnoi yevrointehtratsiinoi polityky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Peculiarities and directions of the optimization of state Euro-integration policy of Ukraine under the circumstances of globalization]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [bv.] [in Ukrainian]; O.M. Kryvtsova (2011). Derzhavne upravlinnia transkordonnym spivrobitnytstvom v umovakh formuvannya yevrorehtionalnykh terytori v Ukraini: teoretychni pytannia [Public administration of cross-boarder cooperation under the circumstances of the formation of Euro-regional territories in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [bv.]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21IID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2011/11KOMUNP.zip [accessed 1 August 2016] [in Ukrainian]; H. Z. Makota (2015). Derzhavne upravlinnia tekhnichnym spivrobitnytstvom Ukrainy z Yevropeiskym Soiuzom [Public administration of technical cooperation of Ukraine with the European Union]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv: [bv.] [in Ukrainian]; M.O. Nazarenko (2014). Kompleksnyi mekhanizm realizatsii yevrointehtratsiinoi polityky Ukrainy [Complex mechanism of the realization of the Euro-integration policy of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa: [bv.] [in Ukrainian]; Yu.V. Palahniuk (2015). Mekhalnizmy formuvannya ta realizatsii derzhavnoi yevrointehtratsiinoi polityky Ukrainy [Mechanisms of the formation and realization of the Euro-integration policy of Ukraine]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Mykolaiv: [bv.] [in Ukrainian]; N.O. Sydorenko (2014). Orhany mistsevoho samovriaduvannya Ukrainy yak subjekty mizhnarodnogo spivrobitnytstva v umovakh yevropeiskoi intehtratsii [Local self-government bodies of Ukraine as subjects of international cooperation under the circumstances of the European integration]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Dnipropetrovsk: [bv.] [in Ukrainian]; I.I. Solonenko (2013). Vplyv Yevropeiskoho Soiuzu na transformatsiini protsesy v krainakh Tsentralno-Skhidnoi Yevropy ta Ukrainy [The European Union impact on transformation processes of Central-Eastern Europe and of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [bv.] [in Ukrainian]; S.V. Stepanenko (2010). Vzaiemodia orhaniv derzhavnoi vlady ta instytutsii bro-madianskoho suspilstva v protsesi realizatsii yevrointehtratsiinoi polityky Ukrainy [Cooperation between state bodies and institutions of civil society in the process of the realization of the Euro-integration policy of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: [bv.]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21IID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2010/10ssvpeu.zip [accessed 1 August 2016] [in Ukrainian]; V.Yu. Streltsov (2014). Tsinnisna doktryna upravlinnia yevropeiskymy intehtratsiiny my protsesamy [Value doctrine of the administration of the European integration processes]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: [bv.] [in Ukrainian]; V.O. Filipchuk (2014). Yevropeiska intehtratsiia yak zasib derzhavotvorennia v Ukraini [European integration as a mean of the state-building in Ukraine].

achievements of the representatives of this scientific realm are: both reveal of the essence of the European integration as a mean of state-building, of its means and of their influence on public administration and the definition of the approaches towards realization of the state-creative potential of the European integration in Ukrainian system of public administration³. In the context of the definition of the phenomenon of the Euro-integration policy are formulated this one (Euro-integration policy) of Ukraine, its components and main functions, are characterized the mechanisms of its formation, realization and coordination, are proposed complex mechanisms of its formation and realization, are characterized main stages of its realization, are elaborated structural-functional model of the formation and realization of the Euro-integration policy of the country and theoretical paradigm of its optimization in the circumstances of the globalization, is introduced and empirically verified the theoretical model of its peculiarities and are defined its basic features, are proposed the model of the functional decentralization and horizontal coordination of the Euro-integration policy and public administration strategy of its realization, is made an emphasis on the importance of the international experience, especially European one in this sphere, are imposed main directions on the improvement of the mechanisms of the realization of the Euro-integration policy and of the activity on the improvement of the mechanism of its coordination and of optimization of European processes public administration⁴. In this Euro-integration context are revealed the characteristic features and disadvantages of the cooperation between the state bodies and civic society, are defined the significance of this cooperation towards European integration and formation of the civic society and the ways on its improvements, are investigated the role of the local self-governance bodies in the European administration space, characteristic features of the international cooperation of the Ukrainian local self-governance bodies and measures of its renewal⁵. In this

Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv: [bv.] [in Ukrainian]; I-Kh.F. Frolova (2013). Mekhanizmy adaptatsii systemy derzhavnogo upravlinnia Ukrainy do instyutsiinykh pryntsyviv mizhderzhavnogo spivrobitnytstva v YeS [Mechanisms of the adaptation of the system of the public administration of Ukraine to the institution principles of the inter-state cooperation in the EU]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Mykolaiv: [bv.] [in Ukrainian]; M.Ye. Chulaievskva (2013). Derzhavne upravlinnia trudovoiu mihratsiieiu Ukrainy v konteksti yevropeiskoi intehratsii [Labor migration public administration of Ukraine within the context of the European integration]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Kyiv: [bv.] [in Ukrainian]

- ³ V.O. Filipchik (2014). Yevropeiska intehratsiia yak zasib derzhavotvorennia v Ukraini [European integration as a mean of the state-building in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Kyiv: [bv.], s. 12-14 [in Ukrainian]
- ⁴ N.A. Hnydiuk (2011). Mekhanizm koordynatsii polityky ievropeiskoi intehratsii v Ukraini [Mechanism of the coordination of the European integration policy in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Odesa: [bv.]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2011/11GNAIVU.zip [accessed 1 August 2016] [in Ukrainian]; M.S. Kalyna (2014). Osoblyvosti ta napriamy optymizatsii derzhavnoi yevrointehratsiinoi polityky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Peculiarities and directions of the optimization of state Euro-integration policy of Ukraine under the circumstances of globalization]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Kyiv: [bv.], s. 13-15 [in Ukrainian]; M.O. Nazarenko (2014). Kompleksnyi mekhanizm realizatsii yevrointehratsiinoi polityky Ukrainy [Complex mechanism of the realization of the Euro-integration policy of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Odesa: [bv.], s. 13-15 [in Ukrainian]; Yu.V. Palahniuk (2015). Mekhalnizmy formuvannia ta realizatsii derzhavnoi yevrointehratsiinoi polityky Ukrainy [Mechanisms of the formation and realization of the Euro-integration policy of Ukraine]. *Extended abstract of Doctor's thesis.* Mykolaiv: [bv.], s. 26-29 [in Ukrainian]
- ⁵ N.O. Sydorenko (2014). Orhany mistsevoho samovriaduvannia Ukrainy yak subiekty mizhnarodnoho spivrobitnytstva v umovakh yevropeiskoi intehratsii [Local self-government bodies of Ukraine as subjects of international cooperation under the circumstances of the European integration]. *Extended abstract of candidate's thesis.* Dnipropetrovsk: [bv.], s. 13-16 [in Ukrainian]; S.V. Stepanenko (2010). Vzaємodia orhaniv derzhavnoi vlady ta instyutsii hromadianskoho suspilstva v protsesi realizatsii yevrointehratsiinoi polityky Ukrainy [Cooperation between state bodies and institutions of civil society in the process of the realization of the Euro-integration

context is worth to define the scientific achievements of the public administration researchers on the impact of the system of European administration on Ukraine's one, embracing the defining of factors of this impact, proving the concept of the reforming of the system of the public administration through integration processes with the highest social value of the human being, establishing the integration policy of the country and directions on improvement of the public administration as a part of building of democratic society, the enforcement of the impact of the European administration space on Ukraine's system of the public administration and the optimal public administration in accordance with the European Union's membership criteria⁶. Herein also are defined the bases of the value-oriented model of the administration, are generalized peculiarities of the realization of the value guidelines of the system of the public administration in the circumstances of multi-level one, are proposed the approach on the assessment of the activity of state bodies on the administration of the Euro-integration processes, models of administration them referring to the value of the sovereignty and of the intention to implement the European administration values, is introduced the value impact of the European administration on administration systems of the neighboring countries, is formulated the model of the administration decisions on the realization the country's policy on the Euro-integration and are proposed the perspective directions of the reforming of the public administration in Ukraine on the base of value-oriented administration model⁷. Also are defined basic characteristics and structural-functional content of the modern model of the inter-state administration of the European Union, are systemized the mechanisms of the participation of Ukraine in the European institutions of inter-state administration, are established perspective directions of the reforming of the public administration in Ukraine according to the contemporary model of European inter-state administration and are proposed the practical recommendations on the improvement of public administration mechanisms in Ukraine within the context of its further participation in the system of inter-state administration of the European Union⁸. Among the achievements of public administration researchers are the investigations on the impact of the European Union and of instruments of this impact on Ukraine as a neighboring country: are defined conceptual-methodological bases and stages of the impact of the European Union on transformation processes in Ukraine and are given practical recommendations on the application by Ukraine instruments of the European Union impact on the contemporary stage

---

policy of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: [b.v.]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21HD=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=DOC/2010/10ssvepu.zip [accessed 1 August 2016] [in Ukrainian]

⁶ V.V. Bashtannyk (2011). Reformuvannya derzhavnoho upravlinnia v konteksti yevropeiskyykh intehratsiinykh protsesiv [Reforming of the public administration in the context of European integration processes]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: [b.v.] [in Ukrainian]

⁷ V.Yu. Streltsov (2014). Tsinnisna doktryna upravlinnia yevropeiskymy intehratsiinykh protsesamy [Value doctrine of the administration of the European integration processes]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: [b.v.], s. 23-27 [in Ukrainian]

⁸ I.-Kh.F. Frolova (2013). Mekhanizmy adaptatsii systemy derzhavnoho upravlinnia Ukrainy do instytutsiinykh pryntsypiv mizhderzhavnoho spivrobotnyrstva v YeS [Mechanisms of the adaptation of the system of the public administration of Ukraine to the institution principles of the inter-state cooperation in the EU]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Mykolaiv: [b.v.], s. 15-16 [in Ukrainian]

of the Euro-integration⁹. Also are defined forms of the mechanisms of the inter-state cooperation of the European Union within the framework of the European neighboring policy and are elaborated scientific-practical recommendations on the improvement of the application by Ukraine legal mechanism and one of institutional building¹⁰. Both are revealed peculiarities of the evolution of the common security and defense policy of the European Union, are defined the most perspective direction of the cooperation of this organization with Ukraine in the security domain, restrictions herein and are proven recommendations towards their overcoming¹¹. Also is made an analysis of the system of public administration process of the formation of Euro-regional territories in Ukraine, is defined the specificity of the administration cross-border cooperation at the level of Euro-regions of Ukraine and is proposed the model of Euro-region public administration¹². In researches are defined peculiarities, problems and directions of international technical cooperation between Ukraine and the European Union and are proposed the ways on improvements of public administration this cooperation¹³. In this context is investigated impact of peculiarities of the policy and of standards of the European Union on particular spheres of public administration in Ukraine, i.e. on its impact on administration labor migration in non-member countries, including Ukraine, establishing on this base the ways of overcoming main disadvantages of legal and institutional ensuring of labor migration public administration in Ukraine¹⁴.

Socio-humanitarian direction of the public administration studies on Ukraine's international issues includes such researchers and the investigations: N.V. Bielashova (theoretical issues of the public administration in humanitarian sphere of Ukraine), A.O. Karapetian (improvement of mechanisms of administration of the higher education system of Ukraine under the circumstances of Bologna Process), V.V. Karlova (national consciousness as a spiritual base of state-building processes in Ukraine), L.Ya. Kornat (theoretical approaches to public administration of ethno-cultural diversity in Ukraine), N.V. Levchenko (national-state idea as a factor of reforming of the public administration system in Ukraine), V.V. Lohin (migration processes public administration in Ukraine), L.M. Novak-Kaliaieva (human rights as

⁹ I.I. Solonenko (2013). Vplyv Yevropeiskoho Soiuzu na transformatsiini protsesy v krainakh Tsentralno-Skhidnoi Yevropy ta Ukrainy [The European Union impact on transformation processes of Central-Eastern Europe and of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [bv.], s. 13-16 [in Ukrainian]

¹⁰ L.V. Akulenko (2012). Zastosuvannia mekhanizmv spivrobitnytstva v Yevropeiskii politytsi susidstva [Implementation of cooperation's mechanisms in European neighbor policy]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [bv.], s. 13-17 [in Ukrainian]

¹¹ V.S. Buchyk (2012). Spilna bezpekova polityka Yevropeiskoho Soiuzu: upravlinksi aspekty [Common security policy of the European Union: administration aspects]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [bv.], s. 13-15 [in Ukrainian]

¹² O.M. Kryvtsova (2011). Derzhavne upravlinnia transkordonnym spivrobitnytstvom v umovakh formuvannia yevrorehionalnykh terytorii v Ukraini: teoretychni pytannia [Public administration of cross-boarder cooperation under the circumstances of the formation of Euro-regional territories in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [bv.]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21HD=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2011/11KOMUNP.zip [accessed 1 August 2016] [in Ukrainian]

¹³ H. Z. Makota (2015). Derzhavne upravlinnia tekhnichnym spivrobitnytstvom Ukrainy z Yevropeiskym Soiuzom [Public administration of technical cooperation of Ukraine with the European Union]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv: [bv.], s. 12-14 [in Ukrainian]

¹⁴ M.Ye. Chulaievskia (2013). Derzhavne upravlinnia trudovoii mihratsiieiu Ukrainy v konteksti yevropeiskoi intehratsii [Labor migration public administration of Ukraine within the context of the European integration]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [bv.], s.13-14 [in Ukrainian]

a theoretical-methodological base of the public administration), A.A. Popok (formation and realization of state policy towards foreign Ukrainians), L.V. Pshenychna (state facilitating to the adaptation of the higher education system in Ukraine to the requirements of the Bologna Process), O.L. Terentieva (the mentality as a factor of the development of the state-building in Ukraine) and S.P. Tymofieiev (improvement of mechanisms of the public administration of national relations in Ukraine)¹⁵. In the context of the spiritual bases and factors of the public administration are following scientific achievements: the definition of the role of self-consciousness in state-building, of its structure, of its main functions, of modern stage, of factors of its formation, of the role of the self-organization and of the public administration impacts of its formation, of peculiarities of the formation of the state-political level of the national consciousness of Ukrainian society and of the establishment of the common national identity of Ukrainian citizens, of practical recommendations for state bodies on the formation and reinforcement of the self-consciousness as a factor of the state-building processes in Ukraine¹⁶. Also are defined main features of Ukrainian mentality, its historical evolution and are proposed the model of the public administration considering the mentality, levels of the problem solution and mental formation of new Ukraine's elite¹⁷. By researchers are defined the state-creative potential of the national idea, its social-political functions, stage of the formation, Ukrainian

¹⁵ NV. Bielashova (2015). Teoretychni pytannia derzhavnoho upravlinnia v humanitarnii sferi Ukrainy [Theoretical issues of the public administration in the humanitarian sphere of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [bv.] [in Ukrainian]; A.O. Karapetian (2015). Vdoskonalennia mekhanizmiv upravlinnia systemoiu vyshchoi osvity Ukrainy v umovakh Bolonskoho protsesu [Improvement of mechanisms of administration of the higher education system of Ukraine under the circumstances of Bologna Process]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: [bv.] [in Ukrainian]; V.V. Karlova (2013). Natsionalna svidomist yak dukhovna osnova derzhavotvorchykh protsesiv v Ukraini [National consciousness as a spiritual base of state-building processes in Ukraine]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: [bv.] [in Ukrainian]; L.Ya. Komat (2015). Teoretychni pidkhydy do publicnoho upravlinnia etnokulturnoiu risnomanitistiu v Ukraini [Theoretical approaches to the ethno-cultural diversity public administration of in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv: [bv.] [in Ukrainian]; NV. Levchenko (2012). Natsionalna derzhavnytska ideia yak chynnyk reformuvannia systemy derzhavnoho upravlinnia v Ukraini [National-state idea as a factor of reforming of the public administration system in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: [bv.] [in Ukrainian]; V.V. Lohin (2010). Derzhavne upravlinnia mihratsiynymy protsesamy v Ukraini [Migration processes public administration in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv: [bv.] [in Ukrainian]; L.M. Novak-Kaliaieva (2014). Prava liudyny yak teoretyko-metodolohichna osnova derzhavnoho upravlinnia [Human rights as a theoretical-methodological base of the public administration]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: [bv.] [in Ukrainian]; A.A. Popok (2010). Formuvannia ta realizatsiia derzhavnoi polityky shchodo zakordonnoho ukrainstva [Formation and realization of state policy towards foreign Ukrainians]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: [bv.]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2010/10paapzu.zip [accessed 1 August 2016] [in Ukrainian]; L.V. Pshenychna (2009). Derzhavne spriyannia adaptatsii systemy vyshchoi osvity v Ukraini do vymoh Bolonskoho protsesu [State facilitating to the adaptation of the higher education system in Ukraine to the requirements of the Bologna Process]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: [bv.]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2009/09plvvp.zip [accessed 1 August 2016] [in Ukrainian]; O.L. Terentieva (2010). Mentalitet yak chynnyk rozvytky derzhavotvorennia v Ukraini [Mentality as a factor of the development of the state-building in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: [bv.]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2010/10TOLDVU.zip [accessed 1 August 2016] [in Ukrainian]; S.P. Tymofieiev (2012). Udoskonalennia mekhanizmiv derzhavnoho rehuliuвання etnonatsionalnykh vidnosyn v Ukraini [Improvement of mechanisms of the national relations public administration in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Mykolaiv: [bv.] [in Ukrainian]

¹⁶ V.V. Karlova (2013). Natsionalna svidomist yak dukhovna osnova derzhavotvorchykh protsesiv v Ukraini [National consciousness as a spiritual base of state-building processes in Ukraine]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: [bv.], s. 21-29 [in Ukrainian]

¹⁷ O.L. Terentieva (2010). Mentalitet yak chynnyk rozvytky derzhavotvorennia v Ukraini [Mentality as a factor of the development of the state-building in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: [bv.]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2010/10TOLDVU.zip [accessed 1 August 2016] [in Ukrainian]

national-state idea as a part of its national idea, are proposed principles revealing its essence and on their base are elaborated practical recommendations on reforming public administration in Ukraine¹⁸. In this research domain is investigated the human rights protection as a determinant of the effective public administration, its evolution, international experience of the institutionalization and of formation of international standards of human rights, are defined priority directions of the modernization of the system of the public administration based on human rights, is proposed space model of connection and interaction between human rights and public administration on the national level, are revealed peculiarities of ensuring human rights in the contemporary information space and mechanism of citizens' participation in this context¹⁹. In the investigation of the bases of administration humanitarian sphere of Ukraine are defined the specificity of the public administration, the system of state bodies, the specificity of the reforming of this sphere by autonomous reforming of its sub-systems, necessity of the formation of the unique public humanitarian policy considering international experience and national conditions and the impact of international organizations in humanitarian branch on Ukraine's politics²⁰. In the ethno-political dimension of research are the following scientific achievements: the definition of the mechanisms of national relations public regulation, the importance of the implementation of the experience of the multiethnic countries in this sphere and of citizens participation, especially of national-cultural communities, specificity of the organization and legal ensuring of the effective national relations in Ukraine, the elaboration of the model of the public regulation of the national relations with a complex implementation of a range of components and scientific-practical recommendations on the improvements of mechanisms of national relations public regulation, the establishment of the functions of the state, of the factors influencing ethno-political situation in Ukraine, of integral parts, principles and bodies responsible for the national policy and of model of the ethno-cultural diversity public administration²¹. In the sphere of the administration higher education in the context of the Bologna Process is proposed the complex mechanism of the public administration, are defined its mechanisms and systems of measures, foreign and domestic administration impacts on the higher education system, peculiarities of the public policy in the sphere of the education services in the abovementioned context, the most influential factors of the implementation of the norms of the Bologna Declaration in the sphere of higher education, the necessity of the

¹⁸ N.V. Levchenko (2012). Natsionalna derzhavnytska ideia yak chynnyk reformuvannya systemy derzhavnoho upravlinnia v Ukraini [National-state idea as a factor of reforming of the public administration system in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: [bv.], s. 13-15 [in Ukrainian]

¹⁹ L.M. Novak-Kaliaieva (2014). Prava liudyny yak teoretyko-metodolohichna osnova derzhavnoho upravlinnia [Human rights as a theoretical-methodological base of the public administration]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: [bv.], s. 24-28 [in Ukrainian]

²⁰ N.V. Bielashova (2015). Teoretychni pytannia derzhavnoho upravlinnia v humanitarnii sferi Ukrainy [Theoretical issues of the public administration in the humanitarian sphere of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [bv.], s. 13-16 [in Ukrainian]

²¹ L.Ya. Kornat (2015). Teoretychni pidkhody do publicnoho upravlinnia etnokulturnoiu risnomanitnistiu v Ukraini [Theoretical approaches to the ethno-cultural diversity public administration of in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv: [bv.] [in Ukrainian], s. 13-16; S.P. Tymofiev (2012). Udoskonalennia mekhanizmiv derzhavnoho rehuliuвання etnonatsionalnykh vidnosyn v Ukraini [Improvement of mechanisms of the national relations public administration in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Mykolaiv: [bv.], s. 12-14 [in Ukrainian]

improvement of the mechanisms of transition towards state-civic model of the administration, of the systems transformations and their accurate mechanism considering the experience of the European countries and educational tendencies in Europe and of the personnel strategic motivation taking into account the principles of the transformation management²². In the migration research dimension are defined the content, factors, main stages of the formation of the public migration policy, mechanism of its ensuring, are proposed the concept of the public migration policy, its principles, main directions, international cooperation in this branch, bases of the legal regulation and of the public administration²³. Diasporas investigations of public administration researches are enriched by definition of the peculiarities of Ukraine's diasporas and their considering while elaborating public policy and directions of the cooperation, of the modern stage of the mechanisms of ensuring the cooperation, necessity of the taking into account the European experience and of proposals on the improvement of the public administration in this branch, the combine (pragmatic) model of the policy of the historical homeland towards its compatriots²⁴.

Conclusions of the research. Public administration science, which investigates international issues of Ukraine by its point of view, is an important part of modern Ukrainian international studies. Euro-integration direction of public administration studies on Ukraine's international issues enriches the academic thought by the investigation of the phenomenon of the European integration, its definition as a factor of the state-building in Ukraine, the elaboration of the peculiarities of this phenomenon, the analysis of the impact of the system of the European Union including administration one on Ukraine and the recommendations on Ukraine's public administration policy considering Euro-integration factors and standards. Socio-humanitarian direction of the public administration studies is represented by important scientific achievements. They are: the definition of the theoretical-methodological bases of the public administration in the humanitarian sphere, of the spiritual factors of the state-building, of the specificity of the Ukraine's public policy in the humanitarian sphere in general and in particular in its ethno-political, migration, education and diasporas realms.

Prospects for further research in this direction. Studies on Ukraine's international issues are viewed to be perspective considering the research instruments not only by the political

²² A.O. Karapetian (2015). Vdoskonalennia mekhanizmv upravlinnia systemoiu vyshchoi osvity Ukrainy v umovakh Bolonskoho protsesu [Improvement of mechanisms of administration of the higher education system of Ukraine under the circumstances of Bologna Process]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: [b.v.], s. 14-16 [in Ukrainian]; L.V. Pshenychna (2009). Derzhavne spriyannia adaptatsii systemy vyshchoi osvity v Ukraini do vymoh Bolonskoho protsesu [State facilitating to the adaptation of the higher education system in Ukraine to the requirements of the Bologna Process]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kkarkiv: [b.v.]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2009/09plvvp.zip [accessed 1 August 2016] [in Ukrainian]

²³ V.V. Lohin (2010). Derzhavne upravlinnia mihratsiinymy protsesamy v Ukraini [Migration processes public administration in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv: [b.v.], s. 15-17 [in Ukrainian]

²⁴ A.A. Popok (2010). Formuvannia ta realizatsiia derzhavnoi polityky shchodo zakordonnoho ukrainstva [Formation and realization of state policy towards foreign Ukrainians]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: [b.v.]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2010/10paapzu.zip [accessed 1 August 2016] [in Ukrainian]

science, but also of another sciences including public administration one. These studies will contribute both scientific progress and international activity of Ukraine.

References

1. Akulenko, L.V. (2012). Zastosuvannia mekhanizmv spivrobitnytstva v Yevropeiskii politytsi susidstva [Implementation of cooperation's mechanisms in European neighbor policy]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [b.v.] [in Ukrainian]
2. Bashtannyk, V.V. (2011). Reformuvannia derzhavnoho upravlinnia v konteksti yevropeiskykh intehratsiinykh protsesiv [Reforming of the public administration in the context of European integration processes]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: [b.v.] [in Ukrainian]
3. Bielashova, N.V. (2015). Teoretychni pytannia derzhavnoho upravlinnia v humanitarnii sferi Ukrainy [Theoretical issues of the public administration in the humanitarian sphere of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [b.v.] [in Ukrainian]
4. Buchyk, V.S. (2012). Spilna bezpekova polityka Yevropeiskoho Soiuzu: upravlinski aspekty [Common security policy of the European Union: administration aspects]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [b.v.] [in Ukrainian]
5. Hnydiuk, N.A. (2011). Mekhanizm koordynatsii polityky ievropeiskoi intehratsii v Ukraini [Mechanism of the coordination of the European integration policy in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa: [b.v.]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2011/11GNIVU.zip [accessed 1 August 2016] [in Ukrainian]
6. Kalyna, M.S. (2014). Osoblyvosti ta napriamy optymizatsii derzhavnoi yevrointehratsiinoi polityky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [Peculiarities and directions of the optimization of state Euro-integration policy of Ukraine under the circumstances of globalization]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [b.v.] [in Ukrainian]
7. Karaperian, A.O. (2015). Vdoskonalennia mekhanizmv upravlinnia systemoiu vyshchoi osvity Ukrainy v umovakh Bolonskoho protsesu [Improvement of mechanisms of administration of the higher education system of Ukraine under the circumstances of Bologna Process]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: [b.v.] [in Ukrainian]
8. Karlova, V.V. (2013). Natsionalna svidomist yak dukhovna osnova derzhavotvorchykh protsesiv v Ukraini [National consciousness as a spiritual base of state-building processes in Ukraine]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: [b.v.] [in Ukrainian]
9. Kornat, L.Ya. (2015). Teoretychni pidkhody do publichnoho upravlinnia etnokulturnoiu risnomanitnistiu v Ukraini [Theoretical approaches to the ethno-cultural diversity public administration of in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv: [b.v.] [in Ukrainian]
10. Kryvtsova, O.M. (2011). Derzhavne upravlinnia transkordonnym spivrobitnytstvom v umovakh formuvannia yevrorehionalnykh terytorii v Ukraini: teoretychni pytannia [Public

- administration of cross-border cooperation under the circumstances of the formation of Euro-regional territories in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [b.v.]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2011/11KOMUNP.zip [accessed 1 August 2016] [in Ukrainian]
11. Levchenko, N.V. (2012). Natsionalna derzhavnytska ideia yak chynnyk reformuvannya systemy derzhavnoho upravlinnia v Ukraini [National-state idea as a factor of reforming of the public administration system in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: [b.v.] [in Ukrainian]
  12. Lohin, V.V. (2010). Derzhavne upravlinnia mihratsiinymy protsesamy v Ukraini [Migration processes public administration in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv: [b.v.] [in Ukrainian]
  13. Makota, H.Z. (2015). Derzhavne upravlinnia tekhnichnym spivrobotnytstvom Ukrainy z Yevropeiskym Soiuzom [Public administration of technical cooperation of Ukraine with the European Union]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv: [b.v.] [in Ukrainian]
  14. Nazarenko, M.O. (2014). Kompleksnyi mekhanizm realizatsii yevrointehratsiinoi polityky Ukrainy [Complex mechanism of the realization of the Euro-integration policy of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa: [b.v.] [in Ukrainian]
  15. Novak-Kaliaieva, L.M. (2014). Prava liudyny yak teoretyko-metodolohichna osnova derzhavnoho upravlinnia [Human rights as a theoretical-methodological base of the public administration]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: [b.v.] [in Ukrainian]
  16. Palahniuk, Yu.V. (2015). Mekhahnizmy formuvannya ta realizatsii derzhavnoi yevrointehratsiinoi polityky Ukrainy [Mechanisms of the formation and realization of the Euro-integration policy of Ukraine]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Mykolaiv: [b.v.] [in Ukrainian]
  17. Popok, A.A. (2010). Formuvannya ta realizatsiia derzhavnoi polityky shchodo zakordonnoho ukrainstva [Formation and realization of state policy towards foreign Ukrainians]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: [b.v.]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2010/10paapzu.zip [accessed 1 August 2016] [in Ukrainian]
  18. Pshenychna, L.V. (2009). Derzhavne spriyannia adaptatsii systemy vyshchoi osvity v Ukraini do vymoh Bolonskoho protsesu [State facilitating to the adaptation of the higher education system in Ukraine to the requirements of the Bologna Process]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kkarkiv: [b.v.]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2009/09plvvp.zip [accessed 1 August 2016] [in Ukrainian]
  19. Sydorenko, N.O. (2014). Orhany mistsevoho samovriaduvannya Ukrainy yak subiekty mizhnarodnoho spivrobotnytstva v umovakh yevropeiskoi intehratsii [Local self-government bodies of Ukraine as subjects of international cooperation under the circumstances of the European integration]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Dnipropetrovsk: [b.v.] [in Ukrainian]

20. Solonenko, I.I. (2013). Vplyv Yevropeiskoho Soiuzu na transformatsiini protsesy v krainakh Tsentralno-Skhidnoi Yevropy ta Ukrainy [The European Union impact on transformation processes of Central-Eastern Europe and of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [b.v.] [in Ukrainian]
21. Stepanenko, S.V. (2010). Vzaiemodia orhaniv derzhavnoi vlady ta instytutsii hromadianskoho suspilstva v protsesi realizatsii yevrointehratsiinoi polityky Ukrainy [Cooperation between state bodies and institutions of civil society in the process of the realization of the Euro-integration policy of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: [b.v.]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD &P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2010/10ssvepu.zip [accessed 1 August 2016] [in Ukrainian]
22. Streltsov, V.Yu. (2014). Tsinnisna doktyna upravlinnia yevropeiskymy intehratsiinymy protsesamy [Value doctrine of the administration of the European integration processes]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv: [b.v.] [in Ukrainian]
23. Terentieva, O.L. (2010). Mentalitet yak chynnyk rozvytky derzhavotvorennia v Ukraini [Mentality as a factor of the development of the state-building in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: [b.v.]. Retrieved from http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2010/10TOLDVU.zip [accessed 1 August 2016] [in Ukrainian]
24. Tymofeiev, S.P. (2012). Udoskonalennia mekhanizmiv derzhavnoho rehuliuвання etnonatsionalnykh vidnosyn v Ukraini [Improvement of mechanisms of the national relations public administration in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Mykolaiv: [b.v.] [in Ukrainian]
25. Filipchik, V.O. Yevropeiska intehratsiia yak zasib derzhavotvorennia v Ukraini [European integration as a mean of the state-building in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [b.v.] [in Ukrainian]
26. Frolova, I.-Kh.R. (2013). Mekhanizmy adaptatsii systemy derzhavnoho upravlinnia Ukrainy do instytutsiinykh pryntsyipiv mizhderzhavnoho spivrobotnytstva v YeS [Mechanisms of the adaptation of the system of the public administration of Ukraine to the institution principles of the inter-state cooperation in the EU]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Mykolaiv: [b.v.] [in Ukrainian]
27. Chulaievska, M.Ye. (2013). Derzhavne upravlinnia trudovoii mihratsiieiu Ukrainy v konteksti yevropeiskoi intehratsii [Labor migration public administration of Ukraine within the context of the European integration]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: [b.v.] [in Ukrainian]

Bilousov Olexandr
Professor, Ph.D.,
Odessa National Polytechnic University

Public practices and public participation: specific of their display in societies that is transformed

It is substantiated, that public practices, as social actions, determine the new ways of thinking of individuals in traditional cultures, form a sense of identity and put in order social relations, defined both configuration of social structure and forms of social institutes. The specific of public practices and public participating is shown in the transformed societies.

Key words: public practices, political participation, power, barriers of power, identity, bankruptcy of power, escalation of conflict, public associations, public consent, opposition.

Громадські практики та громадська участь: специфіка їх прояву у суспільствах, що трансформуються

Обґрунтовується, що громадські практики, як соціальні дії, зумовлюють нові способи мислення індивідів у традиційних культурах, формують відчуття ідентичності та упорядковують соціальні відносини, визначають як конфігурацію соціальної структури, так і форми соціальних інститутів. Показана специфіка громадських практик та проявів громадської участі у суспільствах, що трансформуються.

Ключові слова: громадські практики, політична участь, влада, бар'єри влади, ідентичність, банкрутство влади, ескалація конфлікту, громадські об'єднання, суспільна згода, опозиція.

Spółeczne praktyki i społeczne uczestnictwo: specyfika ich przejawu w społeczeństwach, co transformuje się

Uzasadnia się, że społeczne praktyki, jak socjalne działania, determinują nowe sposoby myślenia indywiduumów w tradycyjnych kulturach, formują odczucie identyczności i uporządkowują socjalne stosunki, wyznaczają jak konfigurację socjalnej struktury, tak i formy socjalnych instytutów. Pokazana specyfika społecznych praktyk i przejawów społecznego uczestnictwa w społeczeństwach, co transformuje się.

Kluczowe słowa: społeczne praktyki, polityczne uczestnictwo, władza, bariery władzy, identyczność, bankructwo władzy, eskalacja konfliktu, społeczne zjednoczenia, społeczna zgoda, opozycja.

The concept of “public practice” has become to use widely and successfully in political science and social science recently.

Theoretical and methodological grounds for the use of this concept is based on a fairly well-established research tradition because the existing variety of different interpretations of the term “practice” is delimited only by the vision of producing well-established behavior, but in the scientific community it is traced a general understanding of this category as one of the central problems in the social sciences to describe set of social actions that lead to new ways of thinking of individuals in traditional cultures, form a sense of identity and ordering social relations, defined as the configuration of social structures and forms of social institutions. Usually, all social practices are divided into institutionalize and no institutionalize, while highlighting their legitimate function.

The concept of “public practices” is often used to denote the set of actions, which under the influence of different determinants become stronger and gradually fill no institutionalize space with the ability to transform political structures and social relations.

Well-known Ukrainian sociologist Alexander Reznik grounds heuristic value of the concept of “public practices” which is served by it productively in their studies as one of the main categories, as follows: “For civil practice is revealed the phenomenon of citizenship – the citizen awareness of their rights and responsibilities in the life of the country, creation of conditions for more complete disclosure of the full potential of man, his creative expression. In the process of institutionalization of the public space as an informal network for the exchange of information and points of view, which is reproduced through communicative action, the actors acquire the skills to form and publicize their views, thus producing public practices. On the other hand, the political power gradually has formed the ability to perceive the public opinion. Thus public opinion through public practice takes on control functions. That is why public practice can be considered as systematic, reproducible and constant action of various social actors (individuals and groups) in the public sphere, as a form of realization of their own interests and in conditions of significant aggregate capable of converting social and political institutions”¹.

Thus, the subjects of civic practices can be both individuals and groups, because public activity is structured according to the forms of involvement, depending on which is appropriate individual and collective way of defending their own interests. The sociologist said that we could distinguish three kinds of practices of the nature action and type of the public activity: social and political practices that provide both individual and collective forms of interim action in public-political sphere; the practice of communication between people and agencies and

---

¹ Резнік О. Громадянські практики в перехідному суспільстві : чинники, суб'єкти, способи реалізації / О. Резнік. – К. : Інститут соціології НАН України, 2011. – С. 287.

organizations that provide treatment in institutions to protect their own interests; cooperative (collective, institutional) practices of citizens who have voluntarily joined in permanent and systematic actions for the association of people for joint realization of their interests.

Conceptual scheme of entanglement of civil practices was formulated by A. Reznik that, according to him, it is materialized by the embodiment of social relations through institutionalize or no institutionalize forms of expression. From the point of view of A. Reznik, this realization is possible in the presence of relevant structural, resource and socio-psychological factors. The analysis of the empirical research of various forms of civic engagement has identified the most effective models of their determination, which include: 1) the model of public voluntarism, which covers both the subjective socio-psychological and objective socio-economic factors; 2) the model of structural splits explains conditionality practices public forms of solidarity and identification with different social groups, which were formed in the social development of a particular society; 3) the model of social capital explains the activity of public organizations, as the accumulation of trust in the people, a sense of community, neighborhood cohesion, public competence constitute appropriate social life ².

Public participation is investigated by public practice and provided a systematic combination of all three of the above mentioned models, demonstrates the clear relation with the existing social structure of a particular society. This connexion motivates civil activity to appropriate the particular social ideals, interests and needs and the system of social values in general.

The interaction between the various forms and manifestations of civic participation can more clearly see the interaction between the actors, which is disclosed as a system of interactions at various levels. A. Reznik said, that “Social stratification on various grounds leads to contradictions between the interests of social groups due to many circumstances. Problems of social interests will inevitably encourage the identification and solidarity of individuals. For this reason, social differentiation has become a factor of the public practices because the social disruptions are essentially social and political nature, that cause the group identification. At the same time, social relations appear as a specific relationship between humans and institutions, this area includes relationship status and distribution of social status in society, creates structural separation, which affects the realization of human needs. These needs can be situational, individual character and not necessarily involve identification with a group” ³.

But not always understanding social interests caused by social division, encourages civic revitalization. After all, if the activist values grow, there will be an ideological basis for social needs and interests and political identification. This increases awareness of their own subjective political competence and civic duty, and faith in their own strength and faith in the

² See: Резнік О. Громадянські практики в перехідному суспільстві: чинники, суб'єкти, способи реалізації / О. Резнік. – К.: Інститут соціології НАН України, 2011.

³ Резнік О. Громадянські практики в перехідному суспільстві: чинники, суб'єкти, способи реалізації / О. Резнік. – К.: Інститут соціології НАН України, 2011. – С. 289.

opportunity to realize their claims become decisive factors in order for people to take effect. Thus, when the importance of civic duty outweighs own selfish view of life, there are prerequisites for identification and solidarity with the reference group, it has reduced interpersonal distrust, which is an emotional saturation personal relationships.

The intensity of the civil practices are also influenced by personal factors of self-actualization of the person in social life, namely self-esteem, control over the situation, the tendency to domination, ease in social interactions and others. It is important that the degree of freedom action is an indicator of citizenship practices and it is determined by the degree of economic independence of individuals, otherwise these actions will not show themselves as those from whom they currently received resource. Completely proved that individual is decisive through an independent socio-economic status. This is caused by the accumulation of activist resources - the availability of substantial practical experience, skills, which is an important source of recurrence action.

Support individual political system is based on interiors norms and values produced by this political system – this is happening by sending their individual expressive (identification), moral (legitimacy) and instrumental (satisfaction) installations on system objects. However, during the transformation, as A. Reznik said, under the influence of social anomie is “exposed” the regulatory framework of the political system, public practice become an important regulator of political life like repeatable and reproducible actions⁴.

Because political institutions and social relations in society are the object of public practices, double institutionalization affects the social relations in transformed societies. So, it has been repeatedly cited researcher A. Reznik, tracks sufficiently clear causal relation between such social transformations (inherent in particular and the society): “Due to the fact that people’s trust applies only to the institution of the family in a transitional society, it is dominated by fragmented tribal morality, social relations are based mainly on “family”, which becomes a decisive factor in the economic, household and other areas of life. Certainly it hampers the effective implementation of reforms. However, the forced transformation are forced political elites to liberalize legal space. Under these conditions, the traditional strategy of behavior of the population are ineffective because the new rules encourage active social actors expand their list of claims. The most effective behavioral strategies distinguish that may be crucial in the creation of social institutions. The importance of public practices in the process of political institutionalization is determined by their functional ability to affect public opinion in the rest of the population and to actively oppose or contribute to the political decision of the authorities”⁵.

---

⁴ Резнік О. Громадянські практики в перехідному суспільстві : чинники, суб'єкти, способи реалізації / О. Резнік. – К. : Інститут соціології НАН України, 2011. – С. 290–291.

⁵ Резнік О. Громадянські практики в перехідному суспільстві : чинники, суб'єкти, способи реалізації / О. Резнік. – К. : Інститут соціології НАН України, 2011. – С. 291.

Positive value have certain democratic traditions civic participation that have developed over the years of Ukraine's independence for successful learning and the active use by citizens and their associations about the benefits of the transition to the information society, and the establishment of such use in the form of appropriate public practices. However, the sociological studies show the underdevelopment and insufficient level of institutionalization the certain forms of civic participation as a manifestation of national specificity.

Features of social transformations in the Ukrainian society have showed the possibility for major social groups realize their interests and needs, which have contributed to the relative stabilization and conflict-free. In addition, the de-monopolization of power and the possibility of political revenge in the 2000s, the existence of a balance between power and opposition factions have caused the loyalty of elite groups to the existing political regime. The dominance of the ambiguous attitudes is prevented the formation of a clear structural distinction on political and ideological grounds of the population regarding the economic, political and geopolitical development of Ukraine. Low public support for the idea of federalization of Ukraine is excluded the formation of separatist identities in the Ukrainian regions and contributed to the dominance of the national identity of the population. The lack of social stratification on ethnical and cultural characteristics prevents the critical processes of regionalization, as equality in this plane of life chances and opportunities meet the needs of is a factor of stability.

The differences, that existence between the considerable potential of civil activity and its actual manifestations in the transforming societies, are justified by the fact that the formation of activist installations to occur in subjective, emotional experience of the person, but a rational and balanced assessments of important aspects of life haven't had significant influence on the formation of dissent, and in the mass consciousness of the most effective methods of general public influence on decision-making bodies of the government are considered conventional forms.

However, that was shown by recent developments in Ukrainian politics, Ukrainian society is largely set to nonviolent forms of protest as a means of defending their interests, but it has been Maidan and anti-Maidan in Kiev and then in other cities of the country, by the people's initiative (and not just the actions of opposition politicians) in the end of 2013 – the beginning of 2014. It hasn't assessed the goal of these events and their possible consequences, it is shown that the vast majority of states lack the ability to control power through political institutions and NGOs (non-governmental organizations), so these events were the basis for the emergence and deployment this actions.

When we are analyzing the notion of political practices in their practical implementation, especially in modern Ukraine, unfortunately, we should apply to such concepts as "bankruptcy power" and "barriers of power." So, the first term refers to the inability of the government (certain entities, structures, high officials, politicians) to fulfill their promises, declarations. Usually the power's bankruptcy is ending with the resignation or removal of the government,

Parliament, political leader (or all together). For the second term – the barriers of power, they are characterized by, the first, certain obstacles that the authorities have to overcome in the process of their existence, activities, and secondly, the obstacles are posed by the government itself as a result of its activities⁶.

Although there was the possibility of creating a reference not power, then at least close to it, that is well developed, organized government in the independent Ukraine, which would be attractive to subordinates, subordinates (implementers) and would have a legal character, it failed to do what again evidenced by recent negative developments in society.

Early parliamentary and presidential election's requirements are evidenced of the bankruptcy of the government and the escalation of political conflict, that of his depth, vertically, increasing the intensity and hostility. It should be noted that, despite some decrease in activity in the last years of Ukrainian society compared with European countries, voter's turnout is always quite high in Ukraine. Motivation of electoral activity increases in referendums and presidential elections, which is associated with a clearer personification of political races. Recently the number of voters, who did not support any candidate, has increased. This form of electoral activity is quite symptomatic, because the people who do not see the worthy subjects of the political process, ignore the elections. Instead of coming to the polling station and conscious disapproval of any candidate demonstrates a special civil "gesture" rejection of existing political life that can be considered one of the main causes of bankruptcy in power now.

The analysis of the attitudes of civil practices had showed us that active citizens are more customized for a variety of forms of ownership and the combination of market and state mechanisms of regulation of the economy than passive citizens in the Ukrainian society⁷. At the same time most of them believe that democracy is the most desired state device. Especially, those different respondents are involved in sociological and political practices. Among those involved in public-political practice prevails support for Western path of development, and they are more open to processes of integration and globalization.

---

⁶ Політологічний словник: Навч. посіб. для студ. вищих навчальних закладів / За редакцією М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. – К.: МАУП, 2005. – 792 с. (С. 59).

⁷ Перспективи модернізації в Україні і тенденції змін суспільної свідомості / Інститут соціології НАН України: Матеріали круглого столу, м. Київ, 11 лютого 2013 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.i-soc.com.ua/institute/press_relis.pdf

Propaganda pomysłów austriackiego marksizmu w prasie partyjnej Galicji Wschodniej (na przykładzie gazety „Robitnyk” (1897))

Podsumowanie

Autorka analizuje wpływy austriackiego marksizmu na europejskie życie polityczne i odbicie tego procesu na łamach zachodnich ukraińskiej gazety „Robitnyk” (1897). Na podstawie źródeł dochodzi do wniosku, że idea ta była szeroko rozpowszechniona pod koniec XIX wieku w warunkach monarchii austro-węgierskiej. Konceptyjne podstawy tego ruchu dały impuls do rozwoju europejskiej socjaldemokracji opierając się na metodach prawnych i bez użycia przemocy. Te idee pozostają również istotne na początku (dwudziestego pierwszego wieku) XXI w.

Słowa kluczowe: Galicja Wschodnia w składzie Austro-Węgier, socjaldemokracja, austromarksizm, prasa partyjna.

Propaganda of ideas of Austrian Marxism in the party press of Eastern Galicia (on the example of the newspaper “Robitnyk” (1897))

Summary

Influences of the Austrian Marxism on the European political life and reflection of this process on the pages of the Western Ukrainian newspaper “Robitnyk” (1897) are analyzed in the article. On the basis of the given sources, the author draws a conclusion about wide spread of ideas of Austrian Marxism at the end of the nineteenth century in the conditions of Austro-Hungarian monarchy. The conceptual basics of this movement gave impulse to the development of the European social democracy with its rely on legal and non-violent methods. These ideas remain relevant at the beginning of the twenty-first century.

Keywords: Eastern Galicia in the composition of the Austro-Hungarian, Social Democracy, Austromarxism, party press.

Cel artykułu – na podstawie analizy szeregu publikacji w ukraińskojęzycznym czasopiśmie lwowskim „Robitnyk” (1897 r.) przedstawić wpływy popularnego na przełomie XIX i XX wieków austromarksizmu na ukraińskie ruchy lewicowe w Galicji Wschodniej.

Austromarksizm jako koncepcja polityczna

22-25 maja 2014r., w 28 krajach członkowskich UE odbyły się wybory do Parlamentu Europejskiego. Z 541 deputowanych PE z państw Europy Zachodniej 141 (większość) to socjaldemokraci. Świadczy to o znaczeniu zapoczątkowanych jeszcze w drugiej połowie XIX wieku idei, które odzwierciedliły się przede wszystkim w poglądach tych przywódców ruchu robotniczego Austrii, którzy podtrzymywali austromarksizm.

Austromarksizm pojawił się w latach 90-tych XIX wieku jako system poglądów liderów Partii Socjalistycznej Austrii (Otto Bauera, Victora Adlera, Maxa Adlera i in.), a na początku XX wieku utworzył szczególny ruch polityczny. Austromarksyści bronili potrzebę gruntownego przeglądu marksistowskiej teorii ze względu na zróżnicowanie klasy robotniczej i istotne zmiany w strukturze klasowej, zmiany organizacyjne w ekonomice rozwiniętych krajów kapitalistycznych, dynamikę stosunków etniczno-narodowych. Ideolodzy austromarksizmu reprezentowali szereg koncepcji – ewolucyjnie- narodowej polityki (O. Bauer), zorganizowanego kapitalizmu (R. Hilferding), klasy robotników sfery usług (Karl Renner), syntezy prywatnej inicjatywy. Szczególną uwagę zwrócili austromarksyści na narodowy problem - prócz teorii narodo- kulturowej autonomii (austriaccy socjaldemokraci) byli pierwszą partią, która przyjęła specjalny program w kwestii narodowej (tzw. Program Bryunski). Teoretycy austromarksizmu (szczególnie Victor Adler) opierali się na konstytucyjnych środkach i formach walki politycznej w ramach demokracji parlamentarnej i uważali, że elementy socjalizmu stopniowo dojrzewają w łonie kapitalizmu w szczególności w rezultacie socjalizacji przemysłu kapitalistycznego¹. Najbardziej wpływowym ideologiem rewizjonistycznego marksizmu był Otto Bauer, znakomity teoretyk, którego praca *«Die Nationalitätenfrage und die Sozialdemokratie»* (1906) była przełomową w rozpatrywaniu państwowego problemu w Austro-Węgrzech. Opowiadał się za samostanowieniem narodów i podkreślał ważność elementów kultury w koncepcji państwa² Karla Rennera innego ideologa austromarksizmu, którego poglądy zaczęły formować się pod koniec XIX wieku, bronił zasadniczej idei doktryny socjaldemokratycznej, że głównym celem walki jest socjalizm, a demokracja to jedyna droga do niego. Konsekwentnie argumentował i potwierdzał celowość pokojowego rozwiązania, poprzez stopniowe zreformowanie systemu politycznego i ekonomicznego Austrii. W swoich pracach dotyczących kwestii narodowej Karl Renner bronił idei państwa wielonarodowego w ogóle i wielonarodowej Austrii w szczególności, był zwolennikiem demokratycznej federacji opartej na równości politycznej i kulturowej mniejszości.

¹ Polityczna Encyklopedia / Redkol.: Lewenec J. (przewodniczący), J. Szapował (zast. przewodniczącego) i inni.– K.: Wydawnictwo parlamentarne, 2011. - S. 15.

² The New Encyclopedia Britannica.Tom 23 // Encyclopedia Britannica.Inc.Robert P. Cwinn // Chicago, 1993. - S.539

Austromarksizm zarodził się w głębi Socjaldemokratycznej Partii Austrii. Już w 1867 r. istniał „Wiedeński Związek Edukacyjny Robotników”, na spotkaniu którego przyjęto „Manifest do ludu pracującego Austrii”, a 22 sierpnia 1868 r. - projekt programu partii socjaldemokratycznej, który stał się swego rodzaju podstawą koncepcyjną austromarksizmu.

Trudno jest znaleźć partię socjaldemokratyczną, która nie byłaby pod wpływem austromarksizmu. Bez analizy tego ruchu nie jest możliwy, w szczególności zrozumieć sens doktryny „partnerstwa socjalnego”, która stała się integralną częścią życia politycznego w krajach skandynawskich. Austromarksyści stworzyli także produktywny model rozwiązywania sporów etnicznych dla zastosowania w społeczeństwach demokratycznych.

Wśród austriackich socjaldemokratów ogólną aprobatę uzyskał także pogląd, że w warunkach gospodarki kapitalistycznej politycznie zorganizowana, niezależna walka klasy robotniczej może przekształcić państwo w dźwignię dla obrony jej praw.

Poddano analizie zawartość warstwową państwa burżuazyjnego jak również potrzebę jakościowo nowej reformy demokratycznego państwa („socjaldemokracji”). Wraz z tym koncepcja transformacji miała być, jeśli to możliwe, realizowana przez parlament, co prowadzi do państwa kontrolowanego przez socjaldemokratów.

Galicja i austromarksizm.

Era premiera Austrii (w ramach Austro-Węgier) hrabiego Edwarda von Taaffe (1879 - 1893) weszła do historii jako swego rodzaju „złota jesień” monarchii. Wtedy właśnie został sformowany wyidealizowany obraz „babci Austrii”: dobrego cesarza, uporządkowanej hierarchii wartości, skutecznej biurokratycznej kontroli nad społeczeństwem i demokracją, harmonijnego współistnienia narodów. W tych warunkach (era konstytucyjna, autonomia regionalna i austro-węgierski dualizm) znacznie osłabiony został obóz narodowo-patriotyczny. Ukraińscy intelektualiści (głównie urzędnicy i duchowni) odepchnięci zostali przez politycznie i ekonomicznie dominującą polską i węgierską (w Karpackiej Ukrainie) elitę. Było to również wynikiem polityki wewnętrznej rządu cesarskiego, który nasilał w Galicji orientację na Polonię. W Galicji - zarówno Zachodniej jak i Wschodniej - został oficjalnie wprowadzony język polski w administracji, sądownictwie, strukturach samorządowych, szkolnictwie wyższym (na Lwowskim i Jagiellońskim Uniwersytetach). Nic dziwnego, że pierwsze ruchy polityczne we wschodniej Galicji (zachodnio-ukraińskich ziemiach) zostały utworzone przez liderów polskiej lewicy w tym płk Zygmunta Miłkowskiego (inicjatora „Ligi Polskiej”), Zygmunta Balikę - koordynatora jednostki podstawowej „Ligi Polskiej» - Związek Młodzieży Polskiej «Zet», i innych. Znani politycy ukraińscy, M. Pawłyk oraz I. Franko pisali dokumenty programowe dla grupy „Zet” w Wyższej Szkole Rolniczej w Dublanach i współpracowali z legalnym głośnikiem „Ligi” gazetą «Kurjer Lwowski”.

Te ruchy polityczne wspierane ideami socjalistycznymi tworzyły grunt dla pierwszych partii w Galicji.

Należy zauważyć, że pierwsze partie galicyjskie wówczas jako kluby parlamentarne. Znany ówczesny historyk austriacki, badacz Galicji, Harald Binder zauważył, że aż do końca XIX wieku słowo „partia” miało negatywny sens i był wiązany z pojęciem „podziału narodowego”. To Galicyjczycy przez dłuższy czas (do momentu utworzenia w 1890r. Rusko-Ukraińskiej Partii Radykalnej (RURP – O.M.) używali terminu neutralnego „stronnictwo”³. Już w latach 90-tych XIX wieku Ruch Narodowy na Ukrainie Zachodniej wszedł w fazę rozwoju politycznego. Podczas gdy na podstawie istniejących ruchów społeczno-politycznych tworzą się pierwsze partie polityczne, zostały sformułowane ich programy i hasła polityczne rozliczone na uczestnictwo w ich realizacji szerokich warstw społecznych.

W tym samym czasie na przełomie lat 80-90-tych XIX wieku powstało szereg obiektywnych i subiektywnych warunków do pojawienia się w Galicji legalnej i formalnie międzynarodowej partii socjaldemokratycznej. Jej powstanie poprzedziła działalność partii robotniczych w Niemczech, Francji, Hiszpanii, Belgii, Danii, Norwegii, odnowienie w Austrii SDRP na kongresie w Haynfeldi 30 grudnia 1888 - 1 stycznia 1889 oraz zorganizowanie w 1889r. II Międzynarodówki.

Słynny austriacki naukowiec Erich Tsolner zauważył, że większość robotników austriackich w tym czasie miała wspólne poglądy z socjaldemokratami: „Robotnicze stowarzyszenia edukacyjne i zawodowe mają orientację głównie socjalną, w tym środowisku aktywnie działała prasa (12 lipca 1889), ukazuje się pierwszy numer gazety partyjnej «Arbeiter-Zeitung» O.M.)”⁴. W tym samym kontekście – założenie RURP z galicyjsko-ukraińskimi działaczami.

Obiektywnie w Galicji Wschodniej formuje się klasyczna baza masowej socjaldemokracji - (w latach 80-90 XIX wieku zaczynają działać Drohobycko-Borysławski basen ropy naftowej i Krakowsko-Chrzanowski basen węglowy, oraz inne przemysłowe regiony).

Rozwój ten skłonił socjalistów polskich w listopadzie 1890 roku do sformowania Galicyjskiej Partii Robotniczej (GRP) w ramach austriackiej socjal-demokracji. Program Haynfelda, który stał się platformą ideową również dla GRP, w ogóle był marksistowski, ale nie poruszał kilku ważnych problemów (nie wspomniano m in. o konieczności rewolucji socjalistycznej i dyktatury proletariatu), które ze względu na lewe rewolucyjne skrzydło międzynarodowego ruchu socjalistycznego były niezbędnymi atrybutami marksizmu.

Należy zauważyć, że 1890-1892 lata stały się dopiero początkowym etapem projektowania organizacyjnego galicyjskiej socjaldemokracji, okresem jej stopniowej instytucjonalizacji i legalizacji.

Od stycznia 1892 r. zachodnio-galicyjscy socjaldemokraci zaczęli publikować w Krakowie gazetę polsko-języczną „Wpered” („Naprzód”), w programowy artykuł pierwszego numeru miał na celu ugruntowanie potrzeby stworzenia w Galicji polskiej partii socjaldemokratycznej w ramach SDRPA.

³ Historia Lwowa. W trzech tomach / Redakcja: J. Isajewycz, M. Litwin, F. Steblij. - T. 2.: 1772- październik 1918 – Lwów. Centrum Europy, 2007. - S.238.

⁴ Erich Erich Tsolner. Historia Austrii / tłum. z niem. Roman Dubasewycz. - Lwów: Kronika. 2001. - S. 405.

31 stycznia - 2 lutego 1892 roku w pomieszczeniach ratusza lwowskiego, odbył się pierwszy kongres galicyjskich socjalistów z udziałem 48 delegatów z Lwowa, Krakowa, Stanisławowa, Kołomyi, Podgórze, Tarnowa, Nowego Sącza i Białej. Kongres podjął uchwałę o stworzeniu polskiej partii socjaldemokratycznej Galicji i Śląska - Cieszyna. (PPSDGS)⁵, tym samym otrzymał formalne potwierdzenie ogólnokrajowy i międzynarodowy charakter partii.

We wrześniu 1896 roku jeden z ideologów austromarksizmu w ukraińskiej socjaldemokracji, Mykoła Hankewycz zainicjował tajemne spotkanie robotników ukraińskich we Lwowie, na którym zdecydowano się na utworzenie oddzielnej Ukraińskiej Partii Socjaldemokratycznej.

17 września 1896 r. opublikowano „Wzwanie do robotników - Rusinów”, w którym podano powody stworzenia partii. Inicjatorami jej stworzenia byli I. Franko, M. Pawłyk, M. Hankewycz i inne znane postacie ukraińskiej lewicy tego czasu.

Propaganda austromarksizmu na stronicach ukraińskojęzycznej prasy partyjnej

1 stycznia 1897 roku we Lwowie, pod redakcją M. Hankewyca zaczęto publikować gazetę ukraińskich socjaldemokratów p.n. «Robitnyk». Z nazwą «Wydanie rusko-ukraińskiej socjaldemokratycznej partii» czasopismo miało być publikowane dwa razy w miesiącu z użyciem alfabetu łacińskiego. Redakcja tłumaczyła to faktem, że robotnicy w miastach często nie znają «ruskiego pisma» i pragnieniem przekazania swoich poglądów poglądy przedstawicielom robotników innych narodowości (Polacy i Żydzi)⁶.

Jednak nie cała ukraińska klasa robotnicza odebrała pozytywnie ukazanie się pisma łacinką, co zmuszało redaktorów do obrony swojego wyboru. W trzecim numerze „Robitnyka” w artykule «Iz -Za bukwy» autorzy postawili retoryczne pytanie - „Co jest ważniejsze - litera czy myśl» argumentując, że jest niewielu robotników Rusinów, którzy zdołali się nauczyć „Alfabetu” i trzeba myśleć o tych setkach i tysiącach robotników „oprócz nich, którzy nie byli w takich szczęśliwych okolicznościach, aby móc nauczyć się po rusku pisać i czytać. Aby przetrwać w obcym środowisku, lepiej jest pisać o robotniczych sprawach i walczyć o swoje prawa w języku ojczystym «choćby literami łacińskimi»⁷.

Przewidziana cena abonamentu na rok - 1 zł.24 gr. zapowiadała długie i trwałe życie czasopisma, ale z różnych powodów ukazało się tylko 6 numerów.

Od pierwszego numeru dominują artykuły na temat ważnych kwestii społecznych i politycznych. W artykule głównym «Nasze siły» stwierdzono, że USDP jest częścią Socjaldemokratycznej Partii Robotniczej Austrii i jest «oparta na programie przedstawionym przez Kongres austriackiej socjaldemokracji w Haynfeldi (Hajnfold) 1886 (...) oraz zgodnie z danym programem jasnym i dokładnie zdefiniowanym, będzie prowadzić swoją działalność»⁸.

⁵ Himka J.-P. Socialism in Galicia. The Emergence of Polish Social Democracy and Ukrainian Radicalism. - Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1983, s.283.

⁶ Robitnyk (Lwów). - 1897, Rok I. - 1. Stycznia, nr 1.S.4.

⁷ Robitnyk (Lwów). - 1897, Rok I. - 1. Lutego, nr 3.S.2.

⁸ Robitnyk (Lwów). - 1897, Rok I. - 1. Stycznia, nr 1. S.3.

Jasnymi kolorami autorzy czasopisma ilustrują wzmocnienie i wzrost siły „ludzi pracy”, którzy w codziennej, niestrudzonej walce o lepsze życie idą do „Słońca złotego”⁹. Celem tego ruchu robotniczego - nalega czasopismo - jest przejęcie wszystkich środków produkcyjnych, fabryk, warsztatów, gruntów i maszyn „we wspólną własność klasy robotniczej”. To idea, że „słupem ognia wije się w oczach świadomych swoich praw i swego znaczenia robotników, którzy udają się po pustyni kapitalizmu do kraju szczęśliwszej przyszłości”¹⁰.

Artykuł opowiada o rozwoju społecznego ruchu demokratycznego w świecie i jego celach, analizuje stan klasy robotniczej w Anglii, gdzie, pomimo prawa pracy, które może być wzorem dla kontynentalnych państw europejskich zarówno jak i liberałowie, i konserwatyści starają się „wyrwać kierowanie z rąk robotników”¹¹. „We Francji - kontynuuje redakcja - mężów stanu III Republiki niepokoi czerwone widmo socjalizmu. W Niemczech prowadzi się „wielki pojedynek pomiędzy socjaldemokracją i wszechmocym Wilhelmem. Największa opozycja Cesarstwa rosyjskiego w Łodzi, Warszawie i innych miastach - «socjalistycznie myślący proletariąt»”¹².

Autorzy głównych artykułów opisują sytuację w Austro-Węgrzech, gdzie właśnie robotnikom można zawdzięczać pojawienie się nowej reformy wyborczej i chociaż „proletariat współczesny nie jest u nas tak potężny ilościowo jak na Zachodzie”, ale idąc za przykładem polskich robotników, gdzie jest „najsilniejszy ruch socjalistyczny”, rosyjsko-ukraiński robotnik musi przyłączyć się do „świadomego proletariatu całego cywilizowanego świata” i pragnąć z innymi robotnikami lepszej przyszłości”¹³. Na czele tego ruchu, zgodnie ze zdaniem redakcji, powinna stanąć właśnie demokracja socjalistyczna, bo na znamionach demokracji jest widoczna” flaga wolności narodowej”¹⁴.

Autorzy głównego artykułu wspomnieli o jednym z założycieli nowoczesnego socjalizmu – F. Engelsie, który w przedmowie do polskiego tłumaczenia „Manifestu Komunistycznego” stwierdził, że socjaldemokracja jest przeciwko uciskowi ludu jednego narodu drugim, o ile takie gnębienie demoralizuje zarówno ciemiejącą, jak i uciśnionych ludzi. Z tego redakcja wnioskuje, że gwarancją wolnego rozwoju narodu ukraińskiego i jego niezależności jest polityczne „uświadomienie narodu (...) najszerszego rozwoju socjalizmu i ruchu robotniczego w Rosji”¹⁵.

Teza ta powtarza teorię jednego z założycieli austromarksizmu wspomnianego już Otto Bauera, który zaproponował, aby nosicielami narodowych praw były asocjacje obywateli pewnego pochodzenia etnicznego. Chociaż, zgodnie z Otto Bauerem, narodowe społeczności kulturowe składały się głównie z przedstawicieli klas uprzywilejowanych, połączonych tylko stylem życia i tradycjami moralnymi, z wprowadzeniem stosunków kapitalistycznych, które

⁹ Robotnyk (Lwów).- 1897, Rok I. - 1. Stycznia, nr 1. S.1.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Tamże.

¹² Robotnyk (Lwów).- 1897, Rok I. - 1. Stycznia, nr 1. S.2.

¹³ Tamże.

¹⁴ Robotnyk (Lwów).- 1897, Rok I. - 1. Stycznia, nr 1. S.3.

¹⁵ Tamże.

wstrząsnęły tradycjonalizm rolny, tworzy się całkowicie nowa wspólnota narodowo-kulturowa, do której dołączają się główne warstwy ludności. Przy tym ta charakterystyczna dla porządku społecznego nierówność społeczna wciąż znacznie zmniejsza możliwość aktywnej większości ludzi dostępu do osiągnięć kultury duchowej. Zatem Otto Bauer żywił szczególnie dużą nadzieję co do socjaldemokracji, jego zdaniem, powołanej zabezpieczyć nieograniczone zaangażowanie wszystkich warstw społecznych do wspólnoty narodowo-kulturowej w kategoriach społeczeństwa socjalnie sprawiedliwego.

Jednym z głównych problemów dla nowo stworzonej RURP stała się współpraca z innymi siłami politycznymi i tak główny artykuł pierwszego numeru *Robitnyk* opisuje stanowisko Partii Radykalnej (RURP), w którym wini zwolenników Stronnictwa Ludowego za „odmowę» socjalizmowi, zaś zwycięstwo populistów nad przeciwnikami politycznymi i podkreśla, że „socjaldemokracja jest zawsze gotowa do wspierania konkurencji „ekstremalnych” partii, która prowadzi do rozbudzenia myśli politycznej narodu”¹⁶.

W pierwszym numerze czasopisma rozpoczęto szereg działań, które wyświetlały istotne dla galicyjskiej socjaldemokracji kwestie. Kategoria «Z Sejmów» («z Parlamentu») rozważała kwestię pracy galicyjskiego sejmu, ruchu wyborczego w Galicji i wybory do austriackiej Rady Państwa.

W szczególności w pierwszym numerze pisma jest rozpatrywana działalność Galicyjskiego Sejmu (rozpoczęta 28 grudnia 1895). Marszałek Sejmu hrabia Kazimierz Badeni ocenił sesję jako spokojną i sielankową, gdzie „opozycja sejmowa taka małeńka, że nie zepsuła krwi zebranych” dla ciężkiej pracy parlamentarnej „przedstawicielom regionu”¹⁷. Socjaldemokraci, zarówno polscy, jak i ukraińscy w tamtej kadencji nie otrzymali mandatu, zaś przeciwne rządowi poglądy starał się bronić przedstawiciel Partii Radykalnej Teofil Okuniewski.

Trzeci numer „Robitnyka” otwiera artykuł «Pered wyboramy» („Przed wyborami”), który ostro skrytykował wadliwy system wyborczy. Po raz pierwszy w wyborach mogli wziąć udział pracownicy miejscy, którzy wcześniej nie mieli żadnych praw politycznych. Jednak redaktorzy uważali, że reforma wyborcza została przeprowadzona tak, żeby zapewnić miejsca przedstawicielom elity rządzącej. Sprzyjała temu ograniczona ilość okręgów wyborczych (cały kraj od Wisły do Zbrucza i od Karpat do Bugu mógł wybrać tylko 15 ambasadorów) czy też uprzywilejowane prawa „klasowe” niektórych grup klasy średniej w czasie wyborów. Redakcja była przekonana, że ruch robotniczy w interesach samych robotników kierowany jest przez socjaldemokratów dlatego wezwała wyborców do walki o swoje prawa i głosowanie za kandydatów socjalistów.

Wśród publikacji 3-go numeru „Robitnyka” artykuły «Kinec parlamentu» («Koniec parlamentu») i «Religia czy Polityka» („Religia czy polityka”), w których negatywnie oceniono wyniki pracy dziewiątej sesji Rady Państwa w Wiedniu, w tym wyborczą i podatkową reformy „¹⁸.

¹⁶ Robitnyk (Lwów).- 1897, Rok I. - 1. Sierpnia, nr 1. S.4.

¹⁷ Robitnyk (Lwów).- 1897, Rok I. - 1. Sierpnia, nr 1. S.4.

¹⁸ Robitnyk (Lwów).- 1897, Rok I. - 1. Lutego, nr 3. S.3.

Artykuł «Z teperisznoji chwylu» («Z bieżącej chwili») opublikował w piątym numerze pisma przedstawia analizę kampanii wyborczej w Galicji. Autorzy przekonują do roli głównej socjaldemokratów w reprezentowaniu nie tylko w interesów klasy robotniczej, ale także w sprawie włączenia do aktywnej kampanii chłopów i mieszczan. W szczególności publikacja informuje czytelników o zebraniu, które odbyło się w dniu 21 lutego 1897 roku. Na tym spotkaniu, pod naciskiem redakcji, były obecne „najniższe warstwy ludu pracującego” dla których „kampania wyborcza ma istotny wpływ kulturowy”¹⁹.

Redakcja tak, że krytycznie oceniła list pasterski arcybiskupów i biskupów państwa Austro-Węgierskiego poświęcony wyborom, w którym została, jej zdaniem, podkreślona «złoba dnia» («pilna potrzeba») i wyraźnie «brzmiała struna polityczna», zaś sam list pasterski został uznany przez redakcję za „antysocjalistyczne odwołanie”²⁰.

W przeciwieństwie do możliwości Austro-Węgierskiej monarchii konstytucyjnej, redakcja *Robotnyk-a* zwraca uwagę na pochodzenie i rozwój ruchu socjalistycznego w Królestwie Polskim i brutalne represje rządu carskiego. Tak więc, artykuł «Pamjaty czotyroch polskich socialistiw» («Pamięci czterech polskich socjalistów») stosuje się osób skazanych na śmierć - czterech polskich socjalistów - Stanisława Kunickiego, Piotra Bardowskiego, Jana Pietrusińskiego, Mychała Ossowskiego. Przywódcy ruchu robotniczego w Polsce na początku 80-tych lat XIX wieku w największych miastach przemysłowych - Łodzi, Tomaszowie, Zgierzu stworzyli komitety robotnicze i w 1883 roku stanęli na czele protestów przeciwko kontroli robotników z użyciem policji. Pod naciskiem oburzonego proletariatu rząd odwołał dekret o kontroli policyjnej nad legalnymi organizacjami robotniczymi.

Przy pomocy szpiegów (szpiclów, prowokatorów) policji udało się wysledzić socjalistycznych działaczy. Sąd, który odbył się nad socjalistycznymi działaczami ruchu «zamienił ławę skazanych na katedrę rewolucji» (ambona rewolucji). Wystąpienie jednego z więźniów sprawiło nadzwyczajne wrażenie na gubernatorze generalnego Gurko, który podobno mówił: «Z seho buwby znamenytij minister» (z niego wyszedłby słynny minister)²¹.

Czytelnikowi przybliżają pomysł, że monarchią konstytucyjną, były już Austro-Węgry, a nie była jeszcze Rosja, działacze ruchu robotniczego mają okazję nie tylko promować swoje poglądy, ale także przekonać do nich klasę panującą zmuszaną wyznać poprawność idei równości społecznej i współpracy.

Artykuł «Naszi polityczni Tabory» («Nasze obozy polityczne») podaje szczegółową analizę współczesnych ruskich (ukraińskich – O.M.) ruchów politycznych, które działały w parlamencie w Wiedniu - a przede wszystkim krajowego populizmu i moskwofilstwa. Autorzy skrytykowali te dwie siły w przypadku braku determinacji, tłumacząc to brakiem środków materialnych i charakterem sił społecznych, które były częścią tych partii (duchownych, świeckich intelektualistów,

¹⁹ Robotnyk (Lwiv).- 1897, RokI. - 1. Marca, nr 5. S.3.

²⁰ Robotnyk (Lwiv).- 1897, RokI. - 1. Lutego, nr 3. S.2.

²¹ Robotnyk (Lwiv).- 1897, RokI. - 1. Lutego, nr 3. S.3.

etc.). Jednak autorzy krytykują pozycję „szlacheckich, konserwatywnych” partii, jak np. Anatola Wachnianyna, który „rzucił gromy na socjalistów i radykałów.” Tylko socjaldemokraci - mówi edycja - stoją z boku wszelkiego rodzaju kompromisów z partiami anty-narodowymi, są strażnikami interesów proletariatu”²².

Ponownie konstatujemy nadmierne przeszacowanie możliwości socjaldemokratów w kierunku realizacji swoich celów za pomocą procedury parlamentarnej. Redakcja nie widzi (albo raczej nie chce zobaczyć, że ten antydemokratyczny system wyborczy pozostawia socjaldemokratom rolę statystów w procesie politycznym w Austro-Węgrów. Przynajmniej- wówczas.

W artykule «Dwa nahlaczi wnesenia» («Dwa pilne (poselskie) wnioski» rozpatrywana jest burzliwa debata związana z wniesieniem przez ambasadora J. Romańczuka pytania co do zakazu ruchu wiecowego w Galicji. Konstytucja Austro-Węgier gwarantowała swoim obywatelom prawa i swobody demokratyczne i głosiła równość wszystkich narodów imperium, jednak brak odpowiednich regulacji utrudniał ich zastosowanie. Dlatego w różnych regionach dualistycznej monarchii przepisy były interpretowane w różny sposób, w zależności od wpływu różnych lokalnych sił politycznych.

Było również faktem, że organy władzy państwowej, które miały nadzorować przestrzeganie przepisów same te przepisy łamały, czego dowodem był zakaz wieców narodowych w Galicji. J. Romańczuk wykorzystując status ambasadora (deputowanego) złożył stosowną pilną interpretację na posiedzeniu Rady Państwa w Wiedniu. Jego wystąpienie wywołało burzliwą dyskusję, a to odzwierciedlano na łamach „Robitnyka”. W artykule są argumenty zwolenników (ambasador Pernerstorff) oraz przeciwników (ambasador Lewakiwskyj) tej aplikacji. Starania władzy polegały na obciążeniu winą za nielegalną działalność inicjatorów wieców narodowych J. Romańczuk uznał za rażące naruszenie prawa państwa „społeczeństwo powinno być otwarte dla własnych zmian, innych norm kulturowych i zasad o ile krytyczne myślenie, wolność, odpowiedzialność są ze sobą ściśle powiązane”²³.

I w tym przypadku, konstatujemy właściwe austromarksizmowi przecenienie możliwości robotniczej (i w ogóle demokratycznej) opozycji w warunkach austro-węgierskiej monarchii konstytucyjnej. Z drugiej strony nie ma i negacji nihilistycznej możliwości austriackiego parlamentaryzmu.

Gazeta informowała czytelników o ruchu robotniczym w Bukowinie. W szczególności w artykule «Ruch robitnykiw na Bukowynie» («Ruch robotniczy w Bukowinie»), autorzy analizują wyjście w Czerniowcach gazety pod nazwą «Volksprese. Organ für interessantes arbeit. Volkes» (Czasopismo ludowe. Instytucja dla interesów ludzi pracy „). Redakcja przedstawiła główne zadania dla robotników Bukowiny: 8-godzinny dzień pracy, wzrost zarobków, stworzenie organizacji edukacyjnych. Jednak gazeta podkreśliła, że większość pracowników w Bukowinie - Rusini i Rumuni, nie mówią po niemiecku, co utrudnia dostęp do informacji

²² Robitnyk (Lwów).- 1897, Rok I. - 15. Stycznia, nr 2. S. 2.

²³ Robitnyk (Lwów).- 1897, Rok I. - 15. Stycznia, nr 2. S.3.

dla tych warstw ludności.”Gazeta w języku niemieckim- mówią redaktorzy *Robitnyk-a*-nie może mieć na Bukowinie takiej wagi, jaką miała by mieć (...) i niestety, bo pierwsze wydanie „*Volks-presse „(...) dobrze napisane”²⁴.*

Ponownie zwracamy uwagę na fakt, że redaktorzy nie podzielają poglądów tzw. rewolucyjnych marksistów, reprezentowanych w rosyjskim imperium przez W. Lenna i jego zwolenników. Między wierszami czytamy zdanie - metody legalnej walki proletariatu i innych uciskanych grup ludności są obiecujące, przynajmniej w monarchii konstytucyjnej. Możliwości te powinny być w pełni wykorzystane, w tym „prawidłową” działalnością wydawniczą –w języku większości masy proletariackiej tego czy innego regionu.

Czasopismo podaje szeroki obraz nasilenia ruchu robotniczego w Bukowinie, tej głównie zamieszkałej przez ludność ukraińską w części Austro-Węgier.Swiadczą o tym kongresy ludowe w Seneti, Curahumori, Ruskij Modawyci, Suczawyi i Wiznyci, gdzie od kilkuset do prawie tysiąca (w Ruskij Modawyci) pracowników wystąpiło na rzecz poprawy zabezpieczenia socjalnego, stworzenia stowarzyszeń robotniczych (oddziałów „Ogólnego rzemieślniczego towarzystwa w Czerniowcach”), za zmianą ordynacji wyborczej, etc.”²⁵.W artykule «Dopys z Widnia» («Wiadomość z Wiednia»), autorzy analizują wpływ polskiego robotniczego stowarzyszenia «Syla» («Siła») na formowanie podobnego robotniczego stowarzyszenia ruskich (ukraińskich) robotników. Otrzymało nazwę «Rodyna» («Rodzina») i stało się swego rodzaju centrum kultury i edukacji dla robotników- Rusinów w Wiedniu.Redakcja podkreśla, że swoją rolę w rewitalizacji ukraińskiego ruchu w stolicy imperium odegrała i „rosyjska partia socjalistyczna”, a także działalność „młodych naukowców” (studentów. – O.M.), która od października 1897 zintensyfikowała działalność w stowarzyszeniu.W szczególności wymienia się dr Janowicz z wypowiedzią na temat „Praca fizyczna”, p.Sembratowycz z przemówieniami „Organizacja pracy”, „Szewczenko jako rzecznik obywatelskiej równości” i Domaszewskij z odczytem powieści „Biedny człowiek”²⁶.W grudniu 1897 roku w stowarzyszeniu odbyło się drugie spotkanie organizacyjne, na którym „przy znacznym udziale pracowników” zostało wybrane prezydium stowarzyszenia, które wyraziło nadzieję na wzrost ilości „członków stowarzyszenia, jak i członków naszej młodej partii”²⁷.

Wspomniane stowarzyszenie było całkowicie legalne - i lojalne wobec obecnego systemu politycznego. Dążyło do realizacji swoich własnych narodowych i (częściowo) socjalnych potrzeb poprzez dialog z rządem.

Kolejne wydania gazety nadal wyjaśniały działalność towarzystwa. Konkretnie, w 5 numerze redakcja podkreśliła wzrost poziomu pracowników, którzy „coraz bardziej pracują nad swoją edukacją”. Autor publikacji «Z Wiednia» Josyf Dreczewycz opisuje spotkanie towarzystwa,

²⁴ Robitnyk (Lwiv).- 1897, RokI. - 15. Stycznia, nr 2. S.2.

²⁵ Robitnyk (Lwiv).- 1897, Rok I. - 15. Stycznia, nr 2. S.4.

²⁶ Robitnyk (Lwiv).- 1897, RokI. - 15. Stycznia, nr 2. S.4.

²⁷ Tamże.

które odbyło się w dniu 21 lutego 1897. Na którym przemówienie wygłosili przewodniczący „Rodyny” R. Budzaniuk i zastępca R. Sembratowycz, którzy poinformowali o „patriotyzmie Partii Socjaldemokratycznej, celach i znaczeniu partii, stabilności rosyjskiej klasy robotniczej w walce z opozycją, której przedstawiciele „starają się odciągnąć pracowników od socjalizmu”²⁸. Socjaldemokrata K. Domiszewycz wezwał robotników do „wyборczej akcji solidarności z niemieckimi robotnikami”²⁹.

Nie ma wątpliwości, że wzmianka o „patriotyzmie” socjaldemokratów jest uznaniem ich lojalności wobec państwa wieloetnicznego, którego społeczno-polityczny ustrój ulega ewolucji w interesie pracowników, a nie podlega natychmiastowemu załamaniu i oddaniu na śmietnik historii (takie podejście charakterystyczne jest dla rosyjskich rewolucyjnych socjaldemokratów, reprezentowanych przez bolszewików kierowanych przez Włodzimierza Lenina).

Jednak nie zawsze redakcja Robitnyka była zgodna w kwestiach narodowych. Swego czasu, nagłówek „Nowynky” poinformował o wpływie wezwania „Wezwanie do pracowników Rusinów” do powstawania we Lwowie i innych miastach “ruskiej części Galicji, Bukowiny i nawet węgierskiej Rosji” zrzeszeń robotniczych pod tą samą nazwą co gazeta „Robitnyk”. Rozpowszechnienie „Pokłyku” i utworzenie towarzystw doprowadziło do „ofiar”: w Brodach aresztowano czterech członków nowo powstałej partii³⁰. Na zgromadzeniu towarzystwa we Lwowie (10 stycznia 1897) prowadzono rozmowy o politycznej niezależności Polski i Ukrainy - Rusi³¹. Pozycja redakcji co do tych zdarzeń jest niepewna, ale z pewnością nie oskarżająca. Nie pragnąc otwartego konfliktu z austriackimi policyjnymi strukturami, wydawcy *Robitnyk-a* niby umywają ręce. Ich nadzieje na demokratyczne możliwości konstytucjonalizmu austriackiego nie są duże.

Oportunistyczne próby uniknięcia konfliktu z władzami austriackimi nie zawsze się opłacały. Czasami ostre artykuły na tematy wyborcze doprowadzały do konfiskaty części wydawnictwa. W szczególności, stało się tak z pierwszą i czwartą stronami 5 numeru, w których redaktorzy starali się publikować materiały o «Haliцьki Wybory» («wyborach galicyjskich»).

Podsumowanie

Na Przełomie XIX i XX wieku w warunkach dualistycznej monarchii trudno było liczyć na natychmiastową praktyczną realizację idei austromarksistów, dlatego ich działalność w tym okresie miała głównie charakter teoretyczny i agitacyjnie-propagandystyczny (co nie wyklucza aktywnego udziału w życiu politycznym).

Ostatnia dekada XIX wieku okazała się swego rodzaju etapem przejściowym w historii ruchu socjaldemokratycznego w Galicji i na Bukowinie, podczas którego odbyła się z początku

²⁸ Robitnyk (Lwów).- 1897, Rok I. - 1. Marca, nr 5. S.2.

²⁹ Tamże.

³⁰ Robitnyk (Lwów).- 1897, Rok I. - 15. Stycznia, nr 2. S.4.

³¹ Tamże.

instytucjonalizacja ruchu, a następnie - dość szybka jego ewolucja od międzynarodowych stowarzyszeń do krajowych partii politycznych, niezależnych sekcji SDRPA.

W historii Europy Środkowej i Wschodniej socjaldemokratyczne partie robotnicze zajmują ważne miejsce, zaczynając od ostatnich dziesięcioleci XIX wieku. W Galicji i Bukowinie pod władzą Austro-Węgier były one częścią zjednoczonej, Federalnej Socjaldemokratycznej Partii Robotniczej Austrii (SDRPA), jej sekcjami narodowymi, działającymi autonomicznie, nie tracąc ścisłego związku z austriackim ruchem robotniczym. Apel do ich przeszłości mógłby pomóc współczesnej socjaldemokracji, odradzającej się po dłuższej przerwie, w poszukiwaniu własnej tożsamości.

Społeczno - polityczne czasopismo «Robitnyk» aktywnie promowało idee socjaldemokracji, sprzyjało poprawie stosunków między ukraińskimi, polskimi i żydowskimi socjaldemokratami w Galicji, a także stało w obronie interesów pracujących warstw kraju.

Bibliografia

1. Erich Tsolner., Historia Austrii tłum. Roman Dubasewycz, Lwów 2001.
2. Himka J.-P. Socialism in Galicia. The Emergence of Polish Social Democracy and Ukrainian Radicalism, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press 1983.
3. Historia Lwowa. W trzech tomach, Redakcja.: J. Isajewycz, M. Litwin, F. Steblij. - T. 2.: 1772- październik 1918, Lwów 2007.
4. Polityczna Encyklopedia / Redkol.: LewenecJ. (przewodniczący), J. Szapował (zast. przewodniczącego) i inni. – K.: Wydawnictwo parlamentarne, 2011. - S. 15
5. Robitnyk (Lwów). - 1897, Rok I. - 1. Sierpnia, nr 1.
6. Robitnyk (Lwów). - 1897, Rok I. - 15. Sierpnia, nr 2.
7. Robitnyk (Lwów). - 1897, Rok I. - 1. Września, nr 3.
8. Robitnyk (Lwów). - 1897, Rok I. - 1. Października, nr 5.
9. The New Encyclopedia Britannica, Tom 23, Inc. Robert P. Cwinn, Chicago 1993.

ПОДОЛАННЯ «ДИЛЕМИ ОДНОЧАСНОСТІ» ЯК ЛОГІСТИЧНА МОДЕЛЬ ПОСТКОМУНІСТИЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ І МОДЕРНІЗАЦІЇ КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ

Стаття присвячена розгляду особливостей подолання «дилеми одночасності» як логістичної моделі посткомуністичної трансформації і модернізації країн Вишеградської групи – Польщі, Чехії, Словаччини й Угорщини. Дослідник звернув увагу на теоретико-методологічні та прогностичні особливості і зміст «дилеми одночасності». Аргументовано, що подолання «дилеми одночасності» у країнах Вишеградської групи стало можливим завдяки консолідуванню внутрішніх та зовнішніх факторів і стимулів політичної, економічної і системної трансформації, демократизації, лібералізації та модернізації. З іншої сторони, виявлено, що припущення про перешкоди між політично керованим впровадженням капіталізму та побудовою демократичних інститутів на основі гіпотези «дилеми одночасності» не пройшло остаточної емпіричної експертизи, внаслідок чого гіпотеза в теоретико-методологічному розрізі часто позиціонується як «виснажена».

Ключові слова: трансформація, транзит, модернізація, «дилема одночасності», Вишеградська група.

Overcoming the “Dilemma of simultaneity” as a logistic model of post-communist transformation and modernization of the Visegrad Countries

The article is dedicated to reviewing the features of overcoming the “dilemma of simultaneity” as a logistic model of post-communist transformation and modernization of the Visegrad countries – Poland, the Czech Republic, Slovakia and Hungary. The researcher pointed out theoretical, methodological and prognostic features and content of the “dilemma of simultaneity”. It was argued that overcoming the “dilemma of simultaneity” in the Visegrad countries was possible by consolidation of internal and external factors and incentives, political, economic and system transformations, democratization, liberalization and modernization. On the other hand, it was found that the assumption of obstacles between politically controlled introduction of capitalism and the building of democratic institutions based on the hypothesis of the “dilemma of simultaneity” has not passed the final empirical examination, resulting hypothesis in theoretical and methodological context often to be marketed as “exhausted”.

Keywords: transformation, transit, modernization, the “dilemma of simultaneity”, the Visegrad Group.

In the course and as a result of the collapse of the USSR and the system of the “Warsaw Pact” Central-Eastern European countries, namely the countries of the so-called Visegrad group (since 1991) – Poland, Czechoslovakia (since 1993 – the Czech Republic and Slovakia correspondingly) and Hungary faced a whole mass of challenges, which had to be overcome on the way to reformation of the political and social and economic systems. As the experience showed the reforms of the post-communist countries of the modern Visegrad Group, especially since 1989, mainly have been multidirectional, but simultaneously, on the basis of what political and economic scientists argue that they have been following a logistic model of the so-called “dilemma of simultaneity”. Correspondingly, the subject of the current research is the model of overcoming the “dilemma of simultaneity” in the Visegrad countries as a variation of transformation and modernization approach, applicable to other institutional cases.

The proposed range of problems has been partially described in the scientific studies by such scholars as C. Offe¹, J. Elster², W. Merkel³, A. Pshevorskiy⁴, A. Umland⁵, V. Gelman and D. Travin⁶, H. Wiesenthal⁷ and others. In fact, C. Offe was the first scientist who took it to the next level and gave an impulse to the emergence of discussions over transformation and modernization after the collapse of the communist regimes in Central-Eastern European and Eastern European countries. Considering over the problems which stood before the post-communist countries, he mentioned that the scale of the reforms in these societies had no analogues in the world history due to simultaneity of various modernization processes. Moreover, in early 90-s of the 20th century, speculating over the future of the post-communist transformations, the scholar stated that they were of three-dimensional character.

¹ C. Offe, *Capitalism by Democratic Design? Democratic Theory Facing the Triplet Transition in East Central Europe*, „Social research“ 2004, vol 71, nr 3, s. 501-528.; C. Offe, *Das Dilemma der Gleichzeitigkeit. Demokratisierung und Marktwirtschaft in Osteuropa*, „Merkur“ 1991, vol 4, s. 279-292.; C. Offe, *Dilemma odnovernemosti: demokratizatsiya i rinochnaya ekonomika v Vostochnoy Evrope*, [w:] Shtyikov P., Shvanits S., Gelman V. (eds.), *Povoroty istorii: Postsotsialisticheskie transformatsii glazami nemetskikh issledovateley*, Wyd. Letniy sad 2003, vol 2, s. 6-22.

² J. Elster, *The Necessity and Impossibility of Simultaneous Economic and Political Reform*, [w:] Polzajski P. (ed.), *Philosophy of social choice*, Wyd. IFiS Publishers 1990, s. 309-316.

³ W. Merkel, *Die Konsolidierung postautoritärer und posttotalitärer Demokratien: Ein Beitrag zur theorieorientierten Transformationsforschung*, [w:] Süßmuth H. (ed.), *Transformationsprozesse in den Staaten Ostmitteleuropas*, Wyd. Nomos 1998, s. 39-61.; W. Merkel, *Plausible Theory, Unexpected Result: The Rapid Democratic Consolidation in Central and Eastern Europe*, „Internationale Politik und Gesellschaft“ 2011, vol 2, s. 11-29.; W. Merkel, *Restriktionen und Chancen demokratischer Konsolidierung in postkommunistischen Gesellschaften: Ostmitteleuropa im Vergleich*, „Berliner Journal für Soziologie“ 1994, vol 4, s. 463-484.; W. Merkel, *Theorien der Transformation post-autoritärer Gesellschaften*, [w:] von Beyme K., Offe C. (eds.), *Politische Theorien in der Ära der Transformation*, Wyd. Politische Vierteljahresschrift 1996, s. 30-58.

⁴ A. Pshevorskiy, *Demokratiya i rynok: Politicheskie i ekonomicheskie reformy v Vostochnoy Evrope i Latinskoy Amerike*, Wyd. ROSSPEN 1999.

⁵ A. Umland, *Pochemu Evropeyskomu Soyuzu sleduet predstavit stranam Vostochnogo partnerstva perspektivu chlenstva v ES*, „Geopolitika“, źródło: http://www.geopolitika.lt/index.php/ru.wikipedia.org/wiki/file_download.php?artc=5685 [odczyt: 1 listopada 2016].

⁶ D. Travin, V. Gelman, „Zagugulinyi“ rossijskoy modernizatsii: smena pokoleniy i traektorii reform, „Neprikosnovennyiy zapas“ 2013, vol 4, nr 90, źródło: <http://magazines.russ.ru/nz/2013/4/2g.html> [odczyt: 1 listopada 2016].

⁷ H. Wiesenthal, *The Dilemma of Simultaneity Revisited – Or Why General Skepticism about Large-Scale Reform Did Not Apply to the Postcommunist Transformations*, Prepared for the International Conference „Thirty Years of the Third Wave of Democratization: Paradigms, Lessons, and Perspectives”, Social Science Research Center Berlin (WZB), December 10-11, 2004.

Central-Eastern Europe, including the countries of the Visegrad group, faced the need to replace their one-party regimes (or regimes with a hegemon-party) with competitive democracies, and planned systems in economy with the market mechanisms, and empire regimes with national states⁸. A. Pshevorskiy⁹ and J. Elster¹⁰, as well as C. Offe shared these views and argued that a constructed in this way logic model of the "dilemma of simultaneity" meant that if Western European countries at first underwent a long way of national and state building processes, and then laid the foundations of capitalism and only after that moved to democracy (by doing so they did not always succeed in modernizing and quite often experienced century or decade "throwbacks"), then post-communist European countries had to solve these tasks simultaneously, as they faced a "triple transit", carrying out complicated and painful reforms in all directions and at the same time. Correspondingly, it was believed that the need for simultaneous achieving results in economic and political reforms made successful "integral reforms" senseless¹¹.

The temptation to extend all changes in time, to build up a succession (at first market, then democracy or vice versa) or completely reject the reforms was too strong. That is why, as C. Offe supposed, that the "dilemma of simultaneity" meant that despite all obvious obstacles and challenges, only simultaneous implementation of democracy and market reforms could bring to the post-communist countries, namely Poland, Slovakia, Hungary and the Czech Republic, quite a rapid success, while the attempts to solve all these tasks "step by step" posed a threat of escalating political, economic and social crises¹². J. Elster shared the same position and in late 80-s – early 90-s of the 20th century, when the systems of Central-Eastern European countries just started their formation (renovation) in his work "The Necessity and Impossibility of Simultaneous Economic and Political Reforms"¹³ hypothesized that in Central-Eastern European countries, namely in Poland, Slovakia, Hungary and the Czech Republic it appeared to be possible to combine such transit categories as "necessity", "impossibility" and "simultaneity". The point is that transformation of communist regimes in the region over the period of the "third wave" of democratization was considerably different from the "shifts" of political regimes during the "first" and "second" waves of democratization. The main distinction was that two or even three transformational processes took place simultaneously in the region: political transformation (from authoritarianism to democracy), economic transformation

⁸ C. Offe, *Das Dilemma der Gleichzeitigkeit. Demokratisierung und Marktwirtschaft in Osteuropa*, „Merkur“ 1991, vol 4, s. 279-292.; C. Offe, *Dilemma odnorenemosti: demokratizatsiya i rynochnaya ekonomika v Vostochnoy Evrope*, [w:] Shtyikov P., Shvanits S., Gelman V. (eds.), *Povoroty istorii: Postsotsialisticheskie transformatsii glazami nemetskikh issledovateley*, Wyd. Letniy sad 2003, vol 2, s. 6-22.

⁹ A. Pshevorskiy, *Demokratiya i rynok: Politicheskie i ekonomicheskie reformy v Vostochnoy Evrope i Latinskoj Amerike*, Wyd. ROSSPEN 1999.

¹⁰ J. Elster, *The Necessity and Impossibility of Simultaneous Economic and Political Reform*, [w:] Polzajski P. (ed.), *Philosophy of social choice*, Wyd. IFiS Publishers 1990, s. 309-316.

¹¹ W. Merkel, *Plausible Theory, Unexpected Result: The Rapid Democratic Consolidation in Central and Eastern Europe*, „Internationale Politik und Gesellschaft“ 2011, vol 2, s. 11-29.

¹² C. Offe, *Capitalism by Democratic Design? Democratic Theory Facing the Triple Transition in East Central Europe*, „Social research“ 2004, vol 71, nr 3, s. 501-528.

¹³ J. Elster, *The Necessity and Impossibility of Simultaneous Economic and Political Reform*, [w:] Polzajski P. (ed.), *Philosophy of social choice*, Wyd. IFiS Publishers 1990, s. 309-316.

(from a planned-controlled economy to the market one) and system transformation (formation of national states). Besides, in this case transformation was understood as a historical process of changes, which is a unity of several components – transformation of the political system of the society, transformation of a “political person” (human being, elite, collective body and organization), transformation of political culture of the society and a person (ideas, norms, level of political relations). In its turn, political transformation must be interpreted on the basis of sovereignty, political participation, supremacy of law, stability of democratic institutions, political and social integration, while economic transformation was distinguished on the basis of the level of social and economic development, structure of market and competitive processes, currency and price stability, respect to private property, level of a general welfare, stability and effectiveness of the economic system etc. However, the most important is the fact that changes in Central-Eastern Europe by their essence correspond to the changes which earlier had taken place in Western Europe. But in the western world these processes occurred evolutionally and gradually, but not simultaneously and accelerationally.

Taking this into consideration, the scientists saw the change of the system namely in the transformational connection between the processes of structural restricting of economy, politics and society and called it the “dilemma of simultaneity”. Their prediction was the following: in Western Europe transition to the capitalistic market economy and parliamentary democracy was slow and gradual. However, in Central-Eastern Europe the results of changes in one sphere were blocked by changes in other spheres. The point is that those who suffered from economic reforms will naturally use their political power to exert pressure on the society during the elections to put off from the authority those political groups and elites which had implemented such reforms. In other words, in this construction there is an opposition of those who “lose” and those who “win” from the alternation of the system¹⁴. On the basis of this, C. Offe pessimistically evaluated the prospects of the “triple transformation”, speaking about the temptations of “sequence” of reforms, either national state building to harm democracy or economic modernization to harm political reforms. Instead of this, his prediction provoked discussion among political scientists and economists, as there had not been such an opposition before and no one had reverted to the old system or blocked any reforms. Moreover, C. Offe’s concerns as to the Visegrad group and other Central-Eastern European countries turned out to be exaggerated: despite numerous crises and conflicts they managed to solve the tasks of economic, social as well as political modernization. But it became possible due to both domestic and foreign political factors, in particular the desire to become a part of the “Great Europe” and to distance from Russia, which after 1945 imposed communist regimes on them, made

¹⁴ C. Offe, *Das Dilemma der Gleichzeitigkeit. Demokratisierung und Marktwirtschaft in Osteuropa*, „Merkur“ 1991, vol 4, s. 281.; H. Wiesenthal, *The Dilemma of Simultaneity Revisited – Or Why General Skepticism about Large-Scale Reform Did Not Apply to the Postcommunist Transformations*, Prepared for the International Conference „Thirty Years of the Third Wave of Democratization: Paradigms, Lessons, and Perspectives”, Social Science Research Center Berlin (WZB), December 10-11, 2004.; Z. Bauman, *A Revolution in the Theory of Revolutions?*, „International Political Science Review“ 1994, vol 5, nr 1, s. 15-24.; S. Malle, *From Market to Capitalism: The Building of Institutional Ethics*, „Journal of Public Policy“ 1994, vol 14, nr 1, s. 1-16.

their governments and peoples follow the earlier extrinsic "rules of the game". Willingly or involuntarily for the sake of modernization the countries even refused from a part of their sovereignty. In general, one can state that the "dilemma of simultaneity" on the example of the Visegrad countries, was more or less successfully overcome in 90-s of the 20th century, when Poland, Slovakia, Hungary and the Czech Republic built up democratic political regimes and market economy, in 1999 joined the NATO (Slovakia did it in 2004) and in 2004 they joined the European Union¹⁵.

Correspondingly, it is known that reforms of the post-communist Poland, Hungary and Czechoslovakia and later on Slovakia and the Czech Republic have been following the "dilemma of simultaneity" since 1989. A special task was standing in front of the countries – simultaneously implement political, economic, social and cultural transformation and modernization (reformation), which made some politicians and scientists to present the "Theorem of impossibility", concerning the chances for success of such a multiple transit. However, as the experience showed, the "dilemma of simultaneity" for the countries of the region was in fact resolved and a special role in the process was played by the official EU proposal, made in early 90-s of the 20th century to involve Poland, Hungary, Slovakia and the Czech Republic to the European Union. Consequently, all other efforts of these countries (to a lesser extent made by Slovakia, especially before 1999) aimed at achieving the goal – joining the EU led to the effective outcomes in the process of reformation. As a result, one can hypothesize, that the prospect of the EU membership for other countries may become an instrument of their accelerated and simultaneously multidirectional reformation. However, the very essence of the gradual "overcoming" of the "dilemma of simultaneity" in the countries of the Visegrad group and which is the subject of our current research is theoretically and methodologically and conceptually significant.

After the fall of the "Iron Curtain" not only ordinary reviewers, but also experienced political analysts were skeptically primed for the democratic prospects in Central-Eastern Europe, including the Visegrad countries. Some notable democratization experts stated that the process of establishing the supremacy of law, development of a liberal society, as well as political pluralism must be slow and painstaking. It was explained by the fact that the former satellites of the USSR were in the situation of the "dilemma of simultaneity", as they faced not just one task of democratization, what itself was a serious challenge, but also the problem of liberalizing their previously planned economics, reconstructing civil society, which had been almost fully destroyed after the decades of authoritarian/totalitarian regime, building up independent national states on the grounds of the former "colonialism" of the USSR. And all these tasks were to be done simultaneously, due to what a great number of theoreticians and practitioners elaborated the "theorem of impossibility", speaking about the chances for

¹⁵ D. Travin, V. Gelman, „Zagogulivnyi“ rossiyskoy modernizatsii: smena pokoleniy i traektorii reform, „Neprikosnovennyiy zapas“ 2013, vol 4, nr 90, źródło: <http://magazines.russ.ru/nz/2013/4/2g.html> [odczyt: 1 listopada 2016].

a quick and full transformation to democracy in the post-communist countries of the Visegrad group. Besides, in other countries of the world, which before early 90-s of the 20th century had already been consolidated democracies, such processes (in the form of transition from an imperial authoritarian country to the democratic national state, formation of competitive market economy, consolidated legal state, united civil society, balanced constitutional system, structured multi-party system and finally pluralistic political regime) occurred not simultaneously, but gradually and expanded over the centuries. In their turn, Poland, Hungary, Slovakia and the Czech Republic were to pass all these transits, namely economic, social, cultural and political rapidly and synchronically. Each of them had to be successful to pay the way to success of all other reforms. Correspondingly and with certain grounds in early 1990-s it was believed that it was almost impossible to implement such a great number of tasks rapidly.

Attention is paid to the fact that the tasks, which were set before the post-communist countries-reformers, were in fact deviant in comparison with the problems of other democratic transits. And by the mid of the first decade in the 21st century most central and eastern European countries, including those of the Visegrad groups, surprisingly smoothly and successfully turned into consolidated democracies. Herewith, the countries required about 15 years to create more or less competitive market economies, stable liberal democracies, integrated national communities, significant civil structures and functional administrative mechanisms. Moreover, the development of some countries from the Visegrad group, in particular Poland, after the fall of the "Iron Curtain" became a great example of a special admiration for the transformational success. And now all countries are valuable members of the EU. Besides, as a result of the financial crisis, which started in the EU at the end of 2008, namely countries of the Visegrad group, and not "elder members" of the EU were on the winning side. In general, it means that the "dilemma of simultaneity" became less serious for the Visegrad countries after the end of the "cold war", than theoreticians and practitioners believe.

It was presupposed by the fact that the Visegrad countries "managed" to become "genuine" and at one moment "unavoidable" consolidated democracies¹⁶. As W. Merkel notices¹⁷, the countries of the region correspond to four levels of democracy consolidation in a positive (maximalist) vision¹⁸. And this means that they have undergone all graduated in time stages of consolidated democracy, as a result of which democracy as a phenomenon and institution became "comprehensive" both by elites and masses. Among them are: a) constitutional/institutional consolidation of the whole political system at the level of its main institutional

¹⁶ P. Schmitter, C. Schneider, *Liberalization, Transition and Consolidation: Measuring the Components of Democratization*, „Problems of Regime Change“ 2004, vol 11, nr 5, s. 59-90.

¹⁷ W. Merkel, *Plausible Theory, Unexpected Result: The Rapid Democratic Consolidation in Central and Eastern Europe*, „Internationale Politik und Gesellschaft“ 2011, vol 2, s. 11-29.

¹⁸ J. Linz, A. Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*, Wyd. The Johns Hopkins University Press 1996.; W. Merkel, *Die Konsolidierung postautoritärer und posttotalitärer Demokratien: Ein Beitrag zur theorieorientierten Transformationsforschung*, [w:] Süßmuth H. (ed.), *Transformationsprozesse in den Staaten Ostmitteleuropas*, Wyd. Nomos 1998, s. 39-61.

characteristics (head of the state, government and legislative branch, judicial branch, party and electoral system), which form a macro-level or a level of structure; b) representative consolidation of democratic regime by means of appeals towards territorial and functional representation of interests at the level of parties and groups of interests, which form meso-level of collective actors; c) behavioral consolidation of a democratic regime on the basis of informal "participation" of such actors, as army, police, landowners and business representatives, radical groups and movements, which make up a meso-level of collective (informal) actors; d) consolidation of civil culture, as a result of which civil culture is formed as a basic social and cultural substructure of democracy¹⁹. Passing four levels of consolidation outflow in generation of such attributes as democratic legitimacy (legitimacy of democracy) and democratic stability (stability of democracy). In other words, the Visegrad countries have achieved such a state of democracy consolidation and political transformation, when their political regimes reached a certain "point of no return", after which civil and political regime of the countries was characterized by minimal chances for returning to autocracy.

In parallel (simultaneously) with consolidation of democracy (comprehension of the state of consolidation by a democratic regime) in the countries of the Visegrad groups occurred social-economic and system-structural modernization and reformation of various sectors of economy²⁰. In particular, sector of the national economy was mainly reformed, and for that was used a concept of the "shock therapy", which included at least five substantial measures and procedures: a) liberalization of prices and trade process; b) severe contraction of state subsidies; c) achievement of convertible currency by a further devaluation of the currency exchange rate; d) policy of incomes, concerning control over the salary and wages; e) budget reforms. In fact, all these measures were strategically planned and carried out rapidly and simultaneously. The sense of the "shock therapy" was quite simple and systematically clear: it was focused on minimization of general expenditures of the transitional period caused by the fact that expenses for transition were increasing over the process of economic transformation²¹. Rather interesting is that reformation of the sectors of national economies occurred inseparably from consolidation of democracy. It makes us argue that in case of our study the "dilemma of simultaneity" shows the fact that a simple unification of three problems of transition/transformation is far from explanatory in the post-communist development, and rather plays a role of a logical connector of these problems. Such position means that simultaneity, interrelation and inner logic influence the fact that every sphere of transition/transformation can become a reason for obstacles and

¹⁹ G. Almond, S. Verba, *The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Wyd. Princeton University Press 1963.; G. Almond, S. Verba, *The Civic Culture Revisited: An Analytic Study*, Wyd. Little Brown 1980.

²⁰ W. Merkel, *Restriktionen und Chancen demokratischer Konsolidierung in postkommunistischen Gesellschaften: Ostmitteleuropa im Vergleich*, „Berliner Journal für Soziologie“ 1994, vol 4, s. 463-484.; W. Merkel, *Theorien der Transformation post-autoritärer Gesellschaften*, [w:] von Beyme K., Offe C. (eds.), *Politische Theorien in der Ära der Transformation*, Wyd. Politische Vierteljahresschrift 1996, s. 30-58.

²¹ J. Sachs, *Crossing the Valley of Tears in East European Reform*, „Challenge“ 1991, vol 34, nr 5, s. 26-34.; J. Sachs, *My Plan for Poland*, „International Economy“ 1989, vol 3, s. 24-29.; S. Fischer, A. Gelb, *The Process of Socialist Economic Transformation*, „Journal of Economic Perspectives“ 1991, vol 5, nr 4, s. 91-105.; J. Brada, *The Transformation from Communism to Capitalism: How far? How Fast?*, „Post-Soviet Affairs“ 1993, vol 9, nr 1, s. 87-110.

even “mutual obstructive effects”²² within the environment of “modernization processes that are in pursuit of each other”. In that regard it is obvious that, for instance, consolidation of democracy in theory must be complicated due to the structural complexity of democratic transition and transformation in various spheres of the national economy. And vice versa, each component in overcoming the “dilemma of simultaneity” can strengthen another one in case of their successfulness. In the context of the Visegrad countries it was disclosed in a fact that an accelerated consolidation of democracy took place, as a result of which these countries as to the quality of governance and institutional stability do not significantly differ from the countries of Western Europe.

From this perspective quite notable is a position of W. Merkel, who explains the accelerated consolidation of democracy and progress of social-economic modernization in the Visegrad countries on the basis of such factors of overcoming “the dilemma of simultaneity” as: modernity, governance, foreign actors²³. These are categorical elements, singled out within the theories of modernization²⁴, systematic approach²⁵ and structuralism²⁶ to explain democracy. Taking this into consideration, rather interesting and actual seems to be the analysis of the key reasons for logic and systematic construction and catalyzing of the Visegrad countries’ movement towards democracy and a modernized society. In particular, it is presupposed by the fact that among all factors, which in late 90-s of the 20th century changed the context of transformations within the Visegrad countries, the foreign one appeared to be one of the most important. We are referring to the EU leaders’ brave proposal made to Poland, Slovakia, Hungary and the Czech Republic to become a member of the EU. The point is that Brussels’ public promise to grant those countries the status of candidates and finally full membership in the EU in case of performing the so-called the Copenhagen criteria helped young democracies change their political discourses, reshape party competitiveness and defuse social conflicts. The EU gave clear and rather convincing conditions, actualization of which opened the path for the European Union entry negotiations conducted with the Visegrad countries (and other Central-Eastern European countries). Moreover, Brussels gave distinct recommendations as to the way and terms for the countries to be transformed into liberal democracies with the supremacy of law and create competitive market economy, to become the members of the European integration space. It means, that the “dilemma of simultaneity” was combined with

²² C. Offe, *Das Dilemma der Gleichzeitigkeit. Demokratisierung und Marktwirtschaft in Osteuropa*, „Merkur“ 1991, vol 4, s. 283.

²³ M. Moore, *Democracy and Development in Cross-national Perspective: A New Look at the Statistics*, „Democratization“ 1985, vol 2, nr 2, s. 1-19.; J. Linz, A. Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*, Wyd. The Johns Hopkins University Press 1996, s. 28.; A. Agh, *Ten Years of Political and Social Reforms in Central Europe*, „Central European Political Science Review“ 2001, vol 3, s. 24-43.

²⁴ T. Vanhanen, *The Level of Democratization Related to Socioeconomic Variables in 147 States, 1980-1985*, „Scandinavian Political Studies“ 1989, vol 12, nr 2, s. 95-127.; S. M. Lipset, *Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy*, „American Political Science Review“ 1959, vol 53, nr 1, s. 69-105.

²⁵ D. Easton, *A Systems Analysis of Political Life*, Wyd. John Wiley & Sons 1965.; T. Parsons, *The Social System*, Wyd. Free Press 1951.

²⁶ B. Moore, *The Social Origins of Dictatorship and Democracy. Lord and Peasant in the Making of the Modern World*, Wyd. Cambridge University Press 1966.; D. Rueschemeyer, E. H. Stephens, J. Stephens, *Capitalist Development and Democracy*, Wyd. University of Chicago Press 1992.

a clear signal for the countries of the Visegrad group: they could become the EU members, if they were able to adapt their legislation, jurisprudence, public politics and market economy so much to be able to function adequately within the European Union.

As A. Umland²⁷ states, on the back of such a serious proposal made by the European council, the aim of joining the EU became a powerful unifying principle and a generally recognized standard for the post-communist elites in the Visegrad countries. A real chance to realize their old dream of "returning to Europe" helped the peoples of the Visegrad countries to overcome that typical "transformation agony" of social and political confrontations, which still takes place in many other post-Soviet countries. The prospect of joining the EU, as well as the status of the candidate and negotiations over entering the Union became crucial catalysts for the democratic transit in the countries under study. In early 90-s of the 20th century skeptically-oriented theoreticians even did not guess of them; however a chance of joining the EU became a considerable counterbalance, which to a great extent neutralized the "dilemma of simultaneity" and refuted the "theorem of impossibility". And even despite this the scholars still argue over the extent and even nature of influence exerted on the Visegrad countries' development and their prospects of membership and joining the EU. Moreover, it is still unknown, whether various effects of the convergence process with the EU always were positive for the countries-candidates within the Visegrad group. Thus, it is noted that such close and even exceptional cooperation at the governmental level between the EU and the candidates for joining the EU to some degree restricted reforms of relations between the state and society, i.e. in fact interfered in the development of the third sector in the post-communist countries. Nevertheless, the fact is represented by comprehension that a well-timed and distinct proposal of joining the EU became a safe deal for all participants of the integration process. On the one hand, it gave the Visegrad countries a distinct idea of their way to the desirable "return to Europe". On the other hand, Brussels' openness helped to satisfy west European interests in security, achieved by means of stabilizing former countries of the Warsaw Pact. Historically rapid transformation and integration of the Visegrad countries was one of the most notable episodes in the EU's enlargement. It played an essential role in overcoming the "dilemma of simultaneity" and neutralizing the "theorem of impossibility". On the other side, we can theoretically conclude that the EU unwillingness to accelerate Euro-integration processes as to other European countries may quite often become a reason for non-overcoming the "dilemma of simultaneity" and their interpreting as the "victims of the dilemma of simultaneity".

Taking all the aforesaid into consideration we argue that overcoming of the "dilemma of simultaneity" on the example of the countries of the Visegrad group became possible on the basis of consolidation of various internal and external factors and stimuli of political, economic and systematic transformation, democratization, liberalization and modernization. The point

²⁷ A. Umland, *Pochemu Evropeyskomu Soyuzu sleduet predostavit stranam Vostochnogo partnerstva perspektivu chlenstva v ES*, „Geopolitika“, źródło: http://www.geopolitika.lt/index.php/ru.wikipedia.org/wiki/file_download.php?artc=5685 [odczyt: 1 listopada 2016].

is, that a practical development of a modernization process in the region went wrong and not in accordance with the plan of stabilization of social-economic and political order by means of employing mainly internal factors or incomprehensibility of the influence of the external factors of development, but under the plan of forming modern political and social-economic systems on the basis of combining internal (democratization and modernization processes) and external factors (the desire to become a part of the “Great Europe” and distance themselves from Russia).

On the other hand, it is clear that speculations over dilemmatic obstacles between the politically guided introduction of capitalism and construction of democratic institutions on the basis of the hypothesis of the “dilemma of simultaneity” has not undergone a complete/final empirical expert evaluation, as a result of which the hypothesis itself from the theoretical and methodological perspective is viewed as “exhausted”²⁸. The point is that the explanatory force of the hypothesis of the “dilemma of simultaneity” is usually supported by indirect arguments, which belong to the problem of governance and democracy. Consequently, to be proved the hypothesis must be “transformed” to the empty space and be verified on the basis of further various studies of transformational processes.

References

1. Ágh A., *Ten Years of Political and Social Reforms in Central Europe*, “Central European Political Science Review” 2001, vol 3, s. 24-43.
2. Almond G., Verba S., *The Civic Culture. Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Wyd. Princeton University Press 1963.
3. Almond G., Verba S., *The Civic Culture Revisited: An Analytic Study*, Wyd. Little Brown 1980.
4. Bauman Z., *A Revolution in the Theory of Revolutions?*, “International Political Science Review” 1994, vol 5, nr 1, s. 15-24.
5. Brada J., *The Transformation from Communism to Capitalism: How far? How Fast?*, “Post-Soviet Affairs” 1993, vol 9, nr 1, s. 87-110.
6. Easton D., *A Systems Analysis of Political Life*, Wyd. John Wiley & Sons 1965.
7. Elster J., *The Necessity and Impossibility of Simultaneous Economic and Political Reform*, [w:] Polzajski P. (ed.), *Philosophy of social choice*, Wyd. IFiS Publishers 1990, s. 309-316.
8. Fischer S., Gelb A., *The Process of Socialist Economic Transformation*, “Journal of Economic Perspectives” 1991, vol 5, nr 4, s. 91-105.
9. Linz J., Stepan A., *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*, Wyd. The Johns Hopkins University Press 1996.
10. Lipset S. M., *Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy*, “American Political Science Review” 1959, vol 53, nr 1, s. 69-105.

²⁸ W. Merkel, *Plausible Theory, Unexpected Result: The Rapid Democratic Consolidation in Central and Eastern Europe*, „Internationale Politik und Gesellschaft” 2011, vol 2, s. 11-29.

11. Malle S., *From Market to Capitalism: The Building of Institutional Ethics*, "Journal of Public Policy" 1994, vol 14, nr 1, s. 1-16.
12. Merkel W., *Die Konsolidierung postautoritärer und posttotalitärer Demokratien: Ein Beitrag zur theorieorientierten Transformationsforschung*, [w:] Süßmuth H. (ed.), *Transformationsprozesse in den Staaten Ostmitteleuropas*, Wyd. Nomos 1998, s. 39-61.
13. Merkel W., *Plausible Theory, Unexpected Result: The Rapid Democratic Consolidation in Central and Eastern Europe*, "Internationale Politik und Gesellschaft" 2011, vol 2, s. 11-29.
14. Merkel W., *Restriktionen und Chancen demokratischer Konsolidierung in postkommunistischen Gesellschaften: Ostmitteleuropa im Vergleich*, "Berliner Journal für Soziologie" 1994, vol 4, s. 463-484.
15. Merkel W., *Theorien der Transformation post-autoritärer Gesellschaften*, [w:] von Beyme K., Offe C. (eds.), *Politische Theorien in der Ära der Transformation*, Wyd. Politische Vierteljahresschrift 1996, s. 30-58.
16. Moore B., *The Social Origins of Dictatorship and Democracy. Lord and Peasant in the Making of the Modern World*, Wyd. Cambridge University Press 1966.
17. Moore M., *Democracy and Development in Cross-national Perspective: A New Look at the Statistics*, "Democratization" 1985, vol 2, nr 2, s. 1-19.
18. Offe C., *Capitalism by Democratic Design? Democratic Theory Facing the Tripie Transition in East Central Europe*, "Social research" 2004, vol 71, nr 3, s. 501-528.
19. Offe C., *Das Dilemma der Gleichzeitigkeit. Demokratisierung und Marktwirtschaft in Osteuropa*, „Merkur” 1991, vol 4, s. 279-292.
20. Offe C., *Dilemma odnorenennosti: demokratizatsiya i rinochnaya ekonomika v Vostochnoy Evrope*, [w:] Shtyikov P., Shvanits S., Gelman V. (eds.), *Povoroty istorii: Postsotsialisticheskie transformatsii glazami nemetskikh issledovateley*, Wyd. Letniy sad 2003, vol 2, s. 6-22.
21. Parsons T., *The Social System*, Wyd. Free Press 1951.
22. Pshevorskiy A., *Demokratiya i rinok: Politicheskie i ekonomicheskie reformi v Vostochnoy Evrope i Latinskoj Amerike*, Wyd. ROSSPEN 1999.
23. Rueschemeyer D., Stephens E. H., Stephens J., *Capitalist Development and Democracy*, Wyd. University of Chicago Press 1992.
24. Sachs J., *Crossing the Valley of Tears in East European Reform*, "Challenge" 1991, vol 34, nr 5, s. 26-34.
25. Sachs J., *My Plan for Poland*, "International Economy" 1989, vol 3, s. 24-29.
26. Schmitter P., Schneider C., *Liberalization, Transition and Consolidation: Measuring the Components of Democratization*, "Problems of Regime Change" 2004, vol 11, nr 5, s. 59-90.
27. Travin D., Gelman V., „Zagugulinyi“ rossijskoy modernizatsii: smena pokoleniy i traektorii reform, „Neprikosnovennyiy zapas“ 2013, vol 4, nr 90, źródło: <http://magazines.russ.ru/nz/2013/4/2g.html> [odczyt: 1 listopada 2016].
28. Umland A., *Pochemu Evropejskomu Soyuzu sleduet predostavit stranam Vostochnogo partnerstva perspektivu chlenstva v ES*, „Geopolitika“, źródło: http://www.geopolitika.lt/index.php/ru.wikipedia.org/wiki/file_download.php?artc=5685 [odczyt: 1 listopada 2016].

29. Vanhanen T., *The Level of Democratization Related to Socioeconomic Variables in 147 States, 1980-1985*, "Scandinavian Political Studies" 1989, vol 12, nr 2, s. 95-127.
30. Wiesenthal H., *The Dilemma of Simultaneity Revisited – Or Why General Skepticism about Large-Scale Reform Did Not Apply to the Postcommunist Transformations*, Prepared for the International Conference "Thirty Years of the Third Wave of Democratization: Paradigms, Lessons, and Perspectives", Social Science Research Center Berlin (WZB), December 10-11, 2004.

Shvets Svetlana

postgraduate student

The political science and law department

South Ukrainian national pedagogical

University named after K. D. Ushinsky

Migration policy as a tool of prevention migration conflict

This article is analyzed the impact of migration policy on the regulation of migration conflict. It is defined the concepts of political migration and it is separating from migration conflict for political reasons and concepts of migration conflict. It is justified the migration of conflicts and solutions. This article is considered one of the classifications of models of migration policies and their effectiveness in addressing migration conflict.

Key words: migration, migrants, refugees, political migration, migration conflict, migration policy

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ЯК ЗАСІБ УПЕРЕДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНОГО КОНФЛІКТУ

В цій статті аналізується вплив міграційної політики на урегулювання міграційного конфлікту. Дається визначення поняттям політична міграція, її відокремлення від міграційних конфліктів за політичних причин та поняття міграційний конфлікт. Обґрунтовуються особливості міграційних конфліктів та шляхи вирішення. Розглянуто одну з класифікацій моделей міграційної політики та їх ефективність при вирішенні міграційного конфлікту.

Ключові слова: міграція, мігранти, біженці, політична міграція, міграційний конфлікт, міграційна політика

IMIGRACYJNA POLITYKA JAKO SPOSÓB USZCZERBKU MIGRACJI KONFLIKTÓW

Ten artykuł analizuje wpływ polityki migracyjnej na rozliczenia migracji konfliktu. Definicja pojęcia migracji politycznych, jego izolacja od konfliktu migracji z powodów politycznych i koncepcji migracji konfliktu. Sporom i rozwiązań, zwłaszcza migrujące. Jest uważany za

jeden z klasyfikacji modeli polityki migracyjnej i ich skuteczności w radzeniu sobie z migracją konfliktu.

Kluczowe słowa: migracja, migranci, uchodźcy, migracji polityczny konflikt migracji, polityka migracyjna

Today the modern world appears as a complex, dynamic, multisystem formation. The theme of international migration has been increasingly important in recently decades. The processes of globalization, uneven economic development of countries and regions, geopolitical changes, political conflicts – all it leads to increased migration. In modern realities it is observed intensification of international migration by political reasons. Globalization and internationalization lead to the acceleration of these processes. Migration processes affect all areas of life in a «taking» and «giving» society. Their gain determines the tension between migration's communities and the local population and it leads to the migration crisis, which can be transformed in the migration conflict by certain conditions later. As a rule, the latter becomes a threat to the political stability of the country and has the ability to influence the formation of a model of migration policy.

Migration processes become the object of political control and regulation, but their proper efficiency cannot be achieved without the development of relevant scientific knowledge and to put into political activities. Migration policy has been done complex effects on migratory flows for their streamlining with the establishment of appropriate social and economic conditions, the adoption of laws and regulations to comply with domestic interests of the state, and it has been through bilateral and multilateral agreements in foreign policy.

The problems of migration studies are included in the priority range of interests, both foreign and domestic scientists.

The study of migration began in the end of the nineteenth century and covered issues of demography. It was done by foreign scholars. The first theory of the migration process was put forward by the British scholar E. Ravenstein. He was one of the first who tried to formalize laws and concepts in the sphere of migration processes in 1885. Some approaches of Ravenstein (for example, those in which the majority of migration is short-distance migration flows generate counter flows and associated with technical development, etc.) have stood the test of time and they have been remaining fundamental in the works of modern scientists. On the basis of his works has developed many scientific theories of migration.

Many scientific theories of migration have developed with the basis of his works. Another scientist, who created the migration theory and contributed to the study of migration, is American scholar Samuel Stoffer. He invented the theory of interaction between mobility and range. Most of the theories of the migration process are intended the question of the distance migrants move. The distance is established as the main factor of migration in classical theories

of migration. Such theories include the theory of migration of least resistance, it was developed by American linguist and philologist George Kingsley Zipf.

His theory was designed to examine processes and internal migration laws and the effect of distance on internal migration. There are also interesting the works of S. Everett, William Arthur Lewis, Wilbur Zielinski, Stephen Castles and Mark Miller, Saskia Sassen, Douglas Massey, and others.

In domestic political science migration problems have studied since the 60th of XX century. The researches are associated with the study of socio-demographic, socio-economic and labor migration issues.

The general theories of migration and the analysis of various aspects of their socio-political importance have devoted the works of G. Vitkowski, J. Zajackowski, A. Vishnevsky (problems of forced migration), V. Perevedentsev and others. The ideas of T. Zaslavskaya and L. Rybakovskii have taken a special place in the scientific literature. T. Zaslavskaya's ideas are about migration behavior, the subjective factor influence on decision-making mechanisms that relate to migration and others. L. Rybakovskii says about three-stage migration process. The first step is the creating prerequisites for the territorial mobility of the population. The second is the actual movement, migration, change of territorial status. The third stage, the stage of completion of the migration process, is connected with the survival of immigrants in a new place. It should be noted scientific direction – mihratsiology that was developed by B. Horev and V. Iontsev. It is based on the idea of an integrated approach to the study of general mobility of the population migration.

Ukrainian scientists: sociologists, demographers and political scientists have studied the problems of migration in Ukraine since their appearance. They are S. Pirozhkov, A. Homra, V. Bannih, O. Babenko, O. Malinovska, A. Dovgert, V. Evintov, V. Novik, V. Olefir, O. Ovsyuk, O. Piskun, N. Plahotniuc, I. Pribitkova, Y. Rimarenko, M. Shulga, S. Chekhovichetc. However, the problem of migration and their prediction is still unsolved. The formation of the migration policy of Ukraine is relevant today. The mechanisms effectively combat illegal migration and prevent its negative manifestations haven't determined finally.

Studies of conflicts in domestic and foreign science become a relevant for writing the article.

Domestic conflictology is represented by the works of such scholars as V. Kryvolapchuk, A. Datsyuk, S. Rostetska, D. Sherenhovskyy, T. Zaporozhets, I. Stankevich, I. Hladunyak and others. The problems of conflicts among foreign authors are decisive in the interpretation of socio-political phenomena in scientific works of V. Pareto, E. Durkheim, T. Parsons, G. Darrendorf.

The purpose of this article is examining aspects of migration conflicts and preventing such conflicts through migration policy.

Modern world migration has not lost its initial and the inner core – voluntary resettlement outside the country for permanent or temporary settlement in another country.

The concept of «migration» is missing in the UN Charter and the Universal Declaration of Human Rights of 1948, despite the fact that the latter is legally enshrined as one of the basic human right of freedom of movement and residence change. At the same time, in the Glossary of the UN for migration very clearly defines the concept of «migrant», which refers to the person who lives temporarily or permanently in the country in which he was not born, but has acquired significant social ties to this state. Thus, according to the UN definition, migration is a process in which participants are free to choose and the direction of movement, and the presence of social ties with a particular state say about the impact of migration on the development of political, economic and socio-cultural sphere¹.

There is the concept of «political migration»; it is an important factor in the study of migration processes. Political migration is one of the types of political migration's process, cross-border population movements due to the worsening political situation or a change in political regime in the country. Political migration can be both individual and mass. It has the possibility of the influence of immigrants on the domestic and foreign policy.

The other is the concept of migration processes for political reasons. Migration flows, that are formed in this case, are divided into internal political migration - it is the territorial displacement with temporary or permanent change of residence within the same country because of the worsening political situation within the country (internally displaced persons) and external (foreign) political migration – the cross-border population displacement outside the country with the change of permanent residence in connection with the aggravation of the political situation (refugees) or in the event of war.

The famous scholar G. Vitkovska identifies four groups of cross-border migrants: refugees, forced migrants first order, second order forced migrants and immigrants.²

She notes that refugees are representative of the most rigid form of forced migration associated with the use or threatened use of violence in moments of extreme strengthening of certain factors that have been pushed them. Most refugees come from countries where the political situation is tense due to military conflict or change of political regime. In some cases, refugees are a threat because of religious conflicts.

The UN Convention defines a refugee as a person who owing to well-founded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion, he is outside the country of his nationality and it is unable to enjoy the protection of that country, or unwilling use such protection owing to such fear; or, not having

¹ **Всеобщая декларация прав человека:** резолюция 217 А (III) Генеральной Ассамблеи от 10 декабря 1948 года. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015

² Витковская Г. С. Вынужденная миграция: проблемы и перспективы / Г. С. Витковская. – Москва: Ин-т народнохоз. прогнозирования, 1993. – С.44

a nationality and being outside the country of his former habitual residence as a result of such events, is unable or unwilling to return for such fear.³

In Ukraine, a refugee is a person who is not a citizen of Ukraine and due to well-founded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, citizenship (nationality), membership of a particular social group or political opinion, is outside the country of his nationality and is unable to use the protection of that country or unwilling to use such protection owing to such fear, or without nationality (citizenship) and being outside the country of his former habitual residence, is unable or unwilling to return to it because of these fears⁴.

Forced migrants of the first order or actual forced migrants are people who have withstood the effects of inter-ethnic relations in the form of insults and threats from the persons of the indigenous nationality, the different types of discrimination. They have suffered a sharp deterioration in their health or family members from diseases associated with environmental conditions and were forced to change their permanent residence, emigrating abroad.

Forced migrants of the second order or forced migrants fear are preventive forced migrants. The main feature of such migrants is the lack of motivational factors and the absence of a direct threat to life and health.

To the settlers included the people who have been pushed by the motivational basis. In addition, they have had a reliable local support in the face of friends, relatives and acquaintances and they have the ability to take an objective property. This category of people would not be confused with internal migrants.

Migration for political reasons can lead to migration conflicts.

Migration conflict is a clash of opposing socio-political interests and views between indigenous people and migrant groups, whose actions are aimed at achieving incompatible goals or those that are mutually exclusive.

There are two forms of migration conflict: latent and open. When the migration conflict is in a latent form, it will be the struggle within social groups on the level of rejection of each other, but without confrontation between them. For example, a confrontation could be rejection of language, culture, customs and the reluctance of the parties to find a compromise way out of this situation. The latent conflict can be transformed to an open migration conflict. Open migration conflict is a conflict of migratory and indigenous population, which may lead to aggravation of the political situation in the country and threaten regional security⁵.

Migration conflict is a type of political conflict, because it affects the activity of administrative institutions, affecting the modalities of this activity to their structure, on the kind of policies.

³ Конвенція про статус біженців від 28 лип. 1951 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_i38

⁴ Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України, 2012. – № 16. – Ст. 146. Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>

⁵ Coser Lewis The Functions of Social Conflict / Lewis Coser. – New York: The free Press, 1964. – P. 72

Extremely negative attitude to political conflicts is false. It is possible to highlight the following positive aspects of the conflict: promoting a socially required balance; guarantee the development of society by exposing conflicting interests, creating opportunities for scientific analysis and determine required changes; assistance to strengthening of loyalty of the structural units involved in the conflict. The transformation of migration policy is determined by the migration conflict and this conflict can be resolved by the migration policy⁶.

It is difficult to avoid migration of the conflict nowadays. For example, there are the recent events in Europe that have occurred at the time of the migration crisis (France, Germany, Belgium).

The current political conflictology focuses on the choice behaviors in a conflict situation. Researchers distinguish moral and legal (regulatory), power, realistic and idealistic style of behavior in political conflict.

Moral and legal (regulatory) approach are involved the resolution of conflict by legal and moral norms. For the one hand, the power approach is used in conditions of inequality of partners and does not to eliminate the causes of conflict, and for another hand, it threatens the escalation of the conflict. The realistic approach sees the conflict as an innate human desire for domination. And since all cannot dominate, it is forcing those who rules over those subordinate. This method is called forced-negotiation method.

Idealistic style of behavior in the conflict assumes that all the stakeholders establish relationships that are acceptable to all. The source is a thesis that at the time of the conflict, all parties are lost and after its liquidation all will win.

The main successful ways of solving the political conflict is traditionally referred the localization of the conflict, de-escalate, a compromise or consensus.⁷

According to the classification of S. Trykanova, there are four models of migration policy in Europe: Imperial, ethnic, liberal and multicultural.

Imperial model assumes that all members of the nation are objects of a single authority or a ruler. The modern liberal state doesn't apply to this type. If we talk about the historical representatives of this type, it will be treated the Russian, Austro-Hungarian and Ottoman empires.

Ethnic model establishes a national identity on common historical root, it is in a common language, culture, and belonging to a single ethnic community. This type excludes migrants with a distinctive culture and other ancestral roots from among the full members of the nation. "Jus sanguinis" is determined similar kind of policy. The adoption of the citizenship provides the absolute assimilation, does not allow any concessions.

The Republican model primarily defines the status of belonging to a political community. Immigrants become full citizens of the country, if they accept its policies. The citizenship is

---

⁶ Ростецька С.І. Управління політичним конфліктом: теоретичні аспекти та українська пострадянська дійсність: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / С.І. Ростецька. – Одеса, 2006. – С. 8.

⁷ Дарендорф Р. Современный социальный конфликт. Очерк политики свободы. / Дарендорф Р. – Москва: Издательство «Росспэн», 2002. – С. 34 - 37

treated as preconditions that facilitate integration into the community, and it is not result of this process (as it is in the ethnic models). The Republican principle is reflected in the «Jus soli», which gives citizenship to any child, who was born in the lands of the country. For this law, immigrants of foreign descent could acquire citizenship relatively easily.

The multicultural model is based on the idea that cultural differences within societies are normal. Immigrants is going to be full users of the education system, labor market, and housing, as well as full-fledged participants in the democratic process of decision-making. For this model, the priority is to achieve equality before the law. This is largely supported by simple laws of citizenship. In this model, the states can compare foreign visitors and the local population in political rights⁸.

This policy can be called «policy integration». Ukraine supports this model now. This is due to the historical development of our country, and through the multinational composition of the population in the country. Such a policy is inappropriate in terms of the migration crisis and migration conflicts, because it is not able to resolve the immigration conflict and reduce tension within the country, which was confirmed in practice. It is necessary to create a model of migration policy in modern conditions, which will reduce the percentage of the migration-conflict society. In the country should gradually equalize immigrants in the political and social rights of the local population, as well as it is increased of the situation by political institutions. The state should promote the socialization of migrants and intercultural interaction between them, but without assimilation of local people in socio-cultural environment of immigrants.

Today migration processes are global and a natural phenomenon in the world. It is observed intensification of cross-border migration for political reasons in modern realities. Political migrants and forced migrants for political reasons are distinguished by modern science. The forced migrants for political reasons exaggerate all other categories of migrants in quantitative characterization. The intensification of migration flows is a reason for having migrations conflicts. Migration factor is politicized in conflict. The means of preventing migration in the conflict may be migration policies. It can timely detect background, objective and subjective reasons and motives of conflict, seek the best ways to timely resolution, transfer of a violent forms of non-violent. Migration policy of the state is not only affecting the de-escalation of the conflict, but also it is transformed by itself under pressure from civil society or the state (new items or vector is changing migration rate). This had happened to a multicultural model of migration policy before, because it was not able to prevent conflicts migration in practice. Transformation of migration policy can find a way out of the migration crisis and it is prevailing not only in cross-border migration, but also internal migrants in the states.

⁸ Трыканова С.А. Вопросы организационно-правового регулирования управления миграционной политикой в кризисных ситуациях (опыт ЕС) / С.А. Трыканова // Миграционное право. – 2011 – № 3. – С. 5 – 6

Bibliography

1. **Всеобщая декларация прав человека:** резолюция 217 А (III) Генеральной Ассамблеи от 10 декабря 1948 года // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
2. Витковская Г. С. Вынужденная миграция: проблемы и перспективы / Г. С. Витковская. – Москва: Ин-т народнохоз. прогнозирования, 1993. – 174 с.
3. Конвенція про статус біженців від 28 лип. 1951 р. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_i38
4. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України, 2012. – № 16. – Ст. 146. Режим доступа: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>
5. Coser Lewis The Functions of Social Conflict / Lewis Coser. – New York: The free Press, 1964. – 196 p.
6. Ростецька С. І. Управління політичним конфліктом: теоретичні аспекти та українська пострадянська дійсність: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / С. І. Ростецька. – Одеса, 2006. – 16 с.
7. Дарендорф Р. Современный социальный конфликт. Очерк политики свободы / Р. Дарендорф. – Москва: Издательство «Росспэн», 2002. – 289 с.
8. Трыканова С. А. Вопросы организационно-правового регулирования управления миграционной политикой в кризисных ситуациях (опыт ЕС) / С. А. Трыканова // Миграционное право. - 2011 – № 3. – С. 5–6

Zasady przygotowywania tekstów

1. Oczekujemy artykułów z zakresu nauk politycznych, stosunków międzynarodowych, europeistyki.
2. Wszystkie zaproponowane teksty zostaną poddane procesowi recenzji.
3. Teksty do druku w *Studium Europy Środkowej i Wschodniej. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie* powinny być przygotowane w języku polskim, angielskim, ukraińskim a ich tytuły w języku polskim, angielskim i ukraińskim.
4. „Streszczenie” w języku polskim, „ Summary” w angielskim i „Анотація” w ukraińskim powinny zawierać do 100 słów i odnosić się do celu, założeń, wyników badań, konkluzji.
5. „Słowa kluczowe” w języku polskim, „Keywords” w angielskim ta „Ключові слова” w ukraińskim powinny oddawać istotę rozważań i odpowiadać kategoriom przyjętym w danym obszarze badawczym / od 3 do 8/;
6. Informacja o autorze /w jęz. polskim, angielskim i ukraińskim/ powinna zawierać następujące dane: stopień lub tytuł naukowy, imię i nazwisko, miejsce pracy oraz adres e-mail.
7. Teksty, przygotowane w programie WORD i TeX, czcionka 12 New Times Roman, 1,5 odstępu między wierszami, powinny być przesyłane do Redakcji pocztą elektroniczną. Redakcja zastrzega sobie możliwość wprowadzania zmian w tekstach.
8. Teksty artykułów w czasopismach z zasady powinny być podzielone na numerowane części zaopatrzone w tytuły.
9. W czasopismach teksty artykułów, łącznie z przypisami, nie powinien przekraczać 22 stron znormalizowanych, artykuł recenzyjny 8 stron znormalizowanych a sprawozdanie naukowe 6 stron znormalizowanych. Redakcja zastrzega sobie prawo dokonania skrótów.
10. Wyróżnienia w tekście należy zaznaczać drukiem rozstrzelonym.
11. Każda tabela, rysunek, wykres powinny mieć kolejną numerację, tytuł własny oraz źródło. Numer i tytuł należy umieścić nad ilustracją, natomiast opis bibliograficzny źródła pod ilustracją.
12. Wtrącenia obcojęzyczne należy zaznaczyć kursywą, cytaty należy ujmować w cudzysłów (bez kursywy). W tekście tytuły książek należy pisać kursywą bez cudzysłowu. W przypisach kursywą należy pisać wyłącznie tytuły książek i artykułów.
13. W przypadku stron WWW należy podać tytuł strony WWW, adres URL i koniecznie datę odczytu [w nawiasach kwadratowych].
14. Przypisy należy umieszczać na dole strony.
15. Opisy bibliograficzne w przypisach należy sporządzać wg poniższych zasad:
  - książka: A.Elliott, *Współczesna teoria społeczna*. Wprowadzenie., Warszawa 2011, s. 4.
  - artykuł w czasopiśmie: T. Kowalski, *Witkacy dzisiaj*, „Przegląd Polonisty”, 2007 nr 4, s. 7.
  - praca zbiorowa: *Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wrocław 2008, s. 22.
  - artykuł z pracy zbiorowej: J. Witkowski, *Polskie wybory*, w: *Wybory parlamentarne w Polsce po roku 1989*, red. S. Kobus, Warszawa 2007, s. 54.
  - dokument elektroniczny: www..... [odczyt: 5.06.2007]

Вимоги до текстів статей у пів річнику:
Studium Europy Środkowej i Wschodniej – Półrocznik
Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie

1. Тексти мають бути підготовлені польською або англійською мовами а назви статей польською. Англійською та українською;
2. Анотація ("Streszczenie" -польською, „Summary” – англійською) не повинна мати більше 100 слів і розкривати мету, завдання та результати дослідження;
3. „Ключові слова” („Słowa kluczowe” – польською, „Keywords” – англійською) мають включати основні категорії, що використовуються в даному дослідженні (від 3 до 8);
4. Інформація про автора має включати в себе : прізвище та ім'я, наукове звання та ступінь, навчальний заклад і посаду та e-mail;
5. Тексти мають бути підготовлені в програмі WORD, кегля 12 New Times Roman, 1,5 інтервал;
6. Подані до редакції матеріали не повинні перевищувати 22 сторінки;
7. Кожна таблиця/малюнок мають мати свій номер, назву і зазначено джерело інформації. Номер і назва мають знаходитися понад таблицею/малюнком, а джерело – під таблицею/малюнком;
8. У випадку джерела WWW , слід дати назву WWW, адресу URL і дату використання [в квадратних дужках];
9. Посилання слід давати у підстрочнику;
10. Посилання слід давати згідно наступних зразків:
  - монографія: A.Elliott, *Współczesna teoria społeczna. Wprowadzenie.*, Warszawa 2011, s. 4.
  - стаття в журналі: T. Kowalski, *Witkacy dzisiaj*, „Przegląd Polonisty”, 2007 nr 4, s. 7.
  - Колективна праця: *Demokracje zachodnioeuropejskie. Analiza porównawcza*, red. A.Antoszewski, R.Herbut, Wrocław 2008, s. 22.
  - Стаття з колективної праці: J. Witkowski, *Polskie wybory*, w: *Wybory parlamentarne w Polsce po roku 1989*, red. S. Kobus, Warszawa 2007, s. 54.